

ODTLAČOK ZO „SLOVENSKÝCH POHLADOV“
ČÍSLO 5.

ADAM ŠANGALA.

HISTORICKÝ OBRAZ ZO XVII. STOROČIA.

NAPÍŠAL

J É G É.

TLAČOU MATICE SLOVENSKEJ A KNÍHTLAČIARSKÉHO ÚČ. SPOLKU
V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

1923.

I.

Začiatkom XVII. storočia bývalo obyvateľstvo úzkych dolín oravskej Magury, ťahajúcej sa západnou polovicou župy na pravom brehu rieky Oravy, len tak po vyšších-nižších kopcoch a vrchoch roztratené, ako dnes. Kopce sa podľa čiasok roka zelenajú lúkami a obilím, vrchy od spodku tmnými, ihličnatými horami a jasnozelenými pašami na holiach. Každou dolinou preteká väčší-menší bystrý potok, ktorý dodáva milého života ani sfingy zadumene doň hľadiacim vrchom a šumiacim lesom.

Zeleň dolín a grúňov pestria po nich hustejšie-redšie roztratené chalupy, nahú biedu ktorých zakrýva matka-príroda — jednako len matka to, čo i prísna a skúpa — stromovím rozličného druhu; najčastejšie košatými lipami, alebo i smrekmi, alebo planými hruškami a jablňami. Chalúčky nosia na nízkych srúbkoch nepomerne vysoké strechy, ku ktorej nepeknej architektúre nútia obyvateľstvo často v ohromných masách prichodiace snehy, ktoré by nížke strechy rozpučily. Chalupy stoja alebo ojedinele, hodne ďaleko jedna od druhej, alebo sa ich shuklo miestami i štvoro-päťoro do hĺby.

I dnes vedie obyvateľstvo týchto dolín ťažký boj o každodenný chlieb, ktorý pozná len z „Otčenáša“, lebo požíva miesto neho len z nekysnutého cesta upečený kabáč alebo maskal, pozostávajúci z ovsenej múky i s plevmi. V XVII. stoly bol tento boj omnoho krutejší, lebo neznali vtedy ešte zemiakov a premávkové pomery byly neporovnateľne horšie. Roku 162* v podvečer májového dňa, keď zpolovice už za veľký Rozsutec zašlé slnce zlatými a ružovými lúčmi maľovalo okolité vrchy a blýskalo nimi vo vode potoka, duril Adam Šangala, hodný, urastený, asi dvadsaťštyriročný chasník, malý krdlik oviec a troje kúskov biedneho rožného statku dolu dolinou do domu. Na príhodnom mieste zastal so svojim stádom, aby sa napilo z potôčka. Krútil pre svoju sestričku, malú, dvanásťročnú Kačenu, z vrbového prúta píšťalku, keď, pozrúc dohora, zazrel obďaleč na kopci k nemu prichodiaceho svojho druha Pavla Ondruliaka, ktorý mal na kožuchu odetý biely plátený kabátec, v ruke valašku a cez plece prevesenú tanistru, isté to znaky, že bol vzdialený z dediny, že prichádza najskorej z „mesta“, ako menovaly vtedy okolité obce sídlo „vidieka“, totižto župy.

— Pozdrav Pán Boh, Pavo! Odkiaľže, odkiaľ? — oslovil pristúpivšieho Adam.

Pavel, rýchlou chôdzou uznojený, sňal malý, tvrdý klobúk s hlavy a utrel si dlaňou spotené čelo.

— Pán Boh uslyš! Idem z mesta. Videl som tvojho otca.

— Môjho otca? A kde a čo bolo s ním?

— Synku, s tým to bolo zle-nedobre. Ten je už teraz na druhom svete.

Adamovi sklesly ruky.

— Ale netárajže, nie, veď je tomu ani desať dní, čo bola mater s ním. A vtedy bol zdravý ani kremeň.

— Hja, braček môj, smrť ti chytro prijde, keď človeka... — Pavel ukázal rukou obesenie.

— Pre Kristove rany! Ňaníčko môj, čože to urobili s vami? — zakvílil Adam. — Rozpovedz, čo vieš o ňom, čo a ako sa stalo?

Pavel si znovu utrel čelo, teraz rukávom kacabajky, a rozprával:

— Stáli sme so svákom Jurčinom pred vidieckym domom, keď sme videli, že sa svet shlukuje. I vyšiel z vidieckej brány na katovom vozíku, vieš, na tom, čo ho ten starý šimľo ťahá, tvoj otec, pri ňom sedel na šupe slamy ten tučný kaplán, čo tak fučí, a za nimi stál kat v potrhanom, červenom plášti s povrazom v rukách. Popri vozíku šli katovi holomci. — Laľa, veď je to sváko Šangalovie na tom voze, — povedal som starému Jurčino. A on povedal: — Veru je on. Ale ti ho, človečku, doriadili. Júj, aký je mrzký. Ten je, synku, ako smrť. — Nuž mrzký bol: nemal on v tvári kvapky krvi. Keď išiel vozík popri nás, videl som — bol som celkom pri ňom, tak, že som sa rukou drabiny chytil — že má na sebe len košeľu, zpod ktorej mu bolo vidno holý chrbát, celý počernetý a skrvavený. — Sváko, — volal som naň, — čo to máte taký chrbát? — Bili ma, — povedal ani zpod zeme. I vlasy, čo mu do tvári padaly, tlumily mu hlas. Keď vozík potiahol ďalej, videl som, že má sputnané ruky, omotané krvavými handrami. — A ruky čo máte také krvavé? — spýtal som sa ho. — Mučili ma, — zvolal zas temno, zaškrípajúc zubmi. Išiel som ďalej za vozom. — Sváko, čo odkážete domov? — spýtal som sa ho. Potriasol hlavou, tak že sa mu vlasy s tvári rozletely, i pozrel mi do očí. — Ty si Pavo Ondruliakovie, — hovoril dost silným hlasom. — Povedz žene-detom, že ma vešajú a že Juro Duboš svedčil na mňa. Nech ich všetkých Pán Boh opatrí a nech zaplatí každému, ako zaslúži. S Bohom! — Potom zasa sklonil hlavu, kaplán sa začal z knižky latinsky chytro modliť a kat mrzko fľochnul na mňa, tak že som sa ho veru zľakol — čert ho vzal — a neopovážil viac spytovať. I jeden z tých holomkov ma sotil do boka. Potom sme išli s iným svetom — mnoho ho nebolo — až ku šibeniciam a tam sme videli, ako ho obesili. Nevládal na nohách stáť, musel ich mať tiež dokatované, tak že ho tí holomci museli odniesť s voza a držať, kým ho kat nezamární. No chytro bolo

po ňom, veď sa ho už duša ledva držala. Obesili ho na tej strane šibenice, čo je od mesta. Viseli tam už i iní dvaja chlapi; smrdeli ani psie zdochliny. Fuj! — i odpľul. — Ale je ten svet len nanič!

Adam sa hodil na zem a trepal po nej rukami-nohami, ako malé, nahnevané dieťa.

— Ňaňo, Ňaničko, takto vás zmárnili, a aký ste vy len boli dobrý, ako ste sa starali o mňa, keď som bol chorý. Joj, Ňaničko môj, nikdy vás už neuvidím! I múdreho človeka ste mi až hen z Trenčianskej dovedli, aby mi pomáhal, a teraz vás tak zabili zlí ľudia!

I plakal a kričal. Pavo sa chvíľu naň díval a konečne mu riekol:

— Adam, nebuď taký, ako nejaké chlapčisko, radšej sa pomodli zaň.

Adam sa zdvihol na kolená, poďíval sa na Pava a potom okolo seba. Videl, že sa mu ovce rozchádzajú a telce že sa rozišly. Zahvízdal na prstoch. — Šuhaj! — zakričal na psa, — za nimi sa, hej! — Biely ovčiar, ktorý ho bol doposiaľ pozorne pozoroval, skočil a rozbehol sa za dobytkom.

Adam sa prežehnal, kľačiac, poutieral si zašpinenými pästami tvár a oči a pomodlil sa skrúšene „Otče náš“ a „Zdravas Mária“, pretrhávajúc vše modlitbu žalostnými výkrikmi: — Ňaničko môj! — Keď sa pomodlil, vstal a hnal sohnatý dobytok pred sebou.

— Júj, — skričal naraz, — čo len povedia doma, keď sa dozvedia, čo sa stalo s otcom! Čo si len tá mať počne, čo si len počne?

Pavo šiel s ním, hoci odbočil od svojej cesty.

— Nuž čo si počne? Pán Boh jej pomôže. Už si i ty chlap, i váš Jožo je už osemnásťročný. Veru ľahká pomoc. Treba o jedny ústa menej živiť a prácu pokončiťe.

— Hej, tebe sa to ľahko povie. Ale otec predsa len nasháňal či to, či to. Veď čo sa len i tej prekliatej diviny, čo mu krky zlomila, nanosil! Júj, bohďaj by ju nikdy nebol videl! — zaplakal Adam zas.

— Veru ho tá doniesla na šibenicu, — dotvrdil Pavel.

— A čo ten prekliaty Duboš mal naň svedčiť?

— Nuž či nevieš, že mu tvoj otec bol ovce do močiara vohnal, keď ich v ovse našiel? Tvoj otec bol tiež náramný človek.

— No, nebol on taký veľmi náramný. Ale či mu Duboš na Šulovke neodoral kus poľa? No, pevedz! A ako to svedčil naň ten Dubošisko?

— Tam v meste ľudia hovorili, že tvoj otec chcel z áreštu ujsť. Veľmi bol netrpelivý v ňom. A ako by i nie! Nevedel, čo sa doma robí, a privyknutý bol celý deň, často i celé noci po horách sľediť. Keď prišiel k nemu dráb, starý Harezník, s chlebom,

chytil putá na rukách medzi päste a tak ho ovalil nimi po tvári, že hneď spadol. A i vybehol, lenže ho na dvore chytili a potom ho už i mučili, a Duboša, ktorý bol tiež zavretý, naviedli, aby naň svedčil. Duboš vraj nechcel, iba keď mu začali prsty pučiť, nuž potom porozprával, čo vedel, aby ho celkom neožobráčili, že veru tvoj otec zabil či jeleňa, či srnu, vôbec čo mu prišlo pod ranu.

— A ňaňo to len preto robil, lebo videl, že niet raz čo do úst vložiť! Nech ich tam Boh skára všetkých, koľko ich je!...

Adam vše zaplakal, vše zaháňal ovce a tak prišli po chvíli pred kopec, na ktorom stála medzi inými troma-štyrmi aj ich chalupa. Pod kopcom sa s Pavlom rozišiel.

— Len jedno mi bolo najohyzdnejšie, — podotkol ešte Pavel pri rozchode, — a to bol ten bruchatý, bradatý župan, ktorého červená tvár sa tak blyští, ani keby ju slaninou namastil. Ten stál v obloku vidieckeho domu a len raz pozrel na ten voz so svákom a potom sa obrátil, rehotajúc sa, ku druhému pánovi, ktorý pri ňom stál a rozprával mu niečo, ukazujúc na sváka. Ej, svet ti je zlý. Ľudia celou cestou vykrikovali: — Ľaľa, zbojníka vezú, zbojníka! Čo ste ho nezaškrtili v árešte? Po ňom! — I skalami začali hádzať akísi chlapčiskovia, len ten kaplán potom vstal a pokáral ich.

— Neborák otec, čo sa natrápil! Hej, nevedia, čo vystojí biedny človek! No, odtrpel si, odtrpel! — vzdychol si Adam.

Vohnal dobytok do dvora a pozatváral ho do stajní. Mater, ešte hodná, silná osoba, privítala ho na prahu chalupy s výčitkou, kde je tak dlho.

Adam, ktorý sa už bol do istej miery uspokojil, neodvetil ani slova, ale vošiel do izby.

Nízka, ale dosť rozložitá izba bola už skoro celkom tmavá, keďže vonku už mrkalo a ona dostávala svetlo len cez tri malé oblôčky, zastreté svinskými mechúrmí, ktoré málo svetla prepúšťaly. Trochu osvetľoval svoje okolie malý ohník na kozube. Celé zariadenie izby pozostávalo z lavíc okolo stien, z veľkej pece s prípeckami v jednom kúte, z akéhosi bŕlohu, ktorý predstavoval posteľ, a zo stola, ktorý pozostával z kamennej dlážky, položenej na široký, do zeme vbitý klát.

Adam si sadol neďaleko kozuba. Videl sestru Kačenu, ktorá drevkami šparchala do ohňa, a brata Joža, hotujúceho fakly na svetlo.

— Čo si mi doniesol? — skočila Kačena k Adamovi, rozmýšľajúcemu, ako by strašnú novinu oznámil rodine.

Mater, nahnevaná, brala šechtár, že podojí kravu a ovce, a neprestávala dudrať na Adama, že neskoro prišiel a že teraz musí potme dojsť.

— Mamo, utíšete sa, utíšete. Nie bez príčiny som prišiel tak neskoro. Pavel Ondruliakov mi rozprával, že bol v meste a že

bol s otcom a že sa díval, — tu začal Adam plakať, — ako ho obesili.

Mater sa strhla a i Jožo a Kačena nechali svoju prácu.

— Čo táraš? Otca obesili? Ale sa šalieš? — skočila naň.

— Nuž, darmo je, ale je to veru tak. Náš otec už veru nežije, už je tam.

Mare Šangalovej vypadol šechtár z ruky a Jožo i Kačena začali s krikom plakať a nariekať:

— Ňaníčko náš, Ňaníčko, obesili vás, už vás nikdy neuvidíme!

Mara zalomila rukami:

— Pre Pána Boha, nuž by to bola ozaj pravda? Čo si ja už, biedna stvora, teraz počnem? Čo si len počnem?

Adam vyrozprával, čo mu Pavel bol pohovoril. Mater ho počúvala bez slova, so zalomenými rukami; len potichu si šeptala:

— Pre Boha, čo to bude s nami, keď nás musel takto opustiť?

Keď Adam dorozprával, vyšla Mara a za ňou i deti na dvor. Bol to dost rozsiahly priestor, zarastený trávou, zatônený lipami a s bokov ohraničený susednými chalupami a gazdovskými stavmi. Medzi konármi líp sa predieraly na trávnik lúče vychádzajúceho mesiaca.

Mara vyšla naprostred dvora, tam zastala a začala spevavým, vysokým hlasom volať:

— Hej, ľudia, rata, rata, ľudia! Už môjho gazdu nikdy viac neuvidíte: už mi ho zlí ľudia zmárnili, deti osirotili, mňa ovdovili!

Zatíchla na chvíľku, kým sa svet z okolitých chalúp nesbehol, čo sa v krátkom čase stalo, lebo každé nechalo i pilnú prácu stáť, keď počulo vysoký, spevavý hlas. Všetci susedia, ženy, mužovia, deti ticho obstali v kruhu Maru. Každý cítil, že sa veľké nešťastie stalo. Mara, ktorej od rozčulenia oči svietily, pohladila si tvár a potom vykladala, monotónne spievajúc:

— Už sa Jano pomínul a nikdy ho neuvidíte. Môj gazda, ktorý sa staral o nás viac, ako sám milosrdný Boh, už nikdy viac nepríde. Udali, chytili, umučili a obesili ho... Musel ísť na divinu, keď deti od hladu kričaly, a preto ho chytili, umučili a obesili. Jano môj, Jano, ťažký si život mal. I my sme sa ťa nahnevali, i ubil si nás, i zlý si bol. Tvoja živá ruka bola ťažká, ale ťažšia je teraz tá, ktorá nás už nikdy neudrie. Ťažko si pracoval, bez oddychu: leto a zima bolo ti jedno. Prial si sa s koňom a tak si orával na skalných úvratiach. Nánosil si dreva, hoci ťa i hájnik Maťo naháňal. Ťažko ti bolo ísť na zakázanú divinu, bál si sa, ale deti od hladu kričaly, i šiel si. Ku chorému Adamovi si doviedol „múdreho“ až hen z Trenčianskej. Neľutoval si nočnej chôdze do smutnianskeho chotára, aby si doniesol preň ovce. Zbili a Smutňania, štyri týždne si ležal, i syna si prekliat. Ale trpel si všetko to za nás. Málo bolo božieho požehnania na jeseň: sám si si od úst odtrhával, aby si nám dal. Tvoje ruky, ktoré nikdy netodpočívaly, poviazali železnými reťazmi a tvoje nohy poputnali.

Tie prsty, ktoré obracaly sekeru, motyky, popučili železnými šraubami! Oj, Jano náš, trápil si sa celý život vo svojej a panskej práci, a takto sa ti za všetko odplatili! Oj, ľudia, plačme za mojím gazdom, ktorého nikdy viac neuvidíme!...

Mara zalomila rukami a potom si ich hodila na tvár a začala bolestne-prebolestne bedákať a kričať. Ostatné ženy si utieraly sukňami slzy a plakaly hlasne s ňou. Jedna-druhá z nich vše prestala nariekať a vykladala tiež takým spevavým hlasom, ako Mara, nejakú udalosť z Janovho života. Pospomínaly, ako vedel pomáhať dobytku, aký bol robotník a že nikdy nič „nedoniesol“, iba z cudzej dediny.

Adam počas nariekania odišiel podojiť ovce a kravu. Naraz pocítil, ako keby bola veľká tarcha padla naň. Dosiaľ bol, i pri svojom veku, ešte len dieťaťom, lebo v ničom nerozhodoval samostatne, a teraz sa zavalil život so svojimi starostami na neho.

Vzal šechtár a šiel do stajne, lebo keď i v žiali a trápení, ale jest ľudia musia.

Vojdúc do stajne, našiel tam susedovu Zuzku Stahuliakovie dojiť kravu. Starý Stahuliak bol jeden z najbohatších gazdov a mal len to jediné dieťa. Z ôsmich mu zostala len Zuzka, ostatné pomrely na osýpky. Na Zuzkinej tvári ohavná choroba tiež nechala svoje stopy, ale preto bola ona silná a urastená. Ona by sa bola rada vydala za Adama a nadchádzala si ho, ale Adam sa nemohol odhodlať vziať si ju, lebo sa bál surovosti jej otca a jazyka matere. Keď ju zazrel pri krave, povedal krátko:

— Zuzka, dojíš?

— Dojím, Adam. Obriadim ti statok, nestaraj sa.

— Nech ti to Boh odplatí, — riekol Adam, ktorého Zuzkina dobrota teraz, keď bol rozčítaný, dojala. Postál chvíľu nad ňou, nevedel, čo jej má povedať. Niečo mu šepkalo, aby bol ku nej milý, ale sa bál, že by príďaleko zašiel, a preto sa obrátil a vyšiel zasa na dvor.

II.

Druhé ráno sa úzkou dolinou, vedúcou medzi vysokými, horou poprerastanými skalami, po zlej ceste popri potoku, nad ktorým sa vznášala ľahká hmla, poberal vopred Adam s materou, obidvaja odetí v sviatočnom úbore. Adam viedol za úzdu červeného koníka, do hnojničia zapriahnutého, a mater kráčala vedľa neho. Na voze bol otep slamy, zakrytý starými huňami a čistou plachtou; na jednom jeho konci bol uložený obrúskom obviazaný košík, z ktorého vyzeral pekný kohút.

Mara šla so synom pre mužovu mŕtvolu, jestli sa podarí vymôcť ju od pánov.

V meste zastali na blatistom námestí. Obzerali sa bojzlive a ostýchave, ako ľudia, ktorí prišli pre zbojníkovu mŕtvolu. Adam

hodil koníkovi na zem trochu sena a mater sňala košík s kohútom s voza a potom išli spolu do úradu, do vidieckeho domu, ktorého nízka, pošmúrna brána sa otvárala na jednom jeho konci. Obloky okolo brány byly malé a husto zamrežené. V bráne stáli dvaja drábi, z ktorých jeden húkol na Maru:

— Žena, kamže sa štracháte s tým košom?

Mara i Adam skrúšene zastali a Mara mu odvetila, pričom Adam stál pri nej, držiac ponížene klobúk v oboch rukách.

— Ideme, prosím ponížene, pán vojak, prosiť ku pánom, či by nám nevydali toho chlapa, čo ho včera obesili. On bol môj muž.

— No, pekná rodina ste to! Hanba, fuj! To vám pán slúžnodvorský môžu vydať, ak chcú, a ten sú nie tu.

— A prosím ponížene, pán vojak, a kdeže sú?

— Ten sú s ostatnými všetkými pánmí na fare u pána Lojzka, ktorý má dnes narodenie. Nevie, či sa tam budú chcieť s vami babrať.

— Už len oprobujeme; možno, že sa smilujú nad nami, — podotkol Adam a hodil klobúk na hlavu. Drgol mater do chrbta: — Poďte, mamó!

Prišli do širokého farského dvora, v ktorom bolo niekoľko vozíkov a gazdovských vozov. Potlkali sa po ňom podaromnici viacerí sluhovia a husári a vyčíňali kadejaké figle, alebo sa showárili, smejúc sa veľmi drzo.

Fara bola nízka budova, na nerovných stenách ktorej bolo vidno, že je len zo surových tehál stavaná; oblôčky na nej byly malé, dvere nízke, ale izby rozložené s povalami z hrubých trámov.

Farár Alojz Kralčák bol všeobecne obľúbeným človekom. Bol nevelký, chudý, shrbený, tvár mal malú, s vystávajúcimi lícnymi kostami, nos veľký ako vtačí zobák, zuby veľmi zlé, riedke, ústa veľké, ale oči belasé, dobré ako anjel milosrdenstva. Smial sa na každej hlúposti od srdca s hlbokým „hohoho“, pričom si vždy rukou zakrýval ústa. Celý svet ho volal Lojzkom, bol s každým zadobre, urobil každému po vôli, viedol otvorený dom a bol by dal i košelu so seba. Keby nebol mal veľmi šikovnú gazdinú, ktorá zasa i z jalovice vedela teľa dostať, bol by dávno po žobraní chodil.

Mara s Adamom, sprevádzaní rozpustilými poznámkami sluhov, dostali sa do pitvora, kde stáli v kútiku, socaní hore-dolu hodnú chvíľu, kým nevyšiel náhodou tučný kaplán, ktorý sa ich opýtal, čo chcú. Boli takí cudzí a ztratení v tej spoločnosti, i sľutoval sa nad nimi. Mara a Adam pobozkali kaplánovi ruku a vyložili mu, prečo prišli.

— Tak to ste vy, to ste vy! Hm, hm, no, neboráci. Hej, ako by to bolo najlepšie? No, počkajte, pôjdem sa pána farára opýtať, čo robiť. No, ale poďte za mnou sem do tejto izby, — i zaviedol ich do biedne zariadenej chyžky, z ktorej sa vchádzalo do dosť veľkej obednej siene. Zo siene ozývaly sa hlasy, smiech,

volanie, výkriky, vôbec hluk, zapríčinený väčšou zabávajúcou sa spoločnosťou.

Adam s materou čakal trpelve, vše nafahujúc hrdlo, aby zazrel, čo sa v susednej izbe robí, keď niekto otvoril dvere. V sieni boly rozostavené stoly, okolo nich sedelo panstvo, popíjajúce pálenky, ťažké korenené vína a hrajúce sa alebo v karty, alebo len rozhovormi tráviace čas do obedu.

Jeden husár vyšiel s prázdnyimi kanvicami na víno von zo siene a nechal za sebou otvorené dvere. Adam sa tak postavil, aby videl, čo sa v sieni deje. Pri stole v protivnom kúte kričal nahnevane tučný pán s lesklou, širokou tvárou, okruženu krátkou kučeravou bradou (Adam si myslel, že to bol župan):

— Darmo táraš, sto ráz darmo! Bethlen urobil chybu, že neprijal korunu. Keby bol korunovaným kráľom naším, všetci by sme ho poslúchali. Dnes čo je? Samozvanec bez práva, dnes tu, zajtra tam.

Druhý, šedivý pán s červenou okrúhlou tvárou (Adam ho poznal, bol to Ferko Revický), mu odvrával:

— Nonono, milý Ďurko, nonono, koruna by mu nebola nič pomohla. To Bethlen lepšie vie, ako my všetci. Pázmán je sila, a za Ferdinandom stojí celá ríša, a to nielen dnes, ale i zajtra a aj o sto rokov bude stáť za — pre mňa — X. Ferdinandom.

Na to tučný zavolať:

— Ty, Fero, si vždy taký mudrák a charakter. Ale rád by som ťa videl, ako by si tancoval, keby Pišky s hajdúchmi zajtra prišiel do Oravy. A nemá sem ďaleko, nemá sem ďaleko! — volal, hrozive kývajúc ukazovák.

Ferko Revický lapil pohár a vyprázdnil ho, potom, utrúc si opakom ruky biele fúzy, riekol:

— Mne je Pišky fuk. Keď počujem, že ide, hodím sa do Magury a môže mi prach z ucha vyfukovať, vieš?

Na to sa celá spoločnosť hlasite zasmiala.

Keď sa vysmiali, vypili si a na chvíľku utíchli. Zasa začal župan:

— Hja, ozaj! Ty, Móric, ty si sa potíkal u Bethlena, čo si tam vykonal? Mal by som ťa vlastne dať do temnice posadiť, ty-ty zradca akýsi.

Móric Zmeškal, mladý, veľmi pekný muž s čiernymi fúzikmi a červenými perami, drgol plecom.

— Nech sa páči, Ďurko báči, ale myslím, že by si ma tam dlho nedržal.

— No, neboj sa, nie. Akýže je ten Bethlen? Počúvam, že je slabý, slabý. Azda ho dobrý Pánboh vylieči nadobre.

Páni sa zasmiali. Móric zasa len tak ledabolo odpovedal:

— Nuž nie je práve najlepšie. Prešedivel, víčka má napuchnuté a nos akoby ešte hrubší ako mal. Práve si dal zub trhať, keď som bol pri ňom. Felčiar mu založil naň drôtovú

slučku a natahoval ho za ňu, že som myslel, že mu hlavu chce odtrhnúť.

— Musel počas toho natahovania pekne vyspevovať a bibliu citovať, — podotkol posmešne slúžnecdvorský Tankay.

— Ani neskukol, — odvetil Móric, opovržlive ho premerajúc, ako keby rozmýšľal, či mu má vôbec odpovedať.

— Nuž a čo si vykonal s ním? — spýtal sa zasa župan.

Móric odvrátil hlavu a pozeral von oblokom, ako keby ho vonku niečo zaujímalo, a tak odpovedal:

— Nič som nevykonal. Vyklial ma — a mal pravdu. Pozná naše pomery tu lepšie, ako my sami: opísal nás všetkých tak, ako to zasluhujeme. Teba nevynechal, Ďurko báči. Povedal, že my by sme len peniaze chceli, ináč sme však nikde nie na pomoci, ale len zavadzíme.

Teraz sa Móric obrátil tvárou k županovi a hovoril, ako keby chcel rýchle skončiť vec, ktorá ho nudí:

— Nuž to mi všetko rozprával, vyplakujúc si už ústa, z ktorých sa mu cedila krv. Keď som ešte chvíľku stál, poďíval sa ostro na mňa a riekol: — Choď s Bohom a povedz tvojim pánom bratom v Orave, aby sa viac starali o blaho krajiny, ako o svoje drahé kožtičky a bruchá... To mi povedal. Myslím, že si jeho slová môžeme dať pekne napísať a vložiť za rám.

Župan nafúkal masné líca a zadudral:

— No, pravda, my nemáme svoje kožtičky na to, aby sme ich pre Bethlena nosili na jarmok. A ty, Móricko, ktorý len za dievčatmi sľediš, ktorému sú karty milšie, ako každá biblia, ty si trochu čudný, keď nám ty tu v Bethlenovom mene kázeň držíš; nemyslíš?

— Eh, čo tam po tom. Iné ti poviem, Ďurko báči, — začal zasa Móric ľahkovážnym hlasom, z ktorého však vyznieval nepokojný prízvuk.

— Nuž čože takého?

— U nás v Jeleňom našla sa predvčerom striga. Čo povieš na to?

Ako keby bol pekelný plameň vyšľahol v prostriedku izby, tak sa všetci, čo počuli slová Móricove, strhli a, odhodiac karty, prihrnuli sa k jeho stolu.

— Čo to, čo? Strigu že našli? A kde, a čo je s ňou? — ozývalo sa so všetkých strán.

— V Jeleňom našiel môj hájnik strigu, starú Dutkuľu, — hovoril zasa Móric.

Župan zbledol.

— To je nie žart! Ako sa k nám táto nešplecha dostala? To je naozaj strašné. Kde je Lojzko?

Tankay sa poobzeral a zvolal:

— Niet ho tu. Pošlite preň! Chytro!

— Nuž a ako ju našiel a čo robila? — pýtal sa zasa župan pri napnutej pozornosti všetkých hostí.

Adamovi a jeho materi v predizbe len tak chodil mráz po chrbte, ako ostatným. Keby niekto bol doniesol zvesť, že vypukol v obci mor, neboli by sa tak naľakali. Ale ako by i nie, keďže živý diabol so svojou zlostou vystrčí hlavu na okolí. Veď je pred tým nikto nie istý ani len po smrti.

Móric rozprával ďalej:

— Môj hájnik, Juro Matonoha, poberal sa popoludní do poľa, a idúc pred Dutkovou chalupou, videl, ako stará Dutkuľa stála na prostred izby a tak dvíhala hore-dolu prázdnu náruč, ako keby dieťa hojdala, pritom čosi mrmlala, hoci nebolo v izbe nikoho vidno. A vtom naraz tak zahrmelo a blyslo, že sa všetko striaslo. Veď sa všetci pamätáte, ako to predvčerom naraz zrapčalo. Juro skoro s nôh spadol od strachu, lenže sa obloka chalupy zachytil. Pritom videl, že sa Dutkuľa tiež striasla a zarehotala ani kobyla; potom sa obrátila a vyšla z izby a za ňou išiel, šúchajúc sa jej o sukne, čierny kocúr.

Celá spoločnosť zamĺkla, ohromená úžasom nad hroznou udalostou.

Ferko Revický trochu zakašľal a riekol:

— To sú všetko pletky! Neverím na nijaké strigy. Moji chlapi prišli teraz z Nemecka a doniesli so sebou knižku pátra Spea, ktorý dokazuje, že niet ukrutnejšieho omylu, ako je viera v strigy, a ten to musí vedieť, lebo vyše dvesto stríg odprevádzal na ich ostatnej ceste.

Všetci sa oborili naň, ako môže také hlúposti hovoriť. Móric sám mu dokázal, že musela byť v Jeleňom striga, lebo sa tam v ostatné časy také veci dialy, ako nikdy predtým.

— Pozri, Ferko báči, — obrátil sa k nemu, — čo povieš na toto: Čopčíkovi sa uliahlo teľa s dvoma hlavami a so šiestimi nohami, čo sa nikdy u nás, ani inde nestalo, len následkom diabolského pričinenia, a Kuchtovi sa dieťa v kolíske zadusilo, vopchajúc si hlavičku do rebriny na kolíske. Povedz, slýchal to kto kedy? A Dutkuľa žila s týmito ľuďmi v nepriateľstve. Veď je to úplne jasné. Ja som človek nového času a nemám hlavu klincami zabíť, ale to, že by strigy neboly, neverím, keď sa sám presvedčím na vlastné oči o ich účinkovaní a jestvovaní.

Ferko báči krútil hlavou, ale slabšie, lebo i jeho tam prítomní dvaja synovia, študenti z Lipska, hmkali.

— No, a čo je s tou strigou, kde je? — spýtal sa Tankay.

— Ušla, zmizla ani hmla na slnci, — odvetil Móric.

— To je hrozné! — zvolal župan. — Ako je to možné, prečo si ju nedal chytiť?

— Juro čosi plietol pred susedmi, že je Dutkuľa striga, tá to musela dopočuť, nuž veru ušla. Keď ju hľadali, nebolo jej nikde.

— No, na moj' pravdu, to je pekná vec! Tá krásnej šarapaty narobí niekde, — podotkol Tankay.

— No, keď ju len odtiaľto čerti odvliekli, — oddýchol si župan.

Vošiel Lojzko medzi hodovníkov. Povedali mu o tej strige, na čo sa Lojzko len zasmial:

— A vy sa bojíte strigy? Veď proti tomu máme celkom istú obranu. Načože je svätá cirkev, — i roztvoril ruky a ťapol si do dlaní: — svätá cirkev, milí priatelia? Nože, amice, doneste mi kropáč, — obrátil sa k tučnému kaplánovi, ktorý hneď odbehol.

— Ale mám ja inú vec. Miško, — chytil Tankaya za plece. — Tu je žena a syn včera obesného chlapa; prosia ťa, aby si im vydal jeho mŕtvolu. Dajže im ju. Teraz ti jej už netreba, nech si ju tam pochovajú po kresťansky, amice, po kre-stan-sky!

Panstvo si zasa posadalo okolo stolov s poľahčeným srdcom, keď videlo, že Lojzko má úplnú dôveru vo svoju zbraň proti strigám. Chytili sa pohárov a zaliali si strachy. O mŕtvolu zbojníkovu sa nezaujímali ani najmenej.

Tankay bez rozmýšľania zavolať:

— Tej im veru nevydám. Takému lotrovi škoda pohrebu, môže zhníť i v pivnici pod šibenicou, čo z neho vtáci nechajú.

— Nonono. Nebuďže taký prísny, nie.

Lojzko zavolať Adama s materou do siene. Vošli a dívali sa zobrašene na veľkých pánov. Zastali pri samých dverách. Lojzko pristúpil k nim a, chytiac ich za ruky, zaviedol ich k Tankayovi.

— Tohoto pána si poproste, to sú dobrý pán!

Tankay sa posmešne zasmial.

— Dobrý, dobrý, ale oproti komu? A to si toho kohútika doniesla, aby som ti tú mŕtvolu vydal zaň? Posmech! Za kohútika mám vydať chlapa! Keby to bol aspoň baran alebo býk, nerečiem, ale kohútik! Pakujte sa mi s očú! Nech vás nevidím, lebo vás tiež dám pozavierať. Mŕtvola bude visieť, dokiaľ ju vtáci nerozoberú a vietor a dážď neroznesie. Preč, preč, preč s vami!

Vtom vošiel kaplán s kropáčom a podal ho Lojzkovi, ktorý sa postavil s ním na prostred izby a mrmlúc: In nomine patris, et filii, et spiritus sancti, pokropil celú spoločnosť, ktorá pri tom obrade pobožne prihla hlavy a prežehnávala sa. Adam s materou si skrúšene kľakli. Každému odpadla skala so srdca.

Lojzko vrátil kropáč kaplánovi a chytil zas Adama a jeho matku za ruky a vyviedol ich do predizby.

— Počkajte tu, ľudkovia, dokiaľ neprídem k vám.

Lojzko si pomyslel: „Musím tú mŕtvolu dostať. Zahrám sa o ňu v karty s tým zbojníkom, a sv. Alojz, môj patrón, ma nepustí.“ Myslel si pritom, že sa mu na účet dobrého činu možno podarí i niekoľko zlatých od Tankaya vyhrať, lebo ich preveľmi potreboval, a sv. Alojzius ho v tomto prípade musí podporovať. Vošiel nazad do siene a postavil sa pred Tankaya.

— Ty, Miško, ja si s tebou zabubnujem o tú mŕtvolu. Postavím dva zlaté a ty mŕtvolu. Jestli vyhrám, dáš mi dovolenie ju pochovať, a keď prehrám, zaplatím dva zlaté. Dobre?

Páni okolo stola sa stisli tak, aby bolo miesto na hranie. Tankay pozrel na župana, ktorý mu kývol:

— Hraj sa.

Lojzko si prisadol a Tankay miešal karty, lebo nedôveroval kňazovi. Hrali sa bubeníčka, čo bola hra, podobná nášmu terajšiemu naši-vaši.

Lojzko vyložil na stôl dva zlatiaky a postavil ich na zeleného kráľa.

Tankay kládol karty a všetci pri stole sledovali pozorne hru. Kráľ dlho nechodil. Lojzko pevne myslel na sv. Alojziusa. Vtom padol zelený kráľ na stranu Tankayovu.

— Hahaha, Lojzinko, dva zlaté sú tam. Nevyplatí sa to byť veľkodušným, — smial sa Tankay a shrabol peniaze, ako keby mu ich niekto chcel ukradnúť.

Lojzko vytiahol druhé dva zlatiaky.

— Nerobí nič, budeme sa ďalej hrať. Sv. Alojz ma neopustí.

Tankay kládol karty, a zasa vyhral. Smial sa rozradostnene.

— Mne sa zdá, že tvoj svätý nebude doma. Lojzinko, obráť sa na iného.

Po tretí raz zasa vyhral Tankay, a teraz už jeho dobrá vôľa nemala medzí: rehotal sa a vysmieval Lojzka i jeho svätého všetkým možným spôsobom, že spí, že sa hnevá, že je Lojzko taký blázon. A keď sa Lojzko chce s ním hrať, musí včasnšie vstať, lebo že keď sa s takým hráčom meria, ako je on, príde o všetko.

Lojzko s istým neporozumením krútil hlavou nad pokračovaním svojho patróna, takého účinkovania neočakával od neho. Ako to, on sa tu obetuje, a vyhorí bez výsledku proti takému človeku, ako je Tankay, ktorý ešte i jemu bol protivný, nakoľko mu vôbec mohol niekto byť protivným. Krútil hlavou a mrmlal čosi, čo Tankayovi slúžilo len za podnet k novému posmechu.

Lojzko zo všetkých vrecák vyškrabal v drobných ešte dva zlatiaky a postavil i tie na zeleného kráľa a — prehral zasa!

— No, vidíš, Lojzko, ani ten tvoj svätý nechce, aby som toho lotra vydal. Nemáš tých peňazí, za ktoré by si ho vykúpil. Ja mám hodné vrece, ja sa budem s tebou i do rána hrať. Ale koho majú vrany zožrať, toho veru zožerú; hahahaha! — smial sa Tankay, shŕňajúc peniaze.

Lojzko vstal a išiel ku gazdinej pre peniaze. Možno, že i kaplán má nejaký krajciar.

Za ten čas Ferko Revický vzal karty do ruky, miešal ich a riekol:

— Ty, Tankay, ja sa zahrám s tebou za Lojzka a na jeho účet, ale za moje peniaze, o tú mŕtvolu. Zahráme sa len dva razy, ale každú hru o desať zlatých. Ak vyhrám prvú hru, zaplatíš mi osem zlatých a dáš dovolenie na pohreb, za druhú zaplatíš alebo ty alebo ja ešte desať zlatých. Rozumel si?

Tankay nechcel hrať. Župan, odujúc ústa, zazeral naň a drsne sa ho spýtal:

— Nechceš hrať? A prečo, keď si dosiaľ hral? Azda nemáš za čo?

Móric vstal lenive od stola a zatisol stoličku pod stôl.

— Nevedel som, že v našej spoločnosti je i takýto pán, — povedal a prešiel ku vzdialenému stolu do druhého kúta izby.

Tankay očervenel a žily mu nabehly na čele, prekladal peniaze na stole a napokon riekol Revickému, ktorý s úsmevom miešal stále karty:

— Hrám sa.

Tankay preložil karty a Ferko Revický vykladal pomaly, rozprávajúc pritom. Tankay postavil svojich desať zlatých na červeného túza. Keby bol ostal pri zelenom kráľovi, bol by vyhral, lebo hneď štvrtá karta bol zelený kráľ na Tankayovej kôpke. Keď kráľ vyšiel, Tankay sa strhol a Ferko báči sa usmial. Poslinil si prsty a kládol karty ďalej:

— Vidiš, synku, mýlil si sa, keď si zo sv. Alojziusa posmech robil, lebo, hľa, sv. Alojz musí vyhrať, — riekol s prízvukom a vyložil červeného túza na svoju stranu.

Tankay mu srdito zasunul peniaze a kázal zavolať svojho husára.

Ferko Revický priložil k ôsmim zlatkám ešte dve a miešal karty. Tankay zachmúrene vytiahol mešec a vyňal z neho tiež desať zlatých, vyberajúc čo staršie a ošúchanejšie kusy. Potom vychytil Revickému karty z rúk.

— Hohó, ja budem miešať! — zavolať upodozrievavým hlasom.

Ferko sa zasmial:

— Dobre, ubi sa sám. Lebo sa môžeš so zlatníkmi rozžehnať. Aby si vedel, že sv. Alojz už prišiel domov a dá na tvoje prsty pozor, postavím peniaze práve na zeleného kráľa.

Tankay najprv pozrel na každú kartu, než by ju bol na kôpku priložil. Zrazu zazrel, že zelený kráľ padne na kôpku Revického, i trepol karty o stôl a vyskočil so stoličky.

— No, toto je preda len zbojníctvo, takto človeka o statočné peniaze obráť! Vôbec, čo si sa ty mal miešať do celej veci! Veď je toto lotrovstvo! — vrieskal Tankay tak, že sa všetci obrátili k nemu.

Ferko Revický smietol peniaze do dlane a vstrčil ich do vrečka, potom sa pohodlne usalašil na svojej stoličke a smial sa z celého hrdla.

— Sv. Alojz to urobil, Miško, svätý Alojz, hahaha, hahaha!

Všetci sa smiali s Revickým, lebo ich jeho chutný smiech strhol so sebou a Tankay bol všetkým protivný.

Smiech rozzúrila Tankaya až do besnoty. Ztrata ho veľmi bolela, a k tomu ešte ten všeobecný posmech. Reval na Revického všetky možné nadávky, nadal mu do loptošov, že, ako vicišpán, kradol, dal sa podplácať, klamal svoju ženu, dal pomárniť nevinných ľudí a boh vie čo všetko. A nad tým všetkým sa Ferko

báči len ešte väčšmi smial. Keď to Tankay videl, začal mu i na ženu a na dcéru špiniť. Chlapci Revického, asi 20-ročné dvojčatá, Kuzma a Damian, ponášajúci sa na otca skoro až komicky, ktorí sa dosiaľ smiali zároveň s otcom, skočili k Tankayovi a chytili ho razom za plecía.

Starý Revický zrazu zväžnel a udrel pästou na stôl, skričiac:

— Dost!...

Skoro naraz s ním zvolal i župan:

— Dost bolo naničhodných rečí. Tankay, naskutku tu odprosíš za všetko, čo si potáral. Chlapci, pustte ho!

Kuzma a Damian ho pustili, ale zostali pri ňom.

Bolo podivné, ako sa Tankay naraz premenil, ako keby bol z nejakého omámenia prišiel k sebe: akým zúrivým bol, takým protivne poníženým sa stal. Nevedel najst' dost' ponížených a podlízavých slov, aby Revického odprosíl. Išiel k nemu, hladil mu plecía, chrbát, chválil ho do neba. Bolo to protivné počúvať a všetci sa odvrátili od neho, najprv Ferko Revický, ktorý ho až hnevne odháňal od seba a ubezpečoval, že sa ani nehnevá, ani hnevať nebude.

Vtom vošiel do izby Lojzko, veselo sa usmievajúc a hrkajúc peniazmi, ktoré držal v složených dlaniach.

— Idem s novým vojskom do boja.

— Už je po bitke! — zvolal Revický. — Tu máš svoje peniaze, — i vyčítal mu osemnásť zlatníkov na stôl. Lojzko sa díval na peniaze s nedorozumením. Vyložili mu, ako sa všetko sbehlo.

— Ecce sv. Alojzius! Ecce patrónus nevinných! Hľa, vedel som to. Lenže mi trochu preliat olovo, môj drahý patrón! — i zasmial sa.

Pozrel potom na Tankaya a videl ho takého zroneného, že sa mu ho uľútilo. Pristúpil k nemu a vstrčil mu jeho desať zlatiakov do vrecka.

— Tu máš, Miško, svoje peniaze, ja ich nepotrebujem.

Tankay peniaze bez všetkého odporu prijal.

Doviedli slúžnovského husára a tomu Tankay rozkázal, aby išiel s Adamom a jeho materou ku katovi s rozkazom, aby im vydal naskutku mŕtvolu Šangalovu.

Lojzko vyšiel s husárom do predizby, vybral svojich osem zlatiakov z hlbokého vrecka svojej reverendy a dal ich Mare.

— Tu máš, dievka moja. Peniaze vám treba na pohreb. Chráňte sa zlého. Boh vás požehnaj!

Adamovi a Mare od dojatia slzy vyhrkly; veď dosiaľ sotva zažili dobrého slova. Kľakli na kolená, keď ich kňaz požehnal, a bozkali ruky dobrému človeku. Potom vstali a išli za husárom.

Lojzko sa vrátil nazad k hostom. Mrzel sa, že všetky peniaze rozdal. Veď ich tak pilne potrebuje! Hľa, sv. patrón mu pomôže, a on si nevie vážiť jeho darov! I gazdiná ho vyklaje, to je isté.

— Ja som už len nenapraviteľný darebák, — mrmlal si, —
mne by ani Dariusov poklad nepostačil.

I poškrabal sa za uchom a vzdychol si.

Keď bol chvíľu v izbe medzi hosťmi, zabudol na všetky nedostatky a starosti a bol zo všetkých najveselší...

Mara s Adamom išli so stiesneným srdcom na kraj mesta ku katovmu domu, ktorý býval nad hlbokým a širokým korytom potoka, ktorým len tenkým prúdom pretekala voda. Chalupa bola ošarpaná, nízka, s vysokou strechou, pri nej stál jediný, zpolovice vyschnutý topol.

Neboli by za nič vošli do chalupy, zastali asi na dvadsať krokov pred ňou. Husár zakričal:

— Majster, majster, poďte von!

Z nízkych dverí vyšiel shrbene silný chlap, s tvárou a hlavou chlpatou ani zver, masťné červené ručiská mu siahaly po kolená.

— Čo chcete? — pýtal sa vo dverách.

— Pán slúžnodvorský rozkazujú, aby ste mŕtvolu včera obešeného chlapa vydali týmto ľuďom.

Kat vošiel bez slova dnu. O chvíľu vyšiel z chalupy jeden z jeho holomkov.

— Poďte za mnou.

Mara a Adam kráčali za chlapom vo vzdialenosti asi desiatich krokov; husár sa v tú chvíľu od nich ztratil, odplujúc si.

Na námestí sobrali so sebou voz a išli s ním k šibenici, ktorá bola od mesta asi na päť-šeststo krokov vzdialená, na nevysokom vršku, obďaleč od cesty. Bol to do štvorca postavený nevysoký múr, na každom rohu s kamenným stĺpom. Stĺpy boli navrchu pospájané silnými trámami, v ktorých boli hrubé, železné háky. Na troch hákoch visely mŕtvoly, jedna z nich bola Janova Šangalova. Boly na nej len spodné nohavice a košela z najhrubšieho plátna, ruky mala na chrbte sviazané a dlhé vlasy jej zakrývaly celú tvár.

Mara i Adam zbledli a zastali, keď zazreli svojho im tak blízkeho človeka v takom hroznom povýšení. Holomok bez reči vybehol hore rebríkom, ktorý ešte od minulého dňa stál pri Šangalovi, a odrezal mŕtvolu, ani neupozorniac Maru a Adama, aby ho chytili. Mŕtvola padla tupým úderom na podlahu, pol telom sa prešnúc dolu s múra. Mara s Adamom pribehli a sniesli ju do voza, kde ju položili na otep slamy a prikryli huňami a plachtou, keď jej najprv boli rozviazali povraz a vechte, ktorými byly zakrútené skatované ruky. Keď zazreli zmrzačené údy, plakali hlasne. Holomok sa ľahostajne díval na nich.

Mara zavadila do koša, vybrala z neho kohúta a núkala ho ďaleko vystretými ramenami holomkovi, ktorý ho schvatol ako pes a utekal bez slova s ním poliami do domu.

Adam chytil zasa koníka za úzdu pri pysku a viedol ho dolu cestou; Mara kráčala za vozom, dávajúc pozor, aby sa mŕtvola nepootlkala, alebo aby jej ruky neprišli do kolies.

III.

Ešte večer nasnášali susedia Šangalovcov masla, mlieka, múky, vajec. Mara kúpila nápoja a na tretí deň zatým pochovali Jana Šangalu v kútiku cmitera a urobili kar. Jeho susedia by neboli proti tomu nič namietali, keby ho boli do radu ostatných občanov pochovali; veď v ich očiach on naskrze nebol horší, ako druhí, lenže sa mu zle povodilo. Ale pán farár bol iného náhľadu, no a rozumie sa samo sebou, že sa tak urobilo, ako on chcel.

Adam pri kare nemohol vydržať; ľúto mu bolo za otcom, v účinkovaní ktorého pri všetkej jeho surovosti vycítil hodne citu a obetivej prítulnosti oproti rodine. Keď videl vyčíňanie opitých ľudí, odišiel do poľa a, sadnúc si pod chrašť, rozmyšľal o svojom osude.

Bol mal po tri letá kamaráta klerika, ktorý chodieval k nemu do poľa. Pri pasení oviec ho naučil na pieskom posypanej dlážke čítať a písať a porozprával mu mnoho vecí, ktoré ho myšlienkovite, aspoň čiastočne, odlúčily od jeho druhov. Nehľadel na pr. na krádež a zbojstvo ako na dovolený boj chudobného proti bohatému. Adam videl, že celé bohatstvo poddaného pozostáva len z jeho krajnej skromnosti, že môže vyžiť z takých látok a takým beznáročným životom, že biednejšie nemožno. Každý predmet, ktorý môže mať nejakú cenu i pre iného, je už nie preň, ten už musí speňažiť, aby mohol rozličné poplatky zaplatiť. Ako poddaný, tu na mieste, vôbec nemá možnosti, aby sa nad úroveň tohoto života vyšvihol. Keby sa mu dobre darilo, tak mohol toľko vyhrať, že by pri najprimitívnejšom živote bol mal aspoň dostatok najnevynutnejších životných potrieb, ale nič iného. Jeho rodičia boli biedni a pri všetkej úmornej práci nemali ani dostatok pokrmu. Na panskom museli za tú nedostatočnú zem, ktorú užívali, ročne skoro dva mesiace zadarmo robiť, a to v taký čas, keď ich práca i doma bola najpotrebnejšia. Do práce ich hnali panskí úradníci, ktorí i z priateľstva, ako keby chceli poťapkať, tak zafali palicou, že oblažený zaškripal zubmi.

Adam bol vrtký, silný mladík, naučil sa škriabať po skalách, že by bol i na holý, nevakovaný múr vyšiel; sekerou, valaškou vedel narábäť znamenite; z otcovej hákovnice, z ktorej bol zázrak vystreliť, aby strelca nepokaličilo, výborne vedel strieľať; v bití, v pasovaní, v behu sa mu málokto vrstovník vyrovnal; v gazdovských prácach bol doma, a tak sa rozhodol, keď pomyslel na smutný osud otcov, že pôjde svetom.

Zuzka Stahuliaková ho tu nezdržiavala. Nech si ju vezme prípadne jeho brat Jožo, čo je i mladší, ako ona. Jemu sa ani nevidí, ani sa mu nechce zapriať sa do jarma Stahuliakovho, ktorý je ukrutne surový a ktorý by iste nedovolil, aby pomohol rodine, a ťažko by mu bolo dívať sa na ich biedu, keby sám mal všetkého nadostač.

Pôjde svetom! Koľkí išli, a Pánboh ich neopustil: pôjde aj on!

Na druhý deň oznámil materi svoj úmysel. Mat upratúvala chalupu po včerajšej hostine, ktorá trvala do svitu. Medzi robotou mu odsekla:

— A veru idť, synku, budeme i bez teba. Možno, že i sebe i nám pomôžeš. Tu je veru život biedny, dosť sa hladom namrieme. Ani teraz niet múky nadostač do novej. A kde by si sa to hodil?

Adam nebol prekvapený, že mater s takým ľahkým srdcom pristáva na jeho odchod, lebo sám cítil temer nemožnosť vyžiť toľkým ľuďom poriadnym spôsobom na tom malom gruntíku, ktorý obrábali. Materi tie isté myšlienky užieraly srdce, a bála sa, aby osud otcov nezastihol i niektoré z detí. Smrť mužovu nebrala tragicky, ale jej spôsob ju otriasol. „Veď umrieť musíme všetci, ale nie takým ukrutným spôsobom“, myslela si. Nezažila mnoho takých chvíľ, ktoré by ju boly k životu veľmi viazaly, i ľahko hľadela na svoj skon a nebrala ťažko ani vysvobodenie členov rodiny zpod jarma životného. Veď inakšieho vysvobodenia nebolo. Preto kvitla i viera úbohých, lebo im aspoň, hoc i v neistej, ale zato nekonečnej a neskalenej budúcnosti, maľovala krásné obrazy jestvovania.

— Pôjdem na Žilinu, možno, že sa mi tam nejaká práca pridá, — odvetil Adam.

— I ja som myslela, že ta pôjdeš. Zdravý si, mocný si, veď ti azda Pánboh pomôže i všetci svätí. Len nezabúdaj, synku, akým spôsobom zahynul tvoj otec, aby si i ty do takej biedy neprišiel.

— Ej, Boh zachovaj a ochráň! — vydýchol si Adam.

— A kedy by si sa to pobral?

— Dnes je piatok, nuž tak by som išiel v pondelok.

— Pondelok je šťastný deň, tak choď.

V pondelok ráno sa Adam nepoberal. Vstal a končil domácu prácu, ako keby nič. Mater sa ho pýtala, čo sa nepoberá, keď má všetko prichystané. Adam sa poškrabal za uchom a povedal:

— Mamo, dnes nejdem, celú noc to Majdulino dieťa vyplakávalo, to je zlý znak. Ja veru nejdem.

Mater sa zľakla.

— Nehovor! Ja som ho nečula. No, no, Boh ta chráň dnes ist! Radšej zapál ešte kúsok tej hromničnej sviece a pomodli sa, aby mu už Boh dal večný pokoj.

Adam odvetil:

— Veru to bude najmúdrejšie.

Chalupa Šangalovie stála na niekoľko sto krokov vzdialená od svahu vysokých brál, pokrytých ihličinou a smrekmi, zmedzi ktorých vyčnievaly skaliská najrozličnejšej podoby: niektoré boly ako veže, iné ako čudné akési sochy. Obďaleč od chalupy bol kúsok veľmi hustého hájika, tvoreného veľmi pošmúrnymi smrekmi, ktoré boly až po samú zem husto chvojím pokryté. Bolo

na nich vidno, že sa ich nikdy nikto nedotýka. Ale ktože by sa i opovážil ísť do „Mŕtvych smrekov“, keď tam pred mnohomo-
mnoho rokmi Majduľa svoje živé dieťa zakopala, ktoré od tých
čias máta. Už nejedného nastrašilo či plačom, či svojim zja-
vom. Kto ho počul alebo zazrel, ten mal iste zlý deň, toho mu-
sela nejaká nehoda potkať. Je to nešťastný kút, ktorý Majduľa,
keď ju železnými rozpálenými kliešťami trhali, mnohonásobne pre-
kliala. Starý Macák bol ďal i kríž pred Mŕtve smrekoy postaviť,
plechového Krista až zo Žiliny doniesol naň, farár ho vysvätil, a
to všetko nepomohlo: hneď nasledujúcu noc po postavení povstal
ukrutný víchor, ktorý vyvrátil kríž takým bezbožným spôsobom,
že spadol na Spasiteľa a zapučil ho do bahna. Pán farár rozkázal
kríž odnieŕ a pred kostolom postaviť, lebo na tom prekliatom
mieste by ho zlé moci — tu sa pán farár a za ním všetci prí-
tomní prežehnali — len ešte väčšmi pohanily.

Adam sa ushovoril s materou, že pôjde vo štvrtok, ale zasa
nešiel, lebo ráno, keď vstával, veľký krížový pavúk spustil sa naň.

Aby nebol ďalej hatený v odchode, usniesli sa, že v nedeľu
ráno pôjde do kostola, vyspovedá sa, pôjde na prijímanie a potom,
prenocujúc u Pavla Ondruliaka, pôjde vo meno božie na cestu.

I urobili, ako sa ushovorili, a v nedeľu Mara s deťmi s ukrut-
ným nárekom vypevádzala Adama do kostola.

V pondelok predpoludním vykračoval Adam s ľahkou kap-
sičkou na pleci a s valaškou v ruke hodnou rovinou, zasiatou
obilím, už nie veľmi ďaleko od Žiliny, keď zazrel na jednej zo zemí
chlapa, s ktorým sa vadil, podľa obleku súdiac, akýsi zemän. Po-
pri nich stálo ustrašené dievča, asi pätnásťročné, ktoré plakalo a
ruky spínalo proti tomu pánovi. Keď sa Adam priblížil, začal
zemän silným korbáčom chlapa biť, kadiaľ ho zachytil. Hneď
prvým úderom ho tak začiahol po hlave a tvári, že mu krv vy-
strekla, a potom ho mlátil z celej sily po chrbte, rukách a hlave.
Dievča žalostne plakalo a, preskakujúc s nohy na nohu, prosilo so
složenými rukami pána, aby ňanička už nebil. Zdivený pán šibol
i dieťa, ktoré od úderu spadlo na zem. Tu chlap, čo ako dokali-
čený a zaliaty krvou, schytil korbáč a zavolať:

— Dieťatu dajte pokoj, čože vám ono urobilo?

Uraštený, bradatý pán trhal korbáč chlapovi z rúk:

— Pustiš ho, pustiš ho? Oboch vás dám do temnice, nikdy
svetla božieho nevidíte! Ty pes sedliacky, ja ŕa naučím!

Vtedy pristúpil k nim Adam.

— Prečo bijete toho človeka? — opýtal sa ostro zemäna.

— Ach, ty potvora akási, — zavolať zemän na Adama, —
čože sa ty pletieš do toho? — i pustil korbáč a chcel udrieť
Adama pästou po tvári. Adam však, nelenivý, odskočil a šibol ho
poriskom valašky tak po ruke, že mu hneď odkväcla a potom, keď
už bol v tom, obskakujúc okolo neho bil ho tým poriskom, kadiaľ
ho zasiahol. Zemän kričal a klial a chcel sa Adamovi priblížiť,
lenže tento vrtký stále mu uskakoval a vše ho tou valaškou za-

chytil; iba keď ho tu naraz od chrbta chlap, ktorého bol ratoval, za ruku chytil a búši tak po hrdle, že sa všetko v ňom striaslo. Adam videl, že toto ide byť zle, zakliak rozhorčene a udrél chlapa zpak ruky tak po žalúdku, že hneď spadol na zem, a potom vzal chytro nohy na plecía. Zemän pobehol za ním, ale sa po niekoľkých krokoch zadychčal a nechal Adama utekať. Kričal za ním, nadával mu a vyhrážal sa, no z toho si Adam mnoho nerobil, ale poberal sa ľahkým behom napred.

Cestou potom hútal v sebe: — No, toto ti je pačmaga akási. Človek ho ratuje, chcem mu pomôcť a, obluda, ešte sa ona dá do teba. No, druhý raz sa do takých vecí nebudem miešať. Nech ich tam parom uchytí; keď sa chcú prať, tak nech sa pre mňa perú. — Neskoršie mu potom blyso hlavou, že si akiste zlej kaše navaril, keď sa do toho zemäna pustil. Ktože vie, kto je to? A jestli je to nielen úradník, ale nejaký veľký pán, ktorý svojho poddaného obšívá? — To sa mi len tak neprepečie, ten ma bude najskorej naháňať. No, nech ma ruka božská chráni, aby ma tak dostal! — Obzrel sa s jedného kopca nazad, i videl, že zemän na koni, ktorého bol musel mať kdesi v chrasti, uháňa do blízkej dediny.

— No, toto je nie s kostolným riadom, — pomyslel si Adam a pustil sa cvalom smerom k mestu, veže ktorého už bolo vidno. Bol by neviem čo dal za to, keby sa nebol do toho sporu zamiešal.

IV.

Keď utekal šírym poľom, žiadal si, aby bol čím skorej v meste, kde by sa ľahšie mohol niekde ukryť. V poli ho každý zďaleka vidí. Konečne dobehol zadychčaný do mesta, kde bol práve výročný trh a mesto bolo plné kupujúceho a predávajúceho ľudu. Hneď pred vchodom do ulice sedely rady žobrákov. Bol tam, akého si len chcel: slepý, dokaličený, krivý, hrbatý. Mnohých z nich ožobráčilo vtedajšie prísľuhovanie spravodlivosti svojim mučením, a mnohých vtedajší lekári, ktorí boli často horší, ako kati. Žobráci vytrčali kýpty nôh a rúk, rozmliaždených a poopekaných, a kvíliac monotónnym hlasom, pýtali almužnu. Adam sa striasol od hnušu a hrôzy, keď videl tú chasu, a ponáhlal sa ďalej. Keď bol v shluku ľudí, obzeral sa zas na každého, či nemá proti nemu zlých úmyslov, a žiadal si, aby bol zostal radšej vonku v poli, kde by skorej ubehol, keby ho naháňali. Ale jednako sa nevrátil, lebo hoci sa obával, predsa sa mu v meste skorej pritrafí nejaký spôsob zárobku a azda, ak bude treba, i skrýše, ako v poli. Veď si ho ľudia vôbec nevšímali. Kozničanov videl medzi jarmočným svetom koľko chcel. Predieral sa ľuďmi, mešťanmi, sedliakmi a pánmi na koňoch, až prišiel hore na rýnok, ktorý bol zôkol-vôkol obstavený šiatrami a rozličným na zemi a na doskách povykľadaným tovarom. Bol tu huk a motanica, ako okolo úla.

Adam zastal pred akýmsi čudákom, ktorý mal na sebe dlhý čierny plášť a na hlave vysokú špicatú čiapku s akýmsi hákmi-bákmi na nej a stál na doskovom podstavci pri stolíku, na ktorom bola povykľadaná hŕba rozličných fľaštičiek, téglíkov a balíkov. Čudák vzal vše fľaštičku alebo balík do ruky, ukazoval ho a vykrikoval, že je to istý liek proti lámavici alebo proti úreku. Z toho sa vraj ani nedá dost doviesť, keďže je to až hen z Egypta donesená medicína, a hoci len dovoz za každú fľaštičku stojí zlatku, jednako ju on predáva po desať denárov, lebo tak sľúbil najsvätejšej Panne, keď ho vymohla z ťažkej choroby. Ľudia kupovali tú haraburdu ani zadarmo. Adam sa staväl na prsty nôh, aby zazrel v rukách jednej trenčianskej ženičky v šatke ten zázrak, keď sa nielen on, ale všetci jarmočníci strhli od zúfalých výkrikov, ktoré sa zrazu ozvaly z prostred rynku, kde stála na vysokom stĺpe socha Panny Márie.

Nezkúsený Adam zdúpnel a vlasy mu dúpkom staly. Takého kriku nikdy nepočul. Pretisol sa svetom k soche, aby videl, čo sa to tam robí. Pod sochou bol dereš, široká mocná lavica s pribitými silnými remeňmi, ktorými trpiteľa priviazali k nej. Okolo lavice stáli niekoľkí mestskí drábi, suroví, fúzatí chlapi v tmavočervených kamizoloch, dvaja sputnaní mužovia a jedna tiež sputnaná mladá žena, ktorá sa dívala na ľudí očima, ako keby nebola pri sebe. Jeden obstaraný muž bol priviazaný na dereš a toho ťal po nahom tele jeden z drábov lieskovou palicou. Bolo vidno, že drábovi robí zvláštnu pasiu udierať toho neboráka čím tuhšie: za každým úderom mu navrela klobása na tele, z ktorej často vystrekla i krv. Bitý kričal z celej sily, zprvu vysokým, prenikavým, neskoršie chrapľavým, bolestným hlasom. Exekúciu viedol chudý, bradatý pisár v tmavo-belasom plášti, ktorému, ako čítal údery, pri každom slove hore-dolu behal gágor na chudom hrdle.

— Len po ňom, Maťo, len po ňom, — obodroval pisár drába, — už si mu vysekal dvadsaťpäť, ešte raz toľko mu patrí. Nech si zapamätá, kedy kradol ovce.

Ľud sa neľútostive díval na nešťastníkov. Jedna stará žena s veľkým čepcom na hlave škreklavým hlasom vykladala, že aj im minule boli ukradli dve ovce a že nebude poriadku, kým kmínov nevyvešajú.

— Čože mu je to päťdesiat palíc! To je ako nič.

Starý chlap, stojaci pri nej s veľkou čiernou baraňou čapicou na hlave, nemajúci akiste celkom čisté svedomie, zahundral:

— Nefrfli, Zuza, nefrfli! Predsa len škoda človeka biť ani zvera.

Adam sa vo svojom živote mnoho ráz pral, ale poviazaného človeka biť ešte nevidel. Prišlo mu na um, že keby ho tak chytili, najmenšie, čo by s ním urobili, bolo by, že by ho takto vypalicovali, — i zbledol. Odstránil sa na bok. Išiel radšej ďalej trh obzerať. Pred podľubím oproti kostolu hrali na jednom mieste Cigáni, i zašiel pozrieť, čo sa to tam robí. I videl na rýnok postavený

stôl, na ňom nádoby s nápojmi, pečivo, klobásy. Pri stole sedeli dvaja starší vojaci. Jeden z nich mal na tmavo-zelenom kabátci ľahký pancierik, na hlave tiež takej farby čiapku, baraňou kožou obšitú. Od sluchy po bradu sa mu ťahal červeno-fialový švík, pre ktorý bola jeho tvár taká zohyzdená, že zjazvená polovica netvorila ani jej tretinu a ústa mu boli celkom smerom k švíku presunuté. Opieral sa o široký meč, ktorý držal medzi nohami, a hovoril niečo druhovi, sediacemu pri ňom. Tento mal tiež tmavo-zelený kabát, lenže iného strihu, okrúhlu, až tmavo-červenú tvár a okrúhle oči ani kolesá, ktoré sa od nápojov blyštaly ani uhlíky vo tme. Okolo stola tancovali dvaja mladší vojaci, cifrujúc nohami a plieskajúc dľaňami, vše niektorú dievku alebo mladšiu nevestu chytajúc do tanca, čomu sa ony so škrekom a smiechom bránily.

Adam sa opýtal jedného súseda, aká je to zábava. Toto sa mu veru lepšie videlo, ako tá pračka pod sochou.

— To sú ti, synku, verbunkoši, — odpovedal žilinský mešťan. — Chytajú vojakov pre grófa Pálffyho do Nových Zámkov, kde sa s Turkami stále natahujú. Ak máš vôľu, choď, vezmú ťa ako med.

— Ech, čert ma tam po Turkovi, — odvetil Adam. — Čo by tak ozaj mater povedala, keby som sa zverboval? — pomyslel si. — Tá by mi poriadne nacengala.

Ale jednako len neodchádzal od toho stola. Jeden z tancujúcich vojakov ho chytil za rukáv.

— Poď, vypi si, hneď budeš lepšej vôle.

Adam sa trhal, ale vojak ho nepustil tak ľahko.

— Dajte mi pokoj, ja mám inú robotu.

Ale vojak ho nepustil.

— Môžeš ísť, kde chceš, ale si najprv vypi.

Vtom bolo počuť obďaleč hurt, ako keď ťažký voz ide po skalnatej ceste.

— Ký diabol to tak hrkoce? — opýtal sa Adam.

— Ech, čo ťa tam po tom, to niečo bubnujú.

Hurt sa blížil, až sa na nejakých dvadsať krokov od verbunkošov zarazil; ako prestal, ozval sa hlasný, kričiaci hlas. Okolie bubeníkovo zatíchlo, i bolo počuť toto oznámenie:

— Oznamuje sa všetkým urodzeným pánom, poctivým mešťanom a poddaným, že dnes ráno na zemiach pri Furtovke vysokourodeného pána grófa Imricha Markoča napadlo jedno chlapisko a že ho bezbranného valaškou viacnásobne a ťažko poranilo. Chlap bol asi 20—25-ročný, podľa šiat pochádzal z Kozinskej, z Oravy, bol vysoký, s čiernymi očami a ostrým nosom. Utekal na Žilinu. Každý, kto by ho videl, vyzýva sa, aby ho chytil alebo sa vynasnažil, aby chytený bol. Oznámiť ho treba alebo úradu slávneho mesta Žiliny, alebo úradu vysokourodeného pána grófa Markoča, kde ten, kto ho oznámi, i znamenitú odmenu dostane. — Potom zabubnoval krátko: bum, bum, bum, a zavolať:

— Tak nech každý statočný občan učiní, — a šiel ďalej, bubnujúc nezvučne na veľkom bubnisku.

Keď Adam začul oznámenie, zbledol a zatackal sa. — No, na moj' pravdu! Veď je to cigánstvo! — zavolať.

— Čo je cigánstvo? — skočili hneď vojaci naň.

— Nuž že ho tou valaškou poranil, — odvrkol Adam, pozrúc mimovoľne na valašku v ruke.

Starý zjazvený vojak zbadal, že s Adamom je vec nie v poriadku, i zavolať ho k sebe.

— Poďte ty sem, chlapče, poď!

Adam pristúpil k nemu. Starý strážmajster ho chytil za hrdlo a stiahol mu hlavu k svojej tvári.

— Ty, synku, toho grófa si ty vyklepal a teraz si veru vo veľmi zlej koži. Z Kozinskej si, valašku máš, opis sa na teba gľajchá a o veci vieš, keď hovoríš, že je to cigánstvo. Ja ťa idem oznámiť, — i vstával so stoličky.

— Pre umučeného Krista Pána, nerobte mi to, — zaprosil ho Adam; — veď keď som to i ja neurobil, ale ma budú biť a mučiť, ak ma dostanú.

— Dobre, neoznámim ťa, ale naskutku vstúp za vojaka. Keď sa dáš medzi nás, nič sa ti nestane, a čo by si i trom takým prašivým grófom kosti polámal. Mám so sebou dvadsať chlapov a obránim ťa.

— Nedáte ma, pán vojak?

— Nie, ani čo by sám ancikrist pre teba prišiel, i tomu najprv rebrá polámeme. Vypi si, chlapče, a neboj sa nič.

— Nuž, poručeno Pánu Bohu, veď je ten všade, i medzi vojakmi, — vydýchol si Adam. Červený vojak mu vtisol do ruky cínovú konvicu, v ktorej bolo za holbu vína, to musel Adam vypiť, čo i urobil, oddychujúc si ako dieťa, keď pije mlieko z hrnčeka.

Kým Adam víno vypil, strážmajster niečo vykladal červenému vojakovi pri sebe. Keď Adam dopil, vtisol mu strážmajster štyri zlatky do dlane a červený vojak, ktorý bol kaprálom, vstal so stolice. Keď sa na nohy postavil, bol prekvapujúco vysoký, lebo mal ukrutne dlhé nohy a krátke driek. Tmavo-zelený kabát mu siahal iba po pás, na nohách mal odeté široké žlté a červené páskované pulidery a navrch hlavy si hodil malinkú placentú čiapočku s dlhočičným perom, na ktorej dosiaľ sedel. Kaprál sa zakolísal na vysokých nohách, chytil Adama pod pazuchu a vliekol ho do jednej brány v podlubi. Z tmavej brány vošli do ešte tmavšej sklepanej izbice, ktorá mala len dva zamrežované oblôčky, vedúce na úzky, blatistý dvor. V izbe bolo plno ľudí, boli to samí mužovia; niektorí z nich boli sedliacki chlapci, väčšina boli vojaci všelijako ošatení a vyzbrojení. Celá tá spoločnosť sedela pri stoloch, jedla, pila a hulákala. Keď vošiel kaprál s Adamom dnu, ani sa neobzreli o nich.

Kaprál zavolał jedného trenčianskeho šuhaja z Ťarchovej a dvoch vojakov do kúta izby. Adam musel všetky háby so seba sobliecť, do jeho šiat obliekli Ťarchovana, ktorého čiastky obleku museli vojaci na seba vziať a svoje Adamovi dať. Pomohli mu do nich. Iste by ho nebola vlastná mať poznala v širokom klobúčisku s perom, v širokých tureckých nohaviciach, ktoré od kolien priliehaly k nohe a v tmavo-belasom, do drieku strihanom dolománi, vyšujťášovanom červenými šnôrami. Opásali mu široký, krivý turecký meč a vstrčili mu za pás dve ohromné jazdecké pištole. Adamovi víno vstúpilo do hlavy, i nebral celú vec vážne. Na žarty vojakov smelo odpovedal, čo sa im zvidelo, i vzali ho medzi seba ku svojmu stolu.

Ledva bol Adam takto zaopatrený, keď bolo počuť v bráne hlasný hovor, prechádzajúci v ostrú vadu.

— Veď vám hovorím, že takého chlapa tu niet, hrmených sto striel sa do vás páralo! — kričal strážmajster, rozhodiac jedovate dvere. Vošiel do izby a za ním sa ta vtrepali štyria mestskí drabanti a dvaja cudzí husári.

Jeden z drábov — zdal sa byť ich hlavou — chlácholil strážmajstra.

— Ale, pán strážmajster, veď sa len obzrieme. Viete, že my musíme poslúchať rozkaz. Keď toho chlapa tu niet, nuž ho niet.

— A toto, hľa, ktože je? Či je to nie Kozinčan, há? — zakričal víťazoslávne jeden z husárov, zbadajúc Ťarchovca v Adamových hábách.

— Hí, akože sa ten sem dostal? Devianko, — zakričal na kaprála, — či je to náš zverbovaný muž?

— Náš, pán strážmajster. A keď je náš, nuž je náš. Ten už patrí pánu generálovi Pálffymu a toho od nás ani mačka nevyškrabe, — kričal Devianko, tackajúc sa trochu na dlhých nohách.

Ale drabanti vzali Ťarchovca medzi seba. Ten sa oháňal a prisahal, že on nikdy nikomu nič nezavinil, čo s ním tedy chcú. Bol vyučený, aby sa vydával za Kozinčana a aby ináč všetko tajil, čo bola i s jeho strany úplná pravda.

— Pán strážmajster, tohoto chlapa nám vydajte, a my vám ho, bouprisám, nazad dovedieme, ako sa patrí. Keď vám hovorím, no. Keď pán gróf uvidia, že je nevinný, nuž ho naskutku nazad pošlú.

— Juro, nevinný si? Neubil si v poli toho grófa? — spýtal sa ho strážmajster prísne.

Ťarchovec zdal sa byť chlapom, ktorý sa svojej tône nezľakne: rehotal sa.

— Ale ja? Nikdy som ešte ani živého, ani mŕtveho grófa nevidel, nie že by som ho bol ubil.

— Nuž tak choď, a nech ťa obzrie ten gróf, ale dobre. Ale to vám hovorím, dovedte mi ho tak, ako vám ho oddávam, lebo ináč...

Chlapi v izbe sa smiali na celej udalosti, lebo teraz už všetci

chápali, o čo ide. Adamovi, ktorého kamaráti do bokov štuchali, nebolo celkom voľne okolo srdca, nuž ale sa i on smial ešte hlasnejšie, ako druhí, aby utlumil svoj strach.

Náhle odišli drabanti s Jurom, strážmajster zavolał Adama a Jonáša Mihvoka, tiež vojaka, mladého síce, ale naoko veľmi vybitého, a rozkázal im, aby naskutku sadli na kone a aby šli bočnými cestami na B... zámok. Tam nech sa hlásia a počkajú, kým on s ostatnými nepríde za nimi.

Keď toto strážmajster usporiadal, urobil takú divnú tvár, že sa jeho kaprál Devianko mal nad ním popučiť od smiechu. Potom nadul líca a vysúkal si dlhé fúzy, škúliac na ne, a vyšiel zasa s dlhohohým k stolu na rýnok.

Adam s Jonášom ešte predtým boli odišli.

V.

Asi hodinu predtým, ako sa tieto udalosti sbehly, pricválali na pekných koňoch, nemilosrdne rozháňajúc jarmočný svet, šiesti jazdci pred mestský ratúz. Piati z nich boli rovnako do jasno-zeleňých a červeno vyšnurovaných dolománov poobliekaní husári a šiesty bol gróf Imro Markoč, odetý v tmavo-lilavom vrchnom, do drieku strihanom plášti bez rukávov, z ktorého vyzeraly karmínové zamatové rukávy spodného krátkeho kamizola. Na hlave mal na ľavé ucho podnikave založenú kožuštinovú, tiež karmínovú čiapku s vysokým perom. Pred bránou ratúza všetci soskočili a gróf, vysoký, bradatý, pán, opovržlive, bez pozdravu pozeral na ľud okolo neho s otvorenými ústami, sprostou-úctive s obnaženými hlavami stojaci a potom strmo kráčal na čele svojich ľudí do brány ratúza, nechajúc jedného husára pri koňoch. Keď prišli pred poradnú sieň, jeden z husárov s rachotom rozhodil dvere, vošiel do dvorany a zavolał:

— Tu sú ich vysokourodzenosti, pán gróf Imro Markoč, pán Lisice a Káčky.

V dvorane bolo so päť-šesť radných a mešťanosta žilinský. Títo, všetko starší, tichí kupčici a remeselníci, skočili na rovné nohy a klaňali sa hlboko pred grófom. Mešťanostom bol Romuald Pekárčik, tučný, starší muž s okrúhlou, červenou tvárou a ešte s červenším nosom. Mal malé, ale prešibané oči. Predstúpil pred grófa a, ešte raz sa pokloniac, riekol:

— Víтам ponížene jeho grófsku milosť a prosím, aby sa grófskej milosti ľúbilo povedať, čo rozkáže a čím môžeme poslúžiť.

Gróf, štrngajúc ostrohami, hrdo pristúpil k stolu a udrél jazdeckou palicou po papieroch a knihách na ňom nakladených, že sa len tak skúdolil s nich mnohoročný prach.

— Kde je ten Kozinčan, ktorého som vám rozkázal zlapať?

— Prosíme ponížene, grófska milosť, kázali sme ho chytiť, ale je ešte prikrátky čas, čo sa naši drabanti rozišli, ešte ho nemohli

dostať. Ale pevne dúfame, že zakrátko ho musia doviest. Áno, ako hovorím, doviest.

Grófa odpoveď neuspokojila. Práskal palicou ďalej po stole a kričal, že mu žily navrely na čele, na ktorom mal hodnú opuchlinu od úderu Adamovho.

— Vy ste naničhodná sberba. Vy o to nestojíte, aby ste svoje milostivé panstvo, z ktorého žijete, obraňovali. Naopak, tešíte sa, keď nás potká nehoda. Ale ja vás naučím!

Mešťanosta kývol jednému z radných a šepol mu niečo. Radný odišiel bočnými dvermi.

Mešťanosta i radní ubezpečovali grófa, že urobili všetko možné, aby Kozinčana dostali. Skoro celý senát chodí po jarmoku vyzerajúc toho chlapa, a všetko služobníctvo mesta. Zajakavý radný Strnád, tenušký, slabý chlapík, u-u-uistoval pa-pána grófa, že aj jeho žena ho vyzerá, a tá sa nijakého Kozinčana ne-ne-nezľakne. Nie, na môj dušu.

Grófa Strnádova reč vonkoncom neuspokojila.

— Dali ste ho vybubnovať? — zakričal.

Mešťanosta pokrčil plecami a, ponížene prosiac za odpustenie, povedal, že nie, lebo by to bolo ako ozaj ísť s bubnom na zajace.

— Náhle Kozinčan počuje, že ho hľadajú, zmizne ako gáfor, grófska milosť, ak-ko gáfor, — šeptal mešťanosta, fúknuc do povetria a ukazujúc rukami širokým rozmachom, že sa niečo rozišlo v povetrí.

Grófa nedojala mešťanostská obozretnosť, kričal ešte silnejšie, aby naskutku dali chlapa vybubnovať, lebo ináče uvidia, čo vykáže mestu. Mešťanosta zase stisol plecami.

— Ako rozkáže grófska milosť. Strnád, pošli naskutku po Kvoru, nech ide toho lotra vybubnovať, a ty, Talabaj, napíš oznámenie.

Radní utekali každý svojou stranou. Vtom prišiel druhý radný k mešťanostovi a, podrmajúc ho za rukáv, mrkol naň významne a ukázal očami na jedny dvere.

Gróf vyčítal radným, že jestli Kozinčana nechytia, zastaví im mlyny a nedovolí im cestou cez svoje panstvá prechádzať.

— Hladom vás vymorím ani myši. Viete, ako myši! Budete písať ani potkani v klepci, vy naničhodníci!

Mešťanosta sa úctive usmial na porovnanie grófovo a prosil ho, aby sa mu páčilo do druhej izby, kde bude môcť počkať, dokiaľ sa nedozvie o výsledku vybubnovania.

Gróf, stále nadávajúc, išiel, kam ho Pekárčik viedol. V susednej izbe bol dosť veľký stôl, prikrytý krásnym obrusom, a na ňom boly plechovice s vínom a vysoké mnohofarebné poháre, pečienky, šunka a koláče.

— Prosím ponížene grófsku milosť, aby sa ráčila po dlhej ceste občerstviť, — i nalial ako kryštál čistého vína do vysokého červeného pohára.

Keď gróf videl pripravené veci, strhol sa a razom prestal kričať a nadávať.

— A-a-á, toto je pekné! No, predsa vidím, že ste nie takí zlí, ako by človek myslel. No, na vaše zdravie, na vaše zdravie.

Mešťanosta a dvaja radní si štrngli s grófom, ktorý zamľaskal, keď dopil pohár.

— Tisíc hrmených, pán mešťanosta, vy viete, od čoho muchy kapú! Nalejte ešte z tej kanvice, nalejte vo meno božie. Hehehe!

Mešťanosta sa ponáhlal grófovú žiadosť vyplniť, pri čom ani na seba, ani na svojich druhov nezabudol.

Keď o pol hodiny dovedli drabanti Jura, už boli páni v zadnej izbe ratúza hodne rozveselení; rozprávali si štavnaté historky a probovali, predbežne potichu, i ktorúsi pesničku. Gróf vedel veľmi mnoho rozličných žartových udalostí a znamenite ich podával, tak že sa mešťanosta a radní išli popučiť od smiechu.

Keď Jura dovedli, prišiel grófov husár oznámiť, že sú už tu s tým chlapom. Gróf s mešťanmi vyšiel do poradnej siene a na prvý pohľad videl, že je to nie ten Kozinčan, ktorý ho bol ubil, i zvolal:

— Ohó, to ste nepravého chytili. Tohoto môžete poslať v čerty. A odkiaľ si, chlape? — spýtal sa ho gróf.

— Z Kozinskej, ich milosť, pán gróf.

— A čo sa tu motáš, čo nesediš doma?

— Prišiel som na jarmok. Veď každý môže na jarmok prísť, keď sa mu páči.

— Vy Kozinčani máte dlhé jazyky, bolo by vám ich pristrihnúť.

— Máme, aké nám Pán Boh dal.

— A chrby máte tvrdou kožou obtiahnuté, keď máte také ostré jazyky?

— Ono ani panské nebudú mäkšou, i tie niečo vydržia, — odvetil Juro, a smial sa na svojej poznámke.

— Nože, pán mešťanosta, dajte mu vystruhnúť šesť palíc, aby sme tú jeho kožu vyprobovali a aby si zapamätal, kedy sa shováral na žilinskom ratúzi s grófom Markočom.

Mešťanosta veľmi vďačne poslúžil grófovi. Ale ako by nie takou maličkosťou, čo ani denára nestála mesto, a urobil mu radosť. Mädlil si ruky a usmievave mrkol svojmu vrchnému drábovi:

— Nože, Miško, zariadte tú vec.

Jurovi sa celý žart nepozdával.

— Vaša grófska milosť, ja som už zverbovaný vojak pána generála Pálffyho, čo sú najvyšší pán nad všetkými vojskami jeho kráľovskej milosti, — bránil svoju kožu Juro, kryjúc sa i vymyslenou hodnosťou svojho generála.

— Čo nepovieš? — odvetil s milým úsmevom gróf. — Tak ti je šesť palíc málo. Takého pána vojaka treba uctiť. Nuž vieš, čo?

Môj Lukáč ti vyčíta tiež šesť, aspoň sa presvedčíš, ktoré sú lepšie, či panské, či meštianske. Dobre?

— No, nech to všetci čerti vezmú i s takou hostinou. Bolo ma tu treba? — hundral Juro, keď ho odvádzali.

Gróf i radní sa z celého hrdla smiali na podarenej zábavke a išli ďalej pokračovať vo svojej práci do bočnej izby...

O krátku štvrt hodinu dovedli dráb a husár Jura k jeho druhom pod bránu v podlubí.

— Pozriže, veď náš Juro pokrivuje! — zvolal kaprál, keď prešli popred stôl.

— Veru kríva, toho museli vytrepať. Poďmeže za ním, čo sa to s ním stalo, — riekol strážmajster a odskočil od stola. Cestou pošepol kaprálovi, aby, ako keby zo zvedavosti vyšli, vyviedol niekoľkých chlapov z izby. Kaprál tri razy vykročil a bol v izbe, kde mrkol chlapom, aby šli za ním von. Vyrojili sa a obstali Jura s dráboom i s husárom.

— Juro, čo sa s tebou stalo? — spýtal sa strážmajster.

Juro len špatne klial a prekrivoval tvár; bolo mu viac do plaču, ako do reči. Dráb a husár sa na jeho grimasách chutne smiali, a to tým viac, lebo pokladali tiež celé za veľmi podarený panský žart. Hodný husár, vysukujúc si čierne fúziky, podal pánu strážmajstrovi vysvetlenie.

— Pán gróf i pán mešťanosta mu kázali dať po šesť, lebo pyskoval. Náš pán gróf to neradi majú.

— A ty si mu ich vyplatil? — spýtal sa strážmajster takým hlasom, ako keby s vecou úplne súhlasil.

— Títo dvaja ma ťali, bohďaj ich čert vzal, a poriadne. Jeden sa nad druhého usiloval, — vykladal Juro, ktorého kamaráti vínom preberali.

— Rozkaz je rozkaz, — povedal chvastavo dráb. — My sme statoční služobníci, však, Lukáč?

— I veľmi, — odvetil seabavedome Lukáč, mrkajúc obočím.

— Nuž tak, muža sme vám oddali, môžeme ísť, — riekol zasa dráb.

— Hneď pôjdete, deti moje, hneď, — odpovedal strážmajster. — Lenže je vo veci hák. My sme vám dali muža bez dvanástich palíc, a tie si, na moj' hriešnu dušu, vezmete nazad. Jedného Pálffovského dragóna nebudú mlátiť ani žilinskí šustri, ale ani hocikákí grófski potrimiskári. Chlapci, vystrite ich a ty, Juro, ak chceš, ak by si sa cítil, daj im tých dvanásť nazad, každému po šesť. Jestli bude o dajednu viac, nič preto.

— Pán strážmajster, mňa nech sa netýka! Môj gróf nedá so sebou frčky hádzať, ten sa ukrutne vypomstí, — staväl sa zblednutý husár. Dráb sa začal zajakavo vyhovárať, že on len rozkaz plnil.

— Deti moje, o to sa vy nestarajte, čo budú s nami robiť pán gróf a pán mešťanosta. To je naša vec. Najsamprv vás vyplatíme. Chlapci, dolu s nimi!

Netrvalo ani štvrt hodiny, a Juro i drábovi i husárovi vysekal takých statočných dvanásť, akých ani on nedostal. Podivným spôsobom mu všetky bolesti prestaly, keď skončil operáciu.

Strážmajster kázal dať i drábovi i husárovi po holbe vína. Bolestne osrkujúc, prežierali obidvaja nápoj.

— No, tak! A teraz choďte a povedzte pánu grófovi a pánu mešťanostovi, že sa im do lásky odporúča strážmajster Sekera od šiestich Pálffovských dragónov, že požičané s poďakovaním nazad vracia, ale že sa ešte vždy pokladá za dlžníka pána grófa i pána mešťanostu.

Ako obidvaja odkrивkali, Sekera sohnal svojich mužov, posadali na kone, a o chvíľu nebolo o nich chýru-slychu.

VI.

Adam si obzrel svojho druha Jonáša Mihvoka, a nebol s ním veľmi spokojný. Jonáš bol vysoký chlap s veľkou lebkou a s maličkou, ostrou tvárou. Mal okrúhly chrbát, čaptavé nohy a k tomu škúľil. Adam pozeral naň bokom a pomyslel si: Aká to mátoha, nie na božský obraz stvorená!

Vysadli na kone. Adam sa síce nosieval doma na holom koni, ale na osedlanom nikdy nesedel, i bol dosť podivnou figúrou na ňom, najmä v širokom klobúčisku, ktorý mu na hlavu vtisli a v zodratom sivom plášti, ktorý musel obliecť. Ale nič preto, s koňa nespadol, čo by bol kôň čo vyčíňal.

Vyšli z mesta a poberali sa chvíľu po veľmi zlej ceste, ktorá viedla do Trenčína. Cesta bola širočizná, lebo keď sa na jednom mieste vydrala, zachodili povozkovia vždy o šírku voza ďalej do poľa. Kone na nej vpadúvaly do pol kolien do blata, ktoré pri každom ich kroku plieskalo ako miesená hlina. Jonáš, vidiac, že takto veľmi pomaly môžu napredovať, hodil sa poľom, kým neprišli k potôčku vrbami obrúbenému, pozdĺž ktorého bol príjemný chodník, ktorým sa dali. Cestou sa teraz začal Adama vypytovať, ako to bolo s tým grófom. Adam nemal v Jonášovi dôvery i nechcel rozprávať.

— S akým grófom?

— Nuž s tým, čo ťa po Žiline naháňal, ktorého si to ubil?

— Ja som neubil nijakého grófa.

— Ty, netaj! Jestli mi nepovieš pravdu, nuž ťa v najbližšej dedine zavediem k rychtárovi, aby ťa zlapal.

— Zavedieš, nezavedieš: ovca na povrázku som ja nie. Keď už chceš vedieť, nuž dobre, poviem ti. Akýsi pán bil chlapa a jeho dievča v poli, ja som ich ratoval a pritom som sa bránil, keď i mňa chcel zachytiť. To je všetko.

— Ty, Adam, úfam, že si ho poriadne vytrepal?

— Hodil som mu tam ktorúsi poriskom valašky, keď veľmi dokúčal do mňa.

— Ty, Adam, a ty si sa len teraz zverboval?

— Čo som mal robiť, keď ma ten váš strážmajster chcel oznámiť, jestli nepôjdem za vojaka. Mne sa veru ani nesnívalo o tom, že by som ja vojenčil.

— A dal ti verbovné?

Adamovi nebolo milé, že sa ho opytuje o verbovnom. Šípil, že ten zákrt čosi smýšľa s ním. Chytil sa zrazu po vreckách na hábach, hľadajúc ich tam, kde ony i na jeho sedliackych šatách boly.

— Júj, tisíc hrmených, veď som ja tie rimštiaky v mojej sedliackej odevi nechal! No, ten Juro mi ich ešte utarmoní, z tých ja už nebudem lízať!

— To akiste nie. Na tie môžeš rukou hodiť. Ale si ty len hlúpy! Toľké peniaze takto umárniť!

Adam sa škrabal za ušami a hľadal ešte peniaze po všetkých vreckách. Mal ich a vedel, že ich má v pruslíku, ale pretváral sa, že ich nikde niet. Klial a nariekal za nimi, že ho Jonáš nakoniec musel zahriaknuť, že by už toľko nelamentoval pre ne, pričom flochnul naň predsa len nedôverive.

Jonáš sa bol úfal, že z Adama aspoň polovicu verbovného vylúdi. Vidiac, že to ťažko pôjde, začal hútať, či by sa nedal inak speňažiť. Keby ho tak najbližšiemu rychtárovi ponúkol za odmenu, ktorá je naň vypísaná, čo by sa vraj stalo? Ktože bude Adama vyhľadávať, keď sa niekam podeje? Nikto na svete. Iba ak strážmajster. No a tomu ľahko narozpráva, že mu ho cestou zajali, ten veru nebude celú vec veľmi vyšetrovať. Hodí rukou, a Adam bude odbavený.

Adamovi sa zasa Jonáš celkom nevidel. Bol by ho najradšej hneď odbehol, taký mu bol protivný. I jachali bez slova krásnou hôrnatou krajinou považskou, ktorá sa už začala zahaľovať súmrakom, čo jej obrysy ešte báječnejšími robilo, ale čo, pravda, ani jeden z nich nepozoroval.

Keď sa ešte viac zotmilo, zastali pod vysokou, rozorvanou svrčinou, poprerastanou skalou na briežku potoka, pozdĺž ktorého sa rozprestierala lúčka. Odsedlali kone, sputnali im predné nohy a pustili ich na pašu. Adam sa nie bez bázne obzeral na rozličné príšerne zpomedzi chrasti a stromov vyčnievajúce skaly. Ktože ho tam vie, aké mátohy sa medzi nimi potlkajú? Noc má svoju moc, i neopovážil sa ani hlasne hovoriť. Ponáhľali sa urobiť ohník, čo sa im za dosť hodnú chvíľu podarilo, keď kresidlom vylúdili najprv iskričku na práchno a dlhým fúkaním zapálili drobnú suchú svrčinu. Mali so sebou trochu slaniny, tú poopekali pri ohníku a zjedli s chlebom. Zakrútili sa potom do plášťov a ľahli si spať. Adam sa skrúšene pomodlil a, obzerajúc sa bojzlive po hore, prosil všetkých svätých, aby ho zachránili od každej pohromy. Na svojich domácich ani nepomyslel, toľko roboty mal sám so sebou.

V noci naraz Adam cítil, lebo veľmi nepokojne spal, že akési tenkonohé zviera mu chodí po tele. Pootvoril oči a zazrel

nad sebou bledú, ostrú tvár, osvetlenú lúčmi mesiaca. Zľakol sa tak, že mu celé telo zmeravelo a studený pot vystúpil na čelo: neopovážil sa ani pohnúť. V prvom momente myslel, že sám živý čert mu ako obrovská ropucha zaľahol na prsia a že mu svojimi driapami behá po tele. Potom mu blyslo hlavou, že mu Mihvok prezerá háby, iste pre tie rimštiaky. Na svoje šťastie sa nepohol. Zažmúril oči a robil sa, že spí, hoci sa mu prehliadka šiat zdala nekonečne dlhou. Konečne sa odplazil od neho, nenajdúc ničoho, lebo Adam bol pred spaním nepozorovane do sáry čižmy vpustil svoj poklad. Keď sa Jonáš vzdialoval od neho, pootvoril trochu oči i videl, že zdvihol so zeme dlhý, turecký nôž s rukoväťou ako rozpoltené konské kopyto, ktorý dosiaľ na ňom nebol zbadal. Nemusel si dlho hlavu lámať, aby uhádol, na čo si ten nôž pripravil. Jonáš si ho bol prihotovil na každý prípad a záviselo len od okolností, či ho upotrebí, či nie. Po Adamovi prešiel mráz, keď si pomyslel, ako blízko bol smrti. Potom ho nadišiel taký silný hnev, že by bol najradšej vyskočil a chytil Jonáša za krk a vytriasol tú prekliatu dušu z neho. Adam cítil, že keby šlo o boj bez zbrane, že by mohol zmárniť Jonáša jednou rukou. Ale zbraň! A s tou tá mršina vie iste vrtko narábäť. Po dlhšom rozmýšľaní sa ustálil na tom, že pri najprvšej vhodnej príležitosti nechá Mihvoka a oprobuje radšej šťastie na vlastnú päsť, ako by sa mal potlíkať s takým človekom, pri ktorom je nikdy nie istý ani svobodou, ani životom.

Keď sa brieždilo, vstali naraz obidvaja. Adam teraz bol smelší, a nebál sa tak svojho kamaráta, keď videl čo robí; ale oka nespustil s neho. Mihvok, zívajúc a vyťahujúc sa, opýtal sa Ádama, čo sa mu snívало. Pritom sa jedným kútikom tenkých úst usmieval.

— Nesnívalo sa mne nič, spal som ako prasa pod slamou, — odvrkol mu Adam.

Celý deň sa motali, vše naničhodnými cestami, vše chodníkmi, až prišli pod večer na kraj jedného mestečka na brehu Váhu, kde našli rozložitú, murovanú krčmu s pajtou. Krčma bola otrhaná, ufúlaná; kedysi bola na ružovo zafarbená, čo len na malých kúskoch ešte nepoodpadanej vakovky bolo poznať. Drobné oblôčky na nej boly husto zamrežované. Kone postavili do pajty, hodili im žrať a vošli do pijárne niečoho si zahryznúť. Pijáreň bola veľká, nízka izba so stolmi a lavicami okolo stien. Všetko bolo samé blato a špina. V krčme na laviciach sa povalovalo niekoľko chlapov a jedna s mužom sa vadiaca sedlička. Všetci zvedave hľadeli na vstúpivších vojakov. Krčmár, vysoký, zohnutý muž, neumývavší sa už od rokov, pristúpil k nim s otázkou, čo chcú. Pýtali niečo pod zuby a krčmár im doniesol trochu ovčej bryndze, zaplesnenej klobásy a kúsok tvrdého ovseného pagáča. Keď pojedli, vstal Mihvok a povedal Adamovi, aby dal pozor na kone a aby ich napojil, on že pôjde do mesta presvedčiť sa, čo nového a čo sa tam deje. Adam, vyžívajúc, povedal chladne, že dobre,

on už všetko zariadi. Obidvaja vyšli a Mihvok sa pustil cestou do mesta. Adam vyzeral za ním, dokiaľ sa mu s očí neztratil, potom počkal ešte chvíľku a šiel ku koňom. Trochu nechal kone žrať a, rozmýšľajúc, stál pri nich. Razom sa odhodlal, stiahol koňom remene na sedlách, popravil im ohlávky a, chytiac ich za úzdy, vyviedol ich z pajty.

Adam si všetko dobre rozmyslel. Mihvok môže každú chvíľu prísť nazad; za ten čas by na ustatom koni ďaleko nezašiel. Musel hľadiť Mihvoka a jeho prípadných pomocníkov nejakým spôsobom pomýliť.

Bola už tma. Z oblokov krčmy, osvetlenej len dvoma lojovými sviečkami, vyžiarovalo slabé svetlo na voľné miesto pred ňou, a mesiac, brodiaci medzi roztrhanými oblakmi, tu i tu blyskotne ožiaroval mláky a vodou naplnené kolaje na ceste, lebo bolo cez deň chvíľami pršalo. Vše zatónily oblaky mesiac i nastala skoro úplná tma a nebolo vidno len tu i tu mihotanie roztratených hviezd. Adam vyviedol kone za pajtu a potom úzdou tuho udrel svojho koňa po boku, tak že kôň, silno sa rozbehnúc, vygalopoval do voľného poľa. Mihvokovho, omnoho lepšieho koňa zaviedol na bok krčmy do jednej medzierky medzi krčmou a mašťalou. Adam vošiel potom do dvora a díval sa škárou na roztrhanom plote, či sa Mihvok nevracia.

Neďíval sa dlho, keď zazrel štyri ku krčme sa blížiace postavy, z ktorých jedna niesla ohromný, ale veľmi slabo svietiaci lampáš. Medzi nimi poznal Mihvok, iste podľa chôdze a postavy. Adamovi sa srdce naplnilo horkosťou a nenávisťou oproti Mihvokovi. Putoval, že ho cestou nesrazil a umienil si, že keby ho mali chytiť, Mihvoka na každý prípad najprv zmárni. Nech sa potom deje čo chce, ale nedaruje mu jeho mizernú zradu za niekoľko rimštiakov. Medzitým štyri postavy, shovárajúc sa, prišli ku krčme. Bol to skutočne Mihvok s jedným vysokým, silným chlapom, nesúcim hrkajúce, železné putá, jeden nahrubastý, silne oddychujúci muž s fúzami ako hrable a jeden starší, trochu shrbený, čaptavý muž s lampášom. Pred krčmou zastali a, fučiac, naložili tomu s lampášom, aby zostal vonku, ostatní traja vošli do krčmy. O krátku chvíľu vyšli a vošli do pajty všetci štyria i s krčmárom.

— Hí, toho už tu niet, — zavolať krčmár, — ten veru ubziknul kamsi i s koňmi.

Fučiaci povedal hrubým, chrapľavým hlasom:

— Zasmrdela mu šibenica.

— To je mršina akási, — nadával Mihvok, škrabúc sa za ušami. — Keby len vedel, kde ho diabli zanesli. A k tomu oba kone pojal, to je lotor akýsi.

Vysoký chlap s retazmi povedal surovým hlasom:

— Ten má viac rozumu, ako vy.

Vtom osvietil mesiac na chvíľu krajinu. Čaptavý s lampášom zvolal:

— Pozriteže, či tam v poli ďaleko neuteká kôň pod tým hájom? To je veru kôň!

Všetci sa shrkli a ukazovali na utekajúceho koňa.

— Veru je to kôň. A veď i čosi sedí na ňom, — riekol krčmár.

— Nesedí na ňom nikto, — odpovedal fučiaci.

— Ba ako keby sedel, — mienil Mihvok.

V tom mesiac zasa zašiel za oblaky a nebolo vidno ani na tri kroky pred seba.

— Čo si teraz počneme? spýtal sa Mihvok.

— Dajte si práchno pod chvost a utekajte za ním, — radil mu ten s refazmi.

— Iba daromnej galiby ste narobili. Ja vám veru nejdem za ním frňať, — podotkol fučiaci mrzute.

— Veď keby aspoň môj kôň bol tu. A či krčmár nemá koní? A hľa, v pajte ešte stoja akési. Vypriahnime ich a poďme za ním.

— Pre mňa, lámte krky, keď chcete, — hundral fučiaci.

Mihvok nelenivý, vypriahol kone a on a vysoký posadali si na ne a hybaj za koňom. Sotva odbehli, keď vyšiel majiteľ koní z krčmy a kričal pre svoje kone. Fučiaci a krčmár drgli plecóm.

— Choď za nimi, keď chceš, ja ti veru nebudem za nimi utekať.

Majiteľ utekal, kľajúc a kričiac, za Mihovkom a za jeho druhom. Fučiaci — musel byť akýmsi úradníkom — vošiel s krčmárom dnu a sadol si v krčmárovej izbe za stôl. Krčmár mu doniesol vo žbáňku vína a stál pokorne pri dverách.

Adam videl a počul všetko, čo sa robilo a hovorilo. Bol by sa iste i zasmial, keby mu nebolo šlo o kožu. Myslel, keď teraz tí v tú stranu odbehli, vyvediem koňa, sadnem naň a hodím sa opačným smerom. Lenže ten čaptavý s tým lampášom stál nehybne pred krčmou a díval sa ako začarovaný na tú poľovačku. S tým musí urobiť nejaký poriadok, lebo ináč počuje, keď koňa vyvedie. Adam ako pravý Kozinčan bol v rozličných pračkách pocvičený. Vedel, že keď mu jednu za uchom na kotrbu šibne, odpadne ako hruška so stromu a poleží i hodinu bez povedomia. I neodkladal, čo bolo treba urobiť, ale vychytil kolík z plotu a udrel starého na označenom mieste tak silne, že mu hneď vypadol lampáš z ruky a on sám sa svalil horeznačky ani zoťatý. Adam ticho pobehol ku koňovi, vyviedol ho pomaličky a potom sa hodil naň a odcválal smerom, odkiaľ boli prišli.

Keď takto chvíľu uháňal, pozoroval, že kôň ustáva, i skočil s neho a chytiac ho za úzdu, ťahal ho, utekajúc, za sebou. Vyšiel na mierny kopec a zastal. Schoval sa do chraští a počkal, kým mesiac zasa zasvieti. Netrvalo to dlho a hodný kus kraja sa ukázal v lahodnom svetle: široko-ďaleko len vršky, háje a polia prestieraly svoje temné obrysy; živého tvora nebolo nikde vidno.

Adam si vydýchol a teraz už, ticho kráčajúc, viedol koňa za

sebou. Rozmyslel si, že sa okľukou dá zasa na cestu do B....ho zámku. Veď sa už len dopýta, kadiaľ sa ta dostane.

Chvíľu ešte išiel, až dorazil k lesíku, v ktorom už ticho pošumievaly smreký, otriasané nočným vetríkom. Adam vošiel dnu, našiel medzi hustými smrekmi suchšie miesto a uviazal koňa dobre k stromu. Trochu bojzlive sa poobzeral, či sa mu neukáže nejaká mátoha, a potom sa prežehnal a pomodlil:

— Pane Bože na nebesiach a Panenka Mária, nech vám Pán Boh odplatí za vašu opateru; vy všetci svätí neopúšťajte ma, ale orodujte za mňa. Ameň.

Takto upokojac dušu, ľahol si a spal ako zarezaný, lebo bol veľmi ukonaný.

VII.

Na svitaní sa zobudil, odviazal koňa a zaviedol ho na lúčku, aby sa popásol. Keď toto skončil, sadol naň a vyšiel z hája. Poobzeral sa na všetky strany a potom sa pustil chodníkom medzi zasiatymi poliami, vedúcimi ku ceste. Za nejakú hodinu prišiel pred mestečko, z ktorého bol večer utiekol, obišiel ho širokým kruhom a hodne ďaleko za ním sa zasa vrátil k veľkej ceste, popri ktorej sa uberal napred. V najbližšej dedine si kúpil trochu živnosti pre seba a ovsu pre koňa. Krčmára sa spýtal, či nešiel tadiaľto ráno taký a taký človek, opíšuc mu Mihvoka. Krčmár takého človeka nevidel prechádzať.

Adam s ľahkým srdcom jachal napred. Mihvoka sa teraz nebál, lebo ten ho na svojom zlom koňovi iste nedohoní, najmä tak nie, keď Adam, často slezúc s koňa, pešo pouteká popri ňom. Stretával sa poriedku s inými pocestnými a jedného starého sedliaka sa spýtal, či dobre ide na b...ský zámok. Sedliak mu povedal, že dobre a že do večera môže ta dôjsť, jestli sa bude ponáhľať. Ďalej sa s ním do reči púšťať nemal vôle a, na jeho otázky len čosi zabručiac, hodil sa na druhú stranu širokej cesty. Adam si pomyslel, že musí mať tiež zlé zkúsenosti, keď tak od vojaka bočí.

Okolo poludnia zazrel na ceste zďaleka veľký voz, pokrytý plachtou, a doňho zapriahnuté tri kone. Voz stál a okolo neho obchádzaly dve ženské postavy. Adam sa pomaly približoval k nemu, keď zrazu zazrel, že mu jedna zo žien kýva šatkou, i poduriac koňa, bol zakrátko pri nich. Na zemi pri voze sedel chlap, ktorý si, stonajúc, šúchal jedno stehno a neďaleko od neho vykladala čosi staršia, tučná, po meštiansky odetá žena. Mlela jazykom, ani keby ju za to platili. Keď sa Adam priblížil, obrátila sa k nemu a rozprávala mu:

— Človiečku, dobre, že ste prišli. Jestli ste z Boha, neopustte nás tu. Ideme až hen z Trnavy a sme už štyri dni na cestách. Môj brat je kušnierom, toho pozná každý, všetkému panstvu len on šije. I kto by neznal Andreasa Pohánku, kušnierskeho majstra z Trnavy? Veru krajších plášťov, bekečov, dolománov nikto ne-

ušije, ani krajších kožušín na sklade nemá. Ale sa i dobre má. Veď jemu patria dva domy na rynku okrem toho.

— Tetka, nože nevykladajte už tolko, povedzte mu radšej, čo sa stalo, — skočilo jej do reči asi dvadsaťročná dievča, biele a červené, ani maľované, s očima ani trnky.

Adam sa obrátil k nej, lebo mu stála temer za chrbtom. Strhol klobúk a riekol nie bez prekvapenia: — Pozdrav Pán Boh! — Myslel si: Ej, ale je hodná!

— Nuž čože sa vám stalo?

Tu zasa skočila tetka do reči:

— Betka, Betka, aká si náhlivá, veď musím povedať, čo sa stalo. Ale mladost' je len taký pušný prach, to len vybuchnúť a fufufu, — nadúvala líca, — už všetko porobíš. Nuž ideme do Púchova k bratovi, ktorého žena sa dnes-zajtra čaká a ktorého tamejší pán chce dať do žalára zavrieť pre akúsi pletku, lebo je brat slova Božieho kazateľ a pán je katolík. Viete, ako je to s tými pánmi, keď sú katolíci...

Adam zdúpnel, keď počul slová, že „brat je slova Božieho kazateľ“!

— Pán Boh odpusť hriechy, to ste vy luteráni?

— Áno, evanjelici sme, verní nasledovníci Ježiša Krista.

— Ustúp, diable, neuvádzaj ma do pokušenia! — skričal Adam zdesene a, strhnúc klobúk, prežehnal sa. — Ja s vami nič nechcem mať do činenia, vy ste obeť večného zatratenia, a s takými nemôžem obcovať. Naprav vás Pán Boh, — riekol Adam, pozrúc na Betku nie bez ľútosti, lebo si myslel, že by sa tá veru i vernému katolíkovi hodila a nielen tomu s tými rohami. Pobádal koňa ku chôdzi.

— Vidiš, tetka, čo si narobila s tvojimi daromnými rečami, — naskočila Betka na tetku, ktorá, oháňajúc sa rukami a bijúc sa po stehnách, kričala, že nikdy nepočula o takom čudákovi.

— A vy, dobrý človek, — volala Betka za odchádzajúcim Adamom, — majteže rozum! Ja som pravoverná katolíčka a môj paholok tiež. Nuž keď tetke nechcete pomôcť, aspoň nás neopúšťajte. Kôň kopol paholka a utiekol nám. Pozrite, tam je, hľa, — ukazovala Betka obrátivšiemu sa Adamovi koňa na neďalekej medzi. — Toho nám chyťte, a poriadne sa vám odslúžime.

Adam sa obrátil a, ukazujúc rukou na Betku, riekol: — Je to skutočná pravda, že ste katolíčka? — Upotreboval mimovoľne výrazy známe mu z kázní farárových a z modlitebnej knižočky, ktorú mu kaplán bol daroval.

— Ale pravdaže, pravda. Pozrite, tu mám obraz najsv. Panny, — i pristúpila k nemu a vytiahla si z drieka emailový obrázok na zlatom pliešku. — No, veríte už?

— No, verím, teraz už verím. Lebo by to bolo večné zatratenie pomáhať kacírom. Pán Boh zachovaj! — kýval Adam hlavou i rukami.

— Veď je to všetko pravda, ale i kacír je človek, — škriepila

sa Betka, nakazená tuším tiež tým kacírstvom. — No, chodteže už po toho koňa!

Adam odbehol a veľmi poľahky chytil koňa a doviedol ho k vozu.

Faholok Franc, rodom Nemec, vstal po biede na nohy, akosi len mohol chodiť, a udrel koňa pästou: — Du Luder elendiges! — i pomáhal ho pripriaľnúť k ostatným koňom.

Medzi priaľhaním Adam vše len pozrel na Betku. — Ale je to len rúča dievka. Veru, hádam onakvejšia, ako Zuza, — pomyslel si. Keď bol hotový, prišla k nemu Betka a podala mu ruku.

— No, ďakujeme vám, dobrý človek, — a potom vytiahla mešec z vrecka krátkeho, kožušinou obšitého kabátka a prehľňala sa v ňom medzi peniazmi. — Koľko mu dať? — myslela, — dva denáre alebo päť? I pozrela mu do očí, držiac obidve mince v hrsti. Adam sa usmieval na ňu, i pozdal sa jej ten mužský a ona mu v rozpakoch dala obidva peniaze, za čo potom od tetky dostala poriadné poučenie o gazdovaní.

Adam by bol býval vďačný i bez tých peňazí, ale keď mu ich dávala, nuž ich len vzal.

— Dobre sa majte, a nech vás Boh sprevádza, — prial jej a potriasol nešíkovne ruku, drmúc ju, ani keby zvon ťahal.

— A keby ste prišli do Trnavy, pozrite do Pohánkov, neodtajíme sa vám, — povedala mu ešte Betka.

Potom vyredikali tetku i paholka na voz. Betka vyskočila ľahko za nimi, i pohli sa v jednu stranu a Adam v druhú.

Adam sa vše-vše obzrel za vozom a niekoľko ráz obzrela sa i Betka zpod plachty.

VIII.

Adam bez ďalších prekážok prišiel pod večer pred b...ský zámok. Už zďaleka ho videl vyčnievať na vysokej skale. V širokej doline, na brehu Váhu sa vypínalo bralisko, so troch strán neprístupné a s jednej strany spojené úzkym chrbtom s ostatnými okolitými, ihličnatými lesmi zarastenými vrchmi. Adam zastal na ustatom koni na brehu rieky oproti zámku a obzeral bralo, na ktorom stál; krútil hlavou nad vysokými, surovou silou naň účinkujúcimi múrmi a s čudujúcim údesom meral očima ozrutnú vežu Nebojsu, ktorá sa i výškou i mohutnosťou vypínala nad ostatné veže a staviská hradu. Adam bol vycvičený lezec, lebo ako chlapec podučil sa škriať hore každou, čo akou strmou stenou Rozsutca, no a na tom jesto krkolomov každého druhu. I teraz v duchu oprobaval vyliezť hore tými skalami, na ktorých stál ten pevný hrad, a myslel si, že nebolo by nemožné vyjsť nielen hore skalami, ale i hore nevakovanými múrmi, najmä tam, kde sa dva sišly v uhle.

Ale červenou žiarou omaľované lúče zachádzajúceho slnka, odrážajúce sa od oblokov a múrov hradu, ho upomínaly, že bude čas prejsť cez Váh a dostať sa na noc pod strechu. Jeho nálada

nebola najlepšia, lebo stál pred neistotou, či ho do zámku pustia a ako ho tam prijmú.

Otázka, ako prejsť cez rieku, tiež nebola najľahšia, lebo mosta na celej ceste, zo Žiliny až ku hradu, nikde nenašiel. Cestujúci bádli cez menšie riečky a potoky a cez Váh sa prevádzali na jednom-druhom mieste na kompách, a keď shúkly vody následkom dažďov alebo jarného tepla s vrchov do riečnych korýt, museli i dni vyčkávať, dokiaľ natoľko opadly, že bolo možno bez nebezpečenstva utopenia sa prejsť.

Adam poduril koňa a jachal dolu brehom, vyzerajúc či brod, či nejaký čln alebo kompu, na ktorej by sa previezol. Hodne ďaleko zašiel, keď prišiel k jednej búde na brehu, kde bol skutočne prievozník, ktorý ho na svojom veľkom „hajove“ previezol na druhú stranu, kde bola na brehu dedina pod hradom.

Spýtal sa prievozníka, či môže ešte teraz ísť do zámku.

— Parom ho tam vie, — odvetil zarastený, otrhaný chlap, — či vás teraz ta pustia. Lebo koho pustia, koho nie. Probujte, veď uvidíte.

Prievozník mu ukázal cestu, ktorou sa dostane pod bránu. Adam sliezol s koňa a, za úzdu ho vedúc, kráčal širokým chodníkom dohora.

Prišiel pred širokú priekopu, ktorá pretínala celú šírku chrbta, spájajúceho i hradné bralo s okolitými vrchmi, a zastal. Veľké, okuté bránisko medzi dvoma nevysokými, ale rozložitými vežami ho ohromilo svojou silou a rozmermi. Videl na bráne i malé dvierka, ktoré zrejme slúžili na to, aby nimi jednotlivci prechádzať mohli. Nad bránou bol oblôček, ktorým strážnik videl prichodzieho. Na vežiach nebolo obloka, len niekoľko dlhých, úzkych výstrelní.

Adam chvíľku počkal, potom, keď videl, že nič nevyčká, húkol, najprv nesmelo a potom, vyprobujúc si hlas, celou silou:

— Hahou, otvorte!

Otvoril sa oblok nad bránou a zjavila sa vysmiata tvár dievčata v ňom, čo Adama veľmi prekvapilo, lebo si myslel, že v takom mocnom zámku len samí suroví chlapi musia bývať. To dievča celkom nepristalo medzi tie tvrdé skaly.

— Čo chcete? Kto ste? — vrieskol dievčí hlas.

— Ja som dragón z Pálffovského vojska a nesiem zprávu pánovi zámku, — zavolať Adam nazad. Bol si dávno rozmyslel, čo zavolať, keď sa ho budú pýtať, prečo chodí sem.

— Počkajte, otvorím vám, — zavolalo dievča a zmizlo.

Ponad priekopu bol stále spustený silný padací most z dubových trámov. Nebolo maličkosťou most vyťahovať s tým primitívnym mechanizmom, pomocou ktorého sa to dialo, a preto ho nechali ležať, lebo veď v tú chvíľu nebolo na blízku nepriateľa a potom vchod do zámku chránily okrem brány i ťažké padacie mreže, ktoré bolo možno ich hrotnatými koncami na vdierajúceho sa nepriateľa spustiť.

Adam videl zvonku dosť zámkov, ale ešte nikdy ani v jednom nebol, a preto nie bez bojácnej chúlостivosti obzeral hrúbku a výšku múrov, ktoré obtáčaly nevelký dvor, na ktorý vyšiel z brány.

Dvor bol vydláždený nepravidelnými, hrubými dlaždicami a ohraničený s jednej strany múrom, na ktorý viedly miestami schody, a vyššími-nižšími budovami s pomerne malými, zamrežovanými oblokmi. Čo videl dvere na staviskách, to boli všetko malé a vybijané veľkohlavými klincami, robiace dojem veľkej pevnosti. Oproti bráne stála druhá, ktorou sa prechádzalo do druhého dvora. V rohu medzi dvoma dvormi stála ozrutná, okrúhla veža Nebojsa, na ktorej len tu i tu bolo vidno výstrelne a len od polovice výšky boli na nej riedko a nepravidelne roztratené malé oblôčky. Pod samou špicatou strechou bola zvonku okolo nej drevená pavlač, s ktorej musel byť krásny výhľad na okolité vrchy, lúky a rieky.

Pred jednými dvermi sa do tuha škriepila staršia tučná žena so sluhom, držiacim putne v rukách, po dvore zevlovali dvaja ozbrojení chlapi a popod múr, ako keby sa vkrádal, šiel ukradomky fuzatý, bradatý chlap, nesúci biednu potravu pre väzňov, keď vošiel Adam na dvor. Ozbrojení chlapi pristúpili k nemu.

Jeden z nich, s visiacimi dlhými fúzmi a s ostrým, naľavo zatočeným nosom, ho oslovil:

— Čo ťa sem nesie, chlape?

Adam zlaknute a úctive strhol klobúk:

— Prosím ponížene, ja som vojak od Pálffyho a poslal ma sem pán strážmajster, pán Sekera.

— Sekera ťa poslal? — povedal druhý ozbrojenec, majúci posmešnú tvár s krátkou, červenou bradou. — Pekných to cicákov nasbiera ten Sekera do svojho pluku. A prečože ťa sem poslal ten Sekera? Nám máš pomáhať, alebo sa ťa bál?

— Poslal ma sem, aby som tu čakal, dokiaľ i on nepríde so svojou čatou, — odvetil Adam a položil si klobúk na hlavu, lebo ho pichol posmešný hlas vojakov.

— A ťa už mater dnes pridojila? — pýtal sa zasa posmešník.

V Adamovi sa celkom predrala na povrch kozinská ľahká a smelá krv.

— Veru ma moja mať už tak dávno pridojila, že by sa i mne i tu môjmu koňovi zišla nejaká živnosť, lebo nám obom v bruchu cigáni klince kujú, — odvetil Adam a potapkal koňa po šiji.

Posmešník zavolał:

— Števo, Števo!

Z jedných dverí vybehol paholok.

— Zaveď koňa do stajne a daj mu porciu, ako druhým koňom, a ty, Pavo, zaveď tohoto hladoša ku kapitánovi, — riekol druhému vojakovi.

Adam stúpал za fuzatým vojakom, ktorý ho zaviedol k múru, v ktorom boli malé dverká a neďaleko týchto malý, zamrežovaný oblok. Hore niekoľkými strmými schodíkmi vošli do malej ko-

môrky, v ktorej nebolo okrem jednoduchého jedľového stola a troch-štyroch stolíc nijakého náradia. Bola to strážnica. Pri stole sedel veľmi pekný, počerný, mladý, asi 28-ročný mužský a hral sa s druhým, starším, bradatým v karty. Komôrku osvetľovala len jedna lojová sviečka v železnom svietniku.

— No, čo je? — zavola nevrlo mladý mužský na vojaka.

— Pán kapitán, prišiel teraz jeden vojak z Pálffyho dragónov a chce tu čakať, dokiaľ nepríde sem strážmajster Sekera so svojou čatou.

— Nuž nech čaká pre mňa i do súdneho dňa! — odvrkol kapitán.

Starší dôstojník sa zamiešal do vecí:

— Rudo, pošli ho k tomu starému trkvasovi, nech sa zabáva ním, aspoň sa mu čas minie. Vieš, že mu ide hlava odpadnúť od dlhej chvíle.

— Pravdu máš. Choď s ním k veľkopánovi.

Starší dôstojník pod starým trkvasom rozumel „veľkopána“, pána Petra Pavla, nedávno ešte Praskovského, dnes už vlivom Pázmányovým Praskóczyho, majiteľa zámku b...ského a ešte mnohých iných panství a hradov.

Vojak viedol Adama do paloty. Prešli bránou do druhého dvora, veľkého štvorcového priestoru, ktorý bol hladšie vydláždený, než prvý dvor. Oproti bráne boli pred hlavným vchodom do paloty široké parádne schody, nad týmito stály vysoké a široké dvere z vyrezávaného dreva, medzi dvoma kamennými stĺpmi dórskeho slohu. Celý tento dvor bol dookola ohradený jednoposchodovými stavbami so širokými oblokmi, s kamennými pilastrami pri bokoch. Bola to stavba v renezančnom slohu, ale slohu, pri ktorom sa staviteľ len akiste zhruba pamätal na jeho složky. Nad hlavným vchodom bola na poschodí veľká dvorana, označená i zvonku vyčnievaním nad ostatné stavby a neobyčajnou veľkosťou oblokov; pri jej bokoch boli menšie jedálne a iné spoločenské miestnosti. Oproti dvorane bola na poschodí galéria, otvorená a dosť široká chodba, ktorá bola oproti dvoru ohradená oblukmi, pospájanými trochu nízkym stĺporadím. Dojem, ktorý urobil tento dvor na Adama, bol veľký: obzeral ho so všetkých strán, roztvoriac oči a ústa s bázlivou úctou. Bolo už pološero a tak i veľkosť dvora i jeho obrysy účinkovali ešte väčšmi. Vojak kráčal do dverí v jednom kúte dvora, za ktorými boli úzke, točité schody pre služobníctvo. Vyšli hore nimi a potom kráčali dlhou, trochu úzkou chodbou k jedným dverám, pred ktorými si vojak ošuchoval čižmy a vysúkal fúzy. Adamovi srdce hlasne bilo. Vojak s úctivou lahodnosťou stisol ťažkú, železnú kľučku a dvere tichúčko roztvoril. Izba, do ktorej vošli, bola temer prázdna, bola v nelen dlhá, miestami zodratou medveďou kcžou prikrytá lavica pozdĺž jednej steny a krb. Pri obluku stál s rukami na chrbte zakľúčenými husár a díval sa, vyzivujúc, von oblokom. Husár, zazrúc ich vytiahol obočie prisne dohora a opýtal sa:

— No, čo je?

Vojak, ktorý v prvom dvore nehľadel s veľkým rešpektom na husára, tu, v nezvyčajnom okolí, skromne pošuškal:

— Šikujem tu, hľa, — ukázal palcom nad plece, — tohoto páľffovského dragóna ku veľmožnej milosti. Poslali ho pán kapitán.

— No, neviem, či ho teraz prijímú, majú vážnu poradu. Pozriem.

I vošiel do susednej chyže. O chvíľku sa vrátil a riekol krátko:

— Chodzte, — ukážuc pritom i rukou do vnútra.

Adam vošiel za vojakom do veľkej izby, steny ktorej byly do vyše polovice svojej výšky vyložené dubovými doskami s poličkou navrchu. Boly v nej dva obloky v hrubom múre, tak že sa utvorily pri nich výklenky, v ktorých byly lavice, pokryté rozličnými kožušinami. Obloky byly dost veľké, zamrežované a pozostávaly z drobných sklených tabličiek v olovených rámcoch. V izbe bol veľký dubový stôl, kredenc s točítymi stĺpkami, zaujímajúci skoro jednu celú užšiu stenu a niekoľko ťažkých starých, už ošuchaným čiernym remeňom obtiahnutých stolíc. Pri stole sedeli dvaja mladší mužskí: jeden pobelavý, s dlhým, tenkým hrdlom, s malou hlavou, s vygúľenými očami a veľmi dlhými riedkymi fúzmi a jeden plecitý, silný muž s čiernymi, hrubými, do ostrého hrotu vysúkanými fúzmi. Obďalec nich sedela stará, veľmi tučná pani, s visiacimi lícami, pokrytými drobnými tmavo-červenými žilkami, ktorej dolná pera visela skoro až na bradu. Na hlave mala čepiec a na nose veľiké okrúhle okuliare, a sľepňajúc na svoju prácu, vyšivala akúsi hábu farbistými hodvábmi. Lojová sviečka v striebornom svietniku jej stála tak blízko hlavy, že si skoro popálila na nej temer celkom šedivé vlasy. Na holom stole bola kavnic a vínom, sklené poháre na vysokých nohách a rozličné zájedky.

Medzi stolom a oblokom sedel na širokom stolci s vysokým operadlom, ku obloku obrátený, starý muž mohutnej postavy s bielymi vlasmi a skoro celé prsia zakrývajúcou, už úplne šedivou bradou. Jeho husté a neobyčajne veľké obrvy byly úplne čierne, a podivne sa odrážaly i veľmi červené pery v záplave bielych fúzov a brady.

Starý pán bol Peter Pavel Praskovský, podľa výroku oficiera z prvého dvora, starý trkvas.

Praskovský sa vyznačoval náramnou obrazotvornosťou a básnickým nadaním istého druhu, lebo pri všetkom tvorení a účinkovaní svojom hľadel na to, aby urobil dojem. Rozprávať vedel živo a dopodrobna, lenže nikdy nie pravdu, ale svoje výmysly. Bezohľadne lhal a pristrihoval pravdu alebo dojmu k vôli, alebo aby svoju tézu dokázal. Bol prísny mravokárca, oduševnený vlastenec, plakal nad úpadkom krajiny, bol silným zastancom svojej viery a hrešil odpadlíkov. Ale bol sa narodil z katolíckych rodičov, vo svojom mužskom veku prestúpil na evanjelickú vieru a teraz pod účinkom rečí a nahovárania Pázmányovho sa zasa klonil ku katoľicizmu. Oduševnil sa za každú myšlienku, sľuboval na jej vyko-

nanie veľké sumy, a nedal alebo nič, alebo čím najmenej. Ešte do nedávna nemierne pil; keď začal, neprestal, dokiaľ sa neopil do bezvedomia. Od dvoch-troch rokov prestal tak piť, lebo cítil, že ho to dovedie pred časom do hrobu. Svoj veľký majetok zle spravoval a veľkú čiastku dedovizne utratil, lebo vždy len podľa svojej hlavy konal. Jeho okolie a jeho „priatelia“ mu do očí lichotili, opovrhujúc a okrádajúc ho pritom pri každej príležitosti. Pokladal sa za prebitého diplomata, nikdy nešiel rovným chodníkom, a každý i najtajnejšie jeho úmysly hneď prezrel a prekrižoval. Držal sa za dynastu, za človeka v ťažkej službe krajiny a viery zošedivelého. Aby dojem svojho zjavu zvýšil, farbil si pred krásnym benátskym zrkadlom každodenne obrvy a pery. Jeho spôsob reči bol veľmi vážny, upotreboval rád zvraty ako prorok a predpovedal ťažké pohromy, keď jeho poslucháči nechceli bezpodmienečne uznať správnosť alebo pravdivosť jeho tvrdení.

Z dvoch pri stole sediacich mužov bol pobelavý jeho syn Ondrej a druhý jeho domáci kazateľ slova Božieho Samuel Konôpka, ktorý svojím výzorom a chovaním hodil sa lepšie za vojaka než za kňaza. Stará pani bola jeho manželka, rodená Barbora Rozvadecká z Rozvadíc.

Praskovský vykladal mladým mužom o zkaze vysokej šľachty pre nesvornosť. Hovoril hlbokým vešteckým hlasom:

— Vidím prichodiť deň, keď vysoká šľachta zmizne s povrchu zeme. Čo je šľachetné, to zhynie a panovať budú kupčici, kňazi a časom i poddanstvo. Nás nezkaží cudzia ruka, samovražedným spôsobom sami podrežeme svoje žily a vykrvácame, áno: vykrvácame.

— Smutná je to vec, tá nesvornosť, — vzdychol Konôpka a nalial vína sebe i Ondrejovi, — veru smutná. Ale čo má človek robiť? — štrngol do Ondrejovho pohára. — Vypime si.

Praskovský si vysiakal prstami nos, pokýval trúchlivo hlavou a pohladil si bradu. Vtom vošiel do izby husár a oznámil vojaka s Adamom.

Všetci uprene hľadeli na dvere. Vošiel vojak a za ním Adam. Nastalo na chvíľku ticho. Starý Praskovský konečne vzal v známosť, že niekto vošiel do izby, i spýtal sa pomaly:

— No, koho to vedieš pred nás, Pavel?

Vojak sa ponížene poklonil, ustúpil na bok a potrhol Adama, aby sa postavil pred veľkopána.

— Tohoto dragóna zo Sekerovej čaty, veľkopanská milosť, — odpovedal.

— No, a kto si ty a akú novinu nám nesieš? — spýtal sa veľkopán, hladiac si bradu.

Darmo tajiť, ale Adam sa zprvu zajakal a triasla sa mu brada, keď sa shováral s veľkopánom.

— Ja som Adam z Kozinskej, Adam Šangala z Kozinskej, vojak od pána Sekeru zverbovaný.

— N—no, a kedy si sa zverboval a prečo?

— Pred štyrmi dňami v Žiline, a preto, lebo sme nemali doma čo jest.

Ondrej poznamenal, že sedliaci strašne mnoho jedia. Jeho matka mu prisvedčila, že je to naozaj pravda.

— Tí ľudia pojedia tolko, ako svine alebo dobytok. Rozumie sa samo sebou, že im nič nestačí. Ja zjem funt mäsa alebo päťšesť vajec na ráno, a tí ohromnú misu kaše, a na obed sú lační, ako keby neboli jedli od minulých hôd. Skutočne ako dobytok!

Počas reči Praskovskej vojak štuchol Adama do boku a zašeptal mu, aby pri každom oslovení povedal: „Veľmožná alebo veľkopanská milosť.“ Praskovský si zasa rozmyslel, čo sa má Adama ešte pýtať.

— N—no, a prečo ťa, práve teba, nezkúseného, neznámeho vojaka, poslal strážmajster Sekera k nám?

Adam sa posbieral a riekol:

— Veľkopanská milosť, aby som oznámil, že príde sem so svojou čatou.

— N—no, a prečo teba poslal, či nemal iného koho poslať?

— Veľmožná milosť, poslal nás dvoch, — hovoril Adam neistým hlasom, cítiac, že mu začína prihárať.

— A kde je ten druhý?

— Cestou sa mi ztratil, veľkopanská milosť.

— A to bol starší vojak?

— Veľmožná milosť, starší.

Praskovský sa ostro díval na Adama, ktorý sa potil a triasol.

— Chlape, ty mi čosi tajíš. Hovor pravdu, lebo ťa dám vystrieť.

Adamovi prebehol mráz po chrbte a kolená sa mu zatriasly, ale sa vzmužil.

— Veľmožná milosť, pvd. pravm ie Utielkol som mu, leboa som mu nedôveroval.

— Ach, tak! A prečo si mu nedôveroval?

Adam videl, že musí s pravdou von, i vyrozprával svoje zkušnosti s Jonášom. Pri rozprávaní zabudol na všetek strach a cítil len svoju krivdu, i podal celú vec tak, že poslucháči boli na jeho strane.

— No, pekne a zručne si sa držal. Ale prečo si musel utekať zo Žiliny? — pýtal sa veľkopán, spokojný sám so sebou, že vie z Adama vybrať, čo by on radšej bol zatajil.

— Lebo som cestou do Žiliny ubil akéhosi pána, a preto ma chceli chytiť.

— Čo si ty všetko neporobil! Nuž a prečo si toho pána ubil?

Adam vyrozprával, ako sa to stalo.

Konôpka poznamenal, že ten poddaný, ktorého Adam bránil, ztratil úplne ľudský cit, keď napadol brániaceho sa Adama, na čo pani Praskovská poznamenala, že sú poddaní predsa nie ozajstní ľudia, len takú podobu majú.

Praskovský kýval hlavou a mhmkal.

— No, a kto to bol ten pán, ktorého si ubil? — spýtal sa zas.

Adam odvetil zrazu a rozhodne: — Nevieľ! — Bolo na ňom vidno, že sa bojí vyjaviť, kto to bol, a že je odhodlaný tajiť to do krajnosti. Praskovský sa ostro díval naň. Ondrej sa posmešne zasmial.

— On nevie, hahaha, on to nevie!

— Nuž iste nevieš?

— Veľmožná milosť, už raz neviem. Nikdy som ho predtým nevidel.

— Hm, hm, nevieš, nevieš, — hladil si Praskovský bradu. — Nože ty, Pavel, zavolaj majstra Gašpara, nech príde sem so šraubami na prsty. On má veľký dar občerstviť pamäť človeka.

Pavel až chťive odišiel a Adam zbledol. Hlava sa mu zatočila, nevedel čisto myslieť. O chvíľu sa spamätal. Pomyslel si, že radšej povie všetko, ako by ho mali mučiť. Veď keď povie, len ho obesia, a keď nepovie, budú ho i mučiť.

— Veľkopanská milosť, poviem, kto to bol.

Celá spoločnosť sa chutne zasmiala, ešte i Konôpka, ktorý sa od radosti nevedel zdržať, aby si zasa neštrngol.

— No, vidíš, vidíš, Michal, či Juro, či ako sa voláš, — poznamenal Praskovský. — Nuž akože sa volal ten pán, čo si ho tak ubil?

Adam sa hodil na kolená a složil prosebne ruky.

— Veľkopanská milosť, to bol gróf Markoč.

— Gróf Markoč! — zvolal Praskovský s najväčším úžasom, ktorý sdielali s ním aj ostatní. — Grófa Markoča si ty ubil, ty nikto, ty červík!?

Adam vstal. Cítil, že mu už niet pomoci, že je ztratený. Rozbúrila sa v ňom krv, že ho ľudia nevinne takto prenasledujú, i povedal si tvrdo: „Nejdem sa im viac prosiť.“

— Hej, pána grófa Markoča som ubil.

— A veľmi si ho ubil? — spýtal sa Ondrej.

— Dal som mu, koľko som mohol, — odvetil Adam rozľútene.

Praskovský sa obrátil k spoločnosti a zvolal vážne:

— Ten chlap grófa Markoča vymlátíl! Rozumiete ma: grófa Markoča, jeho veľmožnú milosť, pána Lysice a Kečky! — Po týchto slovách sa všetci začali smiať, že im až slzy tiekly. Kričiac, zajakajúc sa a plieskajúc sa po chrbte jeden druhého, volali: — Markoča vypráskal taký chlap! No, ten mu dal, no, to muselo chutiť, pán gróf! Hahaha, hohoho!

Adam sa díval na spoločnosť, ako na bláznov. Jedno videl, že jeho previnenie neberú veľmi vážne, keď sa tak smejú. Konôpka sa ho pýtal:

— Nuž akože si ho to ubil, toho grófa, rozprávaj ešte raz.

Adam porozprával ešte raz o tej bitke, a tento raz neskúpil s údermi, ktoré pán gróf Markoč obdržal, vidiac, že spoločnosť v nový smiech vypukuje, keď opisoval, ako pán gróf vyskakoval, keď mu šibal po stehnách valaškou.

Veselosť sa po troche utíšila. Praskovský si utrel slzy, po-

hladil si bradu a vysiakal sa ako predtým, potom zasa urobil tvár ako Jupiter na Olympe a začal:

— Chlape, ty si ubil grófa, a za to ťa trest minúť nemôže. My, páni, sme povinní jeden druhého brániť. Kdeže by sme prišli, keby hocijaký pobehaj mohol takého veľmoža, ako je gróf Markoč, beztrestne ubiť? Kdeže by sme to prišli?

Tu skočila mu do reči pani manželka:

— Peter, Peter, či sa ti rozum čistí? Akože môžeš trestať človeka, ktorý tvojho najväčšieho záškodníka a nepriateľa ubil? To som nikdy neslýchala, takú galamutu!

Konôpka tiež prispel svojou hrivnou na pomoc Adamovi.

— Veľkopane, gróf Markoč vám zničil, ani neviete, koľko majetkov, sobral vám dva hrady, siahol a siaha vám na život, a vy...

— Ale je veľmož, — riekol Praskovský ako boh.

— Otec, pamätáte, ako vás nočným časom skoro chytil v Považskej Bystrici? Boli by ste vtedy človeka, ktorý by ho bol nie ubil, ale zabil, trestali? A keby vás bol zlapal, dnes by ste, v najlepšom prípade, sedeli v nejakej temnici, a nebol by vás ratoval ani Bethlen, ani jeho cisársky a kráľovský majestát, — preriekol rozhorčene Ondrej.

— Ale je veľmož, — začal zasa Praskovský, načo mu znova pani Barbora skočila do reči:

— Netarájže, nie. Ja si toho chlapca vezmem do domácnosti, ani Sekerovi ho nedám. Ty, Ondriš, daj mu ešte i dva dukáty, zaslúžil ich. A ty, starý, opováž sa mu ublížiť, ja ti dám! — hrozila Petrovi Pavlovi s hábou v ruke.

— Tak vy zastupujete inú zásadu než ja. Pravda, nepravú, nepravú, — hovoril chladno Praskovský. — Dobre, i vy môžete mať pravdu. Ale čo ako, na ten výprask Markočov si vypijem. Nalejte mi, Samuel Konôpka, nalejte!

Konôpka vďačne naliel do veľkého pohára; vedel, že teraz bude pitka do rána. Pani Barbora síce odporovala, aby muž nepil, ale všeobecnému nátlaku sa poddala.

Vtom vošiel do izby vojak s majstrom Gašparom, vysokým a silným chlapom s dlhou, skoro po pás siahajúcou červenou bradou. Mal na sebe zodratú remennú zásteru a v rukách akési príšerné železá. Adamovi mráz prešiel po chrbte, keď si pomyslel, ako blízko bol toho, aby tie železá použili na rozmliaždenie jeho prstov! Konôpka sa zamračil, keď videl kata, a kýval mu rukou, aby šiel preč. Kat stál ani socha. A tu Ondrej zakričal naň:

— Choď už do pekla!

I starý Praskovský mu kývol vážne rukou, aby odišiel. Kat zmizol.

Pani Barbora sa obrátila k Adamovi a kázala mu, aby sa sobliekol. Chcela vidieť, či nemá nejakú chorobu na sebe a či je dosť silný za husára. Adam shodil so seba obšúchaný dolomán.

— No, sobleč sa celkom! — zavolala netrpelive pani Barbora.

Vojak pomáhal Adama sobliect, až stál pred nimi celkom

nahý. Adam si myslel, že je toto veru svinstvo soblieť sa do naha pred paňou, ale keď kázala?

Pani Barbora ho krútila zprava, zľava, obzerala od predku, od zadku, svietiac si k tomu sviečkou; štípala ho v ramená, v stehná, ťapkala po chrbte, po prsiach, obzerala zuby, nohy, vôbec prehládala ho ako kus dobytku.

— Bude súci, bude. Ty, Pavel, zaveď ho do čiernej izby, nech sa mu Katarína dá najesť, veď má brucho ani vypitvané, a potom ho oblečte za husára.

Adam sa chcel tam v izbe oblieť, ale Ondrej zakričal naň:

— Pakuj sa, tu sa nebudeš obliekať. Von!

Adam si sobral háby pod pazuchu a vybehol s vojakom do predizby k husárovi, kde sa obliekol.

Dva dukáty mu Ondrej zabudol dať a pani Barbore tiež viac nezišly na um. Adam sa potom ešte viac rás prosebne díval naň, ale Ondrej či nechcel, či nevedel porozumieť nemú prosbu, a slovom ich pýtať sa neopovážil, lebo sa časom presvedčil, že poddaný bol vydaný pánovi na milosť a nemilosť.

Zákony ho síce do istej miery chránily, ale kde bol ten súd, ktorý by ich bol uplatnil proti veľmožovi v prospech úbohého poddaného?

IX.

Adam sa v predizbe obliekol a kráčal potom za vojakom do čeladínca. Toto bola veľká, dlhá miestnosť, ako nejaká chodba, s vysoko umiestnenými malými oblokmi. Jej nábytok boly dlhé prieče so slamníkmi a s kobercami, v jednom rohu boly veľké kachle, po izbe niekoľko truhličiek, na stenách na klincoch viselo niečo šatstva. Tu sa Adam preobliekol do husárskej rovnošaty Praskovského, ktorá pozostávala z červených nohavíc a zo žltého dolomána. Bol v tých hábach veľmi hodný a nie bez záľuby ich hladil na sebe.

Keď sa obliekol, išli do kuchyne, alebo, ako to volali, do čiernej izby. Toto bola pomerne malá, začadená miestnosť, skoro tretinu ktorej zaujímal veľký kozub. Ozajstná kuchyňa, v ktorej pripravovali jedlá, bola múrom oddelená od tejto kozubárne, a to preto, lebo sa z kozuba veľmi často, ba temer stále kadilo a tak mnoho rás nebolo možno v nej pracovať. Na stenách visely rajnice, trojnohy, hrnce z medi a z hlíny, i ražne rozličnej veľkosti a konštrukcie. Misy, taniere, džbány boly v susednej kuchtiarni na policiach poukladané. Podlaha v týchto miestnostiach bola vydláždená tehľou. Keď Adam s vojakom vošli do kozubárne, pecúch — asi 15—16-ročný chasník so zapálenými očami — otvoril práve oblok, aby dym vyšiel. Pecúch nemal inej roboty, ako udržiavať oheň na kozube a odpratúvať s neho popol. Dolu komínom vše fúkol vietor a rozhádzal iskry, dym, popol do hrncov, natrepal ho na pečenky a do očí prítomným.

Pri obloku na lavičke sedela stará kuchárka Sabína, vysoká

a suchá osoba, ktorá tak kašľala, že sa len tak ozývalo; malo jej plúca vytrhať; pritom plúla okolo seba na všetky strany. Vo dverách kuchtiarne stálo mladé, asi 20-ročné dievča, s rukami opretými na bedrách, a radilo sa so Sabínou. Dievča, Žoša, dcéra vrátneho, ktorá bola Adama vpustila do hradu, malo šumnú tváričku a bolo dobre urastené, ale jej posmešné ústa a vyhrnutý noštek poukazovali na uštipačnosť, nie bez zlomyseľnosti, a na vypínavosť. A tento raz by sa Lavater nebol pomýlil, lebo Žoša skutočne rada robila nielen posmešky z každého, ale i donášala svojej panej, ktorej bola chyžnou, všetky klebety. Jej pani bola žena mladého Praskovského, rodená Brigita z Kahlenbergu. Pochádzala z Čiech, z bohatého grófskeho domu. Jej prastarý otec sa z lancknechtského vodcu Karla V. stal grófom a majiteľom značných majetkov v Nemecku a v Čechách, ktoré bol za schmalkaldenskej vojny nadobudol, väčšinou nie kúpou.

Žoša škriekala na ubohú Sabínu, že toľko kašle a chráka, a sa nelieči.

— Ešte ste ani u Javorníka neboli, a ten vám pod nosom býva.

— A ten veru pomôže, — zavolala z kuchtiarne druhá dievka Hana, umývajúca tam riad. — Paľa, i Capúcha tak pozariekal a pobkiadzal, že na tretí či štvrtý deň vstal.

— Ani na krížnych cestách v Malatíne ste neboli. Ktože to kedy slýchal, tak odŕhať a nepomáhať si. Fúj!

Vojak zavolať na Žošu:

— Čuš už, zavri ústa, ani poriadny človek k slovu nepríde pre teba.

Žoša, ktorá bola s úľubou hľadela na driečného Adama, teraz zatíchla. Chcela vojakovi odseknúť, ale zabudla na svoju reč, keď Adam predstúpil a pozdravil ťctive všetkých:

— Pozdrav Pán Boh!

Sabína si utrela zaslzené oči zásterou a pozrela naň.

— Uslyš Pán Boh, — odvetila. — Ktože si ty, synku, a čo by si rád? — pýtala sa ho.

Vojak odpovedal namiesto neho:

— To je nový potrimiskár. Prišiel ako vojak sem, ale ho veľkopani prehodila medzi husárov. Kázala, aby ste mu dali jesť, lebo má vraj brucho ako vypitvané. Nuž ho už len napchajte! — Riekol, obrátil sa a ušiel, buchnúc za sebou dvermi.

Sabína vstala a vošla malými dvermi do komory a doniesla odtiaľ okruh chleba a hodný kus zsolenej a upečenej baraniny, ktorá páchla ani mor. Adama zápach nemýlil, dal sa do nej ako človek, ktorý by týždeň nebol jedol. Chytil mäso do obidvoch rúk a odhryzujúc z neho, rozprával plnými ústami, kto je a odkiaľ je. Honosil sa tým, že ubil grófa Markoča. Rozprávanie jeho prišla počúvať okrem Žoši a Hany ešte i tretia dievka, Róza, z kuchtiarne. Rozumie sa samo sebou, že ho nenechaly rozprávať bez prietržky, ale že mu stále predhadzovaly poznámky a otázky.

Sabínu, kým on jedol, zasa schytil kašeľ, a Adam, chcjúc preukázať svoju zkusenosť, odporúčať jej „múdreho“ z Trenčína, ktorý i jemu bol pomohol. Tu mu Žoša skočila do reči a vykladala ostrým hlasom, akoby poučujúc:

— Múdry! Tvoj múdry je len medzi sprostákmi múdry. Ja viem od tetky Marty z Bukoviec, a tá je inakší mudrc, ako tvoj „múdry“, tá i biskupovmu kaplánovi predala chromého koňa miesto kozy, že je najistejší liek proti každej chorobe, keď o pol noci na malatínskej križnej ceste z chlapa, čo tam vždy na šibeni viší, vytrhneš jednu kosť, ktorúkoľvek, potom ju spáliš a popol vypiješ v mlieku alebo zješ v kaši. Vieš? — zakričala potom s takým prízvukom a s takou tvárou, ako keby najväčší tromf bola vydala.

Na to zvolala Hana:

— No, a ktože pôjde o pol noci na križnu cestu? Veď by tam od strachu umrel. Veď sa tam čerti so strigami schádzajú! Zachovaj nás od zlého, Pane Bože!

Ostatnú vetu všetci s ňou naraz vyslovili bez rozmýšľania, a to urobili vždy, keď niekto spomenul tie temné mocnosti.

— A akože vytrhneš tú kosť z toho obesenca? — spýtal sa Adam, nie bez posmechu, lebo ho mrzelo, že jeho radu celkom za nič nemala, — kliešťami alebo zubmi? To by musela mať také tesáky, ako ty máš!

— Vidno, aký si ty sprostý, keď nevieš. Holými rukami ju musí vybrať, vieš, len holými rukami, ináč to neosoží.

— No, na moj' pravdu, len ty probuj z človeka vybrať holými prstmi kosť, ale ťa chvatne za nos. — Adam priskočil k nej a cvuknul jej pred nosom zubmi, ako keby jej chcel kus nosa odhryznúť. Žoša i ostatné dievky skríkly od ľaku.

— Jój, ty špata akási, ale ti dám! — zavolala Žoša a tapla ho dobre po chrbte.

Sabína sa smutne usmiala.

— Ja už tú medicínu pre teba nechám, ja sa už len do vôle božej oddám.

Adam bol sdielnej a veselej povahy, život nebral ťažko, o zajtrajší deň sa veľmi nestaral a nepokazil nijakého žartu. V jeho rodisku pokladaly zradenie alebo opustenie druhu v nesnádzi za najväčšiu podlosť, a on túto náuku mal tiež ako Písmo sväté.

Pôsobil príťažlive na dievčatá nielen tým, že bol hodný šuhaj, ale i z tejto povahy plynúcou bodrosťou. Za krátky čas sa spriatelil s celou čeladou a najväčšmi so Žošou. Zvláštne závisel na ňom i Miško Trojak, od neho o dva-tri roky mladší, hodný mládenec, ktorý pri jeho boku spával a s veľkým rešpektom hľadel naň, pokladajúc ho za nejakého obzvláštneho chlapíka. Miško sa mu chcel zavďačiť i tým, že mu všetky novinky a pletky donášal, ktoré Adam púšťal jedným uchom dnu a druhým von. Adam predbežne, z nepovedomej prešibalosti, najviac vyznačoval z dievčat Hanu, hoci sa mu Žoša najlepšie páčila.

Štvrtý deň po jeho príchode oznámil mu Miško, že do zámku prišiel nový vojak, o ktorom podľa opisu Adam hneď zvedel, že to musí byť Mihvok. Prišiel tak nebadane, že nijakého rozruchu nespôsobil. Vyzerajúc ho, videl ho od chrbta, ale bol úplne istý, že je to on, ako i o tom bol upepečený, že Mihvok vedel, že je i Adam v zámku a že ho i teraz zazrel, lebo to chlapisko malo všade škulavé oči. Od tých čias ho vše stretol, kde ho nebolo treba. Šukal po celom zámku, ticho ani tóna, a vždy bol tam, kde ho človek najmenej očakával. S Adamom sa nechcel sísť, ale chodil za Žošou.

Adam už poznal celý zámok. Za druhým sa nachádzal ešte i tretí, a to trojhranný dvor, malý a tmavý; obrubovaly ho stavby, v ktorých boli rozličné sklady a miestnosti pre väčší počet zbrojnošov, taktiež i žaláre a temnice. Vcelku pôsobil zámok na Adama príšerne.

So zvláštnou chtivosťou mu rozprávala najmä Žoša o rozličných strašidlách a zjaveniach, ktoré sa v jednotlivých jeho čiastkach zdržiavajú, a veru radšej by bol išiel o polnoci do krypty, ako na také navštevované miesto na pravé poludnie. Najmä v budovách tretieho dvora boli všetky chodby tmavé, úzke a vlhké, i hore na poschodiach, a aké mohli byť v podzemných pivniciach a temniciach! V palote boli večer chodby osvetlené malými kmitajúcimi lampami; ich svetielko stačilo len natoľko, aby človek videl pred seba a aby sa nebuchol do nejakého predmetu, ktorého farbu a podobu ledva bolo možno rozoznať. V palote nebolo toľko mátoh, ako v inej čiastke zámku, ale i tam sa vše ukazoval jeden praskovskovský praded v dlhej mužskej kutni s kapučňou, v akej sa dal pochovať v nádeji, že mu ten oblek pomôže prešmyknúť sa aspoň medzi duše do očistca, lebo mal mnoho a ukrutných hriechov na duši. V treťom dvore, v Bašovej veži, bola jedna dosť pekná izba, z ktorej bol krásny výhľad na okolitý vidiek. Do tejto izby zavierali menších hriešnikov, ktorí sa v domácnosti previnili. Izba bola i dosť obstojne zariadená, a jednako sa jej každý ukrutne bál. Čelaď rozprávala medzi sebou, že asi pred sto rokmi bola na hrade pekná pani a do tejto sa zamiloval vtedajší kapitán hradných zbrojnošov; pán hradu Rufus Praskovský to zbadal a dal zavrieť kapitána do tej izby predtým, ako by ho bol dal ukrutným spôsobom odpraviť. Kapitán, vediač, čo ho očakáva, usúkal si z roztrhaných šiat povraz a obesil sa naň v jednom z kútov. Rufus dal skrze potlkajúceho sa maliara obraz obeseného namaľovať na tom istom mieste na múr, kde sa kapitán bol zmárnil. Obraz bol skutočne príšerný už svojou primitívnosťou: postava obesenca visela na klinci zpolovice kľačiac, tvár mala bielu ani vápno, oči vyvalené a z úst jej trčal koniec čierneho jazyka.

V treťom dvore bol v prízemí i chorobínec. To boli dve dlhé, pomerne úzke izby s nízkym sklepením a s malými riedkymi oblôčkami. Pri stene oproti oblokom bolo niekoľko drevených postelí so slamníkmi a kobercami. Izby boli temné a vlhké, a práve preto vybraté za chorobínec, aby sa nikomu nesladilo v nich vyli-

húvať, keď vládol vstať. A je isté, že ani jeden chorý nebol v nich ani o hodinu dlhšie, ako musel byť. Veď ani v chorobínci to nebolo veľmi isté. Chorý ležal skoro bez opatery, sám so svojimi myšlienkami. No a v chorobínci už toľko ľudí pomrelo! Nebolo tam naskrze bezpečne. Najmä pod večer alebo v noci, keď len malá olejová lampa kmitala na stene, schádzali sa tam duchovia všetkých, ktorí už od toľkých rokov tam pomreli. Chorý sa stále obzeral, či sa od chrbta neblíži ukradomky naň nejaká zázračná opacha. Iste sa tam viac modlil, ako za celý život. Na stene oproti posteliám visel veľiký krucifix so strašne ukatovaným a pokrva-veným Kristom.

Adam sa v hrade necítil dobre. Často mu bolo clivo za voľnými lúkami a vrchmi, keď musel blúdiť po pošmúrnych chodbách, a radšej by bol jedol na svobode ovsenú kašu, ako smradľavú zasolenú baraninu a hovädzinu, čím ich krmili v tom prekliatom zámku.

Žoša ho vše na niektorej chodbe stretla a vždy ztratila s ním niekoľko slov, pravda, najviac len posmešných, ale mu to dobre padlo, lebo vycítil z nich, že ho Žoša má rada. Niekedy ho oslovil i Konôpka a obodroval ho, aby sa len dobre držal a nevešal hlavu. On sa od Konôpku odťahoval ako od luterána. Ale keď videl aj iných katolíkov, v prvom rade mladých Praskovskovcov, ktorí boli katolíkmami, a to tuhými, že sa s ním stýkajú, nuž si myslel, že ani on sa ho nemusí toľme báť.

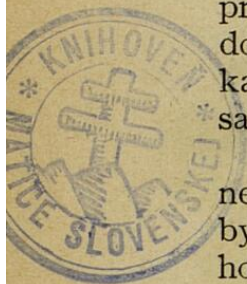
Adam videl, že najmä starí Praskovskovci veľmi otupný život vedú na hrade. Mladí chodili po rybačkách, poľovačkách a navštevovali tu i tu susedných zemänov, ale starí, a veľkopán už vôbec, nerobili celý deň skoro nič. Stará aspoň vyšivala a tak sa jej čas ako-tak minul, ale starý nerobil celý deň nič. Cifroval sa a potom motal sa po dvoroch a chodbách s palicou v ruke, vypínajúc sa pritom, ani keby mu bolo tridsať a nie šesťdesiat rokov; šparchal do všetkého a do každého a usiloval sa strpčiť podľa možnosti každému život. Mrzel sa sám na seba, a tak i na každého, a preto sa každý kryl pred ním, keď zazrel, že sa blíži.

Adam už bol na zámku dva týždne, a Sekera so svojou čatou nechodil. Bolo mu síce jedno, či príde, či nie, ale jednako by rád vedel, čo je s ním. Obával sa, či ho nepotkala nejaká nehoda. Mihvoka dolapil raz, ako sa so Žošou dotazoval. Žoša mu dost ostro odvrávala, aby jej dal pokoj, keď prišiel k nim Adam. Mihvok nemohol ujsť, lebo jediný východ zastavil Adam, ktorý ho odmeral od päty do hlavy a díval sa naň so zatatými päsťami, len sa naň vrhnúť. Jonáš posmešne hľadel naň.

— Ty obluda akási, tu ťa zmárnim! Všade zle robíš! Čo nedáš tomu dievčatu pokoj?

— Čože teba doň? — spýtal sa Mihvok, ktorý mal i meč pri boku i nôž za pásom.

Adam videl, že nič nevykáže, a pohroziac mu pästou, odstúpil múdre, k čomu mu Žoša šikovne pomohla, povediac mu, že ho veľkopán volá.

X.

Jedného dňa odpoľudnia sa ohlásila pred bránou trúba. O chvíľu utekal jeden zo zbrojnošov k veľkopánovi so zvestou, že prišiel posol od Bethlena, akýsi pán s pätnástimi jazdcami, a či ich majú vpustiť dnu.

Starý Praskovský driemal popoludní na lavici kobercami a kožušinami vyloženej, keď ho zobudili. Urobil nemúdrú tvár, ako napochytre zobudený človek, suchal si oči rukami a zíval. Keď sa spamätal, o čo ide, začal kliat bez ohľadu na svoju veľmožnosť, ani paholok nad zpätkujúcimi sa koňmi. Posol Bethlenov mu bol v najvyššej miere nepríjemný, lebo vedel, že mu nemôže doniesť nič dobrého. Bethlen sa dozvedel alebo o jeho pokonávaní s Pázmánom, alebo ho chce v najlepšom prípade poprosiť o peniaze. Nasľuboval sa mu ich dosť ráz, nuž je pravdepodobné, že sa raz pokúsi o to, aby ich dostal.

— A hneď s pätnástimi jazdcami príde človeku na krk! — hromžil. — Ty, Adam, utekaj pre pána kapitána, aby naskutku prišiel sem.

Adam odbehol a doviedol so sebou kapitána, ktorý sa poklonil pred Praskovským.

— Ty, Rudo, môžeme tých jazdcov Bethlenových vpustiť? Musíš vedieť, že sú to pocvičení ľudia, a naši chlapi už dávno nevoňali pušného prachu, — i zdvihol pritom ukazovák, ako robí človek, upozorňujúci na nebezpečenstvo.

Kapitán trochu porozmýšľal.

— Veľmožná milosť, môžeme, ale dajte i domácu služobnú čelaď ozbrojiť. Máme teraz šesťadvadsať zbrojnošov. Tí sú nie na hŕbe, ale roztratení po strážach, a tak by nebolo vylúčené, že keby nás tých pätnásť naraz napadlo, mohla by byť oštara s nimi. Keď dáte ozbrojiť ešte aspoň desiatich husárov, tak sme istí.

Kapitán hovoril vždy s takým prízvukom, ako keby bolo všetko len hračkou.

Praskovský ztratil svoju chladnokrvnosť, keď išlo o hocijaké rozhodnutie. Chodil hore-dolu po izbe, potrhávajúc si bradu a klajúc na prítomného, hoci kapitán vôbec nebol príčinou jeho nesnádze. Konečne sa rozhodol a kázal zavolať svoju ženu, syna a Konôpku.

Magnáti pokladali kňazov len za akýchsi lepších sluhov, ku stolu s nimi nezasedávali a o radu sa ich nepýtali. Kňazi zasa chovali sa s najväčšou poníženosťou oproti svojim chlebodarcom. A bolo to i prirodzené pri priemerných slabších ľuďoch — akých nás je väčšina — oproti takým pánom, od ktorých závisel ich osud bez apeláty.

Konôpka bol mimoriadny človek a vybojoval si v zámku výnimečné postavenie; jeho vystupovanie bolo také sebavedomé, také oprávnené, že ho nebolo možno do kúta vstrčiť, a preto najmä vo vážnejších prípadoch veľkopán vždy žiadal radu i od neho.

Zavolaní sa skoro sišli a všetci dohromady držali vojenskú poradu, a to napochytre, lebo Bethlenovho poslanca nebolo radno nechať čakať.

Pani Barbora bola omnoho smelšia, ako jej manžel, i povedala, že by ona rada vidieť, aby ju niekoľko bethlenovských hajdúchov v jej vlastnom zámku mohlo zajať.

— Veď ich vajcami ubijeme my ženy! Keď sa nehanbiš, Peter!

Hlavná príčina jej smelosti bola jej nerozvážnosť s jednej strany a s druhej jej namyslenosť. Ona na to vôbec ani nepomyslela, že by sa mohol opovážiť nejaký nepriateľ, pod zámienkou posolstva, prepadnúť hrad Praskovského! A myslela tak, hoci vedela, že sa podobný prípad už i so samým jej mužom prihodil.

Ondrej chodil po izbe dlhými krokmi a drmal si riedke, na bradu visiace fúzy a začal niekoľko ráz hovoriť: „Keby sme mohli“ — tu sa pretrhol a o chvíľu skočil zasa druhému do reči: „Ja by som myslel, že by sme, hm“ — a zasa o chvíľu: „Najlepšie by bolo, keby... ale to by tiež nebolo dobre“, a s tým bol so svojou múdrosťou hotový.

Konôpkova mienka bola, že musia byť na každý prípad opatrní, ale ako on Bethlena pozná, drží s jeho strany každý úskok za vylúčený. Pre istotu možno tých pätnásť mužov rozdeliť do predného a zadného dvora.

Konečne sa Praskovský rozhodol, aby sa tak stalo, ako Konôpka radil, a aby sa ešte päť husárov ozbrojilo. Jednako stiahol hlavu medzi pleciami a povedal, že neberie zodpovednosť za nič, čo sa môže stať. Bolo na ňom vidno, že prenáša svoju nenávisť oproti Bethlenovi i na jeho posla a na jeho vojakov.

Pani Barbora naraz zvolala:

— Veď už rozkáž vpustiť tých ľudí, nenechaj ich tak dlho čakať!

Kapitán, ktorý, usmievajúc sa, bol počúval celé dohovory, drgol plecom a odišiel, aby voviedol posla s jeho chlapmi do zámku a aby vykonal i ostatné nariadenia.

Adam bol svedkom všetkého, pričom si ho vôbec nikto nevšimol. Myslel si, že musia tí páni len byť nedobří, keď sa tak jeden druhého boja.

Kapitán kázal otvoriť bránu, a o chvíľu bolo počuť dupot konských kopýt na dvore paloty. Poslovi Bethlena otvorili hlavné dvere a voviedli ho najprv do izby preň určenej, oznámia mu, že ho veľmožný pán o pol hodiny prijme. Jeho jazdcov rozdelili, ako bolo vopred ustálené, do zadného a predného dvora. Celý zámok robil dojem rozbúreného úla: obyčajne taký tichý, ako vymretý, teraz šumel životom. V oblokoch bolo vidno zvedavé hlavy a po chodbách prebehúvali chlapi a ženy; ženy, robiace z jednej práce desať, a mužovia, sháňajúci šatstvo a výzbroj a vykračujúci potom bezcieľne, ale sebavedome v nezvyklom úbore.

Posol Bethlenov bol Ján Rhédey, asi 40-ročný, vysoký, štíhly chlap s dlhou, tenkou tvárou. V izbe sa vyobliekal bohate, podľa

vtedajšieho vzoru: mal dlhý, po kolená siahajúci tmavo-zelený dolmán z brokátu, úzke priliehajúce nohavice a čierne, lesklé čizmy so striebornými ostrohami. Hlavu mu pokrývala kučma s perom.

Rhédey bol známy ako prebitý človek, čoho, možno, väčší dojem robila jeho tvár, ako jeho skutky. Jeho neveľké oči boly obrúbené jemnými vráskami a tenké pery sa často mimovoľne posmešne ťahovali. Hovoril rýchle, až prekotne, ale v častých prestávkach. Robil dojem, že rozmýšľa a rozmyslené naraz vypovie v jednej úsečnej vete.

Praskovský ho prijal tiež parádne vystrojený, v póze panovníka, v malej sieni popri veľkej dvorane, v spoločnosti syna, poručíka a Konôpku. Voviedli ho kapitán a dvaja vyšnurovaní husári, z ktorých jeden bol Adam.

Rhédey vošiel a poklonil sa pri dverách. Praskovský mu šiel vážne, ani na procesii, v ústrety, oblapil ho a pobožkal na líca.

— Donášam priateľské pozdravenie od veľkomožného kniežata, pán brat, a tento list, a prosím vás, aby ste ráčili múdre uvážiť jeho obsah a podľa toho konať.

Praskovský urobil takú tvár, ako keby sa cítil náramne šťastlivým, a prevzal list. Obzeral ho zvonku: bol riadne adresovaný, pečať na ňom bola Bethlenova, i oddal ho Konôpkovi, aby ho prečítal, lebo on už nevidel bez okuliarov čítať.

Rhédey sa poklonil a odporúčal s tým, že o dve hodiny príde pre odpoveď, jestli pán brat súhlasí.

Praskovský s veľmi milým úsmevom riekol, že bez otázky, a že by Rhédey za ten čas mohol urobiť paniam návštevu, ku ktorým ho zavedie Ondrej.

Praskovský s Konôpkom odišiel do svojej izby a sadol si do starého kresla oproti obloku. Konôpka obrezal pozorne nožom pečať, aby ani ju, ani list neporušil, a stojac nad veľkopánom, prezrel nie pridlhé písmo. Medzi čítaním hmkol so dva razy a pozrel na magnáta, ktorý nespúšťal s neho očí.

— Nuž čože píše, hovorte už raz, no!

Konôpka si pohladil fúzy a trochu odkašľal.

— Píše, že vašich prešporských jedenást obcí drží obsadené a ochraňuje ich od kráľovských vojsk, ktoré, ako viete, všade plienia všetko, čo patrí evanjelikom. Žiada od vás na udržiavanie svojich, v týchto obciach umiestených hajdúchov pätnásťtisíc florentínskych zlatých, lebo že ich ináč musí opustiť.

Praskovský zamrmlal:

— Vyjedá moje obce, a ja mám za to platiť!

Konôpka pokračoval:

— Okrem toho vás napomína, aby ste sa verne pridržali čistej viery a aby ste nezabúdali na dobro ubolenej krajiny, lebo bez pomoci nielen protestantizmus upadne, ale i jeho boj s cisárom za práva vlasti bude mať zlý koniec.

Praskovský vybúšil:

— So všetkých strán nás len derú! Nedbám, nech sa robí, čo chce. Aspoň ma budú oberať len s jednej strany.

Konôpka sa díval na Praskovského, ako keby nerozumel, čo chce.

— A viera a presvedčenie? Veľmožná milosť, presvedčenie, ktoré, ako hovorievate, je vedúcou myšlienkou vášho života!

Veľkopán sa kyslo zamračil:

— Kožu nám stahujete preň, živú kožu, Samuel Konôpka. Povedzte, smel by som otvorene vyznať, že mi je celá vaša viera nie hodna ani deravého groša? Môžem to? Prvé by bolo, že by mi hajdúsi vydrancovali dediny do vzniku.

Kňaz poznal Praskovského dobre, vedel o ňom omnoho viac, ako on tušil, i neriekol ani slova, ale složil list a položil ho na stôl.

— Čo mám urobiť, veď hovorte! Načo ste mi, načo vás platím a živím, keď nemám z vás nijakej pomoci? — naskočil mrzute o chvíľku na Konôpku.

— A čo vám mám radiť? Urobíte jednako len to, čo vy chcete. Zaplatíte tých pätnásttisíc florentínskych?

— Odkiaľ, z čoho? Vytrhnite mi z dlane srst, keď jej tam niet.

— Požičajte si: Izák vám požičia.

— Izák, Izák! Viem, že požičia. Ale radšej pošlem po Barucha, a ten — nepožičia, — riekol Praskovský, dívajúc sa na Konôpku s posmešnou prešibalosťou.

— A čo máte z toho, keď pošlete pre toho, ktorý vám nepožičia?

— Čo mám z toho? Slabo chápete, Samuel, služobník boží, slabo. Zaslepím Rhédeymu oči. Budem pred ním nahať Barucha a preukážem dobrú vôľu sohnáť peniaze. Bethlen dostane figu a dá mi — aspoň na čas — pokoj. A qui habet tempus, habet vitam.

— Aha, — povedal, chápuť celé pokračovanie, Konôpka. — No, pekne a šikovne, — pritom hľadel na Praskovského s takým opovržením, že Praskovský najprv blýskal očima naň a potom ich sklopil.

XI.

Rhédey za ten čas bavil panie v ich oddelení. Sedeli vo veľkej spálni, v ktorej boly dve ohromné vyrezávané posteľe, jedna popri druhej, s dreveným baldachýnom nad nimi, s ktorého splyvaly nadol pekne vyšívane záclony. Pri každej posteli boly schodíky. V spálni boly porozostavované kreslá a stolčeky, zastreté kobercami a kožušinami, i skrine a truhly na šatstvo a bielizeň. Na stenách viselo niekoľko príšerných svätých obrazov od domácich maliarov. Umyváka v izbe nebolo, lebo sa panstvá len každý mesiac raz kúpaly, ináč o vodu vôbec nezavadily. Mesačné kúpanie bol pokrok, zavedený grófkou Brigitou, keďže sa starí Praskovskovci len štvrtročne podrobili neprijemnej procedúre,

pri ktorej príležitosti vymenili i bielizeň. Citeľné následky tohoto strachu pred vodou miernili častým upotrebovaním rozličných a silných voňaviek.

Mladá Praskovská bola vysoká, dobre urastená osoba, s dobre vyvinutými formami tela, s úzkou tvárou, s rovným nosom, s prídlhou bradou. Pery mala hrubé, červené, oči dost veľké, bledobelasé. Zpod vyšperkovej okrasy na hlave jej vyzeraly ulízane učesané čierne vlasy. Na elegantných dlhých prstoch mala nastýkané množstvo prsteňov.

I Rhédey i Brigita hneď pri prvom pohľade zbadali, že sa oni dvaja ponášajú na seba, a to bolo obom nemilé. Rhédeymu tá dáma nebola sympatická, tak mu nebola milá ani ponáška na ňu, a Brigitu mrzelo, že sa ponáša na Maďara, a k tomu na kacíra, a preto mu odpovedala na jeho zdvorilosti ešte väčšími sošpúlenými ústami, hoci to ináč bol jej zvyk.

Rhédey sa zabával s pani Barbou, ktorá poznala všetky rodinné kroniky vtedajších magnátskych famílií dopodrobna. Rhédey vedel z nich toľko, že mohol s akýmsi záujmom sledovať rozpravu pani Barbory. Počas ich rozhovoru grófka Brigita robila zunovanú, utrápenú tvár človeka, ktorý musí počúvať veci, do ktorých ho celkom nič.

Pri rozhovore Rhédey snažil sa utvoriť si obraz o majetkovom stave Praskovského. Nadhadzoval pani Barbore otázky a predmety, ktoré donášaly so sebou dlhšie-kratšie poznámky z tohoto odboru. A pani Barbora mu šla na lep. Vôbec jej nezišlo na um, že by bolo múdrejšie nechvastať sa, keďže nezná úmyslov Bethlena a jeho posla. Ona, naopak, sa ešte s falošným pokrytectvom i žalovala, že akú biedu majú s „uložením“ a minutím svojich dôchodkov. Rhédey sa usmial pod fúzom a nebral každé slovo pani Barbory na zlaté vážky; zároveň bol zvedavý, ako sa vysloví o týchto veciach starý Praskovský.

O nejakú hodinu prišiel Ondrej poprosiť ho k otcovi. Praskovský bol s Konôpkom napísal Bethlenovi odpoveď, v ktorej ho uisťuje o svojej vernosti k protestantizmu a o úplnej oddanosti jemu. Prosí ho, aby neopustil jeho biedné dediny, a zaklína sa, že mu v najkratšom čase pošle nielen požadovaných 15.000 florentínskych, ale i viac. Odporúča sa do jeho milosti a prosí od Boha požehnanie naň.

Oddal Rhédeymu list a povedal, že práve teraz peňazí nemá. V pokladnici jest len niekoľko sto florentínskych, čo potrebuje na bežné výdavky. Veď predsa i Rhédey vie, aké sú dnes ťažké časy. Ale aby Rhédey celkom naprázdno neodišiel, poslal pre Žida Barucha, ktorý mu požičiaval peniaze, a Baruch iste donesie aspoň niekoľko tisíc zlatých.

Zavolať Rhédeyho na večeru, keďže beztoho musí počkať, dokiaľ prídu s Baruchom. Na večeru, ktorá bola pristrojená v menšej sieni v susedstve veľkej dvorany, prišli panie parádne vystrojené, v hodváboch a šperkoch. Mladá grófka mala drahokameňmi pre-

šivané šaty, ktoré boli hodny mnoho tisíc. Nedala si povedať, aby skromnejšie vystúpila; ona sa chcela ukázať kalvínovi Rhédeymu. Pristrojenie stola bolo skoro chudobné, lebo Praskovský nechcel ukazovať Rhédeymu svoje bohatstvo.

Panstvo vošlo slávnostne do siene, osvetlenej dost dobre voskovými sviecami. Za ním vošlo i niekoľko psov. Adama nebolo medzi služobnou čeladou, lebo nebol ešte pre obsluhovanie dostatočne vycvičený.

Jedenia rozličného bolo množstvo a nápojov veľká hojnosť.

Jedli pomocou nožov a prstov, odhadzujúc kosti psom pod stôl. Starí Praskovskovci držali kosti v oboch rukách, jediac mliaskali a vyciciavali špik z nich s hlasným srkotom, čo zdanlive veľmi zle pôsobilo na Brigitu, ktorá bola zvyknutá na jemnejšie spôsoby. Toto aspoň Rhédeymu chcela ukázať veľmi jemným chytaním jedál do koncov prstov, mĺštením sa a kývaním hlavou nad nespôsobným jedením starých.

Medzi jedením páni pili, majúc ústa naplnené jedlom, ktorého čiastka im vklázala do pohára; keď sa ho v ňom nasbieralo toľko, že už nápoj nemal miesta, nuž ho mrštným švihnutím vyhodili z pohára na podlahu pre psov, ktorí, ako vidno, boli veľmi potrební spoluhodovníci. Obrúskov ešte nemali; každý si očistil zamastené prsty svedomitým oblízaním a utieraním do obrusa.

Pri jedení sa rozhovori. Ondrej chválil svoju ženu, aká je dobrodušná a svedomitá osoba.

— Pani Horniansku, manželku pána susedného zámku, počas celej jej choroby, celé tri týždne, vo dne i v noci verne opatrovala: za celý čas neodišla od nej. Ktorá druhá pani by to urobila?

Rhédey s prehnaným obdivom a uznaním spomínal Hygeu a Ěskulapa, ktorí by sa museli skryť pred kresťanskou dámou.

— Ano, naša Brigita je veru osoba zlatého srdca, — zamrmľal vážne starý Praskovský s plnými ústami, — zlatého veru, mhm, mhm, — i pritakal si hlavou.

Konôpka bol tiež na hostine. Dosiaľ mnoho nehovoril: chuťilo mu, nuž jedol, a víno bolo dobré, nuž si vypil. Ale teraz vytiahol z kabáta biely obrúsok — používaniu ktorého sa naučil v Taliansku — utrel si ústa i prsty a zamiešal sa do rozhovoru.

— Osvietená grófká, i v dedine máme dve ťažko choré mladé nevesty, tie odporúčam do vašej milosti. Tým by bolo treba opatery a riadneho pokrmu.

Grófká Brigita zmĺstila nos a povedala s najväčším opovržením:

— Sedliačky! To sú predsa nie ľudia, to sú len sedliačky! Rhédey sa trochu usmial.

— Tak sedliaci sú nie ľudia? Nemajú duše, nemyslia, nie sú vďační, necítia odporu?

Brigita odpovedala:

— Bože môj! I pes myslí, je vďačný a cíti odpor! Ale rozdiel vo vývine a vzdelaní duše je taký veľký, že sedliaka ne-

možno počítať za skutočného človeka. Len si pomyslíte, ako sedliak žije, ako sa stravuje, aký je surový a bezcitný. Veď môj pes má viac citu, ako on. Bože môj, duša panská a sedliacka!

Ondrej s obdivom hľadel na svoju ženu.

— Brigita, aká si ty učená! Hovoriš ako filozof!

Rhédey diplomaticky uznal, že je rozdiel medzi dušou panskou a sedliackou. Konôpka poznamenal, že Kristus umrel na kríži i za sedliakov, nerobiac rozdielu. Pani Barbora mu skočila do reči:

— Ech, čo tam také daromné reči! Kristus nebol pánom, ináč by bol mnohé inakšie urobil. Ja to viem od starého mnícha, ktorý ešte za oných časov k mojím rodičom chodieval.

Praskovský bol tej mienky, že by si Ježiš bol svoju úlohu veľmi zjednodušil, keby sa o sedliakov nebol staral, čoho sedliaci rozhodne nezasluhujú.

— Ináče, pane Rhédey, čo je pravda, to je pravda, ale protestantizmus je naskrze nie k dobrému pre panstvo, naskrze nie. Staráme sa primnoho o poddanstvo. Aký je to spôsob: stavať kostoly, školy v každej dedine! Školy, pán brat, školy! — a pozrel vyčítave na Rhédeyho a vystrel proti nemu ruku s kostou.

Rhédey stisol len plecami. Konôpka poznamenal, že vzdelanejší človek je lepší, než neučený divoch. No grófkou spomínaný rozdiel duše závisí len od vzdelania.

— Len od vzdelania? Tak krv, rod, to je nič? — zvolala grófka, zmíšťiac obrvy. — Vôbec vy protestanti máte celkom iné náhľady, než iní ľudia. Ale nie div: keď zkažete vieru, zkažete všetko.

Ondrej sa hlasite zasmial a zvolal, akc by bol predniesol najpádnejší dôvod:

— Veď ani len svätých nemáte! A to má byť viera!

— A keď je niečo celkom isté, tak sú to len svätí, tých nemôžete odtajiť, — dotvrdila grófka.

Rhédey myslel s trochu posmešným úsmevom, že vševedúci Boh má i bez svätých toľko rozumu, že by urobil všetko, ako treba, i bez ich rady; nepotrebuje nijakých Floriánov, Gervárov a Protárov.

Starému Praskovskému nebol rozhovor o viere po vôli. Vedel, prečo. I zasmejúc sa, rozprával spoločnosti už i v tie časy zastaralú anekdotu o Cigánovi, ktorému farár pokrstil dvojčatá Gervárom a Protárom.

Spoločnosť už bola trochu vínom rozobratá, i panie, ktoré sa vôbec neodťahovali od dobrej kvapky, a tak sa na tejto úbohej rozprávke z chuti smiali. Nevedeli viac skočiť do vážnejších rozhovorov, nuž bavili sa rozličnými klebetami a inými pletkami. Rhédey musel rozprávať o živote na dvore Bethlenovom, ktorý bol toho času v Banskej Bystrici.

— Mnoho zábav tam niet. Pekné panie by tam mnoho rozkoše nezažily. Knieža je dobrý, uznanlivý, ale i nadmier spravodlivý človek, no a nadovšetko drží svoju vieru. Všetok svobodný

čas trávi čítaním biblie, ktorú vie temer nazpamät. Má taký podivný pohľad, že sa i v zlom človeku svedomie zobudí, keď sa mu do očí podíva. Veru, keby bolo viac takých ľudí, ako je on, bolo by v krajine lepšie.

— Teraz Bethlen s jednej strany a Pázmán s druhej vyhrávajú tú muziku, na ktorú každý tancuje, — podotkol Konôpka.

— Lenže Pázmán má silnejšiu a vábnejšiu bandu, — smial sa Ondrej.

Zrazu sa grófka, sediaca oproti oblokom, zadívala uprene von a vyskočila so zdesenou tvárou so stolice, zakričiac srdce prenikavým hlasom:

— Hach, pre boha, čo je to?!

Všetci skočili a utekali k oblokom siene, na ktoré grófka ukazovala.

V galérii, mesiacom žltkasto-belaso osvetlenej, bolo vidieť kráčať nadľudsky vysokú, bielu, ako by do rubáša zahalenú postavu: kráčala pomaly, kloniac hlavu naľavo-napravo, vopred i nazad, až, prejdúc celou chodbou, zmizla.

Grófka klesla zamdletá na svoju stolicu, ostatní, ohromení strašným zjavom, hľadeli zblednutí jeden na druhého.

— Čo to znamená, Pane Bože, čo to len znamená? — vzdychal starý Praskovský, skladajúc ruky na prsiach.

Pani Barbora, zalamujúc rukami, nemohla iného, ako stále opakovať:

— Joj, Pane Bože, joj, Pane Bože!

Konôpka zvolal:

— Chváľ každý duch Hospodina! Keď on s nami, koho sa bojíme?!

Vtom zazrel zamdletú grófkú, i chytil Rhédeyho za rameno a ťahal ho k nej, aby jej pomohli.

— Pane Ondrej, zavolajte grófkine ženy, prišlo jej zle! — zavolať na mladého Praskovského, ktorý sa triasol na celom tele, ako keby ho zimnica drvila.

Ondrej sa schytil a jojkajúc utekal pre ženy, ktoré už, husármi povolané, utekaly chodbou k sieni. Sobraly grófkú a preniesly ju do spálne.

Grófka sa zakrátko prebrala, ale následkom ukrutného ľaku a pádu porodila pred časom mŕtve dieťa. V palote nastalo neobyčajné, bezhlavé behanie a konanie. Každý radil neuskutočniteľné veci a sháňal nemožné predmety a lieky, a to všetko s vadením a krikom. Príroda si pomohla sama, i nastalo pomaly uspokojenie, keď každý bol odôvodnil múdrosť svojho konania a nezbytnosť svojho pomáhanie.

Praskovskovci boli úplne zronení. Ztrata dieťaťa ich skoro ani nemrzela pri ukrutnom, srdce svierajúcom strachu, čo tá strašná mátoha znamená. Lebo bolo celkom isté, že bez príčiny sa neukázala, a že znamená len zlé, dokazuje už prípad grófkín.

Konôpka a Rhédey sa prví spamätali a išli obzrieť celú palotu, ale nenašli ničoho, čo by bolo poslúžilo na vysvetlenie toho úkazu, ktorý ich tak veľmi nastrašil.

Obidvaja silne pochybovali o jestvovaní podobných príšer, ale keď videli jednu na vlastné oči, bolo ich pochybovanie predsa len veľmi obťažené. Pozreli jeden druhému do očí a krútili hlavami. Rhédey by bol najradšej ešte v noci ušiel, lebo sa obával, že božia ruka môže ťažko zaľahnúť na tento príbytok hriechu.

XII.

Včas ráno Praskovský dal zavolať Konôpku k sebe; ležal ešte v posteli a zdal sa byť o desať rokov starším, ako včera.

— Amice, celú noc som nespál, až mi svitlo v hlave, čo znamená tá, tá — nevedel, ako pomenovať mátohu bez urážky, — tá postava. Konečne nad ránom sa mi urobilo svetlo i v mojej duši. Zhrešil som, keď som prestúpil na evanjelickú vieru. Musím svoj hriech napraviť. Mea culpa, mea maxima culpa! — hovoril trochu chrapľave, búchajúc sa pästou po zarastených, širokých prsiach.

Konôpka si mrzute vysukoval svoje hrubé fúzy a hovoril potom s veľkým sarkazmom:

— Je to možné, veľmožný pane, je to možné, že ste zhrešili. A ako by i nie, keď vám Pázmán sľúbil, že vám vykoná od dvora tých osemdesiat tisíc zlatých, ktoré sú vám, ako hovoríte, dlžni, keď prestúpите. A dajú za vás toľko, bez otázky, lebo veď s vami musí do desiat tisíc duší prestúpiť na katolicizmus.

— Nestojím o peniaze, ide mi o spasenie duše. Bože, smiluj sa nado mnou! — stonal Peter Pavel Praskovský, ktorý v tejto chvíli strachu skutočne nemyslel na peniaze.

— Tak prestúpите? Pravda, to ešte Rhédeymu nepovieme?

— Pán Boh zachovaj a zavaruj! Rhédey, Bethlen, všetci mi len podaromníci robia starosti.

— Myslím, že v takúto chvíľu pozdvihnutia duše mal by človek pravdu hovoriť, — riekol teraz už celkom vážne Konôpka, hľadiac vyčítave na Praskovského.

— Veď pravdu, pravdu! Veď keď — veď máte pravdu. Veď ja nechcem nikoho uškodiť. Ale prečo si mám ťažkosti robiť, keď to nemusí byť? A čo tým Rhédey vyhrá, keď mu to poviem s mosta do prosta? Nič. A ja prehrám. Päťnásť tisíc zlatých skrze to nevojde do jeho kapsy a moje dediny za to budú trpieť.

— Dajte mu tých päťnásť tisíc florentínskych, patria mu.

— Kde ich vziať? Kde ich vziať, povedzte mi! — zakričal Peter Pavel nervózne.

— Šaty grófký Brigity, ktoré mala včera, sú viacnásobne toľko hodny. Keď bude za hrst menej drahokamov v nich, i vtedy budú krásné a bohaté.

— Šaty grófký patria jej, a ona by ich nikdy nedala pre

kacíra. To viete tak dobre, ako ja. Ale i ja by som urobil hlúposť, keby som už teraz polovičatému nepriateľovi chcel pchať peniaze do vreca.

Konôpka sa díval na zem mlčky, konečne riekol:

— Rozumiem.

O chvíľku sa pýtal:

— Rozkážete ešte niečo?

Praskovský sa obzrel na neho, ako keby bol dávno zabudol na jeho prítomnosť, a zvolal:

— Choďte do pekla, Samuel Konôpka, choďte ta, — a hodil rukou.

Konôpka povedal ešte raz: „Rozumiem“, a vyšiel.

— Vo dverách sa stretol s kapitánom hradu. Pozdraviac sa, pozreli jeden na druhého. Kapitán sa usmieval. Husár sa prišiel opýtať veľkopána, či môže pán kapitán vojsť, má vraj čosi veľmi vážneho oznámiť.

— Pust ho, nech príde, — kázal Praskovský.

Kapitán bol v izbe so štvrt hodiny, keď Praskovský kázal zavolať i svoju ženu i syna k sebe. Obidvaja prišli. O ďalšiu štvrt-hodinu vyšiel kapitán, vzal so sebou dvoch chlapov a vošiel s nimi do čeladínca, kde chytili Adama Šangalu, dali naň ťažké putá a zaviedli ho do tretieho dvora, do Bašovej veže, kde ho zavreli do tmavej, vlhkej temnice, ktorá len malým oblôčkom pod samou povalou dostávala trochu svetla.

Adam zastal v prostriedku desnej diery a stál ako človek, ktorého udreli po hlave zrazu a neočakávane. Nemal ani poňatia o tom, čo sa s ním deje a prečo.

XIII.

Predpoludním dovedol poručík Žida Barucha pred veľkopána, ktorý ho prijal v prítomnosti Rhédeyho a svojho syna.

Baruch bol malý, chudý Žid, s krátkou a prešedivelou bradou a s tvárou takým spôsobom zmárštenou, ako má človek, ktorý očakáva úder: ústa mal do šírky rozťahnuté, že mu vyzeraly zdravé biele zuby a obrvy vysunuté do pol čela. Mal na sebe čierny dlhý kaftan a na hlave malú zamatovú čiapočku.

Vošiel vovedený do izby a zastal pri samých dverách, kde sa stále klaňal, šúchajúc si pritom ruky.

Praskovský sedel v kresle v celej svojej sláve a popri ňom, ticho počúvajúc, v druhom Rhédey s nohami na kríž preloženými.

Praskovský hneď začal s tým, čo chcel.

— Baruch, potrebujem naskutku pätnásttisíc florentínskych, na takú záruku, akú sám chceš.

Baruch vyhodil ruky do povetria a zvolal:

— Bože spravедlivý, pätnásttisíc florentínskych! A kde ja mám pätnásttisíc florentínskych? Veď ja nemám v celom majetku

ani tisíc, ba ani sto florentínských, a veľmožná milosť chce od mňa pätnásttisíc zlatých florentínských!

Praskovský sa usmial.

— Baruch, poznám tvoje figle! Potrebujem pätnásttisíc zlatých za dve hodiny; jestli nebudú tu, bude s tebou zle.

— Ako ja môžem zaopatriť za dve hodiny pätnásttisíc zlatých? Ja ich nemám, musel by som ich sháňať po celej rodine. Ale kto dá na veľmožného pána dnes pätnásttisíc zlatých florentínských?

— Čo, ja som nie hoden pätnásttisíc zlatých? — pýtal sa Praskovský, na čo i Rhédey s úsmevom pokrútil hlavou.

— Hoden, nie hoden. Povedal som, že veľmožná milosť je nie hodna? Veľmožná milosť má majetky a má zámky: ale čo je to hodno pre nás, keď je veľká čiastka založená alebo v rukách nepriateľských? A potom, čo ja mám z dediny? Môžem ja dedinu predať? Môžem si ja dedinu zadržať? Čo mi taká dedina pomôže?

— Baruch, jestli budeš robiť ťažkosti, budem sa s tebou inakšie shovárať, — prohodil mu Praskovský s prísnuou tvárou.

Baruch odvetil plačlivo a zostrašene:

— Veľmožná milosť nech má so mnou smilovanie! Mám ženu, deti, a moje zdravie je celý môj majetok. Prisahám veľmožnej milosti, že nemôžem sohnáť tých pätnásttisíc zlatých. Kde by som ja toľké peniaze vzal?

Praskovský sa zamračene díval na Barucha. Rhédey nespustil s nich oka. Po chvíli zvolal Praskovský hlbokým hlasom:

— Baruch, pôjdeme do mučiarnie. Uvidíme, či ťa čižmičky nenaučia na inú reč!

Biedny Žid skričal, ako keby ho bol niekto nožom pichol, a hodil sa pred veľkopánom na kolená:

— Pre milosrdného Boha vás prosím, majte lútosť s mojou biedou! Vezmite si celý môj majetok, len ma nemučte!

Praskovský sa obrátil k Rhédeymu:

— On má v majetku mnohé tisíce; on vie, že mu peniaze vrátim, a nechce mi požičať, lebo mu nemôžem dať taký záloh, ktorý by mohol v prípade prepadnutia omnoho drahšie speňažiť, ako naň požičal. Uvidíme, či mu španielske čižmy neobmákčia srdce.

Rhédeymu, ktorý nebol človek tvrdého srdca, bola celá scéna protivná. Najradšej by bol odišiel i bez peňazí, omalujúc potom Praskovského pred Bethlenom takým spôsobom, že on by bol zostal čistým. Ale pomyslel si predsa, že uvidí ešte, ako ďaleko poženie Praskovský násilie. Prikývol tedy hlavou a vstal so stolca.

Praskovský zavolať na husárov, ktorí vošli a plačúceho a spierajúceho sa Barucha chytili a odvliekli do zadného dvora, do dielne majstra Gašpara.

Jeden z husárov utekal pre Gašpara, aby šiel do svojej pracovne, lebo bude tam preň robota. Gašpar vyšiel zo svojho bytu, opasujúc si remennú zásteru, z kapsy ktorej vytiahol veľký kľúč a tým odomkol ťažké, klincami vybíjané dvere na mučiarni, na

ktorej byly dva malinké, zamrežované oblôčky. Obzeral celú spoločnosť, ktorá prichádzala, a najmä si všimol úbohého Barucha, ktorý žalostne stonal a nariekal. Pokrútil hlavou, ako keby ho na mnoho necenil.

Roztvoril dvere, i bolo vidieť do mučiarnie, ktorá na prvý pohľad robila dojem kováčskej vyhne, nakoľko bol v nej kozub s mechmi a po stenách rozvešané rozličné železné nástroje, lenže neobyčajnej podoby. Na prostriedku bola veľmi silná, široká, nízka lavica z drevených trávov; s povaly visel silný povraz na kladke.

Čo v zámku nemalo pilnej práce, všetko pribehlo dívať sa na ukrutný obraz: dievky, vojaci i husári, ba ešte i pani Barbora pribelhala sa so svojimi okuliarmi a so svojím večitým vyšívaním. Šedivý Konôpka nebol prítomný.

Husári postavili Barucha pred hroznú lavicu, oproti nemu stál kat a vo dverách zastal Praskovský s Rhédeym.

— Ešte ostatný raz sa ťa spytujem, či urobíš, čo žiadam od teba, či nie? — spýtal sa rozhodným hlasom Praskovský.

Baruch sa triasol na celom tele, tvár mu bola siná a pery belasé:

— Večítý Boh mi je svedkom, že nemôžem! A keby som i mal tie peniaze, tak by som nevyhodil majetok svojich detí len preto, aby som sa od bolesti zachránil. Kto môže dať na váš zadlžený majetok pätnásttisíc florentínskych zlatých?

Na jeho tvári bolo vidieť divé odhodlanie nepopustiť, čo by ho mali mukami i zavraždiť.

Rhédey pokrútil hlavou.

— Je to podivuhodný Žid. Neveril by som, že by sa dal mučiť, keby sa mohol vykúpiť.

— Neznáš ho, — odpovedal Praskovský. — Gašpar, daj mu čižmy s jedným klincom. Uvidíme, čo povie.

Gašpar kývol a husári prevalili Barucha na lavicu, priviazali ho k nej a strhali mu obuv s chudých, zmrzačených nôh. Kat doniesol čižmy z hrubého plechu a obložil nimi nohy úbožiakove, ktorý za celý čas mrmlal so zúfalou rýchlostou rozličné hebrejské modlitby. Keď mal čižmy pripravené, kat vložil do medzery medzi plechovou sárou a píštelovou kostou bukový klin a bil po ňom mlatkom.

Baruch sa prestal modliť a začal kričať, pri každom údere mlatkom prenikavejšie, až to v ušiach zalíhalo. Konečne, keď kat prestal biť na klin, zavolať Baruch zajakajúcim sa hlasom:

— Päťdesiat dukátov, päťdesiat dukátov, Bože všemohúci, päťdesiat dukátov! — a potom najvyšším hlasom kričal stále, bez prestania, dokiaľ mu dych stačil: — A-á-á...

Rhédey trochu zbledol:

— Počujete, pán brat, ja mám doho dost. Dajte tomu bedárovi pokoj. Verím vám všetko, čo hovoríte. Uverím, že nemôžete teraz sohnáť tie peniaze, lebo by ich ten človek i zpod zeme vydriapal, keby mal len trochu nádeje, že ich dostane nazad.

Praskovský sa zamračil:

— To je hlavatá mršina! — zakričal. — Baruch, nerozmyslel si si vec lepšie?

Utrápený človek odstónal:

— Boh mi je svedok, nemôžem!

— Tak, Gašpaš, daj mu ešte jeden klinec!

Kat vzal druhý klin a začal ho vbíjať popri prvom. Baruch, nakoľko bolo možné, ešte väčšmi skríkol a potom pri každom údere zastonával až z hlbín prs: „Ach, ach, ach!“ Keď bol i druhý klin vbitý a z nohy sa cedila roztrhanou kožou krv, Baruch zakričal:

— Bože milosrdný, sto dukátov, sto dukátov, sto dukátov! — a vždy slabšie a slabšie, až zamdlel.

Husári oblievali trpiteľa studenou vodou. Rhédey sa teraz už celkom rozhodne obrátil a odchádzal:

— Pán brat, ja vám tu viac nebudem. Pre mňa robte, čo chcete: ja odchádzam so svojimi ľuďmi. Zostaňte s Bohom!

Praskovský sa usmial:

— Aký ste netrpelivý a citlivý! Čože, veď je to len Žid. Čože je na tom, keď mu trochu kožu popučí, veď to zarastie. Ale myslím, že uveríte, že pri najlepšej vôli nemôžem teraz veľkomožnému kniežatovi tie peniaze poslať, lebo by mi ich Žid iste bol dal, keby sa o ne nebál.

— Verím vám všetko, čo chcete. Len to by som rád vedieť, prečo vykrikoval za každým klinom o tých dukátoch?

Praskovský poznamenal:

— Hneď sa dozvieme. Gašpar, sobuj mu čižmy. Veď nám on povie, keď príde k sebe.

Gašpar odšrauboval pánty na čižmách, ktoré padly na zem i so zakrvavenými klinmi. Z nôh Baruchových tiekla krv cícerkom, lebo mu kliny miestami potrhaly žily. Kat vybral z truhličky obvazy a masti a obkrútil mu nimi pokaličené údy.

Baruch sa zakrátko prebral. Vliali mu tuhého vína do úst; nešťastník ho dychtíve prežieral.

— No, Baruch, teraz sa už neboj. Vidím, že naozaj alebo nemáš, alebo mi nemôžeš dať tých peňazí. Dám ťa poriadne domov zaniest, ale mi najprv povedz, prečo si za prvým klinom kričal: „päťdesiat dukátov“ a za druhým „sto dukátov“? — pýtal sa ho Praskovský.

— Bože môj, prečo som kričal „päťdesiat dukátov“ a prečo som kričal „sto dukátov“? Lebo ma nohy tak ukrutne bolely, že by som bol umrel, keby som nebol myslel na to najkrajšie na svete. A čo je krajšie na svete, ako nové, krásne dukáty?

Rhédey pokrútil hlavou nad takouto nesmiernou príchylnosťou k peniazom a pomyslel si, že by sa jemu trochu z nej zišlo, možno, že by sa ho lepšie držaly, ako teraz. Poobedoval ešte v spoločnosti Praskovskovcov a s potešením počul, že sa grófke

Brigite celkom dobre darí. Potom vysadol na koňa a odišiel so svojou družinou. Keď sa s Konôpkom lúčil, Konôpka mu pošepol:

— Zakrátko sa uvidíme v Bystrici.

Jeho šepot počul Ondrej i kapitán, ktorí pozreli jeden na druhého, mrknúc očami.

Po odchode Rhédehyho Praskovský dal Barucha na nosidlách odniesť do najbližšieho mestečka, kde býval. Baruch držal celou cestou v rukách mešec so sto dukátmi, ktoré dostal od Praskovského, a v blaženosti tohoto majetku ani necítil bolesti v nohách. Stále hladil dukáty rukami a vše pod pokrývkou vytiahol jeden z nich a díval sa naň zamilovane, ani na milého, živého tvora.

Keď bol odstránený i Baruch, Praskovský sa sišiel so ženou a so synom pri posteli grófkky Brigity.

Vošiel vážne do izby, riekol len jedno slovo: „Nuž?“ a hodil seabavedome hlavou dohora. Ondrej sa zasmial:

— Veru ste vy prešibaná líška, pán otec, a nech včашšie vstane, kto chce s vami palce ťahať. Takto sto dukátmi vykúpiť pätnásťtisíc zlatých je ozaj podarený figeľ!

Praskovský i jeho žena sa smiali a, skáčuc jeden druhému do reči, si vykladali, ako i rozšafného Bethlena i jeho múdreho posla Rhédehyho krásne oklamali.

— Peter, Peter, ty si najprešibanejší človek na svete! — chválila ho pani Barbora.

Grófkka bola zvedavá, čo a ako sa vlastne všetko sbehlo.

— Ako ste to tomu Židovi dali tých sto dukátov, pán otec? — pýtala sa.

— Nuž tak, dieťa moje, že ja mám dvoch Židov: Izáka a Barucha. Izák mi dá vždy toľko peňazí, koľko chcem. — Tu si Praskovský vzdychol a poškrabal sa za uchom, keď si pomyslel, koľko mu je už dlžen. — Baruch mi nesmie dať peňazí pod nijakou podmienkou, i keby som ho dal mučiť. Tak som s ním spravený, že za každý klin, vbitý do španielskej čižmy, dostane odo mňa päťdesiat dukátov, ale nedá ani jedného groša.

— To je strašný človek! — podotkla grófkka a striasla sa pod svojim prikrývadlom.

— A vieš, čo mi povedal? Že som mohol ešte i dva klíny dať vbiť, lebo najväčšmi bolí prvý, ostatné vždy menej a menej. Noha sa zahojí za dva-tri týždne, a päťdesiat dukátov za ten čas nezarobí.

I pani Barbora i grófkka boly tej mienky, že je úplne vylúčené, že by Žid bol skutočne človekom, má len podobu človeka, ale duše v ňom niet.

— Pán by sa za peniaze nedal mučiť. Pán mučí druhého, a vstrčí za to do kapsy groše, to už hej! — poznamenala nakoniec pani Barbora.

— Vstrčí, vstrčí, — riekol pyšne Praskovský, — ale len múdry, taký, ako som ja! — a ťobol si palcom do prs.

XIV.

Večer v deň príchodu Rhédeyho Žoša stretla Adama na chodbe paloty. Ani jeden z nich nemal súrnej práce.

Adam sa díval oblokom a myslel na Betku Pohánkovú. Ona bola temer jediným predmetom v jeho živote, ktorým sa aspoň v duchu vďačne zaoberal. Jeho túžba bola dostať sa nejakým spôsobom do Trnavy, kde — tak cítil — by ho vďačne prijali a nepokladali, ako tu, za akýsi druh zvera. Naopak, mal pocit, ako by mu tam bývala milá rodina, ktorá ho čaká s otvoreným náručím. Betka s čiernymi očami a so svojím milým úsmevom nemohla zmiznúť z jeho pamäti; ba tým, že sa ňou často zaoberal, sa mu stávala vždy známšou a milšou.

Adam videl, že ho Žoša má trochu rada a keby si ju nadržal, že by si vymohol jej lásku a oddanosť. Bol jej za to povďačný, ale cítil k nej len útrpnosť, že sa chce rovnať Betke. Veď, Bože môj, aký je to rozdiel: Žoša a Betka!

Žoša išla chodbou a tapla ho dlaňou po chrbte. Obrátil sa a díval sa na ňu:

— Čože zasa stváraš, Žoša?

— Mohol by si aj múdrejšiu vec robiť, ako tu muchy chytať. Nemáš práce? Poď mi pomáhať pri bielizni.

— A čože ja mám s bielizňou do roboty? Ja len, beby si ju mala ty oblečenú, tak hej, — mienil Adam.

— Ach, ty mátoha akási! Skladať môžeš, keď nemáš inej roboty.

Adam išiel do práčovne, kde bolo hodne rozličnej vypratej bielizne, a pomáhal Žoše ju skladať.

Žoša mu rozprávala o svojom živote a o svojich pánoch. Z celého vysvitlo najmä to, že ju vôbec nemali za nič a jej prítomnosťou sa nedali hatiť v nijakom svojom hovorení a konaní. Rozprávala, že mladá Praskovská nenávidí evanjelikov, a ako nástojí pri každej príležitosti, aby prestúpili na katolícku vieru, ako to urobil Ondrej preto, aby šla zaňho. Ondrej bol zasa taký človek, ktorému to bolo jedno a ktorý ju preto len vysmieval.

Adam myslel, že je to od grófky veľmi pekne a že ani Žoše by nezaškodilo, keby sa z tých čertových pazúrov vysvobodila.

— Veru čertove pazúry. Zavaruj nás od zlého, Pane Bože! Keby si ty vedel, kto je v nich! Iste nie ja, ale skorej tvoja grófka. Keby si ty vedel, čo ona vyčína! Raz večer sa sobliekla skoro do naha, len sukňa bola na nej, a vytiahla z truhlice korbáč, ale aký, keby si to vedel: hrubé remenné povrazy boli na ňom, s hrčami na koncoch. Hodila sa na kľakadlo na kolená a modlila sa, vzdychajúc a stonajúc, potom vstala a bila sa korbáčom po holom tele, kde sa zasiahla. Stonala a kričala pri tom ani bláznivá. Ja som stála vo dverách svojej komôrky a dívala som sa na ňu. Vlasy mi dúpkom vstávaly v strachu; myslela som, že sa zblaznela.

— Ty, veď sa dobrí katolíci s času na čas tak bájajú. To ty nevieš. Tým čerta vyhánajú zo seba, — poučoval ju Adam.

— No, to je veru nanič náprava. Len počkaj, ako ona toho čerta — zavaruj nás od zlého, Pane Bože! — vyhánala! Ja som utekala po jej muža, i doviiedla som ho, aby urobil s ňou poriadok. On stál ako teľa a díval sa na ňu. A ona, ako ti ho zazrela, shodila i sukňu so seba a taká nahá sa hodila naň a kričiac — ani, neprirovnávajúc, divé zviera — ho obľápala nohami-rukami. Ja som veru ušla, nemohla som sa na tú hrúzu dívať.

Adam pokrútil hlavou.

— No, čo tí páni vyčínajú, to by ozaj ani neviem aký zver neurobil, a nie poriadny človek, — posudzoval Adam s úprimnou ošklivosťou.

Po večeri šli zasa bielizeň skladáť, a už bolo hodne neskoro, keď Žoša naukladala hodný stoh bielizne do plachty a priviazala ju Adamovi na chrbát, aby ju preniesol do komory. Batoh bielizne presahoval Adamovi o dobrý šúch i hlavu, a tak sa stalo, že keď kráčal cez galeriu mesiacom osvetlenú, pôsobil na večerajúcu spoločnosť takým strašným dojmom.

Ani Adamovi, ani Žoši neprišlo na um, keď videli všeobecný prevrat, nastavší následkom zjavu mátohy, že by toho príčinou mohol byť Adam so svojím batohom.

Mihvok, ktorému nedalo pokoja, že Adam so Žošou skladá bielizeň, stále sledil okolo pracovne a videl i Adama prechádzať s bielizňou, a hneď uhádol spojenie mátohy s batohom. Včas ráno oznámil s najväčšou radosťou udalosť kapitánovi, následkom čoho bolo zavretie nič netušiaceho, nevinného Adama.

Radosť Praskovskovcov nad vysvetlením zjavu bola veľká a zväčšovalo ju i povedomie, že vinníka majú vo svojej moci a že môžu s ním robiť, čo chcú.

— Zasluguje trest! Takto nás postrašiť! A zapríčinil i smrť jedného z Praskovských! — rozhorľovala sa pani Barbora, ktorej grófka prisviedčala.

Veď ona vystála najviac. Že by ju hlúpy sedliak takto nastrašil, ju, grófku Kahlenberg! Išlo ju zadusiť od hnevného rozčulenia, keď si na to pomyslela. A potom všetkých mrzelo i to, že sa batoha s bielizňou tak naľakali! Veď keby sa boli lepšie prizreli, boli by museli zbadáť, že to nemôže byť mátoha. Aby zmiernili svoju hanbu, zväčšovali vinu Adamovu, Starý Praskovský, podivným spôsobom, nebol proti Adamovi natoľko rozhorčený, ako ostatní, a to preto nie, lebo on hneď, keď počul, že ubil Markoča, odporúčal, aby ho trestali, a hľa, mal pravdu.

— Ale vy všetci len podľa vašej múdrej hlavy konáte a neuznáte zkusenejšieho, životom prebitého človeka, ako som ja. Keď vidím hada, hneď viem, že je to had a že ma môže uštipnúť. Vy vidíte peknú kožu na ňom a dáte si ho do pazuchy. Čo ste hľadali, našli ste. Teraz si trpte, len si trpte!

Rozkázal svoláť akýsi súd, pri ktorom boli prítomní všetci

úradníci, oficiéri a kňaz, ako i on a mladý Praskovský. Adama nepredvolali, ale odsúdili ho bez vypočutia. Veď čože mohol predniesť ako dôkaz neviny? Bolo isté, že on išiel s batohom cez galeriu, a isté bolo, že to bola najväčšia neprezretelnosť, aká sa len môže stať, a že jej následkom bola smrť jedného z Praskovských. Ale nebolo vylúčené, že on schválne išiel skoro o polnoci cez galeriu, len preto, aby „nastrašil“ pánov, ako to Mihvok pod prísahou tvrdil, lebo to vraj od neho bol počul. Veď o tom čase už mal dávno spať, a je predsa všeobecne známé, že čelad' veru nerobí dlhšie a viac, len koľko nevyhnutelne musí.

V súde boly samé kreatúry Praskovského, i vyniesli rozsudok, aký si želal Ondrej. Odsúdili Adama, aby bol vypätý na škripec, potom aby bol uštipnutý dvadsaťštyri razy žeravými kliešťami; ak toto mučenie pretrpí, má byť obesený.

Tento výrok naplnil všetkých kanibalskou radostou; jediná Žoša, počujúc o ňom, plakala usadave po kútoch. Pred druhými sa neopovážila nariekať, lebo i jej málo chybelo, že ju nezavrel. do izby obeseného kapitána, čo, ako sa jej zdalo, by nebola prežila

Konôpka bol i pri súde i pri výroku a neriekol počas celej komédie ani slova. Všetci vedeli, že Praskovský nemá práva dať vynášať súd nad nikým. Ale ktože sa vtedy staral o to, čo sa v takom zámku robí? Či a akým spôsobom zmizol tam človek? A jestli sa niekto na tom pozastavil, kto vzal na seba zodpovednosť a šiel na takého veľkého pána žalovať, a komu a pre koho? Pre neznámeho chlapa, ktorého ani nikdy nevidel?

Boly zákony, ktoré bránily i poddaných, ale v skutočnosti páni dovolili si také násilenstvá, aké sa im len zapáčily. Uvádžanie zákonov bolo v ich rukách, následkom čoho ich proti sebe neuplatňovali, a najmä nie v ten čas, keď sa o každého z nich nahaňovali kráľ a Bethlen a keď, podľa možnosti, hľadali ich dobrú vôľu.

Je všeobecne známo, že Alžbeta Báthoryčka zmárnila do tristo dievčat, dokiaľ sa neozvalo vtedajšie necitlivé verejné svedomie; pre jedného alebo dvoch „trochu prísnejšie“ pokutovaných poddaných sa ani malým prstom nekývlo.

Nešťastný Adam zažil v temnici najtrápnejšie chvíle svojho dosavadného života. Poobzeral sa mimovoľne s rastúcou hrúzou okolo seba. Pred ním na zemi bola skúpa, zpolovice zhnitá šupka slamy, po kútoch stopy predošlých väzňov, steny a podlahu tvorily holé, neovakované kamene.

— Prečo ma zavreli, pre Pána Boha? Čože som urobil? Čo budú so mnou robiť? Veď si inej viny neviem, ako že som toho nešťastného grófa ubil, a to mi predsa odpustili, ešte mi ani len tie dva dukáty nedali... A takto ma poputnali, ani divého zvera! — Obzrel si ťažké, hrubé okovy na rukách i nohách. — Že to ľudia jeden na druhého takéto strašné veci povymýšľali!... — To len páni! Hej, tí páni! Otca mi bez príčiny zabili, a teraz i mňa idú zmárniť! Čo len budú so mnou robiť?

Prišla naň naraz hrúza, že ho budú mučiť. Obzeral sa, či by nebolo možno ujsť. Drmal, klopal na okuté, ťažké, nemilosrdné dvere, pozeral na úzky, malinký oblôček pod samou povalou, ktorý bol ešte i zamrežovaný. Hľadal po kútoch otvor, do ktorého by sa schoval. Hodil sa zúfale na slamu a začal plakať v strašnej úzkosti.

— Budú ma biť, — myslel si, i proboval sa putami udierať po stehnách. — Budú mi prsty pučiť, — i proboval si ich sám stíkať z celej sily, aby sa presvedčil, ako to bolí. — Bože drahý, čo som len previnil, že ma takto tresceš!

Zišlo mu na um, či je to spravodlivé, keď páni takto môžu zachádzať s poddanými.

— Veď som videl, že sú to len takí ľudia, ako sme my, ba ešte horší. — I pomyslel si na to, čo mu Žoša rozprávala o grófke, a na rozličné neduhy a slabosti starého Praskovského. — Veď je to špatnejší človek, ako hociktorý z nás. A má také právo a takú moc nad nami. A my ich poslúchame, bojíme sa ich a hľadáme na nich, ako keby boli bohvie aké zázraky. — Prečo sa ich len tak bojíme, prečo dáme so sebou robiť, čo oni chcú, — veď nás je iste raz toľko!

Čím väčší bol jeho strach pred utrpením, tým väčšou zášťou a nenávisťou proti pánom sa plnilo jeho srdce. Zasa si predstavoval, ako ho budú biť a katovať, a začal rozmýšľať, ako by mohol sám urobiť svojmu životu koniec.

— Boh sa nado mnou nesmiluje, opustil ma, musím si sám pomáhať.

Vstal a meral zrakom temnicu: možno, rozrazil by si hlavu o múr, keby sa rozohnal; možno, že sa mu podarí takýmto spôsobom urobiť si koniec.

Táto možnosť ho trochu upokojila. Pomyslel si na mater, na sestru a brata. I ulútostil sa sám nad sebou, tak že zaplakal usedave:

— Hej, neviete, čo je so mnou. Prečo som len nezostal doma, prečo? Mohol som si Zuzku vziať a v pokoji nažívať s ňou! A teraz?

Keď si predstavil svoju rodnú dedinu, s jej poliami, hájmi, lúkami, po ktorých by teraz bol mohol voľne chodiť, a že len jeho nespokojná duša ho odtiaľ vyhnala, trhal si vlasy v zúfalstve.

A zasa mu prešly myšlienky na pánov, ktorí sú príčinou jeho nešťastia. Dosiaľ nikdy nerozmýšľal o tom, aký je rozdiel medzi pánm i poddanými, a teraz mu huplo do hlavy, že ho jasne videl, ako priepasť, a zároveň sa mu stala jasnou i jeho neoprávnenosť. A tým väčšia bola i jeho nenávisť, s akou hľadel na pánov: bol by vďačne hneď umrel, keby sa bol mohol na svojich katanoch vypomstiť. Vždy sa mu zdalo prirodzeným, že páni sú tvory vyššieho druhu a že poddaní sú určení im slúžiť; to sa mu zdalo takým prirodzeným, ako že voda tečie dolu skalami. Pod tlakom strachu jeho zbystrená myseľ nahliadla, že je tento pomer nie pri-

rodzený a že je to len panské huncútstvo, keď vtískajú poddaných do polozenia temer zverského.

Blysla mu hlavou i Betka. Ozaj, čo by ona povedala, keby vedela, kde sedí a aký poputnaný! Ale v týchto pomeroch sa jeho myseľ ňou len krátko zaoberala, lebo ona bola predmetom jeho dumania len v milých chvíľach, v ktorých ho nijaká starosť netrápila. Jeho myšlienky prešly na Boha, na Pannu Máriu, a tým si zadovážil aspoň chvíľkové poľahčenie. Sosbieral sa a prosil sv. Bohorodičku a všetkých svätých, aby ho neopúšťali v tomto súžení, ktoré takým nevinným spôsobom dopustil naň Boh. I utíšil sa na hodnú chvíľu, po ktorej jednako prichádzal zasa naň strach a úzkosť pred mučením.

Úbohý Adam zažíval ťažké chvíle.

A koľkí ich zažívali pred ním a i po ňom! A kedy prídu tie časy, že ľudia budú mať jeden s druhým sľutovanie? Veď ho príroda nemá. A kedy prídu tie časy, že človečenstvo obráti celý svoj ostrovtip na boj proti prírode, a nie na nivočenie seba samého?

XV.

Samuel Konôpka bol synom bytčianskeho čižmára. Bolo mu dvanásť rokov, keď bez odobierky ušiel s istým teologom do Nemecka. Jeho rodičia nebanovali za ním, lebo im narobil viac starostí a mrzutostí, ako celá ostatná početná rodina spolu. Starý Konôpka mu želal všetko svetské šťastie, len aby sa mu viac na oči neukazoval.

Samko bol šuhaj veľmi súci do sveta, on by bol i na lade vyžil. Pretráпил sa sám zo svojej sily a náhodou skončil i teologiu vo Wittenbergu. Náhodou preto, lebo sa dostal do takých okolností, ktoré mu umožnily skončiť teologiu. Vnútorňý pud ho za týmto povolaním nehnaľ. Ba naopak. Pre jeho veľmi znamenite vyvinutý spiritus animalis bolo toto povolanie silným zafažením, a on veru často složil toto bremeno, aby si požil podľa svojej vôle. Samko mal príležitosť pocvičiť sa znamenite nielen v mnohých remeslách, ale sa naučil i znamenite strieľať a šermovať, a znal dost i o práve a medicíne. Podľa potreby sa chytil hocičoho, aby si zarobil potrebný kúsok chleba. Pochodil veľkú čiastku Nemecka a strávil tri roky v Taliansku s grófom Reichwaldom, ktorého bol dva roky vychovával.

Konôpka videl veľmi dobre i neistotu svojho vlastného kňazského postavenia u Praskovského, i všeobecnú neistotu evanjelickej cirkvi vôbec v celom Uhorsku. Protestantizmus bol zaplavil Horné Uhorsko a teraz účinkovaním Petra Pázmána ustupoval na celej čiare. Tento jezuita sám vykonal, čo inde celý jeho rád nemohol urobiť. Vyše tridsať veľmožov odrazil od protestantizmu. Čo to znamenalo, upovedomíme si, keď si pripomenieme, že v oné časy s pánom i poddanstvo menilo vieru. Dnes evanjelický kostol zajtra

stal sa katolíckym a jeho kňaz mohol ísť svetom, ako ich i mnoho išlo.

Boly to pre protestantov ťažké časy. Bol sa pominul Illésházy, Thurzo, a Bethlen sa blížil k svojmu konečnému odpočinku. Na obzore sa sbieraly ťažké oblaky, z ktorých povstala búrka rozmetala mnohých verných trpiteľov až na stredomorské galeje.

Konôpku osud cirkvi bolel. Preto ho bolel, lebo v protestantizme videl silný prvok osvobodenia ľudského ducha. Reformácia bola iste ďaleko od toho, aby bola vyriekla posledné slovo v tomto ohľade, ale bol to silný prielom v okovách, ktoré gniavily ľudský um. A teraz má byť tento nápor svobody hodený nazad? Bitka belohorská sa skončila, a protestantizmus podľahol. Cisárove vojská zaplavily nielen Čechy, ale i po Uhorsku sa presunovali tieto ukrutné bandy, ktoré sa staly príslovečnými neludským vedením vojny.

Konôpka jednako nezúfal. V Taliansku mnoho ztratil zo svojho oduševnenia za svoju špeciálnu formu kresťanstva, ktorého základ: viera v trojjediného Boha a v Jeho Syna, zostal v ňom pevný. A v Boha pevne a nezvratne úfal. Ale humanisti ho naučili voľnejšie chápať život a ciele ľudské. Konečne človek žil i sebe, totižto Bohom mu daným duševným a telesným vlastnostiam, a nielen večnosti. A keby mal i večnosti žiť, tak Boh nebude taký úzkoprsý, ako ešte vždy stredovekými scholastickými naukami presiaknutí teologovia, ktorí ľudí nedelia podľa ich dobrých a zlých skutkov, ale podľa ich viery v transsubstanciáciu alebo v predestináciu.

Konôpka cítil bystro a vlivy smyslové účinkovali naň ostro. V Ríme v San Pietro in Vincoli ho ohromil Michelangelov Mojžiš, ktorého Boh v Sixtínskej kaplici urobil naň dojem nehynúcej velebeny a nekonečnej moci. Videl mnohé dušu povznášajúce obrazy a sochy, cítil sa preniknutým čudesným účinkom mnohých talianskych chrámov a v ušiach mu znely gregoriánske chorály a palestrinovská hudba: i odsudzoval, že protestanti sa samochtiac vzdali týchto najveľkolepejších prostriedkov pozdviženia ľudskej duše, a bol presvedčený, že hlavná ich pohnútkou bol prepiaty odpor za každú cenu proti nenávidenému Rímu. Konôpka si myslel, že stálo zato oplieť nemeckých barbarov o ich groše, hoc i tetzelovskými švindlami, aby sa mohol postaviť sv.-peterský dóm.

Konôpka bol trochu vyše strednej postavy, plecnatý, ale pritom štíhly. Mal výrazné oči, krátke, hrubé fúzy. Jeho hlas bol vysoký, spevavý. Ľahko sa smial a z chuti. Na pravom líci mal počerné znamenie veľkosti hrachu. Robil dojem muža rozhodného, s ktorým je nie radno za prsty sa ťahať.

Konôpka videl, že Praskovskovci sú pre protestantizmus ztratení. Umienil si, že odíde od nich prvej, než by ho sami poslali. Teraz videl prípad Adamov a videl i do neba volajúcu krivdu a ukrutnosť, ktorú s ním pášu. Bol na čistom, že by bolo úplne

márne chcieť ich dohováraním odvrátiť od toho, aby Adama nepokutovali, keďže nezaslúžil trestu. Takú zafatosť, aká bola v starej a mladej Praskovskej, nemožno premôcť nijakým prehováraním, a najmä nie grófkynu, a to ešte evanjelickým kňazom. Tým ženám úplne chýbá — ako vôbec veľkej čiastke žien — duševná schopnosť, že by mohly reagovať na rozumové dôvody: boly úplne ovládané citom a pudom.

Odhodlal sa, že ujde zo zámku v nočný čas a Adama vezme so sebou. On vedel, že týmto počínaním stavia svoju svobodu, možno i svoj život na kocku. Nech ho dolapia s vysvobodeným Adamom, urobia s ním poriadok. Akým spôsobom, to si ľahko mohol domyslieť. Videl, ako by sa bezfarbé oči grófkine blýskaly, keby sa tak dostal do pasce. Ale túžba vysvobodiť Adama, keď videl, že to možno vykonať a urobiť protiveň Praskovskovcom, oklamať ich o obeť ich zverskej pomsty, bola v ňom taká veľká, že ani nemyslel na svoje nebezpečenstvo. Vedel, že keď sa pustí do toho osvobodzovania, niet vrátenia: alebo ujde s Adamom, alebo prídu obidvaja o život. Mal istú predtuchu, že sa im podarí ujsť. Pravda, bol odhodlaný, ak by sa im do cesty postavil nejaký nešikovný nešťastník, použiť i zbrane... Keď si pomyslel na tú možnosť, zamračil sa a mimovoľne napäl svoje oceľové ramená.

Konôpka bol i pri svojom idealizme človekom veľmi praktickým. Plán si iste veľmi dobre rozmyslel a konal podľa neho dopodrobna. Mal úplnú svobodu pohybovať sa na zámku podľa ľubosti. Tejto voľnosti použil na vysvobodenie Adama. Cez deň vyšiel zo zámku a dobre si poobzeral jeho múry a bralo, na ktorom stál, aby sa presvedčil, kadiaľ by bolo najľahšie s neho sliezť, a zapamätal si dopodrobna najvýhodnejšie miesto. Počítal s tým, že v bráne stojí vždy stráž, ktorá ho vypustí i v noci, ale Adamovi by iste zapríčiňovala ťažkosti; preto sa Adam musí spustiť dolu múrom a bralom. Primeraný povraz odložil vo svojej izbe, i vojenskú odev pre seba a Adama. Nezabudol ani na isté množstvo potravy a posilňujúceho nápoja. Zbraní mal dosť, a to vyprobovaných.

Okolo polnoci vstal so svojho loža, na ktorom bol oblečený odpočíval, prezrel ešte raz všetky svoje zásoby a potom, postojac chvíľku pred dvermi, vzdychol si k Pánu Bohu a šiel. Keďže bol odhodlaný vysvobodiť Adama za každú cenu — i násilím — vzal so sebou nože a pištole a na hrud' ľahký pancier pod plášť.

Konôpka býval na prízemí v palote. Bola tma, lebo nebo bolo zamračené. Na dvore paloty nebolo živého ducha. Prešiel ticho do zadného dvora, v ktorom býval žalárnik Maťo, starý, mrzutý človek. Najťažšia čiastka jeho úlohy bola Adama dostať z temnice a vysvobodiť z pút, na čo Maťu nevyhnutne potreboval, lebo Maťo opatroval kľúče. Konôpka dosť často navštevoval väzňov i v noci, najmä pred ich mučením alebo pred ich popravou, a preto Maťovi nebolo divné, keď mu ticho zaklopal na oblok a vyzval

ho, aby vzal so sebou kľúče od temnice v Bašovej veži a aby šiel s ním. Na šťastie Maťo býval vo svojej diere celkom sám. Bol vdovcom a deti ho už dávno opustily.

Maťo ležal vždy oblečený, nesobliekal sa vôbec nikdy, i vyšiel hneď a doniesol so sebou i lampáš, ktorým osvietil príšernú temnosť kútov a krutých múrov tretieho dvora. Prišli do veže, vošli na studenú chodbu a stúpali dolu úzkymi, vlhkými schodmi k Adamovmu väzeniu. Maťo vložil kľúč do zámky a otvoril škripajúci zátvor obidvoma rukami.

Adam nespál. Sedel na svojej otiepkke slamy a vyskočil, keď zazrel Maťu s kňazom. Zbledol: zľakol sa, že prišiel už čas ukrutného utrpenia.

Konôpka pristúpil k nemu a riekol mu ostro, ukazujúc prstom na chodbu: „Choď von!“ tak že bez rozmýšľania poslušol. Maťo stál pri dverách v dlhom plášti na pleciach, s lampášom v ruke.

— Čože to chcete s ním, dvojctihodný pane? — spýtal sa s nedôverčivým podivením.

— Hneď uvidíš! — zvolal Konôpka a chytil bez ďalších rečí prekvapeného Maťu za rameno a silným trhnutím ho vtiahol do temnice, pri čom mu spadol plášť s pliec. — Adam, sober plášť! — zavolať na Adama.

Adam poslušol. Potom Konôpka brániaceho sa a kričiaceho Maťu sotil obidvoma rukami tak silne, že padol na slamu a z ruky mu vyletel lampáš, ktorý Adam tiež zodvihol a vyskočil zasa na chodbu. Za ním vybehol i Konôpka, a dokiaľ sa Maťo sbieral so slamy, zavrel dvere na temnici. Maťo zostal dnu a vykrikoval a búchal na dvere z celej sily. Ale zakrátko prestal, lebo on najlepšie vedel, že človek nemá takého hlasu, ktorý by z tej hĺbky múrmi prenikol.

— No, Adam, zahod' si plášť a drž reťaz tak, aby veľmi neštrkala na tebe, a hybaj za mnou, — riekol Konôpka a vzal lampáš do ruky.

O chvíľu boli v Maťovom príbytku; okrem majstra Gašpara nikto ich nezbadal. Gašpar vyzrel oblokom a, mrmlúc, ľahol si zas na svoj bŕloh. Možno, že sa mu niečo i nepozdalo na celej veci, ale sa neplietol, do čoho ho nič nebolo, a na druhý deň sa tiež nechválil tým, čo videl. On od rokov videl toho toľko, že sa nedivil ničomu.

V Maťovom príbytku našli kľúč na putá a rúče ich sňali. Adam si pošuchal oškúlené a pomäkušené ruky a díval sa s nádejnou zvedavosťou na Konôpku, ktorý mu povedal, že jemu k vôľi uteká zo zámku a jeho, ak chce ísť, vezme so sebou.

Či Adam chcel ísť! Hodil sa pred Konôpkom na kolená, oblapil ho okolo drieku a bozkával mu ruky, ktoré Konôpka odtrhol od neho.

— A prečo ma chceli zmárniť? Veď ani neviem, prečo.

Kňaz mu napochytre rozpovedal, prečo a ako ukrutne ho chceli trestať. Adam až zmrzol od podivenia.

— Veď som ja nič zlého nechcel urobiť!

Potom išli do Konôpkovho bytu, kde sa Adam preobliekol a vzal si i zbraň.

— Živého ma nedostanú, — myslel si, keď pchal nôž a pištole za pás.

Konôpka rozpovedal pošepky Adamovi, kadé a ako sa spustí. Veža Nebojsa bola postavená na najmenej strmej čiastke brala, dolu ktorou by sišiel i menej cvičený lezec, než bol Adam; len jedna chyba bola a to tá, že šikmé bralo asi v začiatku ostatnej tretiny malo asi dva láktre vysoký, úplne kolmý spád. Tu Adamovi nezostane iné, ako soskočiť, čo by konečne nebolo nebezpečné, keby bola plocha, na ktorú musí skočiť, dost veľká, aby na nej mohol iste zastať; ale plocha bola len asi pol druha šúcha široká a potme na ňu skočiť a po skoku zadržať rovnováhu bola veru ťažká úloha. Konôpka toto oznámil Adamovi takým spôsobom, že mu v krátkosti opísal a, neupozorňujúc ho na nebezpečenstvo, jednoducho mu naložil, čo a ako má urobiť, nespomínajúc ani slovom, že keby sa mu skok nepodaril, Adam by letel ešte asi dvadsať láktrov dolu pomerne dost strmým srázom, otlkajúc sa o vyčnievajúce skaliská, až by padol dokaličený na rovnú pôdu.

Adam po tomto vysvetlení Konôpkovom ani neváhal, ani nerozmýšľal, ale šiel ako na isté.

Vošli do veže Nebojsa, ktorá bola otvorená a vôbec neobývaná. V spodku bola komora, naplnená kadejakým starým náradím. Z nej vyšli hore schodmi k porúchanej výstrelni, cez ktorú prepustili povraz, na ktorom Konôpka urobil niekoľko uzlov. Adam sa pomocou Konôpku dost po biede, nohami napred, pretisol cez výstrelňu a poľahky spustil sa dolu žinkou na bralo, dolu ktorým sliezol ako mačka, so strmej jeho čiastky bez váhania skočil na dolnú plochu a zastal na nej s celou energiou, ako pribitý. Po ostatnom kuse brala sliezť mu bolo hračkou.

Keď bol dolu, pozrel nad seba a vydýchol si zhlboka. Na chvíľu sa rozišly oblaky a zasvietil mesiac, tak že Adam prezrel celú cestu, ktorou prešiel. Videl hroznú vežu a zazrel i miesto, na ktoré musel skočiť. Striasol sa a pomyslel si, že keby bol o tom vedel, že by sa sotva bol odvážil na taký skok. Konôpka mu rozkázal, aby ho čakal na tom mieste, kde sišiel, dokiaľ i on nepríde k nemu.

Kňaz načúval cez výstrelňu, ako sa Adam spúšťa. Strach, ktorý usporil Adamovi, precítil on sám vo svrchovanej miere. Keď sa po skoku, ktorý počul čisto, neozývaly nijaké zvuky, výkrik alebo šutrovanie, stiahol žinku nazad, hodil ju potom medzi staré haraburdie v komore a šiel rovno do prvého dvora, do brány, v ktorej na kamennej lavičke, pri samých dverách, sedel vojak na stráži. Nad lavicou visel na železnom háku veľký čmudiaci lampáš, ktorý osvetľoval práve len najbližšie kvádry pevných múrov.

Keď sa Konôpka približoval, vojak vstal a, zdvihnúc ťažkú muškétu zpomedzi nôh, postavil sa s ňou proti prichádzajúcemu.

Kňaz pristúpil k zbrojnošovi, ktorý nesložil svojej zbrane, hoci videl, kto prichádza.

— Otvor dvere a vypušt ma! — zavolať Konôpka na Mihvoka, lebo podivným riadením osudu on bol vtedy na stráži

— Nikomu nesvobodno vyjsť v noci zo zámku, — odvetil Mihvok spurne.

— Skoro každú druhú-tretiu noc musím vychádzať k chorým do dediny, a ty mi v tom nezabrániš.

— Pán kapitán od dnes zakázal vypúšťať hocikoho bez jeho dovolenia, — odvetil Jonáš a napäl pušku ešte hrozivejšie.

Konôpka počítal i s možnosťou, že ho môžu v bráne zastaviť, a preto bol i na tento prípad pripravený. Vystrelit nesmel, i držal v ruke pod pláštom krátky železný obuch. Pristúpil tak blízko k vojakovi, ako mohol, rozprávajúc chladnokrvne, že takým spôsobom bude musieť ísť ku kapitánovi pýtať si dovolenie. Zrazu sa nahol poza Mihvoka a zvolal:

— Nuž ty blázon, musel si predsa kohosi vypustiť, veď máš dvere otvorené na bráne!

Mihvok sa mimovoľne obrátil a obzrel. Ten moment stačil Konôpkovi, ktorý už skočil k nemu, srazil mu rukou prilbu a udrel ho obuškom tak silne po kotrbe, že spadol, ani nehlesnúc, len trochu sa zatackajúc. Zbraň a pancier zarachotily na zemi, a nastalo úplné ticho. Konôpka počúval, či sa vo dvore niečo nerušia. Nie, bolo ticho.

— Mršina prekliata, sám Pán Boh ťa dovedol pod moju ruku, — zamrmal Konôpka, ktorý vedel všetko o zradách Mihvokových, i vyšiel, otvoriac si dvere, na padací most.

Rýchle dobehol na miesto, kde ho Adam čakal.

— Hybaj rýchle za mnou. Vezmi tento batôžtek, jeden ponesiem ja. Do svitania musíme byť ďaleko z tohoto prekliateho kraja.

Konôpka rezko vykročil a Adam neleniac za ním.

XVI.

Rezko kráčali so dve hodiny, keď červená žiara vychádzajúceho slnca začala prebíjať rozprchajúce sa oblaky a zprvu len temno, ale stále jasnejšie osvetľovala dlhé tône stromov a vrchov a celú od rosy čerstvú krajinku, ktorú oživoval svojím šumením a miestami blyskotom svojich vôd náš starý Váh.

Konôpka zastal na vršku, na ktorom bola medzi starými lipami kaplnka Panny Márie. Adam si kľakol pred ňu a pomodlil sa skrúšene a vďačne. Konôpka sa rozhliadal po kraji a rozmýšľal, čo ďalej. Bol presvedčený, že ich Praskovský dá prenasledovať, lebo keď nie on, nuž jeho ženské budú celkom zdivené pre ich útek. Bolo temer isté, že ak vyslal za nimi jazdcov, tak to mohol

urobiť len smerom na Banskú Bystricu, lebo nemal toľko mužstva, že by mohol partie, pozostávajúce aspoň zo štyroch mužov, rozposlať na všetky strany. Tešil sa, že mal vnuknutie oznámiť svoj príchod do Bystrice Rhédeymu a že zazrel, že Ondrej to dupočul. Vtedy ho to mrzelo, a teraz mu to bolo príhodné, lebo pomýli prípadných prenasledovateľov. Rozumie sa samo sebou, že práve smerom do Bystrice nešli.

Adam sa dom dlil a s úctou díval sa na postavu svojho druha, ranným slncom ožiarenú, neodvážiac sa ho osloviť, dokiaľ on sám priateľsky nekývol naň hlavou. Pristúpil k nemu a, chytiac ho za rameno, bozkal ho na plece, zašeptajúc dojatým hlasom:

— Nech vám veľký Boh odplatí, čo ste mne dobrého urobili!

Adam bol dojatý, a to tým väčšmi, lebo dosiaľ vždy bol cítil proti Konôpkovi, ako proti evanjelickému kňazovi, odpor, hoci Konôpka vždy bol k nemu vlúdny.

Konôpka rozostrel plášť na suchom mieste pod lipou a, sadnúc si naň, vyzval i Adama, aby sa vystrel popri ňom. Zároveň vyťahol skromné potraviny z batôžka.

Adam sa s úctou díval na kňaza a len ťažko sa dal nahovoriť, aby si k nemu prisadol.

— Sadni si, chlapče, a nehnevaj ma.

— Pane, neviem si odpustiť, že som hľadel na vás ako na nepriateľa, ako na zlého človeka, ktorý musí prísť do pekla.

— Ako ta naučili, tak si robil. Dost zle, že sa nesnášame a kántrime jeden druhého, iste nie pre spravедlivé presvedčenie, ale pre ľudskú moc a slávu.

— Nuž, ale keď hovoria, že ste vy nie krestania, že ste vy horší ako mahomedi? — pýtal sa ostýchave Adam.

— Jedného Boha a jedného Krista veríme i my evanjelici i vy katolíci. Celý rozdiel je len v tom, že si vy k Bohu urobíte dvor zo svätých, a my máme len Boha a Krista.

— A prečo neveríte v svätých? Veď svätí žili na svete, a keď pomreli, nuž prišli do neba a môžu nám pomáhať. Veď i tu na svete môže prosiť niekto za mňa u pána, prečo by nemohol na druhom svete? A potom, i tu na svete ja dobrému známemu, ktorého i pán môže rád mať, skorej poviem všetko, ako samému pánovi, ktorého sa predsa len väčšmi bojím, ako toho známeho. Keď mi kôň okrivie, okúňam sa Pána Boha unúvať, aby mu prišiel pomáhať, ale poprosím svätého Antona alebo Jakuba, aby mu nohu nejako do poriadku uviedli.

Konôpka sa usmial nad naivným dôvodením Adamovým, ktoré predsa len vystihlo príčinu pevnej viery ľudu na svätých. Pomyslel si, aký nedostatočný dôvod by bol, keby on teraz predniesol, že protestanti, nectiac pápeža, nemôžu ctíť ani ním vyhlásených svätých. Chápal, že Adam ani nevie, že svätých robia pápeži, a že je podľa jeho predstavy svätý, kto následkom svätého života túto milosť u Boha našiel, i odvetil mu:

— Synku, keď veríš v svätých, tak si ver. Táto viera tebe zaiste neuškodí.

Adamovi sa toto chovanie sa Konôpkovo veľmi páčilo. Myslel si: „Hm, nevie, čo povedať, nuž ma takto odbavil.“

Adam sa cítil nevoľne pri Konôpkovi, preto vyskočil s pláštá a pýtal sa, kam teraz pôjdu. Konôpka odvetil, že on ide do Trnavy, kde má dobrého priateľa. Jestli Adam chce s ním ísť, vezme ho vďačne so sebou, ale jestli sa mu nevidí tá ísť, tak ho nenúti, aby šiel s ním.

Adamovi nemohol milšiu novinu povedať, ako tú, že idú do Trnavy. I zvolal, že kde ide on, pôjde s ním, hoci i na koniec sveta. Konôpka sa opäť usmial na oduševnení Adamovom a pozrel naň trochu skúmave. Chcel čosi podotknúť, keď Adam pokrútil hlavou a priložil dlaň na ústa na znak toho, aby mlčal. Konôpka napäte poslúchal a počul obďaleč šuchot v kroví a dupkanie ľahkých krokov. Vstal i on a s Adamom spolu prezerali medzi rozhrnutými konármi, kto sa blíži v taký na vychádzku neobyčajný čas. Videli, že mladý, asi tridsaťročný sedliak, bez klobúka, len v otvorenom kabátci a v nohaviciach, bosý kráčal pomaly hore vŕškom, držiac v ruke malú kapsu a povraz. Keď vyšiel na vŕštek, zastal a obzeral na lipách konáre, chytajúc rukou jeden-druhý, čo silnejší. Adam chcel naň zavolať, ale Konôpka mu kázal mlčať.

Sedliak sa ustálil konečne na jednom z konárov a priviazal naň povraz, na ktorom bol urobil slučku; potom si sadol pod strom a vytiahol z kapsy kus slaniny i chleba a jedol. Keď strovil, čo mal, založil lakte o zohnuté kolená a oprel päste o líca a díval sa na neďalekú, stromovím poprerastanú dedinku a okolo nej sa rozprestierajúcu rovínu, spestrenú skupinami stromov a tu i tu sa lesknúcou stuhou Váhu. Dolu lícami mu tiekly slzy, ktoré zavše sotrel opakom ruky.

Zrazu vstal, hodil sa na kolená a modlil sa skrúšene chvíľu. Keď skončil modlitbu, pokročil k povrázku, vložil hlavu do slučky a, zohnúc kolená, spustil sa. Adam mimovoľne pribehol k nemu a prerezal povraz jedným švihnutím noža: sedliak padol so slučkou na zem a zostal kľačať na kolenách; díval sa prekvapene, s roz-tvorenými očami a ústami na dvoch vojakov pred sebou.

— Čože to smýšľaš, človeče nešťastný? — zavolať naň Konôpka.

Sedliak vstal, sňal si odrezanú slučku s hrdla, obzeral sa a zadudral:

— Čože vás sem všetci paromi dovliekli? Čo sa pletiete do vecí, do ktorých vás nič?

— Ohohó, keby sme my nie, už by ta teraz v pekle na ražni otáčali. Ty chumaj! — zavolať naň Konôpka prísne.

Sedliak obzeral povraz na strome a v rukách, či ho bude ešte dost, keď ho nadviaže. Adam, nelenivý, odviazal povraz so stromu a držal ho v rukách.

— Nuž ty sa len predsa chceš zmárniť? Čože si to poparatil, keď ti iba smrť pomôže? — pýtal sa ho Konôpka.

— Do toho vás nič, — odvetil sedliak spurne a obrátil sa, chcjúc odísť.

Adam ho na pokyn Konôpkov chytil za ramená.

— Neutekaj, nepustíme ťa, kým nám nepovieš, prečo sa chceš obesit. My sme dvaja silní mužovia, poviažeme ťa, odvedieme do dediny a oddáme tvojej rodine a kňazovi. Tak alebo hovor, alebo ťa poviažeme.

— Daromné je moje hovorenie, vy mi nepomôžete, — odvetil, ale už mäkšie.

— Nemôžeš vedieť. Ja som už mnoho sveta zkusil, viem kadečo poradiť. Hovor! — pobádal ho Konôpka.

— Hovorte, to je veľmi dobrý a múdry človek. Hľa, i mne zaratoval život len tejto noci. Nech ho Pán Boh oslávi! — povzbudzoval ho i Adam.

— Ale ozaj, taký by to bol človek? — pýtal sa ďalej.

— Taký veru, keď vám hovorím.

Sedliakovi akási nádej zasvietila z očí.

— Nešťastie prišlo na mňa. Mám mladú ženu a dvoje detí. Včera som s bratom kresal vo dvore brvná na chliev, keď vošiel pánov veľký poľovný pes a skočil mi na trojročné dievča, ktoré ho ešte kabáčom núkalo, a začal ho trhať. Mal som v ruke topor, zlý mi posvietil, i zafal som do psiska, že som mu chrbtovú kosť prefal. No, a viete, čo je zabiť pánovho poľovného psa? Keď viete, tak uznáte, že mi iné nepozostáva, ako sa zmárniť.

— No, azda nie. Veď ťa pre psa pán nemôže dať obesit, — mienil Konôpka.

— Obesit ma nedá, ale ma zničí s celou rodinou. Nič mu je nie ľahšie, ako zachádzať s nami tak, že vyjdeme na nivoč. A keď sa ja zmárnim, možno, predsa ulútostí sa nad nevinnou rodinou a dá jej pokoj. Nuž, teraz už viete všetko.

— Ej, veru je to mrcha národ, tí páni, — prisvedčil i Adam. Konôpka zvolal:

— Čuší!... Nuž a povedz mi, shováral si sa už s pánom?

— S tým? — hodil sedliak beznádejne rukou. — On mi toho psa nedaruje, ani čo by som popod holé nebo lietal. Najprvšie bude, že ma dá zbiť. A povedzte mi, bili vás už niekedy?

— Nie, — odvetil Konôpka.

— Keď nie, tak mlčte, a choďte svojou cestou.

— Nieže tak, nie. Urobte takto: Choďte k pánu farárovi a poproste ho, aby išiel s vami. Pán farár ho iste uprosí; veď je azda i váš pán kresťan, a nie pohan akýsi, — radil mu Konôpka.

Sedliak len mykol plecom trucovite: — Dajte mi povraz! — i vychytil ho nenazdajky Adamovi z ruky. Adam sa díval na Konôpku, čo má robiť.

Konôpka zmárštil obočie, siahol do vrečka na vnútri kabáta a vyňal z neho meštek, z ktorého vybral dva nové, blýskajúce sa dukáty.

— Ty, tu máš tieto dukáty. Choďte i so ženou i s pánom farárom k pánovi a ponúkni mu ich za toho psa. Možno, že pristane na to, lebo lepšie mu prijať dukáty, ako nič nedostať.

Sedliak chytive vychytil dukáty Konôpkovi z ruky.

— Dáte mi ich? Ozaj? Možno, že sa predsa smiluje za ne. Veď dva dukáty! Pôjdem, pošlem ženu s farárom k nemu. Nech vás Boh požehná a nech vám odplatí stonásobne vašu dobrotu!

I hodil sa na kolená a bozkával nohy Konôpkovi, ktorý ho chytil za plecía a postavil, zvolajúc:

— Aj, ty bedár otrocký! Ber sa už!

Sedliak išiel zprvu pomaly a potom utekajúc dolu vrškom a rovinou, až sa ztratil v dedine.

Konôpka, smejúc sa, díval za ním.

— Vidiš, Adam, tie dukáty sú falošné. To sú obyčajné nemecké medené groše, ktoré som raz na zkušku pozlátal. Ale on, neborák, to nepozná a pôjde s nimi k pánovi. No, a čo ako bude, horšie nemôže byť, ako on chcel so sebou urobiť.

— Veď pravda, pravda, ale keď pán pozná, že sú dukáty falošné, nuž sa bude akiste ešte väčšmi hnevať, — podotkol Adam.

— To je tiež pravda. Ale bez dukátov by sa bol predsa len obesil. A pamätaj si, môj milý Adamko, že sa nestáva vždy to najhoršie, čo človek očakáva. V prírode je dobré tak možné, ako zlé, a my sme konečne všetci len čiastkami prírody. Vidiš, ani teba nekatujú dnes, ako si sa obával.

— No, veď nie. Lenže mne nepomohla príroda, ale vy, pán kňaz.

Na túto poznámku Konôpka neodvetil, lebo videl, že zachádza na také pole, na ktorom ho Adam nemôže nasledovať.

Ale jeho úmysel pomôcť sedliakovi sa celkom vydaril.

Sedliak — Mišo Bronec — prišiel domov a vyrozprával svojej žene, čo chcel urobiť a čo sa pritom stalo. Ukázal jej i dva dukáty, ktoré i ona pokladala za dobré. Do obeda, tak včas, ako to len bolo možné, lebo im neistota ťažila život, vybrali sa na faru a šli s farárom do kaštieľa pána Volku, majiteľa obce. U pána bol na návšteve jeho sused Šimon Rovniansky so svojou ženou Klárou, ktorá bola veľmi pekná, veľmi rozumná a pritom dobrosrdečná pani. Toto bolo šťastie Broncovo, lebo do pani Kláry bol každý človek zamilovaný, a samo sebou sa rozumie, ani Aristid Volko netvotil výnimku. A pani Klára chytila Broncovi stranu. Keď prišli do kaštieľa, pán farár nechal Broncovcov stáť vo dvore a sám vošiel dnu hľadať panstvá. Našiel ich v záhrade pri dome sedieť a o dnešných neistých pomeroch rozprávať.

— Amice, priateľu, dovedol som vám tu prosebníkov, za ktorých sa i ja čím najvrelšie primlúvam, — začal starý pán farár, keď bol celú spoločnosť pozdravil.

— To bude akiste Bronec, pre môjho psa, — skočil mu do reči pán Volko. — Darmo sa primlúvate zaň, pán farár. Viete, vo všetkom vám urobím po vôli, ale sú veci — o tom nemôže byť ani reči.

Pani Klára sedela na najpohodnejšom kresle pod bazičkovým kríkom, ktorého kvety voňaly okolo nej, a prevracala pekne viazanú knižku s maľovanými obrázkami. Mala čierne vlasy a ružovú tvár, milé ústa a hovoriace oči, i usmiala sa, pokrútiac hlavou, keď pozrela na pána Volku, ktorý nespúšťal s nej očí.

Pán Volko bol z tých jednoduchých ľudí, ktorí sa vyhovávajú na zásady, keď chcú urobiť alebo hlúposť, alebo surovosť, a to sú ľudia ťažko presvedčiteľní.

Milé ústa pani Kláry zašveholily:

— Ale, ale, pán sused, chcem tých ľudí vidieť, — a pekné oči prosily a sľubovaly.

Pán Volko sa spýtal pána farára, kde sú tí ľudia. Treba ich sem doviest.

Netrvalo dlho, a Broncovci stáli pred panstvom, sviatočne vyobliekaní. Nevesta držala v ruke v šatôčke zaviazané dva dukáty.

Pani Klára sa dívala na nich; párik sa jej pozdal.

— Bronec, však sa tak voláte, — začala výsluch, — rozpovedzte, ako sa to všetko prihodilo.

Bronec, zprvu neiste hekajúc, rozpovedal, ako pes svalil jeho dieťa a ako mu zlý posvietil zafať doň toporom.

— Videl som, že sa zle stalo a že inej pomoci niet, iba aby som sa zmárnil.

Pani Klára vyčítave pozrela na pána Volku, ktorý sklopil pred prísnyim sudcom oči.

— Keď som mal umrieť, vošiel som do komory a odrezal si kus slaniny a chleba, vzal povraz a šiel som.

Pani Klára sa divila, načo mu bola slanina pred smrťou.

— No, pred smrťou mi predsa patrila slanina s chlebom, — bránil sa zadivený Mišo. — Vína s medom nebolo, nuž som si aspoň slaniny a chleba vzal.

Starý pán farár s úsmevom rozprával, že tunajší ľud umieraúcim, ako najväčšiu lahôdku na svete, dáva na cestu — viaticum — vína s medom, aby sa im ľahšie odišlo s tohoto údolia náreku a plaču.

— Nuž ty si si vzal slaniny s chlebom? — zasmiala sa pani Klára.

— Áno, a potom som sa rúče obesil. Už mi hučalo v hlave ani veľká voda, keď som zrazu odpadol. Keď som sa sosbieral, videl som pred sebou dvoch vojakov, ktorí ma boli odrezali. Ja som sa s nimi vadil a chcel som sa znovu obesiť, ale jeden z nich mi dal dva dukáty, aby som ich pánovi doniesol, možno, že ich prijme, lebo mu lepšie niečo dostať za psov, ako nič. Pán Volko krútil odmietave hlavou. Nuž keď som mal dva dukáty, nemohol som sa už obesiť, lebo by mi ich potom hocikto bol mohol ukradnúť.

Pani Klárine ústa sa milo usmievaly a jej pekné oči prosily a sľubovaly, keď pozeraly na pána Volku.

— No, akože, pán Aristid, pristaneme na dva dukáty?

Volko potriasol hlavou a hlasom, ako urazený, zvolal:

— Čo je to, dva dukáty za takého psa! Veď sa Buro sám oddal do diviaka a zastavil ho. Ani reči o tom! Veď je to nič, pani Klára.

Hovoriace oči pani Kláry zmenily sa podivne.

— Ach, to je nič! Myslíte? Tak dobre, tedy nič.

Celá vec ju prestala zaujímať. Zas vzala knižku do ruky a prevracala v nej listy.

— Šimon, poďme domov! — zavolala zrazu na svojho muža, shovárajúceho sa s kňazom.

Muž sa obrátil k nej, pretrhnúc rozprávajúceho farára.

— Dobre, dobre, zlato moje, už ideme.

Pán Volko sa zamračil.

— Ale to mi predsa nemôžete urobiť. Prišli ste aspoň na dvatri dni, a teraz, sotva ste tu deň, už chcete odísť!

Pani Klára povedala, trochu spievajúc a hľadiac do ďaleka:

— Chorá som. Potrebujem moju starú Katu. Poďme! — a zasa pozrela na pána Volku vyčítavými očami.

— Drahá Klára, všetko vám urobím po vôli, len mi nechodte ešte preč, — prosil ju úplne obmäkčený pán Aristid so složenými rukami.

— Pristanete na dva dukáty? — pýtala sa, vstávajúc s kresla.

— Pristanem na všetko, len zostaňte.

Pani Klára vzala od Broncovej dva dukáty do svojich mäkkých pačiek a pozerala ich. Poškrabala jeden nechťikom, a zlatá blanka sišla s neho. Zasmiala sa:

— Hahaha, to bol figliar, ten vojak! Dukáty sú falošné!

Pozrela zvedave na pána Volku.

— Falošné? — zvolal pán Volko.

— Dukáty sú falošné, bože-prebože, čo to bude s nami? — zľakol sa Mišo.

— Ukážte mi ich, — pýtal pán Volko.

Pani Klára jednou hladuškou rukou chytila jeho a druhou mu vložila dukáty do dlane, dívajúc sa mu svojimi, ach, tolko-tolko sľubujúcimi očami do jeho prosiacich.

Pán Volko vzal dukáty; ruky sa mu triasly a oči nevidely falošnosť dukátov, ale oči krásnej panej, a pristal, nemysliac na falošnosť jedných, keď mu hlavu prevracala falošnosť druhých.

Pani Klára mu vzala dukáty a dala ich neveste nazad.

— Tu máte, vezmite si, to sú len nemecké pozlátané turáčky. Pán vám odpustí všetko, len sa odteraz dobre držte.

Pán Volko nespustil očí s pani Kláry.

— Áno, odpúšťam vám všetko, len sa odteraz dobre držte, — hovoril, ako keby odriekal prísahu za pani Klárou.

Starý farár s dlhými, šedivými vlasmi sa vlúdne usmieval na pani Kláru, prikyvujúc jej hlavou.

— Poďakujte sa panej, deti moje, poďakujte, — zavolal Mišovi a jeho žene.

Broncovci prišli k pani Kláre a bozkávali jej šaty, ruky. Keď odchádzali, obrátili sa i k pánovi a ďakovali mu.

Cestou Mišo klial na vojaka, že je špatný podvodník a Cigán, že ho tak mrzko oklamal.

— Čože také vojačisko, to ti nemá bázne božej! — dotvrdila jeho žena.

Pani Klára sa potom vše milo usmiala pánu Volkovi a sľubujúc pozerala naň. Ale ktože sa vyzná v milom ženskom úsmeve a kto veril, bez sklamaní, i pred stá rokmi sľubujúcemu pohľadu? Dcéry Evine byly vždy vrtké, ako na slnci sa ihrajúce jašteričky v blyskotnom ubzíknutí, keď im Venuša nepodlamovala kolienka. A na akej nohe stál s Venušou, priateľkou zamilovaných, pán Volko, ktože to vie?

XVII.

Konôpka si oddýchol s Adamom pod lipami a potom sa po-
brali ďalej. Vyčasilo sa a slnce páliło, zalievajúc celú krajinu svojim
jasom. Hľadali pri chôdzi tónu a, shovárajúc sa, kráčali ďalej.

Konôpka rozprával Adamovi, ako ho súdili a ako Ondrej
nástojil na jeho ukrutnom mučení. Adama toto chovanie sa On-
drejovo tak rozčuľovalo, že až zubmi škripal od hnevu a zaťatej ne-
návisti. Hneval sa naňho už i preto, že mu sľúbené dva dukáty
nedal, a jeho terajšie chovanie sa roznečovalo jeho zášť až do
krajnosti.

— Páni zachádzajú s poddaným, ako sme zachádzali ako
chlapci s muchou. Bez príčiny sme jej vytrhali nohy, krídla a ne-
chali ju kapať, — hovoril od rozčulenia priduseným hlasom.

Konôpka pokračoval v reči:

— Je isté, že si tí ľudia namýšľajú, že sú oni celkom iné
tvory než sedliaci, a smutné je to, že sedliaci sa tak cítia, ako
keby páni mali pravdu.

— To je veru pravda! My si nikdy nemyslíme, že sme takí
ľudia, ako páni.

— Dívate sa na nich, ako keby ich nebola ľudská mater
porodila.

— A keď ich vidíme zblízka, nuž sa divíme, že sú biednejšie,
ohydznejšie a horšie stvorenia, ako my.

— No-no, — riekol Konôpka, — nie ste anjelmi ani vy.
Páni sú zkažení tým, že im je primnoho dovolené, a vy zasa ne-
dostatkom svobody: zakázané vám je i to, čo ani zverovi nemožno
zabrániť. I páni i sedliaci, prestupiac hranice, pášu skutky, ku
ktorým ich nenúti nevyhnutnosť, ale nenávisť a zloba. V Taliansku
je väčšia svoboda a ľud i páni sú lepší.

— Počujete, pán kňaz, aké sú to zvuky? — zvolal Adam,
počúvajúc pozorne.

Konôpka zatíchol a poslúchal. Zďaleka bolo počuť akési divné,
tiahle hučanie. Vyšli zmedzi stromov na okraj lesíka a rozhliadli

sa s vršku po rovine. Videli ešte ďaleko v prachu zlej cesty sa brodiaci strakatý zástup ľudí hadiť sa na úpale slnečnom.

Zástup prichádzal smerom k nim.

Bola to procesia dedinského ľudu so zástavami a s horiacimi sviecami. Blížila sa zvolna, tak že bolo už rozoznať jednotlivé postavy. Procesiu viedli mnísi-františkáni. Na jej čele kráčali z nich štyria s kuklami na hlavách, so sviecami v rukách, a po bokoch ich išlo ešte niekoľko. Sviatočne vyobliekaní ľudia — chlapi, ženy, starci, deti — spievali ťahavo žalostno-smutné spevy, pričom sa im pot lial s vyhriatych, zarudlých tvári. Mnohému svietily oči ani vo vytržení, iných lesk bol zhasnutý, ako býva u ľudí veľmi ustatých. O chvíľu išla procesia popred Konôpku a Adama, ktorí stáli na nízkom kopci nad ňou. Zástavy, zväčša čierne, smutne visely na krížových drúkoch, ani najmenší vetrík ich nerozdúval. Žalostný spev hádzal tónu i na dušu poslucháčov, ktorí s obnaženými hlavami hľadeli na umorený svet.

— Aká je to procesia? — pýtal sa Konôpka jedného starého muža z ostatných.

Starík zastal a utrel si rukávom utrápenú tvár.

— Vypukly čierne osýpky v našej dedine, nuž ideme na svätú horu ku Panenke Márii prosiť, aby nás ochránila od nešťastia. Kto obíde holokolenačky oltár Panny tri razy, neochorie, ak nemá smrteľného hriechu.

— No, choďte v mene božom, azda sa smiluje nad vami, — riekol Konôpka a položil si klobúk na hlavu.

— Nech sa stane vôľa božia, — riekol starec oddane a, opierajúc sa o kvaku, belhal za predošlými.

Konôpka sa díval za utrápeným ľuďom, a zdalo sa mu, že ho sprevádza krajná nevedomosť, všetka bieda a utrpenie sveta tohoto. Plahočí sa v prachu a v úpale slnečnom, putuje dva-tri dni a rozmnožuje svoju biedu a chorobu: ale vedie ho nádej a viera. Vedú ich kňazi v živej viere a vďačne dajú životy sami kňazi tak, ako aj ich veriaci, ktorých vedú do hrozivej smrti.

Mnohí kráčali pokľakujúc a ťažko dýchajúc, ale ani jednému neskrsla v duši myšlienka, že im neúprosná príroda už i svojim palom a až slepiacim blyskotom dáva na vedomie, že ju nijaké modlikanie a týranie seba neobmäkčí a že nie toto je tá cesta, ktorá vedie k ulaveniu ľudských bied.

Konôpkovi zaľahlo na srdce ani kameň, že človečenstvo s pokolenia na pokolenie vždy vedie nová viera a nádej, a vedie ho kam? Koľko ráz do smrti, nikdy nie na vybájené rajské polia, a človečenstvo predsa vždy znovu kráča za svojimi kňazmi so zakuklenými hlavami.

Veď mu iné ani nepozostáva. Cesta je spestrená padnutými. Hľa, i pri tejto procesii vypadávajú oslablí a už onemocnejší, ale procesia ide ďalej so svojimi zakuklenými kňazmi, nesúcimi horiace sviece.

Zakiaľ Konôpka stál, zahrúžený v myšlienkach, Adam kľučal a modlil sa skrúšene Otčenáš a Zdravas'.

XVIII.

Konôpka s Adamom putovali ďalej, ukrývajúc sa podľa možnosti, lebo často zbadali či ojedinelé podozrivé postavy, či tlupy sbehov, alebo čaty riadneho vojska cisárskeho alebo bethlenovských hajdúchov. Raz zazreli i rýchle utekajúcich tureckých spahiov, zaberajúcich na juh, ako keby ich naháňali. Videli, že sú blízko pohraničného pásma, na ktorom sa všetky tieto tri pre pokoj obyvateľstva neblahé sily potulujú. Čo vystálo obyvateľstvo v takomto kraji, kde mu nijaká národnosť a nijaká viera netvorila záštitu a kde bol jeho nepriateľom i kúsok pokrmu, čo do úst vkladalo, lebo ho i on mohol doniesť na lavicu umučenia alebo na šibenicu, ťažko si predstaviť. Tu mohli žiť len ľudia, privyknutí na úskok, útek a boj, na každú podlosť a na každú veľkodušnosť, ktorej je vôbec schopná ľudská príroda.

Prenocovali v listnatom hájiku a včas ráno, dokiaľ slnce veľmi nepálilo, šli napred, vždy preskúmajúc z úkrytu podľa možnosti kraj, ktorým mali prechádzať.

Pri všetkej opatrnosti sa im prihodilo, že skoro vbehli do kruhu ľudí, tvoriacich najnižší kal ľudskej spoločnosti, akým sa usilovali vyhnúť.

Prechádzajúc chrastou, ktorá bola na kraji lesa, počuli zrazu rozpustilý rehot a žalostné bedákanie: „Joj, mamička moja, mamička moja!“

Zastali razom a, pozorne načúvajúc, hľadeli jeden na druhého. Vtom bolo počuť údery, pliaskanie po nahom tele, bolestné výkriky a zasa: „Mamička moja, mamička moja!“ a zúfalý nárek; zatým zasa rehot viac surových hlasov.

Adam riekol:

— Čudné, chlapský hlas, a plače ako chlapec, volá na mamičku ako dieťa!

Konôpka zašeptal:

— Adam, ten hlas ma celkom upomína na mladého Praskovského.

— To je iste on, pán kňaz, to nemôže byť iný. Veď len pán môže tak plakať, — odvetil Adam, ktorý od rozčulenia roztvoril oči.

— Počkaj tu. Obzri si zbraň, vyťahni meč a poprezeraj pištole. Ja idem pozrieť, čo sa tu robí. Keď ti kývnem, príď potichu za mnou.

Adam poslúchol a i Konôpka si poobzeral, či má svoju zbraň v poriadku, potom išiel tichúčko vopred, kým neprišiel na miesto, odkiaľ videl nepozorovane, čo sa deje.

Zpomedzi kríkov zazrel neveľkú čistinku, na prostriedku ktorej bola pahraba, pri ktorej ležal na chrbte v zakrvavených, na handry potrhanych hábach Ondrej Praskovský. Obnažené brucho mal zapuchnuté a od úderov bičom a palicami obelášené a skrvavené. Podošvy boli ako čierne, krvavý príškvar — znak, že ho po nich boli ťali nemilosrdne. Oči mal celkom vpadnuté, pery suché, po-

pukané, prsia mu ťažko pracovali, prstami driapal zem, ku ktorej bol za ruky drevenými vidlicami pribitý. V kúte čistiny stálo niekoľko osedlaných a rozličnou koristou naložených koní. Na zemi okolo ohňa a Ondreja sedeli štyria chlapci; dvaja sa motali pri koňoch.

Šiesti chlapci boli očividome možno najhoršia sberba, akú v tie časy bolo možno sohnáť. Všetci boli otrhaní, zarastení ako divosi a opálení. Traja z nich boli maďarskí hajdúsi, jeden bol turecký janičiar a dvaja nemeckí kyrasíri. Suroví a zverskí boli všetci, ťažko bolo medzi nimi urobiť rozdiel, ale najukrutnejší dojem robil jednako janičiar, možno pre svoju obrovskú postavu, skoro do čiernej opálenú tvár a preto, že on, sediac neďaleko Ondreja, vše ho bil po bruchu, keď prestal nariekať. Na zemi sedeli ešte dvaja hajdúsi a jeden kyrasír, ktorí prezerali kadejaké zbrane, háby a inú korisť a škriepili sa o ňu, vše sa rehocúc nad poznámkami, ktoré lámanou slovenčinou a maďarčinou robil Ondreja katujúci Turek.

Keď Konôpka zazrel strašný obraz, udrela mu krv do hlavy a najradšej by sa bol bez rozmýšľania hodil na pelešníkov. Ale sa spamätal a rozmyslel si, čo a ako urobiť. Zavolať kývnutím k sebe Adama, ktorý sa k nemu potichu priplichtil. Boli od zbojníkov na niekoľko krokov.

— Adam, pozri, čo sa tu robí. Je to naozaj Ondrej, ktorého mučia tí lotri. Musíme ho ratovať. Máme štyri výstrely, nimi zničíme štyroch, a s ostatnými dvoma dáme si rady.

Adam mykol plecom a díval sa zanovite na zem.

— Čo, nechceš mi pomáhať? — zasipel naň Konôpka.

— Čo ma po ňom, chcel ma bez príčiny mučiť. Ani páni nemajú ľútosti s nami.

— Tak nepomôžeš mi? — pýtal sa ho ešte raz Konôpka a skoro mu oči vytislo od hnevného rozčulenia. — Nie o pána ide, ale o mučeného človeka.

— Nejdem. Parom ma po nich! — zamrmlal Adam, — On by iste za mňa ani prstom nehnul.

— Ty naničhodník! Ľutujem, že som ťa vysvobodil. Daj mi aspoň svoje pištole.

— Tu ich máte, — riekol Adam, zabudnúc sa, skoro hlasne, držiac ich v rukách.

Lotri počuli zvuky a dvaja z nich, janičiar a jeden z hajdúchov, sediacich na zemi, zdvihli hlavy a dívali sa na chrast, smerom, kde bol Konôpka a Adam.

Vtom Konôpka už i vypálil zo svojich pištolí, a janičiar a jeden z hajdúchov svalili sa na zem, trafení do hlavy. Keď Adam počul výstrely, trhlo ním a mimovoľne vystrelil i on na chlapcov, sediacich na zemi, a poranil oboch ťažko, trafiať kyrasíra do bedier a hajdúcha do chrbta. V tú samú minútu Konôpka bežal s holým mečom na zbojníkov, stojacich pri koňoch, z ktorých kyrasír stihol vychytiť pištoľ a mieriť ňou na Konôpku. Adam sa bystro zohol,

zdvihol so zeme kameň ako päšť a cvičenou rukou ho hodil kyrasírovi do tvári s takou silou, že sa kyrasír potočil a, chytiac sa rukami za hlavu, vypustil pištoľ. Ešte ani nevedel, čo sa s ním stalo, keď mu Konôpka zafal do holého, žilnatého hrdla tak, že mu krv z neho vo vysokom obluku vystrekla, i padol na zem a o chvíľu bolo po ňom: zostal ležať v kaluži krvi. Ostatný hajdúch utekal do poľa o zlomkrky. Adam sa vyhodil na jedného z koní a uhaňal za ním. Keď už bol od neho len na tri kroky, hajdúch sa obrátil a vystrelil na neho. Adamovi udrel dym a fujtáš do tvári a pocítil ťažký úder do ľavej polovice hlavy, ale zároveň bol už pri hajdúchovi, vyťahujúcom druhú pištoľ zpoza pása. Adam zafal mu do hlavy zúrivo a rozlútene, tak že rozmachom padol s koňa na hajdúcha, ktorý sa prevalil, odhodiac pištoľ za seba.

Konôpka utekal za Adamom a len že padnutému už pomáhal na nohy. Adam zbledol a zatackal sa; z hlavy sa mu hojne valila krv. Konôpka ho chytro obzrel, i videl, že má odtrhnutý vrch ucha a roztrhnutú kožu na lebke. Rana bola boľavá a krvácala hojne, ale ináč nebola nebezpečná. Potom pozrel na hajdúcha, ležiaceho na zemi: hajdúch sa motal a hádzal rukami, ale už skónával, lebo úder Adamovým mečom rozpoltil mu lebku až do koreňa nosa.

Ušlého koňa nechali bežať a vrátili sa k ostatným na čistinku. Keď Adam zazrel tú bijáreň, v rozličných polohách porozhadzovaných skrvavených ľudí, zvolal ustrnute:

— Pre Boha všemohúceho, čo sme to porobili! Šesť ľudí sme zabili! A prečo? Aby sme jedného zlého, polomŕtveho človeka zachránili!

I Konôpkova duša bola dojatá a otrasená desným obrazom a stonaním a chrčaním ranených.

— Pravdu máš, Adam, je to veru strašné. A jednako sme to museli urobiť, lebo pobili sme akiste len zlých, škodlivých ľudí, ktorí si smrť iste mnohonásobne zaslúžili. Nuž ale ľudia často pášu najväčšie zločiny z najšľachetnejších pohnútok. Či vôbec majú pravdu, je iná otázka, lebo zločin zostane zločinom na veky a pohnútko sa mení alebo tratí časom silu.

— Veru obanujeme, čo sme urobili.

— Možno. Ale iste by sme boli banovali, keby sme to neboli urobili. Tebe je ľúto preto, lebo si sa bil za Praskovského.

Medzi rečou Konôpka vyhľadal medzi batožinou podľa možnosti čistý kus plátna, roztrhal ho, namáčal vínom a obviazal ranu Adamovu do tuha. Potom sa obrátili k Ondrejovi, nehľadiac na stonanie ťažko ranených lotrov.

Ondrej bol následkom rozčulenia, ktoré mu zapríčinil boj, zamdlel: ležal ani mŕtvy.

Konôpka mu s pomocou Adamovou naliať vína do úst, pokropil a trel ho, až začal znovu dýchať. Vysvobodili mu ruky z vidlíc a prezreli ho: celý bol samá rana, opuchlina a krv. Ne-

ďaleko našli studničku, obmyli ho a pozaväzovali mu rany do zdrapov plátna, namáčaných do vína.

Keď ho Adam videl takého ukrutne dokaličeného, ulútoštil sa predsa nad ním a urobil bez odporu, čo mohol, aby sa mu poľahčilo. Ondrej videl, kto ho osvobodil a ošetril, i začal mŕštiť tvár a tiekly mu hojné slzy, pričom vzlykal ako plačúce dieťa. Chytil Konôpkove a Adamove ruky a stískal a bozkával ich. Konôpka ho utišoval, a keďže už od dvoch dní nebol dostal ani pokrmu, ani nápoja, namáčal kúsky chleba do vína a dával mu ich prežívať. Ondrej sa po troche prebral, ale nemohol sa ani pohnúť, tak že museli urobiť nosidlá, ktoré pripevnili na dva kone k sedlám, a tak ho odnášali. Povyberali z koristi, čo sa im zdalo potrebným; našli pokrmy, nápoje i dosť hodne rozličných peňazí pri mŕtvolách, ktoré Adam na pokyn Konôpkov poprehliadal. Veď by bola bývala hlúposť nechať, kto vie pre koho, peniaze, ktoré tak veľmi potrebovali. Tešili sa najmä koňom, medzi ktorými bol i Ondrejov pejko s bielymi nohami, veľmi dobrý behún, krásné zviera.

Keď Konôpka videl, že Adam žiadostive obzerá koňa, nuž mu ponúkol, aby si sadol naň, čo Adam urobil s radosťou. Ale už o krátku chvíľu prosil Konôpku, aby mu prepustil svojho tichšieho koňa, lebo prudké skoky Pajkošove neboly pre jeho hlavu. Konôpka sa zasmial a urobil mu po vôli.

Adam pokládol k rukám ranených zbojníkov pokrmy, víno a vodu, a potom ich ponechali osudu, ktorý je niekedy milosrdnejší než ľudia.

Ukoristili päť koní. K dvom priviazali Ondrejove nosidlá, na dva si sadli a jedného zamieňavo viedli za úzdu.

Poradili sa, kam majú ísť. Najrozumnejšie bolo ísť smerom B—ského zámku a oddať Ondreja v najbližšom kaštieli do opatery.

I pobrali sa tichým krokom nazad, odkiaľ prišli. Pešo by boli lepšie napreďovali, ako teraz na koňoch s poraneným Ondrejom, a preto Konôpka počítal, že jestli by nenašli primeraného miesta pre Ondreja, potrebovali by aspoň štyri dni, kým by prišli do zámku nazad, čo sa mu pre raneného zdalo dlhou cestou, lebo mal i zimnicu a blúznil.

XIX.

S veľkou opatrnosťou napreďujúc, prišli pod večer do Rovnian, obce prináležajúcej pánu Rovnianskemu, s ktorým sme sa boli na chvíľu stretli u pána Volku.

Konôpka a Adam bez váhania išli do kaštieľa, ako bol všeobecný zvyk. Zemský pán bol by pokladal za veľkú urážku, keby ho precestujúci pán brat bol obišiel. Urobili to tým viac, lebo stav Ondrejov bol taký, že nebolo možno s ním ďalej putovať. Opuchol celý, telo mu od bitia počernelo, robiac až príšerný dojem. Otvorené rany sa mu zapálily, následkom čoho dostal veľkú páľčivosť, ktorú Konôpka, rozumejúci sa dosť dobre do medicíny, chcel liečiť seknutím žily.

Kaštieľ Rovnianskeho bol neveľký jednoposchodový dom, s jednej strany s rozľahlým, pomerne čistým dvorom a s druhej s veľkou záhradou, v ktorej boli na predku krásne platány a viac radov ovocných stromov. Celé obydlie robilo príjemný, priateľský dojem najmä tým, že všade bolo plno kvetov okolo domu, ako i v zamrežovaných oblokoch.

Keď Konôpka a Adam vošli do dvora, obstala ich čelaď, z ktorej poniektorí hneď utekali oznámiť ich príchod panstvu, ktoré pred niekoľkými hodinami bolo prišlo s návštevy u pána Volku.

O krátku chvíľu vybehla pani Klára a za ňou kráčal pomalšie veľmi vysoký, silný muž, jej manžel.

Konôpku prekvapila pri pani Kláre, viac ako jej krása, milá добрôta, ktorá žiarila z jej tvári, a nie bez rozpakov strhol klobúk a, klaňajúc sa hlboko, riekol:

— Panstvo, prosím vás o prístrešie pre ťažko skatovaného pána Ondreja Praskovského.

Klára zalomila rukami:

— Praskovského? A kde sa to s ním stalo?

Konôpka v krátkosti rozpovedal, čo sám vedel.

— Akým spôsobom sa dostal do moci tých ľudí, neviem; to sa dozvieme, keď príde k sebe.

Pani Klára obzrela poraneného, a keď i bola dojatá jeho strašným zohavením, jednako veľmi nenariekala nad ním, lebo v tie časy nebola veľká zriedkavosť vidieť ľudí dokaličených.

Urobila hneď poriadok, aby bol uložený do primeranej izby, a posnášala všetko, čo mohlo byť potrebné na jeho ošetrovanie. V každom dome boli vtedy rozličné masti a lieky pri ruke a zároveň upotrebovali i ocot, víno, lieh a tomu podobné prostriedky vo väčšej miere pri liečení než dnes. Veď vtedy viac ako teraz bola hlavná vec pre chorého, aby bol liečený; či liek pomáha, nebolo také veľmi vážné. Pani Klára kázala všetko nasnášať alebo doniesla i sama, pričom jej muž-obor stále chodil za ňou, hľadiac jej všemožne poslúžiť a nehovoriac mnoho. Zachádzala s ním trochu ako s veľkým deckom; nadala mu a pacla ho po ruke, keď bol neobratný.

Konôpka ju počas celého jej chodenia a konania nespustil s očí; vábila ho pekná postava a hladké, ľahučké pohyby. Keď bolo prinesené všetko, čo bolo potrebné, previazal najprv Adamovu ranu, ktorá už prestala krváčať. Pani Klára mu pri práci obratne pomáhala, čo Adamovi tak dobre padlo, že, dívajúc sa na ňu ako vďačný psík, bol by nedbal, keby bol mal tých rán i viac, aby sa ním musela dlhšie zaoberať. Obdivoval pani Kláru a divil sa, že taká pani trápi sa s ním. Krútil hlavou, lebo sa mu pochopy o pánoch začaly pliesť.

Ondrejovi Konôpka sekol žilu a pustil mu dosť hodne krvi; pouväzovali mu otvorené rany dávno v domácnosti vyzkúsenou masťou a obložili ho celého do octovej vody namáčanými handrami, čo chorému očividome dobre robilo, lebo sa prestal hádzat

a blúzniť. O chvíľu ticho zaspal. Adama uložili do čistej a dobrej postele, čo zasa vrazilo klin do jeho hlavy.

Keď dokončili prácu okolo Ondreja, pani Klára zavolala Konôpku na večeru, nechajúc pri chorom svoju starú, vyzkúsenú Katu.

Pri večeri Konôpka rozprával dopodrobna udalosti, ktoré zapríčinili jeho i Adamov útek zo zámku. Keď spomenul otvorene, že je luteránskym kňazom, Rovniansky sa zamračil, na čo sa pani Klára veselo zasmiala a pozrela vyčítave na svojho muža. Samé udalosti, ktoré rozprával, nezapríčinili zvláštneho vzrušenia ani pri panej, ani pri mužovi, lebo v tie časy a najmä v tých krajoch boli ľudia privyknutí na najpodivnejšie príhody. Ukazovanie sa rozličných nadprirodzených zjavov bolo v tie časy temer každodennou udalosťou, lebo ľudia, veriac pevne v mátohy a príšery, pokladali mnohú tôňu alebo mnohý mimoriadnejší zjav za nadprirodzený úkaz.

Pani Klára sa dívala na rozprávajúceho, a keď on pozrel na ňu, sklopila oči, a to isté sa dialo i s Konôpkom, ktorému pohľad milej panej zapríčiňoval dosiaľ nikdy necítenú, blaženú, rozpačitú napnutosť.

— Nedali ste vy včera istému obesiť sa chcejúcemu chlapovi dva dukáty? — pýtala sa zrazu pani Klára.

— Dal, dva falošné dukáty, — odvetil Konôpka s podivením. Pani Klára mu rozpovedala, aký bol následok jeho daru.

— Chvalabohu, že sa to tak dobre skončilo, — riekol Konôpka.

— Keby Klára nebola toho medveďa ochočila, bolo by sa to s tým chudákom horšie skončilo. Ináč ona i horších medvedov vie na dobrú cestu priviesť, však, Klára? — podotkol Rovniansky, pritlumujúc nežne svoj basový hlas.

Klára chytila do svojich rúk jeho ohromnú, vložila si líce do jeho dlane a dívala sa pritom usmievave na Konôpku.

— Veru si ty len medveď! Ty si dobrý, všetko urobíš, čo mi na očiach vidíš, — riekla pani Klára.

— Myslíte, že som urobil chybu, keď som mu dal falošné dukáty? Nevedel som si inakšie pomôcť, — podotkol Konôpka, dívajúc sa nie bez závidy na Rovnianskeho.

— No, lepšie by boly bývaly ozajstné, — zasmiala sa pani Klára.

— To je pravda. Lenže u mňa dukáty veľmi sa nepovaľujú, — bránil sa Konôpka.

Pani Klára vzala pohár s vínom a hľadela, usmievajúc sa, cezeň najprv na svojho muža a potom trochu dlhšie na Konôpku a štrngla si s obidvoma. Oni si vďačne vypili dobrého vína, pričom Konôpka pocítil podivné zatrepotanie srdca. Pani Klára len pery omočila doň.

— Brr, nanič je, — riekla, striasla sa a odložila pohár. Obidvaja mužovia sa usmiali.

— Ty sa do toho nerozumieš, čo si ináč aká múdra, — zahundral Rovniansky a naplnil poháre znovu.

Dlho do noci sedeli a rozprávali si o rozličných udalostiach svojich a krajinských. Strašná neistota pomerov tlačila ich dušu. Často ich navštevovaly rozličné oddiely vojsk, či cisárskych, či bethlenovských, a braly, čo mohli. Rekvirovaly a neplatily. Keď sa niekto v zúfalstve postavil na odpor, bolo s ním zle, bili ho, mučili, ba i zmárnili. Následkom toho bol nedostatok stálym hostom tých obcí, a často i hlad. Znepokojovaly ich najrozličnejšie chýry, najčastejšie bezzákladné, avšak vždy stačily, aby zapríčinily trápne starosti.

Konôpka spomenul, že videli po tieto dni dve vydrancované a vypálené obce, a že išli poľom, z ktorého čiastky polopochovaných mŕtvol vyčnievaly zo zeme.

— Áno, to muselo byť pri Bránici. Tam bola vlani srážka medzi bethlenovcami a cisárskymi, — dotvrdila pani Klára, dívajúc sa zronene na stôl, a vzdychla.

— Na vlase obstálo, že i Rovňany nie sú také, ako tie dediny, — riekol Rovniansky.

— Veru áno, skoro i po našich kostiach už mali konské kopytá šliapať, — riekla nie bez akejsi chlúby pani Klára, že i ona prešla ťažkými zkuškami. — Keby nie môj muž a naši dobrí ľudia, neviem, ako by to bolo bývalo s obcou a so mnou.

— Nie je tomu ani štvrt roka, čo nás prepadli celkom nenaodzajky spahovia. Parom ho vie, ako sa dostali sem. Je pravda, že sme od tureckej hranice sotva na tri-štyri míle, čo je tým lotrom na ich koňoch nie mnoho, — rozprával Rovniansky takým hlbokým hlasom, že to dunelo.

— A dediny na samej hranici šetria, lebo platia daň i Turkom i kráľovi, — vysvetľovala pani Klára, na čo Konôpka, ktorý to vedel, príviedčave kývol hlavou.

Rozprávku pani Kláry Konôpka počúval až s bolestnou zaujatostou, a ona, vycítiac to, venovala celú pozornosť jemu, nespustiac s neho očí. Keď začal hovoriť jej muž, zbadala sa a ako na nápravu svojho zanedbávania položila mu svoju bielu, mäkkú rúčku na jeho žilnatú a opálenú.

— Bolo už pod večer, keď sa luza vrútila na obec. Na šťastie bolo ich len so štyridsať, ale robili taký vresk, ako keby sa bolo celé peklo na nás oborilo. Možno, bolo naše šťastie, že v dedine skoro ešte nikoho nebolo, všetko bolo v poli, kde sa ľudia mohli ľahšie shromaždiť a naraz spolu udrieť na Turkov. Ja som v svojej izbe s dievčatmi šila, keď sme zrazu počuly podivný, strašný krik, a hneď zatým vbehol do izby bledý ako smrť husár a zakričal: „Turci sú tu!“ Skočily sme a utekaly k oblokom, a už sme videly vo dvore niekoľko hrozných ľudí. Všetci sedeli na koňoch, mali vysoké čiapky rozličnej farby, plášte a piky alebo meče v rukách. Boli skoro čierni a zdali sa ako ozajstní diabli: okále a zuby sa im blyštaly a vrieskali divým, chrapľavým hlasom, ani

zvery. Videla som, ako starému Jandurovi jeden z nich zafal do hlavy; neborák, hneď padol mŕtvy. Kázala som zatarasiť dvere, čo naši už boli urobili a zavreli ťažké vráta na kaštieli. Boli v dome i traja chlapi a so šesť žien. Všetko behalo ako bláznivé po izbách, kričiac, zalamujúc rukami a hľadajúc nejaký úkryt. Svolala som ich a rozkázala, aby sa každý podľa možnosti ozbrojil, že sa budeme brániť, dokiaľ naši neprídu. Čo som mala robiť? Bolo mi hrozne, najradšej by som sa bola hodila na zem a hlavou o zem bila a sa modlila. Ale musela som sa držať. Bolo to strašné, hovorím vám, hrozné!

— Veru vám verím, — riekol dojate Konôpka.

Rovniansky chcel už prvej prehovoriť, lebo mu veľmi zle padlo vždy, keď počul Kláru rozprávať o jej úzkostiach. Teraz jej skočil do reči:

— My v poli sme sa chytro dozvedeli, čo sa stalo. Deti z dediny sa rozprchly po poliach, a za krátky čas sa nás sbeholo so dvesto ľudí, mužov a žien s kosami, motykami, sekerami. Nikomu neprišlo na um utekať; všetci sme mali taký pocit, ako mater, keď vidí dieťa ohrozené vlkom alebo medveďom: vrhne sa naň, nehľadiac na svoj život. Všetci sme vedeli, že je Klára v nebezpečenstve, a utekali sme do dediny, čo nám stačil dych a nohy...

Pani Klára ho pretrhla:

— Keď sme videli z oblokov, že naši utekajú do dediny, Bože, akú radosť sme pocítili! Turci dolu trepali sekerami, čakankami na dvere. Každý úder sme cítili, ako keby na nás padol. „Bože drahý! Ako dlho vydržia dvere? Utekajte, ratujte nás!“ Najprvší dobehol môj muž s takým čakanom v ruke, že by ho iný ani dvoma nepodvihol. Bol strašný, ani šialený. A za ním ostatní ľudia. Strašné to bolo. Vo dvore sa strhol zrazu krik, vresk, strelba. Ale za veľmi krátky čas všetko utíchlo; bolo počuť iba jednotlivé výkriky a potom už i plač a nariekanie. Naši ľudia vo svojom bese pobili všetko, ešte i koňom rozmlátili kosti a hnáty.

— Všetkých vo dvore zavrznutých Turkov sme pobili ani besných psov, — končil rozprávku Rovniansky. — Každý dostal toľko rán, že by i desiatim bolo bývalo dosť. Ostatok sa rozprchol. Pravda, i našich padlo sedem ľudí, piati chlapi a dve ženy. I ranených bolo mnoho.

— Chudáci, nás ratovali, a sami umreli miesto nás, — spomenula zajakajúcim sa od dojatia hlasom pani Klára.

XX.

Pani Klára, rodená Oršovská, pochádzala z dobrého, ale schudobnelého zemianskeho rodu. Ako sedemnásťročná dievča trochu podivnou náhodou dostala sa do Viedne, do domu bohatého florentínskeho bankára Niccolu Fuorabosca, pri dcére ktorého, Erminii, strávila dva roky ako jej spoločnica a priateľka. Taliani hľadeli v ten čas na všetky ostatné národy a najmä na Nemcov a Uhrov

ako na barbarov. A to istým právom, lebo kulturálne stáli vysoko nad všetkými. V správe života vo veľkej miere líšili sa od ostatných. Nemci a Uhri napríklad len že znali bielizeň, keď u Talianov bola už dávno predmetom veľkého prepychu. Na telesnú čistotu Taliani kládli veľkú váhu, a nielen umývali, ale i kúpali sa i viac ráz denne. Pri jedení upotrebovali obrúsky, vidličky a v pití vína a iných liehovín boli veľmi mierni, keď Nemci a Maďari, vlastne Uhri, pokladali — ako i dnes — za zvláštnu slávu zmôcť čím najviac opojných nápojov.

Pani Klára privykla na taliansky spôsob života a zachovávala ho pri mnohých prekážkach a posmeškoch, ktorým bola preto vystavená. Najmä upotrebovanie vreckovky dalo podnet k mnohým a nie veľmi vkusným vtipom.

Za Šimona Rovnianskeho, ktorý bol v porovnaní s ňou ozajstný divoch v každom ohľade, ale ju majetkove veľmi prevyšoval, ako bohatý stredný zemän, vydala sa z ľútosti k nemu. Poznala v surovom, neotesanom a zlumpovanom mužovi dobré jadro, mäkké srdce, i myslela si, že svojou výchovou urobí z neho človeka. A naozaj podarilo sa jej vyzískať si nielen jeho lásku, ale i jeho bezpodmienečnú oddanosť, a tak sa stal v jej rukách iba vykonávačom jej vôle. Svojej moci nad ním nikdy nezneužila, ba, naopak, zachádzala s ním vždy s najväčšou šetrnosťou, prečo on vďačne niesol milé a ľahké jarmo. Nemilovala ho, ale jej sa dosiaľ nikdy ani neprisnilo stať sa mu nevernou. Odporoval tomu nielen duch času, ktorý sväzok manželský pokladal za veľmi vážny, ale i celé jej ponímanie života, jej cit mravnosti a nie v ostatnom rade i jej živý vkus.

Konôpka zapríčinil teraz také silné otrasenie jej celej bytnosti, že cítila, že prichádza do takej vážnej fázy svojho života, ktorá vyžaduje od nej sobrat všetky svoje duševné sily, ak nechce upadnúť.

Ráno i po večeri prichádzala pozrieť, ako je Ondrejovi. Raz, keď i Konôpka prišiel k nemu, našiel tam pani Kláru, premieňajúcu mu obkladky. Trochu sa poshovárala s Konôpkom, čo myslí o položení chorého. Kňaz bol spokojný, nakoľko chorý čiastočne odpuchol a bol celkom pri povedomí, lenže i veľmi slabý. Pani Klára odbehla doniesť mu mlieka.

Keď odišla, Ondrej chytil Konôpku za ruku, pritiahol ho k sebe a začal mu hovoriť takým tichým hlasom, že skoro šepkal:

— Možno umriem, tlačí mi to dušu, musím vám to povedať, aby ste mi odpustili. Boh ma potrestal. Ja som nespravedlivo súdil nad Adamom a nespravedlivo som vás — vás, pán kazateľ, a Adama — išiel prenasledovať s piatimi mužmi a s kapitánom Rudom, keď ste utiekli zo zámku. Mysleli sme si, že akiste utekáte na Bystricu, a tak sme padli v hlohovských horách zbojníkom do rúk. Bolo ich viac, ako nás. Naši chlapi sa bránili, ale presila ich chytro premohla. Ja som padol pod koňa, chytili a poviazali ma a ukrutne ma mučili. Výkupného nechceli prijať, smiali

sa, že kto bude za tým behať. Zavesili ma za nohy a bili po podšvách a po celom tele. Bože, aké muky zapríčiňujeme i my často nevinným ľuďom! Pane Bože, odpusť moje hriechy, a svätá Panna Mária, oroduj za mňa! Chcel som utiecť. Rudo hneď utiekol, ani raz nevystrelil. Ja som chcel utiecť — chcel som utiecť...

Ondrej začal traťiť niť rozprávky a zamdlel.

Konôpka ho vínom a vodou chytro prebral a zakázal mu hovoriť. Keď prišla pani Klára v spoločnosti svojho muža s mliekom, nechal ich a odišiel.

Novina Ondrejova účinkovala na neho podivne. „Hľa, aké zvláštne riadenie božie“, pomyslel si. „Ako ľahko vytrhne ono meč z ruky silného a oddá ho slabému do moci! Nevyzpytateľné sú cesty tvoje, ó, Hospodine!“ Pomyslel si, čo by bol s ním robil Ondrej, keby ho bol chytil. Zaiste by jeho konanie proti nemu nebolo bývalo veľmi priateľské. Konôpka bol úplne na čistom, že nielen konanie ľudí jedného proti druhému, ale aj ich cítenie závisí od okolností, v akých žijú. Vôbec náš cit je výsledkom veľmi rozličných okolností a pomerov. Na Ondrejovu prípadnú pomstu za to, že oslobodil Adama, hodil rukou a viac ani nemyslel na to.

Prešiel k Adamovi, ktorého našiel s veselo holengajúcimi nohami na posteli sedieť.

— No, Adam, ako ti je?

Adam si pomykal obväzok rukou.

— Ešte ma to trochu mrví, ale ináče som už chlap. Len niečo pod zuby keby bolo.

— Neboj sa, nedáme ti hladom umrieť... Adam, nuž ako sa ti zdajú títo páni?

— Pani sa mi veru páči, to je veru inakšia, ako boly naše na zámku.

— Nuž vidíš, i medzi pánmi sa najdú ľudia.

— Najdú, ale zriedka, pán kňaz. Dosiaľ sú len títo ľudia, akí majú byť. A kto vie, aký to ešte vezme koniec?

Konôpka prešiel ticho hore-dolu po izbe a potom zastal pred Adamom, dívajúc sa naň.

— Ty, Adam, a vieš, ako sa dostal pán Ondrej zbojníkom do rúk?

Adam vyvalil oči zadivene.

— Neviem.

— Išiel so svojimi ľuďmi i s kapitánom nás naháňať, a vtedy ho lotri zlapali. Čo povieš na to?

— Nás naháňali? — I splasol rukami. — No, tu máš! No, to je trest boží. Veru mu za jeho prácu statočne zaplatili. Dostal, čo zaslúžil, to už hej. No, keby som to bol vedel, ja by som sa nebol zaň pral, to už nie. Verabože nie!

— Nuž veď si sa ty nebil zaň, ale za seba a za mňa. Lebo keby boli lotri so mnou poriadok urobili, nebol by si ani ty suchý obišiel, môžeš byť istý. A tak si sa musel biť, či sa ti chcelo, či nie.

Adam sa zmraštil a počul si zarastenú tvár.

— Ani sám neviem, prečo som sa vlastne bil. Len to je isté, že keď som videl, že ste sa pustili do roboty, musel som vám pomáhať, či sa mi to videlo, či nie. Veď som vás nemohol opustiť. Veď by som si bol musel sám do očí naplúvať. No, ako je, tak je, trest boží ho neminul, to mi nikto nevybije z hlavy. Ale je i posmech, že sme ho my vymohli z pasce, do ktorej nás on chcel dostať. To mu veru nebude veľmi po vôli.

— Akiste nie. No, veď uvidíme, čo bude ďalej. Ale počkaj, odej sa, pošlem ti nejaké jedivo.

Keď Konôpka kráčal chodbou, počul v jednej z izieb pani Kláru veľmi hlasne hovoriť, ba temer kričať, čo ho veľmi nepríjemne prekvapilo, lebo to celkom nepristalo k obrazu, ktorý si o nej už utvoril, že by mohla na niekoho kričať. Dvere na izbe boli pootvorené, a tak počul mimovoľne i rozhovor v nej.

— Tera, nevďačná si, otca, mať neposlúchaš, a oni ti chcú len dobre, — hovorila pani Klára.

Plačúci dievčí hlas odpovedal:

— Radšej sa hodím do Váhu. Ja toho človeka nemôžem ani vidieť.

Pani Klára pokračovala:

— Vidím, že s tebou ničoho nevykonám, ty hlavaté, zanovité stvorenie!... Ani ty, Juro, nechceš Terku?

Nebolo počuť nijakej odpovedi.

— No, hovor, keď sa ňa pýtam! — zvolala prísne pani Klára.

— Nechcem, — odvetil zaťate Juro.

— No, počujte ma, čo vám teraz poviem. Ak neposlúchnete, beda vám! Ešte som toho nikdy neurobila, ale tento raz nebudem mať milosrdenstva s vami, vy naničhodníci! (Bolo počuť hlasitý nárek Terkin.) Darmo plačeš, to ti všetko nepomôže. Tak počujte moju nezmeniteľnú vôľu. Nebudete viac mne a rodičom frčky hádzať. Ty, Juro, dostaneš od môjho muža zeme Pod jarkom do úžitku, ale si musíš vziať za ženu túto neposlušnú, zlú Terezu. Rozumeli ste? Pristanete?

— Čo to hovoríte, pani urodzená? — zvolal prekvapene Juro.

— Túto, túto Terku si mám vziať za ženu? — I zasmial sa radostne. — No, Terka, čo povieš na to?

— Nonono, dajte mi pokoj, vy nezbedníci! — ozval sa smejúci sa hlas pani Kláry.

Konôpka pozrel do izby, čo sa tam deje, i videl, že Terka a Juro, šumný, mladý párik, bozkáva pani Kláre ruky, šaty, kde ju mohli zachytiť.

— Akúže to máte zábavku? — pýtal sa Konôpka.

— Ale títo dvaja neposlušníci nechceli počúvať rodičov a sobášiť sa, ako oni chceli, nuž som im teraz z trestu nasúdila, aby sa sobrali. Pristanú si, takí rovnakí. Lenže sa mi zdá, že to nepokladajú za veľkú pokutu. Čo, Terka, čo, Jurko?

— Nech vás Pán Boh požehná s celou vašou rodinou. Celý život sa budeme za vás modliť, — riekol dojata Juro.

— No, teraz choďte s Bohom. Ty, Juro, prejdi k úradníkovi, nech ti vydá poverujúci list na tie zeme. On už vie, čo má urobiť. Juro s Terkou, blažení, odišli.

Konôpka sa s potešením díval na milú, rozohriatu paniu.

— Mne sa zdá, že ste vy, šlachetná pani, vedeli, že sa radi majú.

Pani Klára prikývla hlavou.

— Pravdaže som vedela. Trochu som si zahrávala s nimi, lebo som im chcela ešte väčšie a príjemnejšie prekvapenie urobiť. Sú to podarení mladí ľudkovia, mám ich rada.

Konôpka hľadel na ňu s takým rozčineným pohľadom, že sa pani Klára zapýrila a sklopila oči.

— No, poďme, — povedala ticho a vyšla na chodbu.

— Poviem vám zaujímavú okolnosť ohľadom pána Ondreja. Teraz, keď som bol pri ňom, sa mi priznal, že mňa a Adama prenasledoval so svojimi zbrojnošmi, a vtedy ho zbojníci chytili. Čo poviete na to?

— Podivné! On vás chcel lapiť, a vy ho vysvobodíte z rúk tých, ktorí boli nevedome vlastne vaši priatelia. Naozaj, podivná hra osudu. Svojich priateľov ste pobili, aby ste nepriateľa vysvobodili!

— Čo sme mali robiť? Je celkom isté, že sa s tými ľuďmi nedalo shovárať. Boli zbojníci najhoršieho druhu: zbehovia. Čo tých ľudí: Turka, Nemcov a Maďarov, mohlo spolu držať, ak nie zbojstvo? Keby sme ich neboli prepadli, celkom iste boli by oni koniec urobili s nami. A inak sme Ondreja vysvobodiť nemohli, — doložil Konôpka, neistý sám so sebou.

— Veď máte pravdu, máte pravdu, ale je to jednako len neslýchaná vec, — krútila hlavou pani Klára.

— Toto povedomie zapríčiňuje vo mne rozkol. No, darmo je, nemohol som inak. Nevie, či by som to bol urobil, keby som bol vedel, že nás prenasleduje.

— Myslím, že by ste to i vtedy boli museli urobiť, lebo by ste sa neboli mohli dívať na zverské mučenie vášho chlebobarca, ktorého by ste si týmto skutkom naveky zaviazali.

— Stala sa vôľa božia. Čo robiť? Premeniť to viac nemôžeme. Len Adam má novú príčinu sa naň hnevať.

— A vy ste to Adamovi povedali? — pýtala sa pani Klára s prízvukom trochu posmešným.

— Povedal som mu to, — odvetil Konôpka.

— Nuž, hľa, takí ste vy mužskí. Ja by som mu to na vašom mieste nebola povedala, teraz aspoň celkom iste nie.

Konôpka sa poďíval do jej posmešných očí.

— Šlachetná pani, nahliadam, že často i najväčnejšie skutky urobíme vo chvílkovom rozhodnutí, pučení citmi. Vnútorň náš človek nás ženie, a my ho poslúchame, uznám, často na našu škodu. Ale ja som mal pocit, že som povinný byť k Adamovi

úprimným. Je len prostý chlapec, ale my dvaja sme nasadili jeden za druhého život, i nemôžem ho zavádzať.

Pani Klára sa prestala usmievať; sklopilac oči povedala:

— Máte pravdu. Odpustte.

Konôpka sa tak cítil, ako keby jej bol výčitku urobil, a nechcel zotrúvať na veci neprijemnej pre paniu mu temer s hodiny na hodinu milšiu; preto začal hovoriť o tom, že je potrebné uvedomiť starých Praskovskovcov o položení a pobyte ich syna.

— Otázka je, ako ich uvedomiť? — pýtal sa Konôpka.

Medzi rečou vyšli na dvor. Keď vyšli z temnej chodby na jasné svetlo dvora a videl pred sebou pani Kláru, zvráskovatelom mu čelo, ako človeku, ktorý trpí ťažkým duševným rozporom.

Pani Klára mala na hlave drobný vyšívany čepček, zpod ktorého jej vybehúvaly okolo tvári čierne kučerky. I vyšívany a trochu vykrojený driek prezradzoval nielen jej štíhle, okrúhle hrdlo, ale i jej jasné, svetlo-nahnedasté plecia, a obrysúval jej švižký driek. Nôžkou v tmavo-zelenej papučke chcela obrátiť na dlažbe na chrbte ležiaceho a trápiaceho sa chrobáka. Išla z nej príjemná, okúzľujúca vôňa krásnej, mladej ženy. Konôpka sa díval na ňu, a tak mocne účinkovala na neho jej milá, dobrotivá krása, že cítil temer nepremožiteľnú túžbu privinúť ju k sebe. Bol by dal vďačne život za jediný mesiac spolužitia s ňou. Pozreli jeden druhému do očí — a zabudli na svoje reči a na všetko na svete.

Cítili, hoci si to nepovedali, že sa tak milujú, ako nemali ani tušenia, že je možné milovať sa. Zdalo sa im, že sú navzájom stelesnením svojich najtajnejších a najvrelejších žiadostí. Konôpka, hľadiac na pani Kláru, bol presvedčený, že tie oči, ústa, plecia, ramená, driek, nohy, ľúbezný výraz tvári, mäkký, lichotivo-veselý hlas, že to všetko je také, ako najdokonalejší ideál ženy, a preto ju tak miluje, preto láska tak naraz preniká i najhlbšie korene jeho bytia. Pani Kláre sa na Konôpkovi zdala jeho mužná, pritom úhľadná postava a jeho beznáročná, akoby nepovedomá odhodlanosť. Jeho v tie časy veľmi neobyčajná dobrota srdca ju okúzľovala, lebo zodpovedala jej vlastnému cíteniu.

Konôpka bol so sebou na čistom: žena, ktorá stála pred ním, bola láskou jeho života, a nebola mu súdená. Aby jej vyznal svoju lásku, zdalo sa mu nesmyslom, ktorý sa úplne priečil jeho celému ponímaniu života. Svoju lásku pokladal za úder od Boha, ktorý musí pretrpieť. A jednako s oblažujúcou radosťou badal, že cit, ktorý ho opanoval, buráca i v nej, lebo jej nežný, túžobný pohľad a milý, sladký prízvuk jej reči neluhal.

Dívali sa jeden druhému do očí a hodnú chvíľu trvalo, kým sa spamätali. Ako to vždy býva, prvá bola žena, ktorá sa opanovala.

— Otázka je, ako, hovoríte? Že sa im musí odkázať, je isté. I ja som už myslela na to, — povedala pani Klára a potlačila vzdychnutie.

— Ja nemôžem ísť pre Ondreja. Ani Adama poslať ne-

možno, a neobratného človeka upotrebiť na to znamená zničiť ho. Celú výpravu urobiť nemožno od vás žiadať. Naozaj, neviem napochytre túto otázku rozlúštiť, — hovoril Konôpka, teraz už zronene, lebo mu zrazu taký žiaľ zahlodal v srdci, že mimovoľne pritisol si ruku na prsia.

Pani Klára poznala na jeho zronenom hlase a na trpiacej tvári, čo sa s ním deje, i chcela ho potešiť. I jej bolo skoro do plaču, a jednako, usmievajúc sa, blysla naň zúbkami a zasvietila mu prosiacimi očami do jeho zachmúrených:

— Ale, ale, taký sveta zkusený človek, ako ste vy, a neviete si pomôcť! Pošleme posla, ktorého si nikto nevšímne. Sú žobráci, Cigáni, túlaví mnísi, ktorí túto úlohu dobre vykonajú, nemyslíte?

I pozrela naň milo, akoby prosiac, aby bol veselý, a složila mimovoľne i ruky ako ku prosbe.

— Pravdu máte; naozaj, taký Cigán sa ľahšie prepletie cez kadejaké prekážky, než regiment vojska. A máte takého?

Konôpkovi tak dobre padol jej milý pohľad, že sa ešte väčšmi zamračil, aby sa mu ich viac dostalo.

— Ale mám, nebojte sa. Podťe, napíšeme list starým Praskovskovcom a ja pošlem s ním Fera Gregora.

Chytila ho za ruku a viedla ho trochu šialeným behom do izby, kde mu dala papier, husacie pero i atrament a chytro odbehla. Pani Klára robila všetko so zimničnou rýchlosťou, lebo cítila celkom iste, že keby bola zostala chvíľočku dlhšie pri ňom, boli by si padli do náručia, hnaní neodolateľnou silou svojej vzájomnej náklonnosti. V tú chvíľu poznali, aká silná náruživosť sa vyvinula v nich a nemali ešte času zakotviť sem a ta zmietanú loďku svojich citov do silnejšej pôdy mravného povedomia.

Konôpka, ako veľmi ukonaný človek, hodil sa na stoličku a díval sa zamrežovaným oblokom na platány vetrom ľahko kolísané.

— Aké nešťastie to padlo na nás, aké nešťastie, Pane Bože! Musím ísť odtiaľto preč. Čím najskôr, len preč. Nevydržím pri nej, nevyznajúc jej, čo sa deje so mnou. A aký by to malo koniec, keby som jej vyznal, aká mi je nevýslovne drahá!?

Chytil si hlavu medzi ruky a drmal si husté vlasy.

— Nie, nijakým činom nesmiem jej vyzradiť svoje city. — Pomyslel si, aké by to mohlo mať následky. — Tú anjelskú ženu by som mal sviest' na scestie pre svoju slabosť?... Ale keď sa i ona sužuje, keď i ona trpí...

Blyсло mu umom, čo by bolo, keby sa tak smeli radi mať! I vyskočil, lebo sa mu zdalo, že sa mu srdce pukne samou blaženosťou. Prebehol izbou hore-dolu a smial sa ako blázon.

— Ó, môcť ju svobodne milovať, aká by to bola blaženosť všetkých blažeností! Môcť ju objat', hľadiet' do jej drahých očí a bozkávať jej sladké pery... A rozvrat domácnosti, prípadné vraždy, celé inferno strašných skutkov a nakoniec hnus pred samým sebou na rumoch celej svojej mravnej existencie!

Zrazu, ako keby strelil doň, prišlo mu na um, či mu pani

Klára nepočarila. Veď je to čosi neprirodzeného, aby človeka zrazu, za niekoľko hodín, dostal do moci taký silný cit, ktorý temer zničil jeho svobodnú vôľu.

Konôpka, hoci bol veľmi sčítaný a vzdelaný, nebol úplne istý o nepravdivosti astrologie a magie. Boj o ich nepravdivosti ani nemohol byť úplne prebojovaný, lebo prírodo-vedecké podklady neboly ešte dost silné.

Ale dobrota a milostivosť pani Kláry byly silnými jej zastan-
cami v očiach Konôpkových. Zbadal, že je úplne vylúčené, že by bola mohla urobiť nejaké čary, aby si zadovážila jeho náchylnosť. Veď keď ju prvý raz videl, už sa ozvalo jeho srdce. A potom, ani ona akiste nebola ľahostajná k nemu, no, a on nerobil nijakých čarov.

Pomyslel si na ňu, predstavil si ju, ako ju videl pred chvíľou, a bolo mu až bolestne ľúto, že niečo takého mohol o nej pred-
pokladať. Čary sú jej Bohom daná krása a jej dobrota duše, ktorá jej žiari z veselých, teraz takých túžobných a tklivých očí.

— Nie! Je to zkúška Bohom na nás dopustená: pretrpíme ju!

Konôpka sa sobral, utíšil a napísal Praskovskému list o tom, čo sa s jeho synom prihodilo, kde je a aké je jeho položenie. Žiadal od neho úpravu, čo má s ním robiť. Odporúčal sa do jeho milosti, prosiac odpustenie pre útek pre seba a Adama, pre ktorého žiadal úplné prehliadnutie jeho mimovoľného previnenia, ktoré napravil svojou udatnosťou, lebo keď nechtiac i zapríčinil predčasnú smrť jedného z Praskovských, tak s druhej strany zachránil život nádeji celého rodu, a to s povedomým nasadením svojho života.

Napísal list a odložil pero. A zrazu mu zasa stislo srdce: utíšenie prestalo a nastal v ňom boj o jeho lásku znova.

Koľko rozhodnutí, koľko utíšení, koľko zúfania a bezzákladnej radosti prehrmelo ešte jeho umučeným srdcom za niekoľko dní, ktoré strávil v Rovňanoch!

Pani Klára utekala do svojej spalne, kľakla k posteli a vno-
rila hlavu do hlavnice. Jej srdce bolo plné jasavej radosti a zú-
falstva, smiala sa a plakala.

— Aký je milý, drahý, akú má oduševnenú tvár! Ako by som ho privinula na prsia a bozkávala ho! Povedala by som mu, aby nesmútil, že je môj, že ho rada, ach, tak rada mám...

„Keby tak môj Šimon niekde odišiel, keby som jeho poslala so zvestou na B...ský zámok“, blysko jej hlavou.

I skočila na nohy a obzerala sa po izbe, ako keby sa v nej niekto ukrýval. Trochu porozmýšľala a sadla si na posteľ ako pomätená.

— Aká som zlá! Bože drahý, zachovaj ma od hriechu! Naj-
svätejšia Panna, stoj pri mne! Jednu zkúšku dopúšťaš na mňa, a už padám. Opustím a zničím najlepšieho muža...

Predstavila si, čo by bolo s Rovnianskym, keby ho opustila, a zhrozila sa nad tým obrazom.

A hriech, aký večný, neodpustiteľný hriech by uvalila na

svoju dušu! Predstava večného zatratenia bola v nej živá, i striasla sa a skoro nenávidela Konôpku, ako diablom poslaného pukušiteľa.

O chvíľu zasa jej malo skoro srdce puknúť od ľútosti, že tomu dobrému človeku mohla tak ublížiť. Veď on jej ani slovom nepovedal, že ju miluje, veď on ju nesvádza, on len trpí. Pomyslela si na jeho smutný, ba zúfalý pohľad a začala plakať.

— Čo robiť, Bože drahý, čo si počať?

Cítila, že ju skoro neodolateľne puďí k nemu. Vstala a išla k dverám:

— Nech sa stane, čo chce, idem k nemu. Veď nás sám Boh ženie jedného k druhému. Prečo prišiel sem? Idem, idem...

I vyšla na chodbu a šla smerom izby, v ktorej bol Konôpka. Predo dvermi zastala na chvíľu — a šla ďalej.

Vzbudil sa v nej pocit, ako keby celý život bol v nej zastal, ako keby nebola tou, ktorou je, ale niekým iným. Cítila, ako keby ju druhý človek viedol a rozkazoval jej.

Išla do dvora a, zazrúc sluhu, poslala ho pre Cigána Fera a pýtala sa, kde je jej muž. Sluha jej povedal, že šiel do poľa, no len neďaleko, na Kúty. Obrátila sa domov, obula si čižmičky a utekala k Šimonovi. Utekala pred sebou samou, hľadajúc pri mužovi ochranu.

Prebehla cez dedinský neohradený cintorín s hrobmi, podobnými veľkým krtčím kopcom, čiastočne rozhrabaným, čiastočne už zarasteným trávou a divým kvietím. Onedlho prišla na kraj lúky, ktorá bola rúbená listnatým stromovím a kríkmi s jednej strany, s druhej sa tratila v rovni, končiacej sa až pri kopcoch, uzavierajúcich rozhľad. Bolo ešte ráno a slnce, vznášajúc sa ponad kopce, blýskalo svojimi zázračnými lúčmi, sušiac rosu na kvetoch a vyhánajúc ju na čelá pracujúcich chlapov. Pani Klára zašla na chodník, vedúci popod stromy, a uľahčene dýchala čerstvý vzduch, v povedomí, že je ďaleko od domu a od — pukušenia. Veď ako blízko bola pádu! Bože drahý, ona, ktorá — myšlienka jej vohnala krv do tvári — pri svätom oltári klačiac a dovolávajúc sa pomoci božej a všetkých svätých, prisahala vernosť svojmu mužovi! A už prvý človek, ktorý sa jej pozdal, ktorý účinkoval na ňu svojou povahou a postavou sympatične, by bol mohol vyvrátiť všetky jej mravné zásady! Ustálila si, že bude k nemu dobrá, milá, ale odmeraná a hlavne bude sa chrániť byť s ním osamote. Cítila, — srdce jej zabúchalo — že byť s ním osamote, bolo by také pukušenie, ktorému by ťažko mohla odolať. Veď už i pri pomyslení na tú možnosť tratí rovnováhu. Nútila sa myslieť na svojho muža, ako ju má rád, život by dal vďačne za ňu, i naplnilo sa ľútosťou k nemu jej srdce. Ponáhľala sa, aby čím skorej prišla k nemu, a keď ho zazrela medzi kosiacim ľudom, kričala naň: „Šimon, Šimon!“ a vystierala za ním ramená.

Rovniansky ju počul, i rozbehol sa k nej a chytil ju ako dieťa do náručia a behal, skákal, tancoval s ňou v šialenej radosti a neskrotiteľnej nežnosti.

XXI.

Na zámku chytró zbadali Konôpkov odchod. Mihvok sa prebral o krátkej štvrt hodiny. Vstanúc s pomútenou hlavou na nohy, rozmyslel si, čo sa s ním stalo, i zatackal sa do strážnice, kde spali na laviciach traja chlapi a jeden s hlavou opretou o ruky, složené na stole. Na stole stála sviečka a staré, ošúchané pieskové hodiny, podľa ktorých určovali výmenu stráže. Sediaci vojak sa strhol, keď počul ťažké kroky Mihvokove, a zľakol sa jeho bledej, zakrvavenej tvári.

— Ktože ťa to tak počastoval? — spýtal sa vojak Mihvoka.

— Kto ma tak počastoval? Veru sa tomu nebude dlho tešiť. Nech mi len príde do rúk! — sipel Mihvok, škripuc zubmi. — Ale ty, Tomáš, pošli jedného z týchto skopancov na stráž, lebo brána je otvorená, nech ju zavrie.

— Ty, Cyriak, hej, Cyriak, hore sa, pakuj sa na stráž! — zavolať Tomáš na jedného z mužov na lavici, potrasúc ho surovo za plece.

Cyriak vstal, trel si oči, natahujúc pritom ústa od ucha k uchu.

— Ech, ale ťa drgli, Tomáš!

— Do toho ťa nič, pakuj sa na stráž a zavri dvere na bráne! A ty, Tomo, zaviaž mi tú dieru na hlave nejakým vechťom.

Cyriak sa vypratal a Tomáš vyhladal v malej truhličke kadejaké handry a zaviazal jednou z nich Mihvokovu hlavu. Mihvok mu pri obväzovaní rozpovedal, že prekliaty luteránsky pajtko, kamarát toho votrelca, čo teraz sedí za mrežami a ktorého naučia móresu, chcel ísť zo zámku.

— Vždy ho diabli vláčia, kde ho netreba. Nechcel som ho pustiť; povedal som mu, že kapitán zakázal po noci chodiť.

— Nuž veď je to nie pravda, — poznamenal Tomáš.

— Veď nie, čert tam po ňom. Ale ja som mu chcel urobiť na protiveň, nuž som mu tak povedal. A on, nelenivý, mršina akási, shodil mi prilbu s hlavy a trepol ma akými obuškami, že som hneď odkväcol. No veď mu ja to vyplatím! — zastrájal sa Mihvok.

— Vyplatíš — nevyplatíš, ešte ty zle obstojíš. Načože si mu luhal? Veď on často i po nociach chodieval von; čerti vedia, kde sa vláči.

— A čo teraz? Oznamuj to kapitánovi, či nie? — pýtal sa Mihvok viac samého seba, ako Tomáša.

— Veru mu to teraz neoznamuj. Kňaz chodí von i v iné noci; no, a že teba rypol, to je tvoja vec; ty si len to našiel, čo si hľadal. Iba ak ti je náhlo, aby ťa kapitán ešte teraz vyplatil, najmä keď ho zobudíš. On veru pre tvoju deravú hlavu ani nekýchne.

Mihvok zaškripal zubmi a, hundrúc na Konôpku, ľahol si na lavicu na miesto, kde bol ležal Cyriak.

Zámok ležal nad svojím okolím ako drak na vysokej skale,

nie jemu na ochranu, ale na postrach. Za sto rokov ak mu raz bol na pomoci — utláčať ho utláčal každý deň. Ranné, krvavočervené slnko i túto opachu prebralo k novému životu a škodlivé tvory v jeho rozličných dúpätách, sta hnusný hmyz, dvíhaly svoje chlpaté hlavy a vystieraly svoje prekliate údy, určené len na trýznenie.

Okolo 8. hodiny strhol sa na dvore paloty krik a hluk. Starý i mladý Praskovský si vytreli oči a zívajúc skočili s postelí, aby pozreli von oblokmi, čo sa deje. Videli v shluku starého, ako medveďa chlpatého Maťa smiať sa, ako keby sa bol zošalel, a okolo neho vojakov, husárov a slúžky, robiacich z neho posmech a vymieňajúc si poznámky. Starý Praskovský otvoril oblok a zavolať do dvora na Maťa:

— Čo robíš zázraky? Čo sa tak rehoceš? Naskutku poď hore!

O chvíľu bolo počuť v predizbe Maťove tarbavé kroky, a už i vošiel do spalne, v ktorej i prebravšia sa pani Barbora v sukni, i Praskovský len v nohaviciach sedeli jeden pri druhom na vysokej posteli, celengajúc s nej tučnými a nie práve úhľadnými nohami.

Maťo vošiel a stál zohnutý, ako veľká opica, s hlavou obrátenou dohora, a ani nehlesol.

Praskovský zvolal naň prísne:

— Povedz mi, prečo sa na tebe smejú a aké to robíš divy?

— Spať nedajú človeku, mršiny! — hundrala pani Barbora, trasúc dolnou visiacqu perou, i keď nehovorila.

— No, ako by som sa nesmiel, keď sa mi to ešte nikdy nestalo, — odvetil Maťo a začal sa znovu nezadržateľne smiať, pričom sa mu celá tvár, najmä okolo očí, do hustých vodorovných rancov sbehla a bolo mu vidno medzi skoro čiernymi perami niekoľko dlhých, žltých zubov.

Praskovský i pani Barbora sa museli s ním mimovoľne smiať. Keď prišli k slovu, pani Barbora zavolať netrpelive:

— Veď už hovor, čo sa stalo, ty starý trúp!

Maťo, premáhajúc smiech, vykotal po biede:

— Mňa, hohahahó, zavreli do temnice, hohahahó, v Bašovej veži. Ihahahó!

— Teba zavreli do temnice? — skričal Praskovský už celkom vážne. — A kto ťa zavrel? Nerehoc sa toľko, lebo ti dám dvanásť vytáť, hneď ti prejdú smiechoty!

Maťo zrazu zväžnel a, nevediac sa pretvárať, díval sa na veľkopána ako zbojník a hovoril hlasom surovým:

— Nuž kto? Nuž ten váš kňaz ma zavrel namiesto toho potrimiskára, čo ste ho včera ráno kázali do veže hodiť. A mňa zavrel ten kňaz, mňa, ktorý už od tridsiatich rokov zavieram druhých — nuž či je to nie do popuku?

Praskovskovcom sa celá udalosť nezdala smiešnou, a preto, pretrhujúc jeden druhého, pýtali sa, ako sa to všetko stalo.

— Vtedy vošiel do izby i Ondrej, bosý a tiež len v nohaviciach.

Maťo rozprával, ako ho Konôpka zobudil a kázal zaviesť do Bašovej veže, a vôbec všetko, ako sa stalo. V čas jeho rozprávania prihlásil sa i kapitán Rudo, ktorý referoval, čo sa prihodilo Mihvokovi, a tak vysvitlo, že Konôpka vysvobodil Adama z temnice a ušiel s ním.

Účinok týchto novín bol na jednotlivcov veľmi rozličný. Starý Praskovský uvažoval o celej veci veľmi ľahko, ba, pravdu povediac, bola mu celá príhoda príjemnou: takýmto spôsobom striasol sa Konôpku, ktorý mu prerastal ponad hlavu. Hodil rukou a riekol:

— No, nech ich tam parom uchyťí, aspoň máme s nimi pokoj! Veď si oni tam ešte kdesi krky vylámu.

Praskovský necítil výčitiek svedomia, keď videl z toho pre seba osoh, nejakého človeka hoci mučiť, ale hľadiet na mučenie mu nerobilo zvláštneho potešenia; videl toho vo svojom živote už toľko, že ho to nebavilo.

Pani Barbora bola veľmi rozhnevaná, že im Adam ušiel, lebo sa bola tešila, ako sa bude jeho pekné, mladé telo zvíjať pod ukrutnými mukami. Bola taká namrzená, ako keby ju bol niekto o dávno očakávanú krásnu zábavu pripravil. Príčinu sklamanja nepriznala, ale vysvetľovala svoj hnev tým, že Adamovi, prepečie sa hrozný zločin bez trestu.

— Veď sa ešte nestalo, čo svet svetom stojí, že by taký naničhodný sedliak bol takého pána, skoro grófa — pomyslíte si: skoro grófa! — zmárnil bez pokuty! Už bude koniec sveta, keď sa takéto veci dejú! — kričala a dvíhala nad riedkymi šedinami krytú hlavu svoje neforemné, tlsté ramená. — Bude koniec sveta, koniec sveta!

I Ondreja sa zpráva neprijemne dotkla. Po prvé celú Adamovu vec pokladal za svoju. Jeho žena trpela Adamovou nerozvážnosťou a zlobou, ako on hovoril, a preto i vynútil jeho ukrutné trestanie. Po druhé sa tak, ako jeho matka, i on tešil na mučenie. I hneval sa teraz, ako dieťa, ktorému vzali milú hračku.

— Divím sa vám, pán otec, že si z celej veci nič nerobíte. To predsa nemôžeme tak nechať. To by bolo pekné! Veď by nám tá sberba chytro nad hlavu vyrástla. Čo myslíš, Rudo?

Kapitán bol človek obozretný, keď išlo o jeho kožu. Celá jeho múdrosť pozostávala z toho, že každý predmet dvíhal za ľahšiu čiastku, nechajúc ťarchu iným. Čo chybelo na práci, to nahradil rečami, posudzujúc iných a vystavujúc seba. Každú vec skončil veľmi obratne a chytro, ale takým spôsobom, že nevykonan nič. Teraz mu bolo neprijemné chytiť stránku Ondrejovi proti starému Praskovskému, ktorý sa s vygúlenými očami díval naň; preto nepovedal nič, ale len mykol významne plecami.

Ondrej pozeral nasršene na otca a Ruda.

— Veď ja viem, kde oni šli: iste na Bystricu. A myslím, že by ich bolo ľahko dohoniť.

Rudo sa zabudol a zvolal:

— Veru iste ta šli, lebo Konôpka bol sa vyslovil pred Rhédeym, že onedlho príde ta.

— Tak choďte za nimi, ale čím skorej, a dovedte tých lotrov!
— zvolala pani Barbora i skočila s postele na bosé nohy, že len tak ťaplo, a ako keby sa chcela za nimi rozbehnúť, utekala ku svojej posteli, pričom sa jej krátka sukňa triasla na širočizných bedrách.

Praskovský mykol plecami.

— Pre mňa, nech vezme Rudo so štyroch chlapov, sadnite na kone a choďte za nimi. Ak by sa bránili, tak je to ich vec, čo sa s nimi stane, — nadhadzoval, dívajúc sa významne na Ruda. — Najmä s Konôpkom budete mať biedu, on sa iste podobrotky nedá chytiť.

Rudo sa opovržlivo usmial, pomysliac si na to, ako zariadi tú honbu. Veľmi sa neupachtí. I riekol:

— Dobre, už idem.

— I ja idem s vami! — vykrikol Ondrej.

Starý Praskovský vyzdvihol odmietave ruky a vyriekol dôrazne a pomaly:

— O tom ani reči! Hovorím ti: ani reči! Akože by to bolo, aby Praskovský naháňal mizerného poddaného! Ani reči o tom! Ondrej zanovite mykol hlavou a riekol:

— Pôjdem!

— Hovorím ti, že nepôjdeš! — zavola Praskovský veľmi rázne. — To by som rád vidieť!

— Pôjdem. Čo budete čo robiť, pôjdem, — odriekal Ondrej, dupkajúc nohou.

— Neopováž sa ísť ani na krok! Dám ťa zavrieť! Ktože je tu pánom: ja a či ty? — skočil Praskovský na Ondreja.

— Ale, Peter, Peter, — zavola pani Barbora, — majže rozum! Nuž nech ide. Veď on je mužom grófky a jeho povinnosťou je, aby sa jej krivda pomstila. Čo by povedala Brigita, keby tu sedel a ani prstom nehnul, aby ju pomstil? Peter, Peter!...

Praskovský zadíval sa na ňu.

— Nuž tak i ty? Ani ty nemáš rozumu ani za groš... Rudo, choď už! — skríkol zrazu na kapitána. — Už ste mali na koňoch sedieť.

Kapitán odišiel. Ondrej chcel ísť za ním.

— Ondrej, počkaj, — zavola ho Praskovský, kývnuc mu hlavou, aby sa vrátil.

Keď boli sami, Praskovský zdvihol ukazovák a hovoril skoro šeptom:

— Ste vy len ľudia bez rozumu! Veľmi ľahko sa môže stať, že Konôpku pri tej poľovačke i zabijú. No, a viete, že luteránskeho kňaza, len tak mne nič, tebe nič, zabiť je predsa len nepríjemná vec. Keď už i len pre Bethlena. Ale aj ináč tí ľudia hneď taký

vresk robia, že bude z toho posmech. Ešte i na diéte môže byť o tom reč. No, a keď by ho tak zabili, nuž by bola prvá otázka, kto to urobil? Povedia: Ondrej Praskovský. No, ako sa ti to bude páčiť? No, Barbora, a i tebe, Ondrej, ako? Pýtam sa ťa, ako?

Ondrej odpovedal trucovite:

— Mne je to jedno, nech sa rozpučia, ale ja pôjdem.

Pani Barbora sa hlúpe, prekvapene dívala na muža a Ondreja, otvoriac ústa, pričom jej pera až na bradu odvisla.

— Pozri, Ondrej, majže rozum. Netreba ťa tam. Ak ho Rudo alebo jeho ľudia zmárnia, tak Ruda bez všetkého vydáme, aby sme dokázali, že my sme na celej veci nevinní. Pre mňa, nech si ho upečú a zjedia. Ale teba by som jednako len nechcel vydat.

Ondrej stál na svojom, ako hlavaté diéta. Bolo na ňom vidieť, že čím väčšmi mu budú brániť, tým zarputilejšie sa bude pridržiavať svojho úmyslu.

— Nech sa robí, čo chce, ale ja pôjdem. Pre hlúpeho luteránskeho kňaza nebude nikto veľké kriky robiť.

Starý Praskovský sa nahneval, hlavne preto, že Ondrej nerešpektoval jeho vôle.

— No, nech ťa Boh skára a nech ťa tam všetci diabli uchytia! Choď mi s očú! Nech ťa viac nevidím. Ale keď ťa budú naháňať, ja za teba neponesiem svoju kožu na trh. Pakuj sa mi!

Ondrej mykol plecom a strmo odišiel.

Praskovský pozrel na svoju ženu:

— Takej kaše ste si navarili. Ale si sami zjete! Mne dajte pokoj, keď bude zle, hovorím ti: pokoj!

Pani Barbora sa stále dívala naň; teraz už zavrela ústa, ktoré sa jej od rozčulenia triasly, a nepovedala ani slova. Konečne zaľúčala a začala sa obliekať s pomocou čakajúcej dievky.

XXII.

Ondrej a Rudo kázali osedlať kone. Vzali so sebou štyroch mužov a prikročili ľahkomyseľne, ako keby sa vyberali na poľdňovú poľovačku, ku rozlúšteniu úlohy, ktorá ak sa mala vydať, vyžadovala omnoho vážnejších príprav.

Prešli, veselo sa shovárajú a žartujú, podzámockou dedinou, cez ktorú cesta bola omnoho horšia, ako vedúca voľnými poliami, lebo dobytok ju rozkvasil a z biednych dvorov vytekala na ňu všemožná nečistota. Otrhané a špinavé deti a ženy, ktorým núdza hľadela zo zapadnutých tváří, pozeraly tupo, s nevšímavosťou na jazdcov, ktorí prechádzali popri nich.

Keď vyšli z dediny, zazreli pred sebou širokú, rovnú lúku, ktorou uháňali v nepovedomej radosti z vysvobodenia sa zo zámockého zátvoru, ani na dostihoch, dokiaľ im kone neustaly. Potom sa obrátili bokom, na cestu, vedúcu do Banskej Bystrice, a nikoho ani sa len nespýtajú na ľudí, ktorých naháňali, zaberali napred ako na isté.

Keď kone ustaly, pustili ich na pašu, a sami si zajedli zo zásob, ktoré mali so sebou. Krátko popoludní dostali sa do hlohovských lesov, ktorými viedla ešte horšia cesta, miestami skoro zarastená krovím. Tu išli takým poriadkom, že Ondrej jazdil vopred, v prostriedku štyria mužovia a naostatok, asi sto krokov za nimi, kapitán. Napredovali pomaly, lebo cesta bola taká zlá, že by pri behu boli bývali vystavení nebezpečenstvu, že kone popadajú a pokaličia sa.

Sotva boli v lese pol hodiny, idúc ticho, lebo lesná samota a s ňou spojená možnosť väčšieho nebezpečenstva utlumila ich bujarosť, keď zrazu obskočilo ich asi desať-dvanásť chlapov s holými mečmi a na výstrel hotovými muškétami. Ondrej vytrhol meč a s výkrikom: „Po ňom!“ bez rozvahy hodil sa na dvoch pred ním stojacich ozbrojencov, z ktorých ho jeden od boku udrel pikou po ramene tak silne, že mu meč z ruky vypadol. Ondrej sa teraz zrazu zľakol a povzbudil koňa ostrohami do behu. Kôň obskočil pred ním stojaceho muža s puškou a cváľal vopred, ale už po niekoľkých skokoch zaplietol sa do koreňov, trčiacich na ceste, a padol. Ondrejovi sa pádom nestalo nič; vyskočil na nohy a chcel ujsť do hory, ale traja zbojníci ho dolapili, strepali na zem, odzbrojili a poviazali. Jeho štyroch mužov, ktorí sa srdnate bránili, zabili. Keď Rudo videl, čo sa robí, obrátil koňa, a keďže bol od bitky dost ďaleko, ušiel, ani len nevystreliac alebo meč nevytiahnuc. Jazdil s väčšou opatrnosťou, než nešťastný Ondrej, a tak sa dostal šťastlivo z lesa na roveň, ktorou uháňal za čas takým cvalom, ako len vládal jeho už ustatý kôň.

Bola už tma, keď prišiel do zámku nazad.

Nad zámkom po odchode Ondrejovom a jeho družiny rozprestrela svoje krídla najtemnejšia dlhá chvíľa.

Návštevy do zámku prichádzaly len zriedka, a k starým Praskovskovcom už skoro vôbec nie. Príčinou byly neisté pomery a politické roztržky. Katolík sa na zámku necítil dobre, lebo starí Praskovskovci boli evanjelici, a evanjelici preto nie, lebo mladí boli katolíci. Ťažkosti robilo i to, že vtedajší páni sami vlastne nevedeli, na čom sú. S kým držia, či s Bethlenom, či s kráľom, lebo sa krútili podľa potreby raz ta, raz sem, a tak im bolo ťažko pozerať jeden druhému do očí, keď nevedeli, ktorý v tú chvíľu aké stanovisko zaujíma.

Vo svojej namyslenosti Praskovskovci vôbec pokladali za nemožnú vec, aby obcovali s nižším alebo podriadeným človekom. Takí ľudia žili len na to, aby im slúžili a sa pred nimi klaňali. Jedinú výnimku tvoril Konôpka, postavenie ktorého najmä mladí Praskovskovci trpeli nie bez odporu.

Večer toho dňa, keď Ondrej odišiel, Praskovský sedel so svojou ženou vo svojej obľúbenej izbe, na svojej stolici. Pani Barbora vyšívala a rozprávala bez prestania už mnoho ráz opakované udalosti, s mnoho ráz prednesenými poznámkami k nim, ktoré všetky jej muž už dávno nazpamäť vedel. Peter Pavel sa díval na ňu a

len tu i tu prisvedčil hlavou, alebo hodil rukou, Chybela mu spoločnosť, chybel mu Konôpka a Ondrej, jednako len ľudia, ktorí mali aspoň nové myšlienky, o ktorých sa dalo hovoriť, pričom mu myšlienky Ondrejove svojou neodôvodnenosťou boli milšie, než rozumné Konôpkove, lebo mu dali príležitosť preukazovať svoju rozvahu.

Vošiel husár a oznámil príchod kapitána, žiadajúceho výsluch.

Praskovský bez slova kývol hlavou na znak privolenia a pani Barbora sňala si okuliare s nosa a, odložiac vyšívanie, obrátila sa očakávaním smerom ku dverám.

Kapitán vošiel; jeho zjav sám hlásil nešťastie: bol bledý, vlasy rozstrapatené, háby mal v neporiadku a ruky sa mu triasly. Pani Barbora zalomila rukami.

— Čože sa stalo, pre Boha? Kde je Ondrej? — zvolala zdesená.

Praskovský sa bez slova díval na neho s rukami opretými o kolená, nachýliac k nemu tvár s dlhou, šedivou bradou, s vymaľovanými perami a obrvami.

— Ondrej, pán Ondrej je nie tu, — začal kapitán zajakave. — Prepadli nás v hlohovských horách zbojníci, našich chlapov porúbali a pána Ondreja azda zajali, odviedli...

Pani Barbora skričala, ani keby ju niekto bol bodnul, a začala nariekať a rukami zalamovať; vôbec výbuch materinského žiaľu úplne sotrel s nej všetku dresúru a urobil ju rovnou každej, ňou tak opovrhovanej sedliacke. Kričala a trhala si šedivé vlasy; ztratila úplne všetku rozvahu, opanovaná jedine zdrcujúcim pocitom ztraty jediného syna.

Praskovský sa pýtal, hľadiac ostro na Ruda:

— A ty ako si ušiel?

— Ja som ušiel takým spôsobom že som sa cez troch chlapov presekal. Videl som, že všetci naši mužovia už ležia pod koňmi, že Ondreja obstali a že je už na zemi. Bolo ich toľko, že bolo úplne vylúčené ho zpomedzi nich vysekať. Obrátil som sa a utekal som hľadať pomoc.

— A bližšie jej nebolo, len tu? — pýtal sa starý, nespúšťajúc očí s Ruda.

— A kde, veľmožný pane? Bližšie je len hrad Dorházyho, no a ta by som bol darmo šiel.

— Tak je Ondrej ztratený! — vyriekol Praskovský ako neodvolateľný výrok a sklonil hlavu na prsia, že mu dlhá brada odstávala od brucha.

Rudo stisol plecami, čo keď pani Barbora zazrela, zostupňovala nárek a ako chytro vládala, utekala ku grófke, aby mala aspoň pôžitok, že ona jej oznámi hroznú novinu. Cestou zalamovala rukami a nariekala, že sa ozývalo v celej palote.

Starý Praskovský sedel ďalej s rukami na kolenách opretými a s hlavou hlboko sklonenou. Hlavou mu vírily všelijaké myšlienky.

— Nerád som mal toho chlapca, bol môjmu srdcu cudzí. Koľko som musel zaň obetovať a koľké príkorie prežiť! A ráno

som ho i preklial... Čo tam po tom, teraz som ja ostatný môjho rodu. Musím ukazovať žiaľ a musím ho mužne prenášať, ako sa patrí na Praskovského. — I vydvihol hlavu a, urobiac utrápenú tvár, zavzdychol bolestne a hlboko: — Môj Ondrej, môj jediný syn, ty si nás opustil! — a spustil hlavu zasa.

Kapitán pri všetkej ľahkomyselnosti s útrpnosťou hľadel naň. Nevediac, čo rieci alebo robiť, prestupoval s nohy na nohu.

— Ostatný rodu som, — myslel ďalej Praskovský. — Môžem teraz potroviť, čo majetku mám. Môžem ísť bývať do Prešporku alebo do Viedne, nemusím v tejto temnici sedieť... Ondrej sa pomínul, a podivné, že mi je celkom nie ľúto za ním. Naopak, ako keby mi tarcha bola odpadla. Nuž teraz som ja ostatný svojho rodu. Akú to žiaru hádže okolo mojej postavy. Som ešte hodný a silný muž. Keď vo Viedni pri dvore vystúpim v svojej skvostnej dedovskej šate, aké šuškanie bude okolo mňa: „Hľa, ostatný z rodu Praskovských! Aká škoda toho rodu, aký muž!“ I mladším ženám zatrepoce srdce. Možno, ešte i mne láska kvitne!

Mimovoľne zvolal: „Ach!“ a zdvihol hlavu; roztúženú tvár obrátil dohora a rozhodil ramenami.

Rudo cítil bolesť, ktorá podľa jeho mienky musela lomcovať Praskovským, a veľmi naň účinkoval mužný spôsob, akým ho prenášal bez plaču a nariekania. Keď videl ostatný posunok jeho a počul slovo „ach“, myslel si, že ho bolesť azda predsa premôže a že začne nariekať, i hodil sa pred ním na kolená a dotknul sa nesmele jeho nohy.

— Veľmožná milosť, veď je ešte nie všetko ztratené. Môžeme poslať mužov za tou bandou, možno ho vysvobodia, možno vykúpia!

Praskovský pozrel na Ruda a spamätal sa; bol úplne zabudol naň, že je v izbe.

— Rudo, pre mňa viac niet potechy na tomto svete. Ja som už človek mŕtvy. Mne už len o to ide: tento bôľ, túto zkušku nášho Boha preniesť, aby som neurobil hanbu svojim deťom.

I zdvihol hlavu s výrazom svätca a položil si jednu ruku na srdce a druhú žehnajúcu na hlavu Rudovu.

— Boh ťa požehnaj, syn môj, a zachráň od každého bôľa, ktorý presahuje ľudské sily.

Rudo chytil Praskovského ruku a bozkal ju, pričom mu slzy hraly v očiach; potom vstal a, hlboko sa pokloniac, vyšiel.

Keď starý Peter Pavel Praskovský zostal sám, poobzeral sa a zasmial sa hlasne. Hneď sa i strhol a obzrel ustrašene ešte raz po izbe, lebo sa mu zdalo, že okrem svojho smiechu počul aj iný, a to musel byť — diablov.

XXIII.

Grófka Brigita, ležiac v posteli, počula nárek pani Barbory na chodbe a zdvihla sa zobrašene z perín. Ona milovala svojho muža, i zľakla sa, počujúc plač, že sa mu prihodilo nejaké nešťastie. Čítanie lásky a túžba za ňou, len na podklade prirodze-

ného inštinktu ženy, boly u nej silne vyvinuté. Ona túžila za mužmi vôbec, a jej lásku si vydobyl, kto najlepšie zodpovedal jej chútkam, bez zvláštneho ohľadu na duševné vlastnosti. Také ženy môžu i verne a dlho milovať jedného muža, keď im nepríde do kráľov iný, ktorý ich túžbu za pôžitkami lásky a ich obrazovnosť silnejšie nepodráždi. Tohoto druhu ženy opatrujú chorého manžela s najkrajnejšou pečlivosťou, ovdovejúc, chcú sa na jeho hrobe pripraviť o život a — vydajú sa za iného o dva-tri týždne.

Pani Barbora vbehla do spálne Brigitinej s krikom:

— Ondreja zabili, už je po ňom, už je po ňom! — i hodila sa na posteľ grófkynu, plakala a bila sa zúfale po hlave.

I Brigita skričala zdesene:

— Pre Boha, kde je, čo je s ním? Rozprávajteže! — i dr-mala bezohľadne pani Barboru za plecía a hlavu.

— Zbojníci ho zabili! A ako sme mu bránili, aby nešiel, ako sme ho prosili: neposlúchol!

Brigita pri neočakávanej ztrate žalostne nariekala a zalamo-vala rukami. Medzi nárekom, odpovedajúc na zimnične predkla-dané otázky, pani Barbora vyrozprávala, čo bola počula od kapitána.

— Nuž to je ešte nie isté, že ho zabili. Len ho chytili! — zvolala Brigita. — Tu treba všetko urobiť, aby sme ho vymohli.

I soskočila s postele a pobrala sa obliekať. Žoša a druhá slúžka, stojace doposiaľ nehybne ani sochy pri skriniach, pribehly k nej a pomáhaly jej, trasúcej sa od slabosti a rozčulenia na celom tele.

Keď sa ako-tak obliekla, utekala, opierajúc sa o slúžky, do izby Praskovského; za ňou šla pobelhávajúc pani Barbora, vykla-dajúc o svojom synovi, aký bol dobrý, podarený, ako ju vždy po-slúchal, a ako len teraz bez neho bude.

Peter Pavel Praskovský synovi vôbec sotva bol venoval myšlienku; hútal o tom, ako si teraz zariadi svoj život a ako nad-viaže zasa spojenia so svojimi dávnymi priateľmi a najmä so žen-skými, ktoré sú či vo Viedni, či v Prešporku.

Keď Brigita a pani Barbora vošly naraz s hurtom a ná-rekom, oblapil grófkku, pohladil ju po ublednutej tvári a dal výraz svojmu predstieranému hlbokému žiaľu a ľútosti.

— My už hľadáme do hrobu, my už nevysloviteľný bôľ dlho nepotrpite. Ale ty, dcéra moja, pred ktorou stojí život, ty si od-súdená na dlhé utrpenie. Boh nech ťa poteší. Len On ťa môže pozdvihnúť, k Nemu sa obráť, dieťa moje nešťastné.

Tu sa trochu ponamáhal, i podarilo sa mu dosť prirodzene zaplakať a so dve-tri slzy vytisnúť.

— Nie, pán otec, ja neverím, že by Ondrej bol mŕtvy. To je nemožné, on musí žiť! Veď by ho boli tí zbojníci hneď na mieste usmrtili, ako ostatných, keby neboli mali s ním iné úmysly. My musíme všetko možné urobiť, aby sme ho vysvobodili! — zvolala rozhodne Brigita, krútiac hlavou.

— Pravdu má Brigita: on celkom iste žije a my ho musíme

vysvobodit. Len ty si taký nedbaj, a hneď i na to najhoršie pristaneš, — osopila sa na muža pani Barbora.

— Nuž čože mám urobiť, čo? A chceli ste ma poslúchať, keď som mu kázal, aby tu sedel? Neskočila si na mňa i ty? — hovoril starý Praskovský nie bez uspokojenia, že sa jeho obavy vyplnily. — A či viete, kde je? Viete, či ho už neodvliekli do Turecka? Alebo jestli je i v našej krajine, kde ho budeš hľadať a kto?

— Peter, ty si ani nie otec! Akože môžeš takto hovoriť? Veď ty tak hovoríš, ako keby ti ani nezáležalo na tvojom dieťati, — skočila mu do reči jeho žena.

— Pošlime poslov o pomoc všade, ku Bethlenovi, ku Buquoyovi, ku stolici, ku priateľom a známym našim! Musíme ho najst; musíme vedieť, čo sa s ním stalo! Bože môj, Bože, nemôžeme ho tak opustiť! — kričala rozčulená Brigita, behajúc po izbe a zalamujúc rukami. — Viem, potrebné sú peniaze: dám všetko, čo mám, len ho neopúšťajme.

Na tupú dušu Praskovského predsa účinkoval do istej miery žiaľ Brigitin. Plač jeho ženy mu bol protivný.

— No, dobre, dieťa moje, dobre. Veď sa to rozumie samo sebou, že urobíme všetko, čo je v našej moci, aby sme mu pomohli. Zavolajte všetkých potrebných ľudí, aby sme sa poradili.

Pani Barbora i Brigita utekaly a poslaly ku Praskovskému každého, kto im pod ruku prišiel.

Peter Pavel, zostanúc sám, hodil rukou. Zamrmlal:

— Načo daromné komédie? Ale ženy musia niečo vyčítať, či to pomôže, či nie. Kdeže ho najdeš v hlokovských horách, človeče, pomysli si, v hlo-hov-ských ho-rách!

Na druhý deň sa rozbehli po susedoch a po rozličných vojskách v okolí poslovia s listami, ktoré Brigita zväčša vlastnoručne popísala, s prosbou o pomoc. Výsledok jej ustávania bol, že susedia prichádzali dosť husto do zámku, zajedli a zapili si, pobesedovali a podľa svojej povahy tešili alebo strašili svojich hostiteľov. Donášali rozličné zvesti, ktoré sa všetky dokázaly byť nepravdivými. Jeden z Bethlenových „óbešterov“ poslal čatu za zbojníkmi, pravda, bez výsledku. Komandant oddielu cisárskych vojsk pýtal popredku 1000 zl. na výdavky, ktoré mu Brigita poslala, dúfajúc, že obeťami prinúti osud, aby jej bol prajný. Nezabudla sľúbiť sv. Brigite kaplicu a nepretržený polročný pôst, keď sa jej muž šťastlive navráti.

Až na šiesty deň po zmiznutí Ondrejovom prišiel okolo poludnia do zámku Cigán Fero Gregor s Konôpkovým listom.

Zpráva, že je Ondrej na živote a že je v bezpečnosti, zapríčinila grófke a pani Barbore takú radosť, že zabudly na všetky ostatné nepriaznivé okolnosti, a najmä na tú, že je veľmi dokaličený a chorý. Praskovský, ktorému novina neprijemne prekrižovala zámery, zakrýval nedostatok radosti nad novinou svojou strojenou starostou, či je Ondrej nie poranený priťažko, alebo azda až na smrť, čím na svoje uspokojenie pridúšal i veľmi mu neprijemnú radosť „tých bláznivých žien“.

Pani Barbora teraz našla nový dôvod, že sa Ondrej musí zdravý vrátiť. Vypočítala všetky jeho dobré vlastnosti, spomínala jeho milé, detské kúsiky, ako dôkaz jeho zvláštnej nadanosti. Zabúdala, že keď i jeho detinstvo sľubovalo azda zvláštnejšieho človeka, že jeho mužský vek ten sľub nesplnil. Ale jej to stačilo za dôkaz, že takého človeka Boh nemôže zničiť, a preto opakovala:

— Peter, ty si zlý otec, keď sa neraduješ, že žije a že zdravý príde domov.

Ako sa grófka Brigita dozvedela, že Ondrej žije, hneď sa rozhodla, že pôjde k nemu.

— Cítim sa už celkom dobre, nezostanem tu ani hodinu dlhšie, ako musím.

— Nonono, len tak neutekaj, dieťa moje. Na takú cestu sa musíme poriadne pripraviť. Potrebujeme ľudí posháňať, musíš mať *salvus conductus* i od Bethlena i od cisárskych, musíme vozy uviesť do poriadku. Veď Praskovská, rodená grófka Kahlenberg, predsa nemôže cestovať ako hocijaká pobeľhica...

— Vezmeš so sebou periny — tie hodvabné — bielizeň, šatstvo — skočila Praskovskému do reči pani Barbora. — Hodvabné periny, bielizeň, akože, aby tí ľudia videli, s kým majú do činenia.

— Dobre, dobre, pani matka, len všetko čím skorej. Hoci si myslím, že i bez perín poznať na mne, kto som, — mienila grófka Brigita, hrdo podhodiac hlavou.

— No, a čo poviete na to, že práve Konôpka s Adamom ktorého ste chceli roztrhať, upiecť a obesiť, zachránili Ondrejovi život? Čo poviete na to, milé panie? Myslím, že mu len patrí za to nejaká odmena.

Praskovskému skutočne ani najmenej nezáležalo na tom, aby boli Konôpka a Adam odmenení. Naopak, myslel si, že škoda, že zbojníci i s nimi neurobili poriadok, ale dobre mu padlo i týmto byť paniam nepríjemným.

— Odmena! — zvolala pani Barbora. — A za čo? Že utiekli zo zámku?

— Veď keby nie oni, mohol Ondrej zdravý doma sedieť, — vykladala grófka.

— No, to už zasa nemáte pravdy. Konôpka vedel, aká hostina očakávala Adama, a iste mu to povedal, ako i to, že Ondrej nástojil na tom najväčšmi, aby ho tak ukrutne mučili, a predsa sa bili zaň obidvaja. A nemuseli sa, nemuseli. Bolo by im ľahšie bývalo odísť a nechať Ondreja osudu.

— Čože je takému chlapovi biť sa? To mu je ako tancovať. No, veru! A za to ho ešte máme platiť? — odvrávala pani Barbora.

— Pani matka, nie je to celkom tak. Ja viem od môjho otca, že taká bitka je nie práve tanečná zábava, — bránila Brigita viac povolanie otcovo, než Adama a Konôpku.

— Nuž dajte tomu kňazovi desať dukátov, veď taký žobrák nikdy toľko peňazí ani nevidel naraz, a Adamovi päť, — rozhodla pani Barbora.

Praskovský sa zasmial, že sa mu brucho triaslo. Grófka Brigita s pohrdlivým posunkom odsekla:

— Na málo ceníte svojho syna. Môj manžel mi je omnoho drahší.

Na štvrtý deň po príchode Fera Gregora do zámku vyšla z jeho brány výprava do Rovnian pod velením poručíka Rocha Mánika. Grófka Brigita so Zošou sedely na koči, tahanom šiestimi koňmi, ktorý pozostával z polkruhovitej kasne, visiacej na dlhých silných remeňoch nad kolesami. Keď sa grófke zunovalo morskú chorobu zapričiňujúce kolísanie na takej sprave, presadla na pekného bieleho koňa, na ktorom sedela iste a úhľadne. Keď sa Zoša nabažila vzenia, ktoré na biednej ceste nebolo veľkým pôžitkom, hoci jej ho pešo mimoidúci závideli, vykračovala pešo popri koči, čo mohla tým ľahšie urobiť, lebo o tom nemohlo byť ani reči, že by sa na takej mašine dalo pobehnúť. Okrem koča byly ešte i tri nákladné vozy, jeden z nich vystlatý ako pohodlná postel', na ktorej mienili nazad doviesť Ondreja. Výpravu sprevádzalo pätnásť dobre ozbrojených jazdcov; viedol ju Cigán Fero jemu veľmi dobre známymi cestami.

XXIV.

Trvalo skoro dva týždne, dokiaľ po odchode Fera prišla Brigita do Rovnian. Za tento čas stav Ondrejov sa hodne polepšil. Prišiel k sebe a zmocnel; ľahšie rany sa mu zahojily, len podošvy a niekoľko otvorených rán na tele sa mu hnojilo a vyžadovalo omnoho dlhšieho liečenia. Konôpka bol tej mienky, že sa Ondrejovi nohy nikdy úplne nezahoja.

Ondrej bol v prvé dni ku Konôpkovi a Adamovi veľmi vďačný a hovoril s nimi ako so seberovnými. Ako sa jeho stav lepšil, jeho chovanie sa so dňa na deň stávalo nemilším a odpudzujúcejším. V ostatné dni Konôpka a Adam vôbec nevošli k nemu, len keď to bolo nevyhnutne potrebné. Najmä proti Adamovi bol do krajnosti surový, nadával mu a jeho služby neprijímal. Adam si z toho mnoho nerobil. Pomyslel si: „Hľa, pán! Dokiaľ kapal, bol ako med, a teraz už cerí zuby. Parom po ňom! Beztoho odídeme dnes-zajtra a nevidím ho azda nikdy viac.“

Príčinou premeny Ondrejovej bolo, že mu zišlo na um, že on, Ondrej Praskovský, bozkával ruky Konôpkovi a Adamovi, keď ho s nasadením svojho života tak hrdinsky vysvobodili z jeho ukrutného položenia. Krv mu vstúpila do hlavy a srdce sa mu búrilo, keď si spomenul, že sa natoľko uponížil a zabudol, že hlúpym, ani nie zemänom, a čo viac, celkom sprostému sedliakovi, bozkal ruku! Pokladal to za najväčšie poníženie. Pravda, on sám sa ponížil, lenže v takom stave, keď nebol celkom pri sebe, a tí niktoši, žobráci opovážili sa od neho prijať taký znak vďaky, ktorý ho poníži na celý život. Zdalo sa mu to najbiednejším činom jeho celého dosavadného života, ktorý sa vyznačoval i tak dost nechvalnými skutkami. Psa, koňa, hocijakého zvera by bol Ondrej

bez ostýchania bozkával, ale ruku bozkať poddanému, to prestupovalo každú medzu pohanenia.

A Konôpkovi a Adamovi vôbec ani na um nezišlo, že im Ondrej bozkával ruky, obidvaja si tento jeho výčin ani neupovedomili. Keď vošiel k nemu Konôpka alebo Adam a díval sa na ich „ručiská“, zanovite mlčal, a keď sa ho niečo pýtali, odpovedal surovosťou. K pani Kláre, naopak, choval sa až prehnane vďačne a uznanlive. Za každú jej službu sa jej nevedel dost naďakovať a prenasledoval ju vďačnými a obdivujúcimi rečami a pohľadmi, čo zasa jej nebolo milé, následkom čoho ho tiež len vtedy navštívila, keď tomu nebolo vyhnutia. Vcelku bol ponechaný na opateru starej Katy, ktorá sedela celé dni pri nohách jeho postele na nízkom stolčeku a zväčša ticho driemala. Rovniansky ho pozrel každý deň i viac ráz. Vošiel vždy s hurtom k nemu a rozprával sa s ním o rozličných dávnejších udalostiach, poľovačkách a ženách. Títo dvaja sa najlepšie snášali.

Konôpkovi v Rovňanoch horela pôda pod nohami. Pani Kláre sa vyhybal tak, ako i ona jemu. Túžili za sebou, ale báli sa byť spolu osamote. Väčšinou chodil alebo jazdil po okolí sám, alebo s Adamom. Najradšej bol sám so svojimi myšlienkami a citmi. Začínala sa v ňom zakoreňovať myšlienka, že si bez oprávnenia namýšľal, že ho pani Klára miluje. Veď, hľa, vôbec sa mu vyhyba, pričom zabúdala, že on to isté činí. I pani Klára i on boli so dňa na deň akísi chudší, nejedli, nespali, bledli. Na obidvoch i povrchný pozorovateľ musel vidieť, že im čosi zožiera srdce, len Rovniansky nepobadal nič; hovoril, žartoval, ako človek so všetkým úplne spokojný, dom sa ozýval jeho hromovým hlasom a smiechom.

Raz popoludní Konôpka vyšiel zasa na prechádzku do okolia dediny. Bolo mračno a zdalo sa, že pod večer alebo v noci bude pršať, čo ho však nezdržalo od vychádzky. Kráčal zamyslene poliami a lúkami, stále si lámuc hlavu na nejakom rozuzlení svojho pomeru k pani Kláre, a to na rozuzlení takom, ktoré by aspoň čiastočne zodpovedalo jeho túžbe. Ale o každom sosnovanom pláne sám nahliadal, že je to len márné snenie.

Zadíval sa na kvety na lúke. Aké boly rozmanité a krásné! Jeden krajší od druhého. Ako to len môže narásť také krásné? Čo je toho príčina, že sú také rozmanité? Zohol sa a odtrhol tu i tu kvietok. Obzeral pekný kvietok; dojímala ho jemnosť kalicha a prášnikov, podivuhodné zafarbenie a rozličnosť listov. Zdalo sa mu, ako keby kvet bol žijúcim tvorom, ktorý sa trasie v jeho prstoch a schyluje dovedna. Videl, že je kvet veľmi složitý výtvor prírody. Pomyslel si, že keby koruna tvorstva, dušou obdarený človek, mal složiť taký kvet, ktorý zo semena vyrastie z hlúpej, nemej, necitnej zeme, že by múdrosť a umenie celého žijúceho a živšieho človečenstva nestačila na to, aby složila čo i len jednu trávičku. I zazdalo sa mu, že každá rastlinka je zázrak, že i najposlednejšia bylina je ohromujúcim obrazom božej moci a že tieto všetky divy len preto neúčinkujú na nás, lebo si ich ná-

sledkom ich všedností nevšimame. Veď, hľa, celá príroda, celý všomír je nič iného, ako zázračným dôkazom jestvovania Stvoriteľa.

V takýchto myšlienkach zabratý, vykračoval si, trhajúc a obdivujúc najkrajšie kvety, až vyšiel na dosť vysoký kopec, s ktorého mal s jednej strany rozhľad na rovinu, veľmi riedko posiatu dedinami, a s druhej strany na kopec a vyššie vrchy s hustými horami a s holými, len zelenou trávou krytými štítmi. Keď zastal na temeni kopca, zachádzajúce slnce klonilo sa nad rovinou; za ním tvorily temné mraky oponu, zahaľujúcu vidiek, tak že len nejasné obrisy jeho prezeraly cez hustú oblačnú hmlu. Jednou z medzier oblakov, pozlაცujúc ich okraje, v rovných čiarach kuželovite prebleskúvaly lúče slnca a, osvetľujúc ani magickou lampou kruh kraja, v ktorom bolo jasne vidieť dedinu Rovňany so stromami, domami, kostolom a kaštieľom, blýskave sa odrážaly od oblokov týchto budov. Okolie ostro osvetleného kruhu bolo v hlbokej tóni.

Tento keď i nie každodenný, ale vcelku obyčajný zjav zasa vzbudil v Konôpkovi myšlienky na božskú moc.

„Hľa, ani pre zábavku, aký veľkolepý obraz si utvorí Hospodin, že naplní ľudskú dušu úžasom a podivením! Nuž Pán vie, čo chce, a my musíme činiť a činíme len Jeho vôľu. A Pán dal do môjho srdca a do srdca tej ženy pocit, ktorý nás ženie jedného druhému do náručia. My sme Jeho tvormi: musíme Ho poslúchať... Akože? Musíme stať vôľu Hospodina poslúchať každý cit, ktorý sa v nás ozve? Tedy mám zabiť neprajníka, mám odcudziť šperk, za ktorým bažím, mám odlúdiť ženu, ktorú milujem, i keď prisahala inému vernosť? Veď Boh mi dal i rozvahu a dal mi nepodplatiteľnú a neoklamateľnú smernicu môjho činenia a konania, dal mi svedomie! A čo ono hovorí na takéto činy? Hospodin žiada od svojho najvyššieho tvora boj proti prirodzeným chťičom, a ten boj je tým slávnejší, čím je ťažší...“

Konôpka hlboko vzdychol a sklonil hlavu nízko na prsia.

„Pane Bože, Tvoja najsvätejšia vôľa nech sa stane! Vďačne by som obetoval život, ale ešte ťažšiu obeť žiadaš. Daj mi sily, aby som ju dôstojne doniesol.“

Kráčal dolu vrškom, ustáľiac sa, že zajtra vyhľadá pani Kláru a že jej oznámi výsledok svojho rozjímania a obodrí i jej dušu pre potrebné zriekanie.

Konôpka nemohol pomýšľať na „práva individua“, lebo vtedy ešte filozofovia neboli vynašli tento kepienok každej ľudskej slabosti. Keď boli vtedy ľudia obeťami svojich náruživostí, tak boli na vlastnú päsť, a ostatní ich neobdivovali ako „nadľudí“, ako herosov, šliapajúcich božské a ľudské zákony, aby sa „vyžili“ podľa svojej vôle, ale ich odsudzovali ako diablom posadnutých zlosynov.

Na druhý deň popoludní Konôpka kráčal do záhrady, kde bol zazrel biele šaty pani Kláry miháť sa medzi stromami na kvetmi posiatom trávniku. Išiel za ňou a pozdravil ju. Ona mu

odpovedala na pozdrav, ani sa neobrátia k nemu. Šiel niekoľko krokov popri jej boku a potom začal prítlumeným, mäkkým hlasom:

— Šlachetná pani, čo vám je? Vo vás musí hľodať akási bolesť. Vy ste v ostatné časy...

Tu sa pani Klára obrátila k nemu a, složiac ruky na prsiach, pozrela mu do očí. Silný cit pretrhol ani príval všetky hrádze umiernenosti, mravných zásad a viery.

— Vy sa to pýtate? — zvolala nie bez bolestnej výčitky. — Milujem vás, a nesmiem. Viem, že každý môj vzdych je smrteľný hriech. Rútim sa do priepasti, a neviem sa zastaviť. Daromné sú všetky moje prosby, márné moje modlenie. Každý svätý má vašu tvár a i najsvätejšia Panna mizne pred vašim obrazom. Chcem vás nenávidieť, a mám vás tým radšej. Sputaná som železnými okovami povinnosti, ktoré by som chcela pretrhať, a nemôžem. Smilujte sa nado mnou! Ukážte mi cestu, kadiaľ mám kráčať, aby sa mi vrátil môj pokoj!

Konôpkovi sa zdalo, že sa zem s ním zdvihla a všetko okolo neho že sa zahalilo rajským svetlom. Bol by sa najradšej hodil pred ňou na kolená a vzýval ju ako božský obraz. I složil pred ňou ruky:

— Vy ste môj život! Ja vás vidím zahalenú do zlatého oblaku takej dokonalosti a krásy, že je to pre ľudské stvorenie ani nie možné. Ako vás milujem, aká ste mi drahá, to vám ani nemôžem vysloviť. Som najblaženejším tvorom, že mi Boh daroval neoceniteľný poklad vašej lásky. Klára, drahá moja, my musíme byť tejto veľkej milosti božej hodni. My ju nesmieme poškrniť, ona musí zostať čistým spojením našich duší teraz a vždy, a tak nám zostane i prameňom stáleho a nevyšľovného blaha.

Pani Kláre sa pri reči Konôpkovej oči zasvietily a sadol jej šťastlivý úsmev na tvár. Jeho reč našla živú ozvenu v jej srdci; vyzdvihla sa i ona s ním do vysokých vrstev ideálov.

— Nech sa stane, ako si žiadaš, drahý môj, — povedala a, složiac ruky na prsiach, sklonila hlavu.

Zamkli a, sklopiac oči, dívali sa na zem. Na tú všematku zem, ktorá stále oplodňuje a rodí, ktorá sa hojnosťou svojich detí prikryva, ako najpestrejším kráľovským plášťom, a ktorej detmi boli i oni.

I zdalo sa im, že celé pozdvihnutie ich duší je na slnci rýchle sa tratiaca hmlička; zdalo sa im, že tak bolestne cítia neukojenú túžbu za sebou, ako pálenie žeravého železa, a také napätie vôle bolo potrebné nehodiť sa jeden druhému do náručia, aké je potrebné nevyhnúť sa páli ohňa, keby to bolo ľahko možné jednoduchým pohybom.

Konôpkovi vysadol pot na čelo a nohy sa pod ním triasly. Videl, že jediná možnosť vyhnúť sa prestúpeniu božieho zákona je, keď sa vzdiali, i odišiel bez slova neistým krokom, cítiac sa slabým a ustatým na spadnutie. Pani Klára sa trochu zatočila a spadla na trávu, do ktorej sklonila hlavu na složené ramená a plakala

tak usedave a s takým prenikavým žiaľom, že si žiadala ako jedinú úlavu hneď umrieť.

Konôpka sa obzrel a videl, ako sa krásna postava pani Kláry zakolísala a spustila na zem; videl na jej chvení, že náruživé plače. Myslel si, že rozumie jej bôlu, lebo i on trpel. Ale sa mýlil. Ani netušil, aký rozdiel je medzi rozsahom jeho cítenia a jej. Preň bola láska pani Kláry len epizoda, pravda, taká, ktorá nechá nesmazateľné stopy v jeho celom živote. Láska ho neopanovala natoľko, aby na jeho ostatné konanie bola mala rozhodujúci vliv, keď bol so sebou na čistom, že pani Kláru opustí.

Pani Kláre sa zdalo, že jej láska je všetko na svete. Celý jej život bol riadený len týmto pojmom. Dokiaľ neznala Konôpku, bola v Rovňanoch so svojím mužom, so svojimi poddanými a susedmi spokojná, keď i nie šťastlivá. Teraz rozhovory s Konôpkom vzbudily v nej zasa túžbu za vyšším životom, z ktorého sa bola nevdojak vyšmykla. Pravda, klamala sa, lebo nie rozhovory boli príčinou tejto túžby, ale sám Konôpka, stelesňujúci vyššiu kultúru, ktorú privlastňovala jeho rečiam. Zdalo sa jej, že Rovňany bez Konôpku sú najostatnejšou obcou na svete, že jej muž a jeho priatelia sú najvšednejší ozembuchovia, mŕtvu tichosť umu ktorých nepobúri nikdy nijaká odťaženejšia myšlienka; sedliaci že sú nečistá, do krajnosti pôverčivá, stále hladná a chorá luza. V tomto očistci musí stráviť ostatný svoj život, odrezaná od sveta a vystavená stálemu nebezpečenstvu prepadnutia skrze bohvie aké sverepé bandy. Takto teraz má žiť, odlúčená naveky od najmilšieho, čo na svete pre ňu jestvuje, sožieraná neukojiteľnou túžbou za ním. Predstava, že by s Konôpkom mohla stráviť život v krajnej biede, hoci v temnom žalári, ju naplňovala blaženostou. Celý jej život bol sústredený len v ňom, bez neho nemalo pre ňu nič viac nijakého záujmu.

Keby bol Konôpka vedel, čo sa s ňou deje, bola by azda v ňom zkrsla obava, že jeho konanie môže znamenať i jej zahynutie. Bol by svoje počínanie musel ešte raz prezkúšať, a možno, že by ono bolo bývalo iné. Bol by azda povážil, že obetuje cennú ženu bezcennému, len pudovým životom žijúcemu mužovi, a možno, že by mu bolo prišlo vnuknutie, ktoré by bolo uspokojilo i jeho svedomie, i jej poľahčilo znášať svoj kríž. Bol by nahliadol, že spolužitie pani Kláry s jej mužom bolo pre ňu pri všetkom napätí sily jej duše fyzicky tak nemožné, ako môže byť nemožným požitie pokrmu, ktorý žalúdok odopiera.

Ale o tomto všetkom nemal Konôpka ani tušenia. Jeho postavenie bolo v každom ohľade výhodnejšie, lebo bol pánom svojho osudu, a pani Klára, naplnená v kritickej chvíli novostou ideí Danteovej Beatrice a Petrarkovej Laury a zdržiavaná i svojím ženským studom a hrdosťou, neukázala mu svojho vnútra v takom stave, v akom bolo. Veď ani sama ešte nebola so sebou celkom na čistom. Spamätala sa, ale keď bolo už neskoro. A keď raz pristala, nechcela, nemohla: hrdosť jej nedovolila svoje slovo rušiť.

Pravda, i Konôpka pobadal, že berie na seba azda väčšiu tarchu, ako unesie, ale veľkosť obete, donášaná viere a mravnému presvedčeniu, mu pomáhala pretrpieť hlodajúci bôľ.

Neskoršie prišiel čas, keď myslel, trápený nevyliciteľnou svojou ranou, že pani Kláru príľahko prenechal jej osudu, a keď v nespavých nociach predkladal hviezdám otázky, nemohly mu dať nijakej útechy.

Keď sa po záhradnej schôdzke sišli, pretvárali sa, že sú šťastliví, že sú spokojní s takým upravením svojho pomeru, a obidvaja videli, že vynútené úsmevy klamú a žiaľne k zemi obrátený zrak hovorí pravdu.

Konôpka by bol najradšej hneď odišiel, nádejúc sa, že poľahčí i pani Klárinu utrpenie, i svoje, keď nebudú musieť bojovať stále so sebou, ale keď jej spomenul, že chce odísť, zbledla a skoro ztratila povedomie.

— Nechoď, počkaj aspoň, dokiaľ príde odpoveď od Praskovských! — zvolala, obrátiac k nemu prosiace, smutné oči.

I zostal.

Adam, príľnuvší ku Konôpkovi ani k staršiemu bratovi, videl, aký je Konôpka premenený, a neušlo jeho oku ani to, že pani Klára je nie taká, ako bola. Ráno, keď ho Konôpka preväzoval, mu podotkol:

— Počujete, pán kňaz, s vami je čosi nie v poriadku, vy ste tu na zlej paši.

— Synku, človek má všelijaké starosti. Čo taký chlapec vie, čo je život?

— No, i tá naša pani je ešte nie omnoho staršia ako ja, a tiež je celkom taká, ako ste vy. Vyzerá všade za vami, a minule tie kvety, čo ste doniesli so sebou a hodili na lavicu pred domom, všetky sossbierala a celú tvár do nich zanorila, a potom ich túlila k sebe, ani keby dieťa varovala. Ja som ju videl zo záhrady, keď išla s nimi cez pitvor.

— Ty si, braček, len čosi namýšľaš. Iste ich voňala, lebo bola medzi nimi i materina dúška, — vyhováral mu Konôpka ľahkým hlasom, hoci mu srdce silne búchalo.

— No, ja len to hovorím, že je to nie všetko s kostolným riadom. Ja sa dobre pamätám na Terezu Holubčíkovu od nás. Vždy sbierala kvety z kosby Pava Janotíkovej, a keď ho vtiahli do hradu za vojaka, hodila sa do Oravy.

— Boh chráň a zachovaj! — skríkol Konôpka.

Adam nepomyslel, že svojou prostorekostí taký žiaľny strach zavalí na srdce svojho dobrodincu.

Konôpka sa zľakol i preto, že môžu i pri ich úplnej nevine povstať pre pani Kláru nejaké nepříjemné zápletky, keď už i taký nezkúsený človek, akým bol Adam, badal na nich premenu. Zabudol, že príchylnosť má ostrý zrak a že ich v kaštieli iste nikto tak nepozoroval, ako práve Adam.

XXV.

Večer prišiel na ustatom koni fulajtár do kaštieľa a oznámil príchod grófky Brigity so sprievodom na nasledujúce dopoludnie.

Ráno sa pani Klára podivne dobre cítila. Naplnená bola radosťou, že urobila s Ondrejom dobrý skutok a že bude môcť preukázať nežnosť svojho súcitu i Brigitte. Obliekla sa do prostých, ale jej svedčiacich svetlo-žltých hodvabných šiat, a i pocit, že je dnes sviežejšia, než v iné dni, žiaril jej z tvári, keď sa sišla s Konôpkom, na obdivujúcom pohľade ktorého poznala účinok, ktorý urobila naň. I Rovniansky sa obliekol do svojho pekného zemianskeho kroja, že každý s úľubou pásol na ňom oči. Jeho silná, vysoká postava a výrazná, mužská tvár s blýskajúcimi očami a čiernymi fúzmi bola by upútala i ľahostajnú ženu.

Okolo poludnia zavznel na konci dediny hlas trúby, a Rovnianskovci s Konôpkom a Adamom vyšli pred dvere kaštieľa, aby tam privítali milého hosta. Nečakali dlho, keď na krásnom bielom koni v spoločnosti poručíka vošla do dvora grófka Brigita, obkolesená svojimi jazdcami. Mala na sebe tmavo-zelený jazdecký úbor a na hlave tmavou kožušinou lemovanú ľahučkú čiapočku s perom. Zastala pred dvermi kaštieľa, a hneď zbadala, ako silne pôsobí na ňu neobyčajná, mužská krása Rovnianskeho; no vzbudil sa v nej i silný pocit odporu proti pani Kláre. Cestou si bola umienila, že bude k Rovnianskovcom milá a vďačná, a teraz sa jej úmysel zrazu premenil na opak pod účinkom čarovného zjavu pani Kláry, ktorým sa cítila poníženou. Grófka Brigita bola vysoká a pekne urastená osoba, ale jej tvár a celý zjav sa úplne trafil popri zjave pani Kláry, ktorá bola tiež dost vysoká, lenže postavy súmernejšej. A Brigitina tvár s tvárou ľúbeznej Kláry vôbec nemohla sa porovnať. Brigita to pocítila a preto Klára stala sa jej odpornou. Keď zastala, Rovnianskovci prišli k nej, aby jej pomohli s koňa a aby ju privítali. Ale milý úsmev zmizol na perách pani Kláry pri opovrživom a pyšnom pohľade grófky a jej pozdvihnuté ramená klesly. Zastala zarazená a pozrela tázave na Konôpku oproti stojaceho. Konôpka sa ľahko usmial a hodil rukou. Rovniansky privítal Brigitu zajakave a s prihlbokými poklonami, lebo mu veľmi imponovala jej veľkopanskosť. Chcel jej podložiť dlaň pod nohu a tak jej pomôcť so sedla, ale ona ho obidvoma ramenami oblapila okolo hrdla a silne sa k nemu privinula, i sosadil ju ako dieťa.

— Vy ste Rovniansky a „ona“ je vaša žena? — preriekla Brigita neprírodzene lenivým hlasom a podala Rovnianskemu ruku na bozkanie, a potom ju dvíhala i pani Kláre k ústam, ktorá ju chytila, ale nebozkala.

Konôpkovi a Adamovi len rukou pokývala.

— Vy ste tu? Potom vás dám zavolať, aby som sa vám poďakovala, — riekla hrdo a kývla hlavou.

Vzala úctou až strnulého Rovnianskeho pod rameno a vošla

s ním do kaštieľa. Pani Klára kráčala s Konôpkom za nimi. Adam zostal vo dvore pohovoriť si so známymi zo zámku.

Chovanie sa grófkino pokazilo dobrú vôľu pani Kláre, ale keď sa popri nej kráčajúci Konôpka dotkol jej ramena a keď videla jeho veselo sa usmievajúcu tvár, jej mrzutosť sa pomínula pri blahom pocite jej spolupatričnosti s ním. Brigita žiadala, aby bola hneď zavedená k svojmu mužovi. Všetci štyria vošli k Ondrejovi, ktorý vedel, že jeho žena má prísť, a očakával ju s najväčšou rozčulenosťou. Jeho posteľ bola v kúte oproti dverám, tak že ho Brigita pri vkročení do izby hneď zazrela.

Ondrej, vychudnutý, ešte s prebelasenou tvárou a s pripuchnutým jedným okom, bol ako biedny Lazár. Keď zazrel Brigitu, vystrel oproti nej túžobne svoje vychudnuté ruky a tvár sa mu od dojatia plačlivo stiahla.

— GITUŠKA, moja drahá, jediná GITUŠKA! — zvolal s plačom. — Pozri, čo so mnou urobili!

Grófká, pustivšia rameno Rovnianskeho, pokročila do stredu izby a zastala. Opanovala ju nie ľútosť nad biednym Ondrejom, ale stud, že ten chudý, bledo-žltý neborák, to plačúce dieťa je jej muž. Pozrela na krásnych mužov pri sebe, videla ľútosťivý pohľad pani Kláry, i zmocnil sa jej až hnevny stud. Prikročila k jeho posteli, podala mu ruku a bozkala ho letmo na čelo. Ondrej, plačúc, špúlil ústa a chcel ju objať, ale ona sa mu vyhla.

— Len sa nerozčuľuj, veď to bude všetko dobre. A ako sa máš? Lepšie, lepšie, čo? Vidím, že ťa tu dobre opatrujú. Idem sa preobliecť a potom prídem k tebe, — riekla a odvrátila hlavu od neho, lebo rozličné masti a ešte nezacelené rany nepríjemne páchly.

Ondrej sa hodil na hlavnicu, zafal zuby a na tvár mu vysadol zanovitý hnev. Pani Klára ho ľutovala, a keď grófká s jej mužom a s Konôpkom vyšli, pristúpila k nemu a pohladila mu mäkkou, hladkou rukou čelo.

— No, radi ste, že prišla vaša pani? Teraz skorej ozdraviete, len sa upokojte.

Ondreja dojala jej láskavosť, i chytiac ruku pani Kláry, bozkával ju slziac.

— Vy ste ozaj svätá, vy ste anjel! Ale moja žena je bezcitný, nadutý nemecký paholok. Ó, Bože, ako som ju očakával, ako som sa tešil na jej príchod!

— Nuž vidíte, že vás musí rada mať, keď takú cestu k vám vykonala. Ale vy mužovia ste nespravedliví, vy chcete, aby sa tu hneď nad vami v slzách rozplývala. To sa predsa grófke nesluší. Milý priateľu, len sa utíšite; uvidíte, že budete celkom spokojný,

Ondrej sa, vzdychnúc, ako-tak upokojil.

— Bože môj, aká je to žena, aký je to poklad! — zvolal, keď Klára lahodnými pohybmi odišla a ešte mu s milým úsmevom zasvietila vo dverách svojimi dobrotivými očami.

Grófká sa preobliekla do bohatých domácich šiat a dala zavolať k sebe Rovnianskovcov, Konôpku a Adama. Keď sa všetci

sišli v jej izbe, poďakovala sa im spôsobom, dokazujúcim, že sa cíti nad nimi veľmi povýšenou. Šimona menovala „milým“ Rovnianskym a dívala sa mu mnohosľubne do očí; pani Klára jej bola „ona“ a hovorila s ňou v tretej osobe. Konôpkovi a Adamovi poďakovala chladne za ich zásluhu.

— Je pravda, že ste vlastne vy zapríčinili celé nešťastie, — povedala napokon, — lebo keby ste neboli utiekli zo zámku, nebol by vás musel môj muž prenasledovať. Ale aby ste vedeli, že my vždy vieme uznať služby nám preukázané, vám, Konôpka, dávam sto dukátov a tebe, Adam, tridsať dukátov za to, že ste vysvobodili môjho muža. Tu máte, — i podávala peniaze vyšperkovanou rukou Konôpkovi a Adamovi.

Pani Kláru jej konanie rozčulovalo, i pritisnúc zubmi spodnú peru, odvrátila svoju začervenenú tvár do obloka. Konôpka neodpovedal hneď na grófkine narážky, no o chvíľku prikročil k nej, prevzal i svoje i Adamove peniaze a oddal obidvoje Adamovi.

— Ďakujem vám, osvietená grófka. Viem v týchto okolnostiach oceniť vašu veľkodušnosť. Peniaze od vás s poďakovaním prijímam a darúvam i mojich sto dukátov Adamovi, lebo on dokázal, že je omnoho veľkodušnejší ako ja, keď človeku, ktorý ho chcel ukrutným spôsobom so sveta sprevadiť, prispel na pomoc s nasadením svojho života.

Pani Klára na tieto slová Konôpkove zbledla od hrdého rozčulenia a oči jej zasvietily, keď sa stretly s jeho pohľadom. Cítila, že preto tak konal, lebo si chcel získať nielen jej súhlas, ale i obdiv.

Adamovi sa až hlava zakrútila, keď dostal toľko peňazí. Priročil ku grófke a, kľaknúc pred ňou, bozkával jej ruky.

— Nech vám to Boh všemohúci odplatí stonásobne, osvietená pani grófka! Ale sa už len nehnevajte na mňa, že som sa nechcel dať za živa upieť a kliešťami trhať. To je veru zlá hostina. Ale, na moj' pravdu, teraz i to urobím za vás, ak rozkážete.

V rovníanskom kaštieli v nasledujúce dni pomery sa dost' podivne vyvíňovaly. Grófka Brigita cítila sa takou veľkou paňou, že citov a smýšľania svojich hostiteľov vôbec si nevšímala. V svojej izbe dala z postele vypratať krásnu bielizeň pani Klárinu a upotrebila svoje privezené hodvabné obliečky. K pani Kláre sa vôbec chovala nielen nevšímave, ale až urážlive. Jej jedlami pohrdala a pri spoločnom jedení shovárala sa len s Rovnianskym, ako by poznámok pani Kláriných alebo Konôpkových vôbec nebola počula. Rovníanskeho nielen vyznačovala, ale až bezohľadne vyhľadávala jeho spoločnosť, usilujúc sa byť s ním osamote, čo jej nebolo ťažko, lebo sa jej i pani Klára i Konôpka vyhýbali. Rovníansky cítil sa ňou vyznačeným a bol šťastný, že môže byť s ňou, pričom pani Kláru úplne zanedbával, čo Klára prenášala s istým uspokojením, nerobiac mu preto ani najmenšej výčitky. Chovanie sa grófkino ju urážalo, cítila jeho schválnosť, ale ho prenášala ľahko, lebo si ju vôbec nemohla ctiť, a v Konôpkovi mala

takú duševnú oporu, ktorá jej robila všetky nástrahy grófkine smiešne malichernými. Grófka sa o svojho muža veľmi málo starala; prešiel i deň, dva, že ani nenazrela k nemu, radšej chodila s Rovnianskym po hájoch a poliach...

Adam so svojimi dukátmi cítil sa veľmi závažným človekom. So Žošou sa shováral priateľsky, ale trochu shora. Keď sa Žoša prvý raz s ním sišla na chodbe, zastala zarazená a nemohla prerieť ani slova. Nevedela, na čom je s ním. Najradšej by sa mu bola hodila na prsia, ale, cítiac k nemu úprimnú príchylnosť, neopovážila sa vystaviť svoju lásku odvrhnutiu. Adam, zazrúc ju tak stáť, zvolal:

— Čože, jazyk si zhltna? Podžže sem, podž, — i prikročil k nej a oblapil ju okolo pliec. — Či ma už nerada?

Žoša si vydýchla a pozrela na neho svietiacimi očami.

— Ach, rada ta, rada, ale ty ma už nechceš.

— Veď som azda nie blázon, aby som takým šumným dievčaťom pohrdol, keď sa mi samo núka.

— To by si si ma i vzal? — vyzkusovala Žoša.

— No, o tom potom, tak ďaleko sme ešte nie. Pekne by to bolo s nami, keby sme sa tak sobrali! Ale rád ta budem mať, koľko chceš.

— Ech, i ty si len taký, ako všetci chlapi.

Schádzali sa, keď len mohli, a veru to ani neostalo bez skutkových dôkazov lásky, ako to pri takých mladých ľuďoch ani nemohlo inakšie byť. Adama strach pred hriechom nezadržal od toho, aby Žošu neoblápal a nebozkával, keď mohol, a Žoša mu neodporovala, keď ho mala rada.

XXVI.

Raz popoludní Adam vyhľadal Konôpku v jeho izbe, a hoci boli tam sami, jednako, prikročiac k nemu na prstoch, zašeptal mu do ucha:

— Pán kňaz, veru sa tu mrzké veci dejú.

— Nuž čo takého, Adamko? — pýtal sa ho Konôpka, mimovoľne pritlumiac hlas.

Adam sa ešte raz poobzeral, či sú ozaj sami v izbe, a potom mu zasa zašeptal:

— Žoša mi povedala, že včera sa osvietená grófka kúpala, a ešte nebola oblečená, keď vošiel k nej náš pán.

— Ktorý pán?

— Nuž z Rovnian.

— Keď vošiel a videl, čo sa deje, tak i vyšiel.

— Keby bol vyšiel! Ale nevyšiel.

— Adam, nebudú to daromné reči? Dobre si rozmyslite, ty a Žoša, čo hovoríte. To je nie na uverenie, čo ty hovoríš.

— Nuž ja som tam nebol, ale Žoša mi povedala, že obidvaja zhrešili pred tvárou Hospodinovou.

Konôpka zamíkol, hľadiac Adamovi ostro do očí. O chvíľku povedal:

— Ty, Adam, nech vás ruka božská chráni, aby ste o tej veci niekomu slovo spomenuli. Pomysli si, že grófka má tu dost svojich ľudí a že keď sa nahnevá na vás, tak vás ľahko môže dať odpratať, a pán Rovniansky vás iste nebude ratovať. Povedz i Žoši, nech si dá pozor na jazyk. No, a teraz choď.

Keď Konôpka počul tú novinu, jeho prvý dojem bol radostný. Zdalo sa mu, že sa previnením Rovnianskeho Klára aspoň čiastočne osvobodila. Keď si však predstavil hriech grófkín a Rovnianskeho, boli mu takými odpornými, ich počínanie bolo také čisto zverské, že sa až striasol od hnusu. Nikdy mu nebola priepasť, do ktorej by sa mal i sám vrútiť, takou jasnou, ako teraz. Rozmýšľal, chodiac-zastávajúc, čo teraz robiť. Bol na čistom, že pani Kláre nepovie o nevere mužovej ani slova. Iste by ju to bolelo. Musí vzbudiť svedomie grófkino a Rovnianskeho. Ale ako? Grófka sa cítila v Rovňanoch ešte väčšou paňou než na zámku: tu bol každý menším pánom než ona a klaňal sa jej až otrocky. Rovniansky hľadel na ňu ako na panovnicu, a ženy i chlapi klačiac bozkávali jej ruky-nohy. Konôpka sám nevdojak s väčšou úctou zachádzal s ňou v tomto okolí, než na zámku, hoci ju nenávidel. Že by jej bez okolí vyčítal jej konanie, o tom nemohlo byť ani reči. Nebolo vylúčené, že by ho dala svojimi ľuďmi jednoducho zlapať, lebo videl na jej chovaní oproti sebe, že by mala na to sto chutí. Rozhodol sa, že ju upozorní, že stav Ondrejov je už taký, že by mohol odcestovať, a keby to nepomohlo, zkusí nejako vzbudiť jej svedomie.

Vyšiel von, a náhoda mu bola prajná. Grófka Brigita sedela v jazdeckých šatách na kamennej lavičke pred domom. Prišla práve s prechádzky na koni a pohodlne opretá s nohami na kríž preloženými odpočívala, klopkajúc si jazdeckým bičikom po sáre vysoko viditeľnej čižmy. Konôpka sa jej uklonil.

— Osvietená grófka, radujem sa, že vám môžem oznámiť, že sa stav pána Ondreja natoľko zlepšil, že bude môcť cestovať. Všetky rany sa mu už pohojily, len na nohách nie.

— Zdá sa, že mu je lepšie, — odvetila nemilo grófka.

— Je mu zaiste už lepšie. Lenže nohy mu ja už nemôžem vyliečiť; na to by bol potrebný väčší majster než ja. Azda niektorý lekár v Trnave alebo v Prešporke by to skorej uhádol.

— No, myslím, že vaša múdrosť ešte na dva-tri týždne postačí.

— Pochybujem, osvietená grófka.

Grófka zamračila tvár a dívala sa bez slova do dvora. Konôpka len stál pred ňou.

— Môžete už odísť! — zvolala naň zrazu hnevlive.

— Dovolíte, osvietená grófka, aby som sa vás ešte niečo spýtal, a to niečo teologického. Osvietenosť vaša mi už podala aj iný raz vysvetlenie niektorých katolíckych dogmat, možno, že to urobí i teraz.

— No, hovorte, — povedala grófka trochu priateľskejšie, lebo jej lichotilo, že ju Konôpka pokladá v katolíckej teológii za kapacitu.

— Akým spôsobom sa odpúšťajú vašou cirkvou hriechy? Aké podmienky sú na to potrebné, aby sa zhrešivší človek zbavil večnej pokuty za svoje previnenie?

Grófka sa poďívala ostro na Konôpku a povedala opovržlive:

— To by ste predsa mali vedieť. Spoveďou a odpustmi.

— Však sa odpustmi odpustia i hriechy, ktoré človek len v budúcnosti spácha?

— Sú i také odpusty, ktoré platia pre celý život, napríklad jubilejný pápežský.

— Tak keď má niekto taký odpust, nemôže vôbec prísť do pekla. To je *salvus conductus* do neba.

— Isteže.

— A nie je potrebné ani to, aby hriešnik olutoval svoj hriech a aby si umienil, že nebude viac hrešiť?

Grófka sa začala rozohrievať touto otázkou. Sadla si riadne a upravila si sukne.

— Sú predsa i také skutky, ktoré svätá cirkev pokladá za hriech, ale ktoré človek nemôže olutovať, lebo — lebo, slovom, lebo sú omnoho príjemnejšie, než by ich bolo možno olutovať, a okrašľujú ľudský život.

— Aha, rozumiem. Tak je človek odpustom chránený pred následkami svojho hriechu na druhom svete. A čo myslíte, osvietená grófka, že bez ľútosti odpustí Boh previnenie?

— Musí!

— Akože? Musí?

— Musí, keď kňaz dá rozhrešenie, alebo keď hriešnik vyplní podmienky odpustu.

— A kňaz môže dať rozhrešenie bez olutovania hriechu?

— A či kňaz vie, či ľutujem, či nie, keď mu poviem, že ľutujem? A keď dal rozhrešenie, nuž som čistá.

— Rozhrešenie je však len v tom prípade platné, keď skutočne olutujete a keď si umienite, že nebudete viac hrešiť.

— V takom prípade by len Boh odpustil hriechy, lebo len on vie, či ozaj ľutujem, či nie, a kňaz by nemal pri spovedi nijakej moci. A predsa kňaz má právo a moc odpúšťať hriechy alebo nie. To by celá svätá cirkev nestála za nič, keby som sa pre každú hlúposť musela celý život kajať. Hahaha! O tom ani reči.

— A kto vám toto všetko tak krásne vyložil?

— Ale, môj spovedník, páter Kvirín v Prešporku. A on to predsa vie. Za hriechy musíme konať pokánie, musíme sa modliť, postiť, na svätú cirkev obete donášať. Ale kde mám vziať ľútosť za hriech, keď jej skutočne necítim a keď hriech bol taký milý, že ho pri najlepšej vôli ani nemôžem olutovať? Takým spôsobom by som musela byť zatratená. Aká by to bola cirkev, čo by to žiadala? To ste len vy protestanti takí prepíati. Preto je vaša cirkev nič nie hodna pre pánov, ale len pre sedliakov.

Grófkou vstala a odišla so smiechom.

Konôpka sa díval za chôdze v bedrách sa kolísajúcou paňou a myslel si, aký bude pri poslednom súde kňaz, ktorý takto spravoval naň sverené svedomie. Ale mnohý pán pokazil kňaza a mnohý kňaz vracal kúpené páňovi.

Konôpka videl, že s grófkou nevykoná nič, že musí hľadieť vplývať na Rovnianskeho. U toho ufal skorej vykonať niečo, lebo bol jednoduchý človek. Vedel, že musí s ním hovoriť v taký čas, keď bude mať možnosť hneď pod účinkom jeho reči hovoriť s grófkou, lebo ináč za niekoľko hodín sa strasie dojmu, ako pes vody. Keby bol doma, bolo by najvýhodnejšie mu predložiť hneď zrkadlo jeho a grófkinho chovania sa.

Vošiel na chodbu, i zastihol Rovnianskeho, vychádzajúceho zo svojej izby. Bol s grófkou na prechádzke koňmo, a teraz, keď sa bol preobliekol do domácich šiat, išiel ju zasa vyhľadať.

Konôpka ho vrátil do jeho izby a shováral sa s ním najprv o pani Kláre. Šimon ju chválil a prejavoval i precítenú lásku ku nej. Keď si spomenul, koľko láskavosti mu ona preukazovala, aká bola oproti nemu trpelivá, nikdy nepočul od nej prchkého slova, tak mu slzy vystúpily do očí od dojatia. Konôpka hovoril o pani Kláre ako o osobe, ktorej podobne krásnej a dobrej vôbec v celom svojom živote nevidel. Prejdúc potom na grófkou Brigitu, porozprával mu, ako nehodne a nevďačne zachádza s pani Klárou, ako použije každej príležitosti, aby ju urazila a ponížila. Rovniansky tohto všetkého nebol videl. On hľadel na grófkou ako na poloboha a cítil sa v siedmom nebi, že ho svojou láskou vyznačuje. Bol taký obmedzený, že si myslel, že i pani Klára musí byť hrdá na toto vyznačenie.

Rovniansky sedel pri stole, opierajúc sa oň laktami. Pri konci rozpravy neriekol ani slova, len vše hlboko zahundral. Konôpka stál pred ním a zakončil rozhovor:

— Vy, pán Šimon, robíte grófke také služby, aké ani najostatnejší poddaný nie je povinný robiť svojmu panstvu, lebo sa vrhá ním do smrteľného hriechu. Urážate do krvi svoju znamenitú ženu a prinášate svoju dušu na druhom svete do večného zatratenia. Vaša povinnosť je týchto ľudí odstrániť z vášho domu, lebo Praskovský už môže cestovať, a keď zostane tu, hriechu sa nevyhnete.

Rovniansky vstal a díval sa na Konôpku s tvárou tmavou ako noc.

— Čo mám urobiť? — zvolal od náruživosti priduseným hlasom.

— Vyhľadajte grófkou a povedzte jej pekne a ticho, že stav jej muža je už taký, že môže cestovať. Ostatok grófkou už porozumie, keď jej to poviete vy.

— Dobre, idem a poviem jej to pekne a ticho.

I vykročoval svojimi obrovskými nohami, ako keby klátni búchal. Pozrel do izby grófkinej, či jej tam niet. Tam jej nebolo, i vošiel k Ondrejovi, kde sedela na pohovke, majúc na lone malý

strieborný košík s lahôdkami, ktoré vyjedávala, shovárajúc sa so svojím mužom.

Rovniansky vošiel do izby a prikročil k stolu, stojacemu na prostriedku, zafučal a buchol svojou veľkou pästou po ňom, že spraštal a všetky nádoby podskočily na ňom.

— Von, — zareval, — von sa practe z môjho domu!

Obidvaja Praskovskovci sa strhli a bez slova hľadeli s udeseným podivením na Rovnianskeho.

— Hovorím vám, aby ste sa za hodinu z môjho domu vypratali. Netrpím v ňom takej nevďačnej hávedí. Von! — ukazoval rukou na dvere.

Ondrej roztvoril ústa a, pohybujúc nimi, díval sa na Brigitu. Brigita vyskočila a stála vypätá; oči sa jej iskrily.

— Či sa ten človek zblaznel? — zvolala. — Veď som sa ešte pred hodinou s ním celkom priateľsky shovárala. Čože sa stalo?

— To sa stalo, že vás viac vo svojom dome netrpím! Soberte sa a choďte, odkiaľ ste prišli! — kričal Rovniansky z celej sily. — Jestli nepôjdete sami od seba, tak vás dám vyhádzať.

Obrátil sa a vyšiel, trepnúc dvermi, že sa celý dom striasol.

Brigitu išlo zadusiť od hnevného rozčulenia: trhala šaty na sebe od zlosti, kričala a dupkala.

— Mňa, grófkú Kahlenbergovú, dcéru ríšskeho grófa, vyhodí z domu sprostý chlap, ktorého som, — po hlave sa bila pästami, keď si na to pomyslela, — svojou láskou oblažila!

Nadala svojmu mužovi, že je on všetkého príčinou; veď keby nie on, nikdy by nebola do tohoto prekliateho domu vkročila. Ondrej ticho čušal, učupený vo svojej posteli, s prikrývkou priťahnutou pod nos, a díval sa bojzlive na rozzúrenú ženu. Keď na chvíľu utíchla a stála ani zmeravená socha so škripajúcimi zubmi, ozval sa:

— Pozriže, Gituška, vypadol ti z vlasov hrebeň, postúpaš si po ňom.

— Ó, ty bedár, mala by som ťa zaškrtiť! — i pristúpila k jeho posteli a krívila prsty nad ním, ako keby ho ozaj chcela zmárniť.

Potom vypukla v hlasitý plač a, hodiac sa na pohovku, nariekala vášnive.

Pani Klára na krik a buchot vybehla na chodbu a dochytila na nej svojho muža, ktorý vyšiel z izby Ondrejovej. Videla na ňom, že je on príčinou celého prevratu, i spýtala sa ho zobrašene:

— Čo je, Šimon?

— Vyhodil som Praskovskovcov, nebudú ťa viac urážať! — i kráčal do dvora, dávajúc voľný beh svojim citom.

Pani Klára v najväčšom rozčulení, so zalomenými rukami, počúvala za dvermi výbuch hnevu grófkinho. Usilovala sa sosbierať, aby mohla vojsť k nej a odvolať mužovo vyzvanie na opustenie domu. Vyhodenie pokladala za krajné pohanenie svojho domu. Veď tomu, že by zemän zemäna vyhodil z domu v triezvom stave,

temer bez príčiny, chorého, nebolo pamätníka. Dom Rovniankovcov príde na dlhé časy o celú úctu; budú sa ho strániť. Pani Klára mala citlivé srdce, odpustila Brigitte všetky jej previnenia, keď ju počula tak nariekať. V tú chvíľu sa jej zdala každá vec nepatrnou v porovnaní s jej túžbou upraviť zasa pomer s Praskovskovci.

I Konôpka vyšiel na krik zo svojej izby a, zazrúc pani Kláru pri Ondrejových dverách, pristúpil k nej a povedal jej:

— Klára, ja som vášho muža upozornil na chovanie sa grófkino oproti vám; riekol som mu, že Ondrej už môže odcestovať, aby upozornil na to slušným spôsobom grófkku. Teraz vidím, že som urobil veľkú chybu, neznajúc jeho náruživej povahy.

Pani Klára sa obrátila k nemu; oči sa jej iskrily od hnevu.

— Kto vám dal právo, aby ste našich hostí vyhánali z nášho domu?

Konôpka odstúpil od nej na krok a díval sa na ňu chvíľku so smutným prekvapením.

— Pravdu máte, pani Klára. Ale azda sa dá vec ešte napraviť. Veď grófka vďačne zostane tu, keď ju vy poprosíte. Ja však odchádzam. Zostaňte s Bohom! Ďakujem vám za vašu dobrotu. Do smrti vás nezabudnem. S Bohom!

Pani Klára cítila ťa neobyčajné napätie kože, ako jej chladne celá tvár: vedela, že zbledla. Mimovoľne, bez rozmyslu vyriekla: „S Bohom!“ a obrátia sa, vošla do izby Praskovských.

Konôpka postál chvíľku pred zavretými dvermi a potom išiel do svojej izby. Cítil takú žravú bolesť v prsiach, že myslel, že hneď umrie.

Tak sa tedy rozišiel so svojou jedinou, so svojou doživotnou láskou! Brániť sa pred ňou neverou Rovnianskeho mu neprišlo ani na um. Bol úplne istý, že Klára už bolestne oľutovala svoje príkre chovanie sa k nemu a že ju musí ešte vyhľadať, aby si mohli dať také „S Bohom“, ktoré by netvorilo naveky bolestnú tóňu v ich žití. Veď si bol v duchu tak dojemne vymaľoval svoju odobierku! Bol si umienil, že ju bozká jediný, prvý a ostatný raz. Jediný bozk na celý život, naplnený láskou! Veď už od samej predstavy jej bozku zamieral bolestným blahom!

Pani Kláre, sotva vošla do Ondrejovej izby, bol jasný celý dosah jej chovania sa ku Konôpkovi. Rozišli sa takto navždy, a ona bola toho vinou! I ona si ich rozluku bola predstavovala, túžila za ňou bolestne, lebo bola odhodlaná vyhľadať ho a konečne dať výrazu svojej utlačenej, uhnetenej láske. Nedbá, nech celý ostatok života strávi v kajaní, ale ona ho musí privinúť na svoje srdce a vypovedať mu všetku svoju neskrotiteľnú túžbu za ním.

A teraz ho sama odohnala od seba! A ako!

Vošla do izby a, zastávajúc, kráčala pred grófkku Brigitu. Bola úžasne bledá, pohybovala perami, nevediac vydať hlasu; pohladila si čelo rukou a vyriekla konečne zajakave:

— Nechoďte preč. Môj muž nevie, čo robí. Naviedli ho. On nevedel, čo robí.

— Kto ho naviedol? — skríkla grófka a vyskočila s pohovky; zastala so zafatými pästami pred pani Klárou. — Konôpka?

Pani Klára cítila, že jej v hlave hučí ani veľká voda, pred očami sa jej urobila tma, chvíľu videla len vytreštené, zelené oči grófkine, i opakovala bez povedomia za grófkou: „Konôpka?“ a sklesla v bezpovedomí na podlahu, temne udrúc o ňu hlavou.

Ondrej skríkol, vyskočil z postele a, na kolenách račkujúc — na nohách stáť nemohol — pribelhal sa k pani Kláre a zdvihol jej hlavu, kričiac:

— Klára, Klárika! Ľudia, Brigita, ratujte ju, umrie, pre Boha!

Grófka sa o pani Kláru nestarala, pozrela na ňu zlostným pohľadom a išla do svojej izby, kde našla upratujúcu Žošu. Zvolala na ňu:

— Žoša, choď naskutku a vyhľadaj Mánika. Povedz mu, že mu rozkazujem, aby si vzal ľudí, aby chytil Konôpku a strážil ho tak, že by nemohol utiecť. Utekaj už!

Žoša pozrela zostrašene na grófkou.

— A kde je Mánik?

— Hľadaj ho. A potom mi príď povedať, že si ho našla.

Grófka vyšla a ponáhľala sa zasa do Ondrejovej izby. Sotva zavrela dvere, zpoza záclony postele vyskočil Adam. Bol pri Žoši, a keď počul grófkine kroky na chodbe, skočil za záclonu, v nádeji, že sa mu odtiaľ podarí prešmyknúť sa do susednej Žošinej komôrky. Adam zachytil Žošu za rameno a zašeptal jej:

— Ty, Žoša, Mánik je na Dúbrave. Hľadaj ho najprv všade, len nie tam, aby sme mali čas ujsť s Konôpkom. Čím neskoršie ho najdeš, tým lepšie. A príď na chvíľku ku konským stajniam, ale hneď.

Žoša utekala a Adam vyšiel za ňou, keď mu šepľal, že je chodba prázdna, a utekal na prstoch ku Konôpkovi. Skočil do izby, kde sedel Konôpka v trápnom rozvažovaní, a zašeptal mu:

— Pán kňaz, utekajme, ale už, lebo grófka nás kázala chytiť. Žoša hľadá Mánika, aby vás zavrel. Ja tu bez vás neostanem. Idem do stajne a osedlám Pajkoša a Havrana, sú najlepšie kone, a vy soberte, čo nám treba.

Konôpka hneď pochopil položenie.

— Bež! Ja vezmem zbrane a prídem za tebou. Peniaze máš so sebou?

— Vždy ich nosím pri sebe.

— Utekaj!

Adam už bol von. Obzrel sa po dvore: tam dvaja chlapi Brigitini rúbali drevo a jedna z dievok išla so šechtárom do kravskej stajne. Adam išiel pomaly popri nich, zašiel za roh humna a, nevidiac nikoho, utekal do stajne, pokládol sedlá a ohlávky na kone a poriadne všetko popripínal. Potom načúval, či neprichodí Žoša

alebo Konôpka. Žoša vyzrela zpoza rohu humna a pribehla k Adamovi. Hodila sa mu na prsia.

— Adamko, a necháš ma? Nikdy ťa viac nevidím!

Adam bol rozčuleny, lebo vedel, že keď Konôpku zlapajú, ani on neobíde na sucho. A niekoľko hodín, strávených v temnici, ho urobily veľmi starostlivým o svoju kožu. Žošu trochu ľutoval, ale mu bola i nepríležitá, lebo čo mal s ňou počať? Sobrať sa s ňou nemohol, najmä teraz nie, keď mal toľké dukáty a keď sa jeho výhľady dostať sa ku Betke stávaly pravdepodobnými. Chytil Žošu okolo drieku a po krátkom váhaní jej vstrčil dukát do dlane.

— Tu máš, Žoša, na pamiatku. Ja ťa nikdy nezabudnem a zostanem ti verný do smrtnej smrti. Len neplač. No, a teraz choď pomaly Mánika hľadať, aby si s paňou nemala oštary.

Videl prichodiť Konôpku, i potľapkal ju po chrbte a odtisol od seba. Skočil do stajne a vyviedol kone, keď už i Konôpka pribehol s pláštmi na ramene, v ktorých byly zavinené zbrane. Vyskočili na kone a vyšli ľahkým trapom dvorom na ulicu, ako keby šli na prechádzku.

Žoša plačúc dívala sa za nimi a utierala si zásterkou oči. Cítila srdce ťažké ako kameň a myslela, že sa už nikdy neuspokojí, keď zacítila dukát v dlani, z ktorého začaly vybleskúvať tenké lúče možných radostí životných i bez Adama. I pozrela naň jedným okom, pootvoriac dlaň ostýchave, lebo sa jej zdalo, že sa nesvedčí tešiť sa dukátu so žiaľom za milencom v srdci.

Konôpka znal dopodrobna celý kraj okolo Rovnian, i uháňali bez váhania, prijdúc na rovné polia, smerom ku Trnave. Mali najlepšie kone, dohoniť ich nikto nemohol, keď čo len polhodinkou predbehnú prípadných prenasledovateľov. Uháňali zprvu plným cvalom; potom, keď prišli na kopec, s ktorého bolo vidieť celé Rovňany i s okolím, stíšili. Nevideli nijakých jazdcov nikde, i uspokojili sa, že ich už akiste nelapia. Chúďa Žoša iste svedomite vyplnila Adamovo naloženie.

Teraz, keď sa cítili ako-tak istými, obidvom huplo do hlavy, čo zanechali za sebou. Adam si pomyslel, aká bola Žoša k nemu dobrá, ako ho rada mala, čo sa jej nabozkával, naoblápal, i nemohol sa zdržať, aby si nenadal.

— Ja som už len raz mrzký človek. Len aby ma Pán Boh za to neskáral! — vzdychol si. — Nuž ale veď som sa ja nevláčil za ňou, — chcel sa vyhovárať, lenže mu svedomie zavolalo, že je on aspoň tak vinný, ako ona, lebo sa veru veľmi prosiť nedal, a keď ho Žoša bozkala raz, on jej to mnohonásobne odplatil. — Napokon, veď sa jej nič nestalo, — pomyslel si, — a pre niekoľko bozkov parom neuchyťí dievča.

Konôpka, zastanúc na vršku, sklonil hlavu a zamyslel sa. Tak sa mu zdalo, že teraz vykonal najšpatnejší skutok vo svojom živote. Najskvelejšiu ženu, ktorú videl v živote, opustil podlo, na púhy výkrik svojho naľakaného sluhu. Zanechal ju v pazúroch šialenej, ju nenávidiacej ženy a jej poloblbeho manžela. A zanechal

ju s hnevom v srdci. Nepreložil krížom slamy, aby jej pomohol. Veď je očividná vec, že ju pre svoje daromné škrupule nemal obetovať mužovi, ktorý by sa ľahko bol potešil nad jej ztratom, kdežto ona a on, Konôpka, zaplatia to celoživotným nešťastím!

Pobral sa a pustil sa nazad ku Rovňanom, ako keby ho hnala silná prírodná sila, ktorej nemožno odporovať. Adam sa chvíľu díval na neho s nedorozumením, potom s výkrikom: „Pán kňaz, kdeže idete, či ste zumili?“ pustil sa cvalom za ním. Zachytil mu za úzdu koňa a zastavil ho.

— Na bok, chlapče! — skríkol na neho Konôpka, zmŕštiac hrozne tvár.

— No, ja vás raz nepustím nazad, ani čo ma tu zabijete, nie ja. Čože, tá žena vám odobrala rozum?

— Ty sa do toho nerozumieš, na bok! Lebo... — i položil ruku na rukoväť meča.

— Keď chcete, zmárnite ma, ale vás nepustím, dokiaľ žijem. Veď by ste tej panej nič nepomohli, len ešte väčší žiaľ jej urobíte, keď vás chytiť. Majteže rozum!

Konôpka sa umiernil, tvár mu ztratila hrozivý výraz, i zamyslel sa znova.

— Počkejte týždeň-dva. Za ten čas sa tí zlí ľudia odpracujú z kaštieľa. A veď azda tú paniu nezožerú za živa. Potom uvidíte, čo robíť. A do Trnavy je nie kraj sveta odtiaľto!

Konôpka si vzdychol zhlboka a, nahliadnuc pravdu slov Adamových, obrátil koňa.

Bez zvláštnejšej príhody prišli pod večer nasledujúceho dňa do Trnavy. V bráne mesta, obohnateho múrmi, vydali sa za vojakov z Pálffyho dragónov, i prepustili ich bez prekážky.

XXVII.

Adam bol rozčuleny vedomím, že je s Betkou v jednom meste. Najradšej by bol hneď vošiel do Pohánkov, v nádeji, že ho tam prijmú s otvoreným náručím. Konôpka naskrze nesdielal jeho istotu a miernil ho.

— Chlapče, najprv sa prezveď, čo a ako je to s Pohánkovci, a potom neurobil by si dobre, keby si takýto hrdlorez vstúpil k nim. Starí bohatí remeselníci sú nie veľmi zaujatí za kadejakých potulných vojakov.

Išli námestím a na peknom poschodovom dome zazreli tabuľu s mentiekami na nej namaľovanými a s nápisom: Andreas Pohánka, kušníersky majster. Adama myklo, keď videl dom. Díval sa naň, roztvoriac ústa, a srdce mu padlo za sáru, lebo dom bol nad jeho očakávanie pekný.

— Hm, aký to majú dom — veď je to hotový palác! Sotva sa budú so mnou zapodievať. Ktože som ja? Pobeťaj akýsi.

Konôpka sa usmial.

— Vidíš, aký si ty chlapík. Len hneď netrať odvahy. Veď

uvidíme, čo bude. Tu, hľa, v susedstve je hostinec „Zelená lipa“; poďme ta, tam sa iste jedno-druhé dozvieme o Pohánkovi a o jeho Betke. Len keď sa budem vypytovať, nepleť sa mi do reči.

Adam skormútene hodil rukou.

— Robte si, čo chcete. Nemal som ja Žošu len tak odfrnadliť; možno, že by sa mi bola ešte zišla.

Vošli do brány „Zelenej lipy“, kde ich prijal jeden zo sluhov. Kone voviedli do stajne a poriadne ich opatrili. Sami dostali komôrku, v ktorej sa aspoň zhruba očistili. Potom vošli do hostinskej miestnosti. Bolo sa už zotmilo a tak dosť tmavá miestnosť bola osvetlená lojovými sviečkami, stojacimi v železných, zo stien trčiacich držiakoch. Miestnosť bola veľmi rozľahlá, nízka, sklepená, štyrmi neforemnými piliermi na akési lode podelená. Pri stoloch sedelo hodne rozličných hostí. V kúte, na najlepšom mieste, za jedným z pilierov sedelo pri dosť veľkom, obrusom prikrytom stole niekoľko mužov, podľa ich obleku a chovania sa súdiac, akiste vážnejších občanov.

Konôpka kráčal miestnosťou ako muž, privyknutý na hostinský život; Adam sa kradol za ním skromne, obzerajúc sa trochu zosťrašene. Prisadli si ku susednému stolu, neďaleko od občanov, ktorí, natáhujúc krky, ich obzerali a šuškali si o nich. Prišlo k nim služobné dievča, ktorému rozkázali, čo si žiadali.

Chudý, malý mužík, ktorému hral posmešný úsmev okolo úst, zavolať od meštianskeho stola na dievča:

— Terka, nože dones už majstrovi Pohánkovi víno. Pozriže, veď dostáva pípeť.

Adamovi zabúchalo srdce.

— Tu je! Ozaj ktorýže je to?

Konôpka mu zamrmľal:

— Čuš, uvidíš!

A hlasno pokračoval:

— Neviem, prečo Havran nakrivuje. Musel si nohu natrhnúť.

I shovárali sa o koňoch, pozorujúc potajomky susedov. O chvíľu dievča donieslo cínovú kaňvicu s vínom a postavilo ju pred staršieho muža s dlhou, riedkou, prešedivelou bradou a s dlhými fúzmi, zakrývajúcimi mu ústa. Konôpka i Adam si ho obzreli.

— Nuž to je on. Nie je neobyčajný, — pomysleli si obidvaja, keď videli jeho hrubý, červený nos a malinké, bielymi mihalnicami tienené oči.

Pohánka bol ako chudobné chlapčisko prišiel za učňa do Trnavy. V pozdejších rokoch stal sa jedným z najzámožnejších a najvážnejších občanov mesta. Temer jediná vlastnosť, ktorej ďakoval za svoj blahobyt, bola jeho skúposť a skývražnosť. Bezmierne bažil za peniazmi, ktoré pokladal za jediný cieľ života a za mieru každej ľudskej hodnoty. Namýšľal si, že je veľmi múdry a zkúsený, len preto, lebo bol bohatý, a chudobného pokladal za hlupáka. Mal rád pätolizačov, ktorí ho v tejto mienke utvrďovali. Boi veľmi nábožný a neustával unúvať Pána Boha o svoj zvelatok.

Pri všetkej svojej skúposti obetoval i na kostol a rozličným svätým, pokladajúc to za dobrý obchod, pri ktorom mnohonásobne získa. Vedel mnoho porekadiel a kadejakých prísloví, ktoré pokladal za neodolateľné dôkazy svojej múdrosti a ktoré užíval od buka do buka, najčastejšie na celkom neprimeraných miestach. Hocijaké hlúpe príslovie pokladal za najvyššiu múdrosť, keď sa len rýmovalo. Mal jednu slabosť: keď si viac vypil, dal sa i pri svojej skúposti ľahko nahovoriť, aby svojim kamarátom poplatil všetko, čo vypili a pojedli. Následkom toho kamaráti každý večer robili s ním pokusy opojiť ho, zprvu ho častujúc, lebo vedeli, že keď sa ich úmysel podarí, potom všetko sám zaplatí. Tak tri-štyri razy za mesiac sa im to i pošťastilo. Pohánka si po každej prelumpovanej noci nadával a prisahal sa na všetko, čo mu bolo milé a sväté, že to už viac neurobí. Lenže slabá chvíľa zničila všetky jeho predsavzatia. V domácnosti bol tyran; chcel, aby sa jeho vôľa vo všetkom stala. Lenže svojej švagrinej darmo rozkazoval; robila len to, čo sama chcela, zabudnúc i na jeho najprísnejšie rozkazy, a Betka bola taká energická a prešibaná osôbka, že vlastne nielen domácnosť, ale i celý obchod ona viedla podľa svojej vôle.

Pohánka chytil kaňvicu, nalial si do pohára a urobil dobrý dúšok; potom si utrel opakom ruky mokré fúzy a riekol:

— Ale čo vy len melete do sveta! Počul som od domovníka, že po tieto dni má prísť.

Krajčír Šimek, ktorý mal tvár okrúhlu a červenú ako cvikla, podotkol:

— No, bolo by na čase, aby ten veľký pán už raz prišiel sem a porobil poriadky.

Tenký čižmár Cibulka sa posmešne usmial:

— Čože? Praskovský má urobiť poriadky?

— Takého pána, takého múdreho, statočného, o krajinu zaujatého niet, ako je on. To je ovos, čo ťahá voz, — poznamenal Pohánka rozhodným hlasom.

Ozval sa chrapľavý hlas zámočníka Jančeka, hrbatého, s dlhými, tenkými fúzmi:

— Ty, Cibulka, ty vždy zapáraš do každého, ale nemáš nikdy pravdy. Ja som ho počul hovoriť na diéte v Prešporku. No, to bolo ani zvon. Všetci kričali: „Vivat, vivat; valde bene!“ Skoro ho na rukách nosili.

— Ale veď je luterán, a bol katolíkom! Taký zo všetkých dvorov pes! — podotkol Cibulka.

— Ale, ale, si ty len hlúpy, ale aký hlúpy! — zavolať zasa Pohánka. — Čože ty vieš, akú politiku majú takí páni! Vieš, že on prestúpil na luteránsku vieru len preto, aby ošudil kacírov? Hja, to tebe na nos nezavesí! — Potom začal šepkať a rukami ukázal do venca, aby stúlili hlavy k nemu. — Ja viem iste, že zasa prejde k našej spravедlivej viere a že sa čosi stane. Ja len to hovorím, že sa čosi stane.

Všetci zamíkli na chvílku, naplnení úžasom nad tým, čo sa to stane.

Janček potom začal:

— Veru keby toho nebolo! On je viac hoden ako palatín. Pamätáte sa, aká to bola sláva, keď Turkov vymlátil a keď dovedol zajatých?

Šimek kývol hlavou:

— Nikdy nezabudnem, aká to bola strašná háveď. Len si pomyslieť, že by človeka dostali do rúk! Pre Kristove rany!

Cibuľka sa zasmial.

— Jest tu rečí! Jeho chlapi zlapali kdesi troch či štyroch Turkov, a z toho toľko rečí! Mohol sa hanbiť pre také nič takú parádu vyčítať. Vidím ich ako dnes: ledva sa vliekli, otrhaní boli na strach, a on za nimi pyšný na koni, ani keby bol najmenej Nové Zámky dobyl.

— Cibuľka, Cibuľka, uvidíš, že ty ešte so svojím táraním zle pochodíš. Povedz mi, ktorý z uhorských pánov sa mu vyrovná? Ktorý sa stará toľko o krajinu, ako on? Či je nie Praskovský skoro jediný, ktorý je pri cisár-pánovi dobre zapísaný, a jediný, ktorý i Bethlenovi frčky hádže? — osopil sa na obuvníka Pohánka.

Konôpka s Adamom pri susednom stole nie bez prekvapenia počúvali, aká veličina je Praskovský. Podívali sa jeden druhému do očí a usmiali sa, krútiac hlavami. Adam skoro vybúšil v hlasný posmech, no Konôpka ho zadržal, zašeptajúc mu:

— Mlč! Pojedz, čo máš, a choď do komory. Ja ešte chvílku postanem; možno, že niečo vyzviem, čo nám môže byť na osoh.

Adam poslúchol a vytratil sa nebadateľne.

Konôpka sa obrátil chrbtom k mešťanom a, oprúc hlavu o dľaň, rozmýšľal. Mešťania mu boli protivní: posudzovali ľudí podľa osohu, ktorý mali z nich. Praskovský dal zaiste každému z nich zarobiť, len Cibuľkovi nie. A taká čeliadka by chcela rozhodovať i v krajinských veciach. Lenže ani páni nie sú lepší. Akým tenunkým prúdikom pretíska sa trocha idealizmu ľudstvom, zaiste ešte tenším, než nitka zlata obrovskými horami. A predsa nevy-mizne, rušia celým životom. I keď lužú, jeho heslá berú do nečistých úst. Vzdychol a sklonil hlavu hlboko, lebo pocítil žeravú bolesť v srdci, pomysliac na pani Kláru. Veď ona bola tak slúčená s jeho najjasnejšími citmi a myšlienkami! Prečo ju len opustil, a či ozaj nemohol inakšie konať? Zabudol na svoje okolie v hlbokých a trápnych dumách.

V tom ho ťapol po chrbte najbližšie pri ňom sediaci krajčír Šimek.

— Pán vojak, čože tak vzdycháte? Zapite si s nami.

Konôpka sa strhol a prisadol si bez váhania k susednému stolu. Medzi rozhovorom, ktorý trval dlho do noci, Pohánkovi nabil do hlavy, že by do svojho veľkého obchodu nevyhnutne potreboval pisára, ktorý by všetko zapisoval, čo vydá a prijme. Konôpka si myslel, že za týždeň-dva Adama v jednoduchom vedení

kníh vycvičí natoľko, že obstojí v Pohánkovom obchode. A keď bude raz tam, pomôže Boh i ďalej, jestli taká bude Jeho vôľa.

Konôpka bystro prehliadol celé duševné nastrosenie Pohánkovo; videl, že jediné hýbadlo jeho účinkovania je ziskuchtivosť, a preto mu rozložil, koľko bude zisku, keď bude mať človeka, ktorý povedie jeho značný obchod. Teraz akiste ani nevie, koľko má majetku. Pohánka sa škrabal za ušami a po zajakaní a hmkaní uznal, že veru nevie. Nakoniec bol za pisára veľmi oduševnený, žiadajúc len toľko, aby nebol pridrahý. Konôpka ho uistil, že nebude viac stáť, ako obyčajný tovariš, a Pohánka pristal.

XXVIII.

Ráno Konôpka vyrozprával Adamovi, čo vykonal, a povedal mu, že ho podľa potreby bude dva-tri týždne učiť, čo potrebuje, aby mohol ako pisár nastúpiť u Pohánku. Adamova tvár sa na jeho slová natiahla, lebo on si vec inakšie bol predstavoval. On si bol myslel, že si dá ušit poriadné meštianske šaty a príde do Pohánkov, kde ho s jeho dukátmi prijmu s otvoreným náručím, ako nejakého grófa.

Adam sa škrabal za uchom.

— Pán kňaz, a vy myslíte, že sa ja všetky tie veci za dva týždne naučím?

Konôpka sa usmial.

— Ak sa nenaučíš za dva, naučíš sa za tri alebo za štyri. Ale sa naučíš. Budeš celý deň písať a rátať. Čosi už vieš, a keď chceš, naučíš sa: Betka je hodna toho, aby si sa pre ňu trochu potrápil.

Predstava, že by Betka skutočne mohla byť jeho ženou, že sa jeho sen stáva skutkom, naplnila Adama chuťou do roboty a bol by chcel hneď začať.

Vyšli do mesta, kúpili papieru, knižky a dali si ušit poriadné šaty. Keď sa vrátili domov, Konôpka sa trápil s Adamom so dve hodiny, i videl, že toho síce mnoho nevie, ale že ľahko chápe a že sa chce učiť. Dal mu úlohu a potom sa sobral vyhľadať svojho priateľa Juraja Rátkaiho, kalvínskeho kazateľa, s ktorým bol strávil v Nemecku niekoľko rokov.

Rátkai sa bol zatúlal do Francúzska a stal sa kalvínom, na dôkaz toho, že presvedčenie priemerných ľudí netvorí sa podľa ich rozmýšľania a vôle, ale podľa okolností a pomerov, lebo dokiaľ bol v Nemecku, bol luteránom, a vo Francúzsku stal sa kalvínskym kazateľom so všetkými zovňajšími znakmi svojho povolania: nosil tesno priliehajúcu, uši voľne nechávajúcu čiapku a hovoril cez nos. Nechal si narásť i dlhú koziu bradu, aby sa čím viac ponášal na svojho majstra Jána Kalvína. Ale nakoľko ho zovnútorne napodobňoval, natoľko sa vnútorne líšil od neho. Bol to človek, berúci život s ľahšej strany: keď i bokom, ale obzrel si hodnú ženu a od kvapky dobrého vína sa odľahoval ku krčahu. Mal šumnú,

buclatú, mladú ženičku, ktorá mala práve toľko rozumu, že vedela jeho skroinnú domácnosť viesť a ináč s ním vďačne zabúdala na všetky ťažkosti a biedy trnavského kalvínskeho kňaza, keď sedela s ním pri pohárikú dobrého vína.

V tie časy mali len hlavné trnavské ulice úzke vydláždené chodníky pod samými múrmi; cesta pre vozy a jazdcov bola pokrytá podľa počasia alebo hlbokým blatom, alebo prachom po členky. So striech trčaly asi na dva rífy ponad cestu hrubé drevené žleby, z ktorých sa, keď bol dážď, chrlila voda v prúdoch na chodiach po ceste. Z domov vyhadzovali na cestu všetky kuchynské a domáce odpadky, o odpratanie ktorých, okrem psov, nestaral sa nikto. O osvetlení mesta nebolo ani reči. Na nepomerne mnohých zvonoch skoro bez prestania zvonili: alebo zvali veriacich na služby božie, alebo vyzváňali mŕtvym, ktorých bolo veľmi mnoho, keďže z tisíc obyvateľov ročite umieralo šesťdesiat-sedemdesiat. Rozličné nákazlivé choroby nikdy neopúšťaly mesto a nemierné požívanie liehovín tiež mnohých predčasne skosilo do hrobu. Nebolo možno prejsť dvoma-troma ulicami, aby sa človek nesišiel s pohrebným sprievodom.

Ludia vo svojom súžení plnili kostoly a hostince.

Na jednom z rohov námestia stály praniere, ku ktorým skoro stále boli železnými obručami za hrdlo pripútaní nešťastníci, ktorých tam zevlujúci alebo prechádzajúci občania obhadzovali skálím, blatom a rozličnými hnijúcimi, nečistými predmetmi, rehocúc sa, keď sa im podarilo pošpiniť alebo pokaličiť prísne trestaných previnilcov. Každý týždeň dva razy palicovali tam verejne väzňov, často až do smrti. Na takéto exekúcie vždy sa schádzalo i lepšie obecnstvo, najmä panie nerady omeškávaly pohľad na takéto ukrutnosti. Veľmi často i stínali, vešali alebo ešte ukrutnejším spôsobom sprevádzali ľudí so sveta, na čo sbehla sa vždy celá Trnava.

Na rohoch križujúcich sa ulíc vysedávali strašne zohavení žobráci, ktorí svojím krikom a plačom naplňovali okolie. Popri nich prechádzali na vyparadených koňoch vycifrovaní páni a vojaci, alebo na ťažkých, štyrmi i šiestimi koňmi tahaných vozoch kňazi alebo panie. Pomedzi nich sa plietlo meštianstvo a otrhané a špinavé služobníctvo a poddanstvo.

Konôpka nebol už dosť dávno v meste, a preto ono účinkovalo na neho neprijemne svojou biedou, trápením a s tým pomiešaným prepychom a obchodom. Ponáhľal sa, aby čím skorej prišiel k svojmu priateľovi, ktorý býval v jednej zo zastrčených uličiek v malom prízemnom domci s malým, múrmi susedných domov obrúbeným dvorikom. Postavenie kalvínskeho kňaza v Trnave nebolo v ten čas na závidenie, lebo mal len malé a chudobné stádo, a prenasledovalo ho nielen ostatné katolícke meštianstvo, ale i magistrát a hlavne ostrihomský arcibiskup, ktorý, keďže jeho sídlo bolo v tie časy v tureckých rukách, mal svoju rezidenciu v Trnave. Tomuto bol kalvínsky kňaz tŕňom v oku a bol by sa ho veľmi rád striasol, aby kalvínska škvrna nešpinila jeho bezprostredné okolie.

Konôpka vošiel do pitvora bytu Rátkaiho, ktorým práve prechádzal jeho priateľ do izby, nesúc misku pariaceho sa mäsa.

— Pozdrav ťa Hospodin! — zvolal Konôpka s úsmevom.

Rátkai ho nepoznal, lebo v pitvore bolo i dosť tma, i nevidel ho už viac rokov. Zamrmlal čosi a vošiel s miskou do izby, ale hneď sa vrátil.

— Pozdrav vás Hospodin, brat v Kristu! — zaspieval Rátkai cez nos.

— Ale, Jurko, či ma neznáš? Čože mi to vyspevuješ? — odvetil Konôpka a vošiel, vťahnuv ho za sebou do izby.

Rátkai ho obzrel a poznal hneď. Hodil sa mu na prsia a oblapil ho šialene.

— Samko, priniesol ťa Boh! Vitaj, starý priateľu!

Potom odskočil do dverí a zakričal: „Rózka, Rózka!“ a vrátil sa ku Konôpkovi.

Vtom vbehla do izby i jeho ženička, vyhriata kuchynským ohňom, mladá, ružová blondína, ktorá, zazrúc cudzieho muža, zahabene zastala pred manželom. Rátkai ju chytil za rameno:

— Pozri, Rózka, to je ten môj najmilší priateľ, o ktorom som ti toľko rozprával a ktorý nás prišiel navštíviť. Privítaj ho srdečne.

Rózka s odvrátenou tvárou zašeptala: „Vitajte“ a podala mu ruku.

Konôpku zdržali na skromný obed, ku ktorému však ostýchavá Rózka doniesla krčah veľmi dobrého vína.

Priatelia si rozprávali svoje zkusenosti, a mali si čo rozprávať, lebo sa od rokov nevideli a boli dobrými priateľmi. Rátkai pozval Konôpku i Adama k sebe na byt. Mal ešte izbičku vo dvore; tam môžu bývať, dokiaľ sa im bude páčiť.

Neistota postavenia Rátkaiho dojímala Konôpku viac, než Rátkaiho samého. Bol človek, ktorý si nerobil zbytočných starostí a žil s dneška na zajtrajšok. Myslel si, že akosi len vždy bude, a teraz, v spoločnosti dobrého priateľa a prítulnej ženy, pri pohári vína, zavesil všetku pošmúrnosť svojho postavenia na kliniec a zaspieval si pekným hlasom i pesničky, ktoré neboly v nijakom ženevskom spevníku. Pred Konôpkom produkoval kalvínsku kázeň (hanbil sa totižto trochu za svoje preskočenie ku kalvinizmu) takým spôsobom, že sa i Konôpka i Rózka mali od smiechu popučiť. Bolo očividné, že mu kalvínske kazateľstvo nebolo veľmi k srdcu prirastené.

Na druhý deň Konôpka doviedol Adama k Rátkaimu. Jedného z koní predali. Havrana si Konôpka zadržal, mysliac si, že ho môže potrebovať.

Adam sa učil celý deň, a Rátkai mu pomáhal. Konôpka si našiel robotu v susednej ulici u stolára. Stolár bol ešte mladý, veľmi chudý, suchotinár; kašľal skoro bez prestania a pľuval krv. Mal hodnú, mladú ženu, a tešil sa veľmi, že mu obchod dobre ide. Robil rakve, a pri každej objednávke si veselo šuchal ruky, nádejúc sa, že v krátkom čase nasbiera si pekný majetok. Robil si

plány do budúcnosti, ako by mal žiť sto rokov. Pľujúc krv, tešil objednávateľov rakví, že Pán Boh je dobrý, že vysvobodil ich milých z tohoto biedneho údolia.

Konôpka pracoval s chuťou, lebo mu dobre padlo, že telesnou prácou rozptyľoval svoje duševné bolesti a túžby. Neprijemne účinkovalo na neho, že mladá žena stolárova vyhľadávala bez príčiny jeho spoločnosť a pozerala na neho žiadostivo. I stolár mu bol protivný. Smrť klopala už na jeho dvere, a on sa tešil tomu, čo jemu samému bolo najhroznejšie, keď pripadlo ako údel druhým. Konôpka by bol i odišiel od neho, ale ho predsa ľutoval i jeho ženu. Ostatne tí nešťastníci nemali duševnej sily, ani duševného vyzbrojenia, aby mohli odporovať svojim žiadostiam. On vedel a cítil, s akou nekonečnou námahou a s akým bôľom je to spojené.

Pracoval u stolára so tri týždne, keď raz večer išiel domov popri jeho byte, i zazrel, že sa z malého, hoci akousi hábou zakrytého obloka dielne svieti. Bolo to neobyčajné v tom čase, i vošiel do dvora, lebo dvere na dome byly zavreté, a pozrel, čo sa tam deje, tušiac akúsi nehodu. Malou, nezakrytou čiastkou obloka zazrel, že majster celkom nahý — telo len koš a koža — ležal na zemi s porozkladanými údmi, ako keby bol na kríž pribitý. Malá olejová lampa, visiaca na hrubom drôte s povaly, mu žmurkala nad hlavou. V izbe byly ešte dve, tiež úplne nahé ženy: jedna veľmi stará, šedivá, s opálajúcou sa vráskovitou kožou, a majstrová. Stará žena klačala pri kolenách stolárových a obkidažala ho akýmsi dymiacim sa hrcnom; majstrová dupkala po obraze Panny Márie, ležiacom na zemi, a udierala latou po Kristovi na veľkom krucifixe, ktorý držala hlavou obrátený k zemi. Konôpkovi od hrúzy vstaly dúpkom vlasy a na celé telo mu vystúpil studený pot, keď zazrel toto strašné rúhanie sa a očividné zaklínanie temných mocností. Mimovoľne udrel pästou po kríži obloka a prihnul sa podeň, počúvajúc, čo sa ďalej stane. Začul zdesený výkrik a videl, že svetlo v dielni zhaslo. Zaklínači sa zlakli, že im špiky v kostiach stuhly a zuby hrkotaly. Majster strhol lampu a majstrová, skričiac, odhodila kríž a klakla na kolená. Bez dychu počúvali, čo sa bude robiť. Nevideli a nepočuli viac ničoho, i pokladali za isté, že sa ten, ktorého volali, prihlásil. A teraz vo svojom zúfalom strachu si pokľakali všetci, najprvšia striga, a modlili sa k Panne Márii a všetkým svätým s takou vrúcnosťou, ako nikdy v živote, aby ich zachránili od všetkého zlého.

Konôpka chvíľu postál a potom sa v najvyššom duševnom rozrušení pustil dvormi na ulicu. Ale nemohol ju najst, lebo, ztratiac chladnú krv, išiel naslepo vo tme, ktorú nijaká lampa nikde nerozrážala. Keď sa za krátky čas — jemu sa zdal dlhým — motal medzi plotmi, zrazu ho nadišla myšlienka, že ho to tá striga prevádza, i zabúchalo mu srdce a zatriasly sa nohy pod ním. Oprel sa o plot a rozmýšľal trochu. Predstavil si, kde môže byť, i vyšiel napokon na známú uličku. Vydýchol si zhlboka a zaľakoval Pánu Bohu za ochranu.

Dosiaľ nebol veril na strigy. Teraz sa presvedčil na vlastné oči, že také hrozné tvory jestvujú. Pomyslel si, že také mizerné ľudské kreatúry pokladajú nekonečne veľkého Boha za svojho služobníka, ktorého, keď neplní ich vôľu, odstránia, obrátiac sa k Jeho najkrajnejšiemu protivníkovi, aby on vykonal, čo si žiadajú. Tedy pozemský hmyz chce rozkazovať Bohu i diablovi! Obetuje vo svojej bezmedznej náruživosti svoju nekonečnú budúcnosť najhroznejším utrpeniam pre špetku pozemského blaha. Konôpka bol naplnený hnusom a hrúzou proti strige. Bol úplne na čistom, že ju treba odpratať, lebo ona donesie do krajného nešťastia nielen týchto úbožiacov, ale aj iných. Hlboko zahrúžený do myšlienok, vykračoval temnou ulicou, vše zastávajúc, keď v rozjímaní zabudol na chôdzu. Rozhodol sa, že strigu musí oznámiť úradu. Ale ako pri každej otázke, namanula sa mu i teraz myšlienka na pani Kláru: čo by ona urobila v podobnom prípade? Videl v tme jej jasný, usmievavý obraz, a rozdiel toho svetlého zjavu oproti krajnej duševnej i telesnej špine a biede, ktorú bol videl, bol taký veľký a povznášajúci, že mu od blahého dojatia slzy vstúpily do očí. Zášeptal si: „Svätica moja, čo by si mi kázala urobiť?“ I zdalo sa mu, že sa pani Klára lútostivým pohľadom díva naň a hovorí mu takto: „Krajné utrpenie ženie ľudí do hriechu. Buď milosrdný! Kristus nikdy nikoho nedonášal do nešťastia. Vieš si ho predstaviť, že by on šiel Saduceom oznámiť takú diablom posadnutú osobu? A vieš, že by si zároveň s tou strigou i nie v takej miere vinných, ako viac poblúdených a nešťastných ľudí doniesol do mučiarnie a na hranicu? Vezmeš na svoju hlavu preklínanie a utrpenie ich a strigino, ktorá akiste len preto vykonáva strašné remeslo, lebo ju naháňa bieda a hlad? Všemohúci Boh ich vidí a naloží s nimi podľa svojej najvyššej vôle!“

Konôpka sa uspokojil a naplnený obrazom pani Kláry šiel domov s pozdvihnutým srdcom. O celej udalosti nespomenul nikomu ani slova. K stolárovi viac nešiel.

XXIX.

O týždeň, raz predpoludním, Konôpka i Adam obliekli sa do nových šiat a šli k Pohánkovi. Adamovi nikdy tak nepokojne nebilo srdce, ako teraz, hoci vedel, že mu nové šaty veľmi pekne pristanú; s úľubou ich pohladkával a poprával na sebe.

Zo sklepanej brány Pohánkovho domu vošli do dlhej, tiež sklepanej miestnosti, ktorej steny boli zavešané kušnierskym tovarom. Osvetlená bola dvoma nevelkými oblukovitými oblokmi, ktoré boli zasklené drobnými, do olovených rámcov zapustenými tabličkami. Dĺžkou izby, od oblokov až ku širokým dverám, vedúcim do dielne, fahal sa dlhý, široký stôl, slúžiaci na vykladanie a prezeranie tovaru. Za stolom pri obloku sedel starý Pohánka s veľkými okrúhlymi okuliarmi na nose a šil. Konôpka bol Adama vyučil, aby nehovoril nič, len na prípadné otázky aby odpovedal,

a keby sa sišli s Betkou, aby sa jej nedal do známosti, len keby sa mu ona priznala.

Konôpka pozdravil Pohánku:

— Pozdrav vás Boh, majster Andreas Pohánka!

— Pán Boh uslyš, — odvetil majster, vytisol okuliare na čelo a díval sa na vošlých, pričom mu ovisla brada.

— Pamätáte sa na mňa? — pýtal sa Konôpka. — Asi pred štyrmi týždňami sme sa boli sišli večer v „Zelenej lipě“.

— Pamätám, pamätám, ako by nie, — odvetil bystro Pohánka, v nádeji na nejaký dobrý obchod.

— Nuž tak sa i na to pamätáte, že ste mi kázali priviesť vám pisára?

Pohánka bol sklamaný v svojej nádeji na obchod a vec pisára mu bola v najväčšej miere neprijemná. Hneď po tej lumpačke na druhý deň ráno bol sa rozhodol, že pisára nepotrebuje; veď on bez takého daromníka viedol svoj obchod so zdarom. Prvé dni bol v stálom strachu, že mu pisár príde na krk; neskoršie pozabudol na neho a teraz už bol pevne ufal, že táto jeho obava je bezpredmetná. A zrazu mu padol ani tehla na hlavu! Potriasol rázne hlavou a riekol:

— Pisára? A akého pisára? Nič neviem o tom!

Konôpka sa usmial na pomätenej tvári Pohánkovej.

— Slabú pamäť máte, majster. Vaši priatelia, ktorí boli s nami, iste sa lepšie pamätajú, že ste mi naložili, aby som vám doviadol súceho pisára, a hľa, tu je, — ukázal na Adama, ktorý s priateľským úsmevom prikyvoval Pohánkovi hlavou, hoci by ho bol radšej za dlhú bradu potriasol.

Pohánka vyskočil so stolice a hodil o stôl kožuštek, ktorý bol šil, i okuliare s čela.

— Ja sa nepamätám a nepamätám, a ja takého darmožrúta v dome nepotrebujem! Choďte s Bohom!

Bolo na ňom vidieť, že sa pamätá na všetko, a svojím chovaním len utvrdil Konôpku v jeho úmysle: nepopustiť.

— Keď sa nepamätáte, pôjdeme, pôjdeme, lenže rovno na magistrát, majster Pohánka. Ja som tohoto pisára až hen zo Žiliny dal pre vás a na váš rozkaz a účet doviest, čo dosvedčia i Šimek, Janček a Cibulka. On tam opustil pre vás iné miesto. Pôjde nazad, ak mu zaplatíte cestu a zaopatrite druhé miesto. Pôjde, prečo nie?

Pohánka začal kričať chrapľavým hlasom:

— Joj, ale toto kto slýchal, takto mi nasilu chciet obesit na krk takého niktoša, chlapčisko akési?! Nechcem ho, choďte si na magistrát; veď vás tam naučia, vy odkundesí akési!

Vtom bolo počuť zo susednej dielne hlasitý nárek chlapca a ženský hlas:

— Ty naničhodník, do klady ťa dáme zavrieť! Ty si sliepku utopil, a to už druhú, ty loptoš, darebák — na, na!... — ozývalo sa plaskanie po tvári.

Chlapec reval, ani keby ho rezali, a preskakujúcim hlasom odriekal:

— Ja som to nebol, to ju Števo hodil do putne s vodou, ja som len vođu doniesol.

Konôpka s Pohánkom zatíchli na krik a počúvali, čo sa robí. Pohánka zrazu prešiel ku dverám dielne a zavolať:

— Betka, Betka, čože robíte taký krik? Poďte sem.

Betka pohrozila ešte chlapcovi: „Počkaj, ešte vás vyplatím!“ a vošla do prednej miestnosti.

Adam bol veľmi sklamaný, keď ju zazrel, lebo nezodpovedala naskrze obrazu, ktorý nosil o nej vo svojej duši: mala na sebe širokú, nie veľmi čistú zásteru, zakrývajúcu celú jej postavu, a hlavu obviazanú červenou šatkou, s ktorej sa jej opálaly dlhé konce na chrbte. K tomu bola nahnevaná a jej tvár tým nezískala.

Betka vošla a dívala sa bystro na mužov.

— Čože chcete, otec?

— Ale tuto tento, — ukázal palcom na Adama, — chce prísť k nám nasilu za pisára. A načože nám je taký človek? — hovoril jej Pohánka, istý, že Betka bude s ním súhlasiť.

Betka sa zahľadela na Konôpku a mimovoľne si popravila zásterku a šatku na hlave. Pri pohľade na šumného muža i jej tvár sa vyjasnila a oči jej zablysky.

— Ktorý to chce byť tým pisárom? — spýtala sa omnoho prívetivejším hlasom.

— Nuž tento tu, toto chlapčisko, — riekol Pohánka a drmal Adama za kabát.

Adam sa nie veľmi vlúdne díval na Betku. Zdalo sa, že by bol najradšej za horami, za dolami. Mrzelo ho i to, že sa Betka tak priateľsky dívala na Konôpku.

Betka podišla niekoľko krokov bližšie, tak že stála na dva kroky od Adama. Zahľadeli sa jeden druhému do očí, i zrazu sa Adamove city zmenily. „Čiže je hodná, hej, ale je pekná!“ i triaslo sa v ňom srdce, či ho pozná, či ho prijme. Usmieval sa jej vlúdne a prosebne.

Betka poznala Adama, že je to ten vojak, čo im bol pomáhal koňa chytiť, ale sa robila, že ho nepozná. Bola to osôbka všetkými mastami natretá. Pýtala sa:

— A ozaj sa vyznáte v pisárskom remesle?

— Vyzná sa dobre, — odvetil jej Konôpka. — Pozrite, aké má písmo, — i vytiahol z kabáta popísaný papier a predložil ho Pohánkovcom.

Pohánkovci sa dívali, ruky o stôl opierajúc, a hmkali, ako keby sa do veci rozumeli. Betka sa rezko obrátila a kráčala ku dverám.

— Nuž pre mňa ho vezmite, — povedala, hodiac plecom.

Pohánka zvolal:

— Ani reči o tom! I ty si len taký šaľo, ako všetci. Len

peniaze vyhadzovať. Vieš, že kto kupuje nepotrebné, predáva potrebné. Ani reči. Choďte s Bohom!

Betka zastala pri dverách, počúvajúc a nespustiac očí s Adama: bol veru pekný šuhaj, urastený ani svieca.

— Nedbám, odídeme, ale zaplatte za cestu a za ztratu miesta, — odpovedal pevne Konôpka.

— Ani za svet! Dajte mi pokoj! Veď je toto zbojstvo! — kričal Pohánka.

— Viete, čo? Zostane u vás zadarmo, len dotiaľ, kým si iné miesto nenajde, a vy mu dáte len stravu a byt. Pristanete? — povedal Konôpka. — Škoda sa vám natahovať.

Pohánka sa nerozhodne díval na Betku. Predsa sa len bál súdu. Betka riekla:

— Ale nuž nechajte ho tu. Veď nás nezjie: kde sa dvadsiati najedia, zostane i preň, a komôrka sa tiež ešte najde. A možno, že sa vám i zídne, veď viete, že nikdy nemáte účty v poriadku a že sa pre to vždy s celým domom vadíte.

— No, nedbám, ale jestli bude s ním galiba, ty vyhoriš! — pristal Pohánka nakoniec, mysliac si, že Adam za trochu jedla bude musieť pracovať od rána do noci.

A tak Adam zostal u Pohánkov a Konôpka odišiel nazad k svojmu priateľovi.

Vyhýbal ľuďom, hemžiacim sa námesťím, a málokedy v živote mu bolo tak smutno, ako teraz. Teraz bol bez cieľa, odtrhnutý od najmilšej ženy a odtrhnutý i od priateľa, hoc i nie mu rovného. Odchádzali od neho, trátili sa mu s očí ani lodi milá otčina. K pani Kláre sa vrátiť? To chcel v prvom návale všetko premáhajúceho bôľa, ale dnes na to viac nepomyslel: to bola úplne nemožná vec, ktorou by celý svoj život obrátil na ruby.

Počká ešte v Trnave, dokiaľ sa mu nenaskytne príležitosť odísť. Vedel, že má prísť arcibiskup Pázmán, ku ktorému Bethlen vyslal svojho znamenitého Káldyho, jezuitu, ale kňaza podľa vôle božej. Konôpka ufal, že bude môcť s ním ísť ku Bethlenovi.

XXX.

Adam prežíval niekoľko neprijemných dní u Pohánkov, lebo Betka síce robila s ním inventár podľa jeho nariadení a poučovala ho o kušnierstve, ale sa mu naskrze nedávala do známosti, hoci Adam bol presvedčený, že sa pamätala naň. Zkúsenejší človek by bol zbadal, že je v jej zdržanlivosti schválnosť, nezodpovedajúca pomerom, ale Adam, posudzujúc jej city podľa svojich, bol trpko sklamaný, keď sa mu pri prvej príležitosti nehodila do náručia. Bol by najradšej odišiel od Pohánkov, keby ho Konôpka nebol vysmial a nevybil mu to z hlavy. A mal pravdu, lebo keď Betka videla, že je Adam chlapík skutočne súci a rozumný, naraz sa mu celkom nenazdajky prihovorila, či je on nie ten vojak, ktorý im pomáhal koňa chytať. Mladosť, vzájomná obľuba, mnoho príle-

žitosti byť spolu ich veľmi chytró vohnalo do náručia. O tom nebolo viac ani reči, že by odišiel od Pohánkov, naopak, Adam s Betkou zakrátko vybrali starému Pohánkovi všetku vládu z rúk a on, vidiac, že obchod ešte omnoho lepšie vedú, ako on, pristal na leňošení a chodení do „Zelenej lipy“, kde pred kamarátmi šomral na rozličné výmysly, o ktorých nikto nikdy neslýchal a ktorý celkom iste obchod na nivoč donesú.

XXXI.

V Trnave sa mnoho vyzváňalo, ale v jedno odpoľudnie zvonili naraz na všetkých zvonoch, že človek nezačul svojho vlastného slova. Celé ovzdušie bolo rozvírené. Adam vybehol na ulicu, čo sa to robí, a s ním, pravda, i všetko ostatné robotníctvo, i zazreli neobyčajný pochod, tiahnúci námestím. Na predku šla čata vycifrovaných a hojne ozbrojených jazdcov, za týmito na mulici kňaz v albe s krížom na dlhom drúku v rukách, za týmto šla na muliciach tlupa mníchov a kňazov a za týmito vozy s ťažko okutými kolesami a s pokrovmi podobnými baldachýnom, tahané šiestimi koňmi. Celý pochod bol zahalený zvíreným prachom. Na jednom z vozov, nádhernejšom ako ostatné, sedel v úzadí medzi tmavočervenými vankúšmi muž, opierajúci zomdlene svoju hlavu o jednu z hlavníc. Jeho tvár bola strašne bledá a oči ustate prižmúrené, ale okolo úst mu sedel ani vyrytý tvrdý, opovržlivý úsmev. Mal už prešedivejúcu bradu, na hlave prachom zapadnutý kňazský klobúk a na prsiach veľký zlatý kríž. Hojne sa sbehnúvšie občianstvo kľakalo pozdĺž cesty a bledý, opovržlive sa usmievajúci muž ho temer bezpovedome žehnal. Adam sa díval naň s vytretšenými očami, i zľakol sa tej neživej tvári s desným úsmevom.

— Kto je to? — pýtal sa popri ňom stojaceho staršieho muža.

— Náš arcibiskup, Peter Pázmán.

I on i mešťan sa hodili na kolená a, skrúšene sa bijúc v prsia, prijali požehnanie. Keď vozy prehrkotaly, vstali a obzerali si zbrojnošov, sediacich na zaprášených koňoch, ktorí zakľučovali pochod. Adam stál a pozeral za tratiacimi sa jazdcami, pomútený vo svojom cítení a myslení. „Tak to bol arcibiskup, ten strašný človek“, myslel si. Necítil uspokojenia a povznesenia duše, ktoré očakával od požehnanja arcipastierskeho, lebo sa mu pred očami mihala bledá, opovržlivá tvár. Krútiac hlavou, vošiel do domu:

— Či nám ozaj ten človek dobre chce, keď sa tak mrzko díval na nás?

A arcibiskup bol z cesty z Prešporku do Trnavy, na ťažkých vozoch a v upále slnečnom, celkom chorý. Už tretí deň sa vliekli na biednej ceste niekoľko míľ. Keď prišli do Trnavy, Pázmána bolela hlava a žalúdok sa mu obracal; jeho jediná túžba bola lahnúť si v chladnej izbe do postele.

Pázmán poznal ľudí zo spovedelnice, v ktorej každý, i naj-

lepší človek, len svoje hriechy vyjavoval, i naučil sa oceňovať ľudstvo hlavne so zlej stránky; charaktery čítal na základe egoistických pohnútok, i skostnatel mu na tvári opovržlivo-trpký úsmev, ktorý tak podivne odpudlive účinkoval na každého, kto ho videl prvý raz. Bol to muž veľkého umu a vysokých cieľov a ideálov. Bol presvedčený, že pre ľudí takých, akí sú, je katolicizmus najprimeranejšia viera, lebo ona ich najúčinnivejšími prostriedkami núti, aby sa pridržiavali pravej cesty; okrem toho ona podáva človeku všetko, čo jeho duševný život potrebuje: upokojuje jeho nepovedomý hlad za umeleckými pôžitkami svojimi kostolmi a obrazmi, sochami, svojimi obradmi a spevmi a dáva pokrm jeho fantázii svojou, na udalosti bohatou vieronaukou a nekonečnou pestrosťou svojich legend a životov svätých. Rím, považne katolicizmus, by mal opanovať svet, tak by bolo človečenstvo šťastlivejšie ako je dnes. Schvaľoval nepoddajnosť Ríma ohľadne nepremeniteľnosti svojich náuk. Vynášať nové alebo meniť staré smie len pápež so svojím koncilom. Poukazoval na to, ako sa odpadlíci medzi sebou rujú, ešte i medzi luteránmi samými sa vyskytujú rozliční odštiepenci, prenasledujúci sa krvave navzájom. A čo vo viere rozhoduje rozumkovanie, ktoré zavádza sektárov na scestie? Viera je mysticizmus, prekračujúci hranice rozumu. Viera je rozumom nepochopiteľná: credo, quia absurdum. Rozumu odporuje i Trojica i božstvo Kristovo. A keď protestanti začali rozumkovať, ztratili vieru, a nelogičné je, keď veria v božstvo Kristovo a vôbec v Písmo sväté. lebo ono práve tak neobstojí pred kritikou umu, ako neobstoja svätí otcovia a iné základné spisy cirkvi katolíckej.

Pázmán sám nebol taký účastník milosti božej, ako by si bol želal, jeho viera nebola taká bezpodmienečne silná, ako on žiadal od iných. Jeho mnohé štúdia mu odobraly tie pevné základy viery, aké by si bol žiadal mať. Bol to tiež jeden z tragických rozkolov jeho duše. Ale preto bojoval s celou svojou silou za rozšírenie katolicizmu, lenže prostriedkami, akých by naivne, ale neochvejne veriaci sv. Franciscus z Assisi nikdy nebol upotrebil.

Pázmán bol presvedčeným Uhrom a predsa neoblomným prívržencom cisárovým, ktorého prevažná väčšina Uhrov považovala za prameň všetkých bied. Ale cisár bol pevný katolík a pevná obrana katolíckej viery. Jedine cisár mohol vyhnat Turkov z Uhorska, lebo Uhri sami ho nikdy nevyženú, už ani preto nie, lebo sa každú chvíľu s ním spolčujú. A najväčší nepriateľ kresťanstva je Turek.

Pázmán nebol slepý oproti nedostatkom katolíckej cirkvi. On videl, že jej najbolestnejšia rana je, že sú mnohí jej kňazi naskrze nie hodni toho postavenia, ktoré zaujímajú, a preto, chcúc odpomôcť i tejto chybe, postavil svoje kolegia. Teraz prišiel do Trnavy, nielen aby navštívil svoju tunajšiu školu a vybavil rozličné bežné veci, ale i preto, lebo sa mal sísť s niekoľkými veľmožmi, ktorých chcel získať svojej cirkvi. Jeden z týchto veľmožov bol Praskovský.

Niekoľko dní za Pázmánom prišiel i Praskovský so svojim sprievodom do Trnavy a vtiahol do svojho paláca. Jeho príchod vzbudil tiež istý rozruch, lebo mal v meste mnoho ctiteľov a odporcov. Ako všade, i tu žily biedné duše z odpadkov silnejšej vôle a bohatšieho ducha, vedené nie svojím tupým umom, ale len sebeckými pudmi. Veď ako málo je tých ľudí, ktorí vôbec myslia samostatne!

Konôpka, zvediac, že prišiel Praskovský, neukazoval sa vo dne na ceste, lebo vedel, že Praskovskovcom nehodno čo veriť. Adam to vedel, a preto, keď sa išiel s Miškom Trojakom, prišlým tiež so sprievodom zo zámku, a keď ho v Zelenej lipe počastoval, nespomenul mu, že je Konôpka v Trnave.

Praskovský chcel svoj úmysel presídliť sa do Viedne vykonať, i keď Ondrej zostal pri živote, a na to potreboval peniaze. Ku katolicizmu chcel prestúpiť i preto, lebo videl, že protestantizmus zle stojí. Nádej, že by mu Bethlen pomohol na nohy, zhasla. On by bol prestúpil i bez Pázmána, ale keď vedel, že mu za prestúpenie zaplatia a že i iné výhody môže vydobýť, nuž by sa bol pokladal za blázna nepoužiť vhodnej príležitosti na obohatenie a povýšenie svojej rodiny.

Praskovského, ktorý na pozvanie arcibiskupa prišiel so sprievodom pred rezidenciu, prijal v bráne sekretár Pázmána ešte s dvoma vyššie postavenými kňazmi a viedol ho ku svojmu pánovi. Praskovský i pri svojej namyslenosti nie bez neistoty vstúpil do izby Pázmánovej. Bol veľmi bohate oblečený, mal na sebe, hoci bola horúčava, krásnu tmavo-lilavú mentieku a plno šperkov. Bol veľmi impozantný so svojou dlhou bradou, s vyfarbenými perami a obočiami. Ale izba, do ktorej vstúpil, bola taká jednoduchá, že ho to urazilo. Očakával okázalejšie prijatie, primerané svojmu stavu. V izbe bolo len niekoľko ťažkých, čiernym remeňom obtiahnutých stolíc, skriňa s veľkými foliantmi, medzi ktorými nechybel akvinský sv. Tomáš, stôl prikrytý tmavo-červeným zamatovým prestieradlom, písací stôl a na jednej prázdnej užšej stene veľký, od podlahy až po povalu siahajúci krucifix s krásne vypracovaným Kristom, pred ktorým bolo postavené klakadlo s otvorenou veľkou knihou na ňom. Prázdna stena s krucifixom dodávala izbe rázu kaplice.

Pázmán v jednoduchej čiernej reverende s farbistými krajmi stál pri písacom stole, prezerajúc písma, keď vošiel Praskovský, pred ktorým sekretár otvoril slávnostne dvere. Pázmán sa podíval na Praskovského a jeho úsmev sa priostril a stiahnuté ostré oči blysky, keď ho videl takého vyparádeného. Praskovský to zbadal a, vidiac i schválnu skromnosť arcibiskupovho okolia, hanbil sa za svoju parádu a bol by dal v tú chvíľu vďačne dedinu za to, keby bol Pázmána v skromnosti šatstva predstihol. Ale chytro sa spamätal a hľadel sa postaviť na stanovisko veľkopána pri skromnom mníchovi, hoci bol ten mních i primasom uhorským.

Pázmán bol dnes dobrej vôle, a to preto, lebo prišiel mu

z Ríma priateľ Ottaviano Banti, ako posol pápeža Gregora XV. s breve, v ktorom mu ďakuje za jeho účinkovanie v prospech katolicizmu a stavia mu do výhľadu kardinálsku hodnosť. Banti bol duchaplný človek, znamenitý spoločník a dopodrobný znateľ všetkých zákulisných vecí vo Vatikáne. Pázmán sa tešil na jeho spoločnosť a na výbornú večeru, ktorá ich dnes očakávala. Keď bol dobrej vôle, bol jeho satyrizujúci sklon živší ako iný raz, a keď mu i nedal slovami výrazu, ostrejšie ho cítil i bavil sa ním.

Praskovského prijal s trochu posmešne prehnatou poklonou a usadil ho na jednu zo stolíc, sám zostanúc predbežne stáť. Poznal Praskovského úplne, a preto si myslel, že bude mať s ním ľahkú hru. Pre formu začal s ním hovoriť o viere.

— Domine illustrissime, teší ma, že s rokmi vaša múdrosť tiež rastie a že nahliadate, že bohatosť katolíckej viery je predsa len výhodnejšia, ako chudoba luteranizmu. Veď čo verím, nemôže mi škodiť.

Praskovský urobil mimovoľne podivnú tvár, keď mu začal Pázmán hovoriť o viere. Díval sa naň, ako učiteľ by hľadel na žiaka, ktorý mu chce vykladať to, čo sa od neho bol naučil. On si totižto namýšľal, že pozná do krajnosti všetky rozdiely a obrany katolicizmu a luteranizmu. S povýšeným úsmevom riekol:

— Ale pravdu máte, excelencia, svätú pravdu. Poznám to všetko dopodrobna. Nuž ale nielen od samej vieronauky závisí, akého je človek vyznania, však vaša excelencia?

Pázmán sa poďíval naň ostro. On vedel najlepšie, že pánom vieronauka bola skutočne vedľajšou vecou. Ale ho nechcel nasledovať v cynizme, i povedal:

— Znáte môj Hodoegus?

Praskovský oprel ruky o kolená a díval sa s uštipačným úsmevom Pázmánovi do očí:

— Hodoegus? To neznám, ale som čítal Bellarminovo dielo.

Praskovský vedel, že Pázmán svojho Hodoegusa (vodcu) spracoval podľa menovaného diela, i myslel si, že ho svojou poznámkou donesie do zmätku.

Arcibiskup sa usmial, cítiac jeho úmysel:

— Nuž veď to na jedno vychádza, — povedal s pochvalným prízvukom. — Lebo to dielo som vzal za základ svojho Hodoegusa.

Priznaním týmto naraz odobral hrot Praskovského poznámke a zahanbil ho.

— Nuž ale vy ste už boli katolíkom i evanjelikom, a tak iste na základe hlbšieho poznania sa vraciate zasa do pravej cirkvi, — riekol posmešne.

Praskovský vedel, že si s Pázmánom nemôže zahrávať, i povedal trochu namrzene:

— Excelencia, ja ufám, že som s vierou na čistom, a že bude lepšie, keď sa poshováráme o veciach, tvoriacich i pre vieru

pevné základy. Lebo sine Cerere et Baccho friget nielen Venus, ale i sancta Ecclesia.

Pázmán odložil písmo, ktoré dosiaľ bol držal, na stôl a sadol si tiež k stolu, prehnúc sa pohodlne na operadlo stolca.

— Máte pravdu, domine illustrissime. Aké sú vaše požiadavky?

Praskovský chvíľu mlčal, hladiac si bradu:

— Myslím, že uznáte miernosť mojich požiadavkov, — riekol napokon, — keď pýtam len dedičné županstvo K—skej stolice a náhradu za sedem obcí, cisárskym vojskom mi vyrabovaných.

— A koľko by tá náhrada robila? Viete, že jeho cisárska jasnosť potrebuje každý groš na vojnu: nesmiete mnoho počítať.

— Počítam len najľavnejšie ceny skutočne odneseného a zničeného majetku. To činí 87.000 zlatých, — odvetil Praskovský a urobil tvár človeka, urazeného predpokladom, že by sa mohol on nepoctivosti dopustiť.

— Ako ste s Bethlenom? — opýtal sa Pázmán, zdvihnúc zrazu hlavu a pozrúc mu ostro do očí.

Praskovský sa usmial.

— Myslím, že som sa s tým človekom nadobre rozišiel. Ne počula vaša excelencia, ako som mu vyplatil 15.000 zlatých?

Pázmán hodil nedbale rukou a povedal trochu s opovržením:

— Počul som. Otázka je, či jeho cisárska jasnosť môže v budúcnosti na vás počítať?

Praskovský sa vystrel.

— No, myslím, že moje slovo ...

Pázmán mu skočil do reči:

— Slovo je slabušká retiazka, domine illustrissime. Starší ľudia, ako sme mi dvaja, vedia dobre, že sú veci, ktoré silnejšie viažu.

— Myslím, že na slovo šľachtica možno zámky stavať, — riekol Praskovský hrdo.

— Zámky sa rúcajú a viery sa menia, domine illustrissime, — odvetil Pázmán skromne, ani mimochodom.

Praskovský sa naraz premenil a usmial s porozumením, chcúc ukázať, že i on vie, ako svet ide.

— Pravdu máte, excelencia. Tedy aké záruky žiadate?

— Musíte budúcu nedeľu v mojom chráme slávnostne prijať sviatosť oltárnu.

Praskovský zamrmlal:

— Hm.

— A musíte urobiť nejaký skutok, ktorým by ste sa s protestantmi znepriatelili nadobre.

Praskovský zasa zamrmlal:

— Hm.

Po chvíli riekol:

— A čo mi za to dáte?

— Dostanete 60.000 zlatých a dedičné županstvo.

— A aký skutok by to mal byť?

— No, poviem vám jeden. Môj predchodca Forgáč chcel očistiť Trnavu od kacírov a vyhnať odtiaľto kalvínskeho kazateľa. Nemohol to vykonať. Urobte to.

Praskovský trochu rozmýšľal, napokon riekol:

— Šestdesiatisíc je málo, — i díval sa s očakávaním na Pázmána.

Pázmán, čo sa zriedka stalo, urobil úplne vážnu tvár, úsmev s nej úplne zmizol, oči roztvoril a okolo úst mu vystaly dlhé prísne záhyby.

— Domine illustrissime, vy ste už vo veku pokročilom, vaše dni na zemi sú spočítané, na užívanie života máte už málo času. S Bohom, môžete urobiť v ostatnú chvíľu pokoj, prestúpiac do svätej cirkvi, a na zemské pôžitky, ktorých by ste sa mali zriecť, je 60.000 zlatých mnoho peňazí. Viac vám nemôžem dať, — dokončil Pázmán s najväčšou rozhodnosťou.

Praskovskému ovisla brada, ústa a oči sa mu roztvorily ustrnutím, ako ten človek čítal v jeho duši. Na Pázmánovu tvár pri pohľade na Praskovského zasa vysadol opovržlive trpký úsmev.

— Dobre, pristávam. Uvidím, čo budem môcť urobiť s tým kalvínom. Ale v nedeľu nemôžem vo vašom chráme prijímať.

Teraz sa Pázmán zadivil.

— Prečo? Veď na tom niet ničoho. Keď môžete kazateľa vyhnať, tak to môžete tým skorej urobiť.

— Excelencia, nemôžem, nemôžem, — hovoril Praskovský, dvíhajúc ruky v kruhu okolo hlavy. — Darmo je: nemôžem!

— Som ozaj zvedavý, prečo nie?

— Poviem vám, a uznáte, že mi to teraz nemožno urobiť. Pred dvoma rokmi som Dorházy, keď prestúpil na katolícku vieru, veľmi nadal, vyslovil som mu svoje najhlbšie opovrzenie a napľul mu do tváři. On mi vtedy odvetil, že „Nemo ante mortem beatus“, že i ja môžem prestúpiť, aby som mlčal. Ja som sa zaklínal — ako to už blázni-ludia v náruživosti robievajú — že je to úplne vylúčené. Dorházy mi povedal, že keď to urobím, vráti mi moje nadávky a pred celým svetom mi napľuje do tváři. Rozumie sa samo sebou, že som ho ubezpečil, že to môže urobiť.

— Nuž a čo to má do činenia s vašim prijímaním v nedeľu? Veď ste prestúpili. Či budete v nedeľu prijímať, či nie? A tej procedúre sa nevyhnete, jestli Dorházy nástojí na nej!

— Možno, že sa vyhnem, — riekol Praskovský prešibale.

— Ale teraz je Dorházy tu. Dorházy prišiel sem za mnou. A je úplne isté — znáte ho excelencia — že použije príležitosti, aby mi po kostole alebo i v samom kostole urobil posmech.

Pázmán sa zasmial. Pomyslel si na Bantiho a tešil sa, že mu bude môcť rozprávať príklad podivnosti ľudskej prírody: zo ziskuchtivosti je náchylný spáchať zločin, ale potupenia svojej pýchy nestrpí za nijakú cenu.

— A keby som vám dal všetkých 87.000, ani vtedy nie?

— spýtal sa Pázmán skúmave.

Praskovský trochu rozmýšľal.

— Nemožno, na nijaký spôsob ani vtedy.

Pázmán vstal so stolice, čo urobil za ním i Praskovský.

— Keď nebude v Trnave kalvínskeho kazateľa, dostanete naskutku 60.000 zlatých a dekrét dedičného županstva. Pristávate?

— Pristávam.

Pázmán zazvonil, i vstúpil jeho sekretár. Pázmán a Praskovský sa poklonili jeden pred druhým, nepodajúc si ruky. Sekretár odprevadil Praskovského k jeho sprievodu pred rezidenciou. Praskovský sa cítil neprijemne malým, keď odchádzal; bolo mu, ako keby ho bol niekto vyhrešil.

XXXII.

Konôpka trávil smutné časy v Trnave. S Rátkaim si vyrozprávali svoje dobrodružstvá a teraz si už nemali čo povedať, lebo Rátkai zaujímal sa len o svoje najosobnejšie veci a rozličné pletky a klebety. Krajinské a svetové udalosti byly mu úplne ľahostajné, keďže nemaly na jeho postavenie nijakého účinku. Konôpku zas stále trápily myšlienky na celkový smutný stav krajiny a cirkvi evanjelickej; k tomu prichádzala stále ho mučiaca túžba za pani Klárou. Zbiednel a žil beznádejne, bez vôle k životu. Máloktorú noc spal viac ako dve-tri hodiny; obyčajne trávil dlhé hodiny sediac alebo chodiac hore-dolu po svojej izbičke.

Bola polotmavá noc a mesiac bol v poslednej štvrti. Konôpka okolo polnoci stál pred zamrežovaným oblokom a díval sa na pustý dvorik, na ktorom temné tône okolitých stavísk kreslily svoje obrysy. Oproti jeho obloku bol vysoký múr, na ktorom bol veľký otvor, zavretý drevenou okenicou. Okenica začala sa potichu otvárať a z otvoru vysunovala sa pomaly noha v žltej čižme a v širokých puliderách. Za nohou sa vyhla fuzatá tvár s končitou baranicou a potom skočil ozbrojený chlap do dvorika. Čosi hovoril do otvoru, a za ním skočili ešte dvaja chlapi s ním rovnako odetí. Jeden z nich bol Mihvok. Konôpka ho s úplnou istotou poznal po vysokej postave, a čaptavých nohách. Hneď bol na čistom v celou nástrahou. Útok pokladal za namerený proti sebe. Skočil do izby, vyložil na oblok svoje zbrane a pozoroval, čo sa bude diať. Chlapi sa poobzerali na všetky strany a potom prikročili k dverám do domu a ohľadávali ich. Očividne sa chceli dostať do domu. Konôpka roztvoril oblok a zavolať na nich:

— Chlapi, čo tu chcete? Choďte odtiaľto, lebo vás postrieľam!

Pravda, vôbec nemyslel na to, že by skutočne strelil na nich, lebo si pomyslel, aké neprijemnosti by povstaly z toho, keby na dvore kalvínskeho kazateľa bola najdená jedna alebo viac mŕtvol. Celkom iste by celú vec obrátili proti kňazovi.

Mihvok mu odpovedal:

— Či ste vy ten kalvínsky kazateľ? Chceme mu len povedať, že mu pán Praskovský odkazuje, aby sa vypratal z Trnavy, a to nadobre, lebo ináč bude s ním zle.

— A preto musíte hneď traža prísť, a to nočným časom?

— No, traža sú istejší ako jeden, a tuto Cypruš vie tak pekne nahovárať, že by kazateľ nebol viac nikdy kázal, aspoň v Trnave nie. Však, Cypruš?

— Veru hádam, — riekol tretí chlap a zasmial sa.

— Jestli sa neodpracete odtiaľto, dokiaľ načítam do desiatich, začnem strieľať, — odsekol im Konôpka ostro a šťukal kohútikom pištole.

Mihvok zabočil tak, aby zazrel, kto je v obluku, lebo hlas mu bol podozrivý, a potom všetci traža odchádzali, ako Konôpka počítal, zprvu pomaly a nakoniec sa tak chytro prehadzovali cez otvor za okenicou, že sa Konôpka mimovoľne zasmial.

Podľa rozkazu Mihvok ešte v noci šiel k Praskovskému, ležiacemu v posteli, a oznámil mu, ako pochodili u kazateľa: nemohli ho zlapať, lebo ich Konôpka odohnal.

— Kde sa tam vzal? — pýtal sa Praskovský prekvapený.

— Veľmožná milosť, ten človek nám je vo všetkom na závade. Bolo by s ním urobiť poriadok.

Praskovský zamumlal čosi nezrozumiteľne; napokon riekol hlasne:

— Jestli môžete bez veľkého kriku, chyťte ho. Vezmeme ho so sebou do zámku; tam uvidíme, čo s ním urobíme.

Praskovského mrzelo, že nemohol Rátkaiho tak ľahko chytiť a odpratať. Teraz musel s väčším aparátom pracovať, aby ho dostal z mesta. Jemu by bolo lepšie zodpovedalo, keby ho bol mohol tajne chytiť, lebo by bol Pazmánovu podmienku vyplnil a predsa nevystavil sa priveľmi pred protestantskými veľmožmi, s ktorými už i len pre známosť nechcel byť úplne na zlej nohe.

Na druhý deň predpoludním dal k sebe pozvať na poradu so tridsať vlivnejších mešťanov a radných, ktorí všetci prišli vyobliekaní a pyšní, že ich taký veľký pán dal volať. Prišli i tí, ktorí nesúhlasili s jeho politikou. Praskovský ich pozdravil vo veľkej dvorane svojho paláca, kde boly poprestierané i stoly, s množstvom nápojov a zákusiek. Medzi tými tridsiatimi boli i naši známi zo „Zelenej lipy“. Keď sa boli najedli a napili, Praskovský vstal a povedal im reč. Hovoril, že jedine katolícka viera je pravá, že on to nahliada, a preto i prestúpil na ňu. Jedine katolíci, spojení s cisárom, môžu vyhnať Turka a osvobodiť Uhorsko. Luteráni a kalvíni sa s Turkom spájajú na zkažu vlasti a viery.

— Musíme byť všetci úprimnými katolíkmi a podľa svojich síl odporovať protestantizmu. Hanba je, že v Trnave, v sídle arcibiskupa, trpíme kalvínsku cirkev a kalvínskeho kňaza. Ja som si umienil, že záslužný skutok vyčistenia Trnavy vykonám i sám, jestli mi vy pomocnej ruky nepodáte.

Mešťania skoro všetci poskákali a kričali:

— Vivat, vivat, sláva Praskovskému! Všetci budeme pomáhať! Len Cibulka krútil hlavou. Keď Praskovský zatíchol, vstal a

od rozčulenia traslavým hlasom hovoril o nikolsburgskom pokoji a o tom, že luteránski páni nedovolia vyhnať kalvínskeho kňaza, a že keď ho dnes i vyženú, zasa ho dovedú nazad.

Mešťania okolo neho pokrikovali a nadávali mu. Praskovský vstal a povedal pyšne:

— Keď ho teraz vyhodíme, potom uvidíme, či nám ho nanútia zasa. Našou povinnosťou je vyhodiť ho. Či ho páni protestanti dovedú nazad, o tom potom.

Cibuľka znovu chcel hovoriť, ale ho nepripustili k slovu. Istá vec je, že Cibuľka mal pravdu. Rátkaiho o niekoľko mesiacov mesto muselo nazad prijať; prinútil ho snem. Cibuľka bol celý život pyšný, že on bol múdrejší, ako bohatý veľký pán, ktorý ďalej od nosa nevidel.

Praskovskému, pravda, na tom celkom nič nezáležalo, čo sa s Rátkaim stalo, keď ho on raz z Trnavy odstránil. I on si myslel, že ho akiste zasa privedú nazad. Ale čo jemu bolo po tom? On dostal svoje peniaze a svoj dekrét. —

Mešťania s Praskovským sa ushovorili, že nasledujúceho dňa ráno vyvezú Rátkaiho so ženou i s kantorom a s celým ich nábytkom z mesta do najbližšej dediny a tam ho složia. Nech si potom robí, čo chce, brány pred ním zavrú. Praskovský vyšle na miesto svojich zbrojnošov pre prípad, že by sa kalvíni azda protivili, Radní páni zas sľúbili vyslať i mestských drábov.

Konôpka bol Rátkaimu vyrozprával o nočnej príhode, a populudní počul i to, o čom sa u Praskovského dohovorili proti nemu.

„To sú naničhodníci! Nie že by človeku dali pokoj, keď im nič nerobí“, pomyslel si Rátkai a potom vyhľadal Rózku a povedal jej, že ich ráno akiste nasilu vystahujú z Trnavy.

— Nuž pôjdeme domov, do Bystrice, k rodičom, — zardovala sa nevinná Rózka.

Rátkai sa zasmial.

— Máš sa čomu tešiť, že nás odtiaľto vyhodia a že prideme o chlieb!

— No veru, je to chlieb! Taký najdeme hocikde, — mykla Rózka plecom.

— Nuž tak poďme si poukladať čo lepšie veci, aby nám ich tá čvarga nepobrala — riekol Rátkai,

Majúc zámožného testa, skutočne si z celej veci veľmi málo robil. Na svoje stádo veľmi nemyslel, a na to, aký boj sa z toho zvíri, ešte menej.

Nasledujúceho rána poprchával drobný dáždik, keď štyri rebrinové vozy zastaly pred domom Rátkaiho v sprievode 150—200 ľudí, chlapov, žien a detí. Okolo tlupy vykračovalo i niekoľko Praskovského zbrojnošov a mestských drábov.

Dvaja chlapi zabúchali na zavretých dverách Rátkaiho príbytku. Rátkai pristúpil k obloku a otvoril ho.

— Čo chcete, ľudia? — spýtal sa.

— Nepotrebujeme tu kalvínov, von s nimi! Choďte preč z Trnavy! Pakujte sa odtiaľto, kacíri! — kričali ľudia pred domom.

— Protestujem proti tomuto násiliu! — zvolal Rátkai a zavrel oblok.

Za krátky čas povykľadali nábytok a zariadenie jeho na vozy a on, odoberúc sa napochytre od niektorých svojich farníkov, ktorí sa opovážili ukázať sa na ulici, vysadol i s Rózkou na jeden z vozov a odišiel i so svojím kantorom z Trnavy.

Celá vec sa tak rýchle a ľahko sbehla, ako keby boli všetko vykonali podľa obapolne ustáleného plánu.

Praskovský ešte v ten deň dostal od Pázmána svoje peniaze, i umienil si, že už nasledujúceho dňa pôjde nazad na svoj hrad.

XXXIII.

Večer po nočnom útoku Konôpka šiel k Adamovi, bývajúcemu stále u Pohánku, lenže už nie v komore, ale v poriadnej izbe s oblokmi na námestie. S jeho pomermi sa veľmi zmenilo i jeho ponímanie života. Nikto by nebol pomyslel, že s istou seba-vedomosťou vykračujúci, vyobliekaný mladý muž ešte pred niekoľkými mesiacmi pásol na dedine ovce. Adamovi sa darilo veľmi dobre. S Betkou bol úplne na čistom a ich sobáš závisel už len od kadejakých formalít a bol len otázkou času. Konôpku privítal vďačne, ale už nie s takou poníženosťou, s akou sa bol k nemu choval ešte pred niekoľkými týždňami. Adam hľadel na Konôpku teraz trochu shora. Nevidelo sa mu, že sa ničoho nechytá; myslel si, že keď je Konôpka i dobrý a učený, ale jednako len zdarebáčený. Kdeže: taký mocný, zdravý muž, a tak nemilobožu márnit čas a peniaze!

Keď Konôpka vyrozprával Adamovi, čo sa tej noci prihodilo, Adam pokrútil hlavou.

— A či vy myslíte, že vás mršina Mihvok nepoznal?

— Nemohol ma poznať, stál som vo tme.

— No, ja hovorím, aby ste si dali pozor. A či budete ešte dlho v Trnave, keď nemáte tu čo robiť? Múdrejšie by ste urobili, keby ste sa niečoho chytili, ako takto čas tráviť.

Konôpka pozrel ostro na Adama a povedal len jediné slovo:

— Dobre.

Chvíľku mlčali. Konôpka ocenil veľmi správne naivnosť duševného nastrojenia Adamovho, no nie bez trpkosti.

— Idete teraz domov? — pýtal sa ho po chvíli Adam.

— Idem.

— Mohli by ste radšej tu zostať cez noc, lebo Mihvok je potvora, — riekol zasa Adam.

Cítil, že sa proti Konôpkovi previnil svojím chovaním, ale hanbil sa mu to, ako i sebe samému, priznať.

Konôpka vedel, že by urobil múdrejšie, keby zostal, ale chcel

dať Adamovi pocítiť, že nesprávne konal, a preto odišiel s krátkym: „S Bohom!“

Sotva urobil na úplne tmavom námestí niekoľko krokov a prišiel k jednej z uličiek, keď akýsi muž skočil mu do cesty. Ako ho chcel odsotiť, dostal po hlave úder, i spadol bez povedomia na zem. Keď prišiel k sebe, našiel sa v temnej, mokrej pivnici, poviazaný, na holej zemi, s potkanmi, pobehujúcimi po ňom a okolo neho.

Na druhý deň Adam stretol sa s Miškom Trojakom, ktorý mu povedal, že už zajtrašieho dňa odídu z Trnavy. Adam ho zavolať na rozlúčku k sebe. Miško mu rozprával, že Praskovský musel dostať ukrutne mnoho peňazí, lebo chlapi u arcibiskupa nakladali ťažké truhly na vozy, a že Konôpka je v palote v pivnici zavretý, že ho vezmú so sebou do zámku.

— Bol strašný. Ja som ho videl, keď ho včera večer doniesli: bol bledý ako smrť a dolu tvárou mu tiekla cícirkom krv.

Do Adama ani keby strelil, keď to počul. Veľmi mu ho bolo ľúto. Pomyslel si, ako sa nemilo rozišli, aký bol k nemu nevlúdny.

— Bože môj, Bože môj, čo s ním smýšľajú? — zvolal a zalomil rukami.

— Dobrého nič, to je isté, — dotvrdil Trojak. — Hodili ho do temnej pivnice ani nejakú mrcinu.

Adam chodil v najväčšom nepokoji po izbe, rozmýšľajúc, čo urobiť. Zišlo mu na um, že predpoludním bol u Pohánkov Žid Šlojmo, ktorý doniesol kožky s kún na predaj, a rozprával, že pri Brankoviciach, 5–6 míľ od Trnavy, na ceste do B—ského zámku stretol sa s oddielom Bethlenových hajdúchov.

— Miško, a kadiaľ pôjdete nazad? — spýtal sa zrazu Trojaka, dívajúceho sa naň zadivene.

— Ja myslím, že tadiaľ, kadiaľ sme prišli.

— Miško, dobre sa mi maj a zostaň s Bohom! Ak ti bude možno, príď sem do Trnavy, tu u nás dostaneš robotu. Ja musím odísť, lebo mám ešte pilnú robotu.

Miško Trojak znechutený odišiel, keď ho Adam tak nakrátko odbavil.

Keď Adam zostal sám, dobre si všetko porozmýšľal, čo urobí, a potom išiel k Betke. Našiel ju pri robote s bielizňou. Betka mu videla na tvári istú strnulosť.

— Čo je s tebou, Adam? — pýtala sa znepokojená.

— Betka moja, Praskovský zajal Konôpku, odviečie ho do zámku a tam ho zmárni. Musím mu pomôcť. On ma zachránil, nemôžem ho ani ja opustiť. V Brankoviciach sú Bethlenovi hajdúsi, prebehnem ta a vysvobodím ho s ich pomocou. Len ty nikomu nič nehovor!

Betka zbledla a z trasúcich rúk jej vypadla bielizeň.

— Veď tam môžeš zle pochodiť, a ak ťa zabijú alebo pokaličia, čo bude so mnou? Ešte prídeš o hlavu. Adam, Adam, nerob to, pre Pána Boha!

— Ech, zabiť ma nezabijú, len ty nikomu nič nehovor.

— Adamko, nechod' mi, ja ťa nepustím, — i oblapila ho kŕčovite okolo krku, — nechod', moje všetko na svete! Čo ťa tam po cudzích ľuďoch!

— Betka, nebude na nás božieho požehnanie, ak ja toho človeka opustím. Pozri, už sám Pán Boh tak všetko zariadil, aby som mu pomohol. Musím ísť.

Betka začala zúfale plakať a rukami zalamovať. Prosila ho všemožne, aby nešiel.

— Darmo je všetko, — riekol Adam, — musím ísť.

— Tak keď ideš, viac sa mi neukáž na oči. Keď ti je cudzí človek milší ako ja, choď si s ním, — povedala už teraz Betka s hnevom.

— No, už len radšej teba. Ale či rád, či nerád, nemôžem si inakšie pomôcť.

— Nuž dobre, tak si choď, ale mi viac nazad nepríd'. Choď, choď s Bohom... Bože, Bože, akému mužovi som chcela byť ženou! — zalamovala rukami.

Adam trochu nerozhodne postál, potom pristúpil k Betke a chcel ju oblapiť, ale ona ho odsotila:

— Choď si už s Bohom! Nemám viac s tebou nič čo robiť.

— Betka, neboj sa, všetko bude dobre. A potom: ženský plač jarný sneh. Dobre sa mi tu maj! Otcovi povedz, že som išiel ku Horányimu s robotou.

Betka sa hodila na posteľ a plakala, že ju len tak podhadzovalo. Adam chvíľočku pozeral na ňu a potom ticho vyšiel.

Vzal si zbrane, plášť a mentieku, ktorú mal oddať Horányimu, osedlal Havrana a o pol hodiny už cválal po širom poli za Trnavou. Keď sa zotnilo, bol v Brankoviciach. Cestou ho raz naháňali akísi podozriví jazdci, ale Havran ich ľahko zanechal za sebou. V Brankoviciach bola skutočne stotina hajdúchov pod velením kapitána Ezechiela Molnára, tučného, vypitého chlapa, s tvárou do meďočervena opálenou, s drobnými čiernymi fúzikmi. Adama dovedli hajdúsi pred neho. Lapili ho, ako vchádzal do obce, a nezachádzali s ním veľmi priateľsky.

Adam sňal pred Molnárom čiapku a pekne sa poklonil, ako ho Konôpka a Rátkai boli naučili.

— Pozdrav Pán Boh, pán kapitán! Prosím, keby ste so mnou medzi štyrmi očami pár slov ztratili.

— A akúže máš tajnosť? Ak ju nepovieš podobrotky, vyštekáme ju z teba, — riekol Molnár surovo.

— Poviem, pán kapitán, ale len vám. Veď sa ma azda nebojíte?

— Ja sa teba bát? Ty pačrev! Odstúpte, chlapi, nechajte nás samých.

Hajdúsi odišli.

— Pán kapitán, zajtra alebo pozajtre pôjde týmto vidiekom veľmožný pán Praskovský s 20—30 jazdcami. Vezie so sebou

toľko peňazí, že ich chlapi v truhlách na vozy vykladali. Nuž myslím, že by sa i vám tie groše zišly.

— Praskovský, Praskovský! — rozmýšľal Molnár. — Mne sa zdá, že je to náš človek.

— Nevieľ, či je váš, ale predvčeroľ vyhnal kalvínskeho kazateľa z Trnavy.

— Ťuhaj! Ale iste? Chlapče, ak ma klameš, visíš!

— Nedbám, ak vás klamem. Idem teraz rovno z Trnavy len preto, aby som vám to oznámil.

— Nuž, ty loptoš, i ty chceš z tých peňazí dostať?

— Pán kapitán, nie preto som prišiel. Praskovský vlečie so sebou zajatého luteránskeho kňaza, ktorý je môj najlepšiel dobrodinca: toho chcem osvobodit. Keď ho dostane do zámku, nuž ho tam zmárnli.

— Nuž čože ti už takého urobil ten kňaz?

Adam vyrozprával v krátkosti kapitánovi, čo Konôpka urobil za neho. Molnár poťapkal Adama po plecí.

— Ak je to všetko pravda, tak si ty rúči čeladník. A ako sa voláš a odkiaľ si?

— Ja som Ondrej Krúpka z Brezovej z Oravy.

Adam nechcel prezradiť svoje meno.

— No, hodní chlapi musia rást v tej biednej Orave.

— Najdú sa, pán kapitán, i hodní. A, pán kapitán, prosím vás, ak by som ja mal dostať niečo z tých peňazí, dajte to tomu kňazovi.

— A či ty chceš odísť?

— Musím byť ráno doma. Lebo sa môže všetko vyklúvať, a ja prídem o hlavu.

Molnár sa poďíval na Adama a posvietil si naň ešte i sviečkou. Potom mu podal ruku.

— No, choď šťastlive, synku. Ak chceš, dám ti niekoľkých chlapov, čo ťa odprevadia.

Adam sa poďakoval a zmizol. Havrana vzal za ohlavok a vyviedol z dediny. Ráno došiel do Horányiho kaštieľa, kde oddal mentieku, vzal peniaze a šiel domov. S veselou dušou prišiel do Trnavy. Betka sa hnevala na neho viac naoko so tri-štyri dni, a potom ho mala omnoho radšej, ako keby ju bol poslúchol. —

Na tretiel deň prišli ku kapitánovi jeho vyzvedači, že na trnavskej ceste vidno čatu jazdcov a vozy. Hajdúci ich prepadli, čiastku sostrieľali, niekoľkých zajali. Praskovský s Mánikom a s desiatimi vojakmi ušiel. Kapitán ich nerozkázal prenasledovať, lebo jemu išlo o vozy. Medzi zastrelenými bol i Mihvok, ktorého práve vtedy trafila guľa, keď sa nožom rozohnal, aby preklal vo voze ležiaceho Konôpku, ktorý bol slamou tak zahádzaný, že sa mal skoro zadusiť, a tak poviazaný, že sa nemohol ani pohnúť. Hajdúci ho vysvobodili, rozrezali povrazy na ňom a zanieli ho ku kapitánovi, ktorý sa zhrozil nad ním. Keď sa o niekoľko hodín trochu sosbieral, Molnár mu vyrozprával, komu môže ďakovať za

svoje osvobodenie, a Konôpka, ktorého nervy byly úplne vyčerpané, plakal ako dieťa od dojatia, keď počul o Adamovej obetivosti.

Konôpka sa chytro zotavil. Keď prišiel na Bethlenov dvor, sišiel sa s Káldym, a tento znamenitý muž, poznajúc v ňom rovnocítiacu dušu, odporúčal ho kniežatú, ktorý si ho dal predviesť a po dlhom rozhovore poslal ho s posolstvom k budínskemu pašovi vyjednávať pre vydanie Michala Tinkla, nemeckého delostreleckého kapitána, ktorého boli Turci zradne zajali a nútili, aby vstúpil do ich služby, čo on urobiť nechcel. Konôpka sa zhrozil nad tým, aký bol Budín pod panstvom Turkov: neopravované domy sa válaly a v bezdnom blate ulíc ležaly nielen hnijúce mŕtvolky zvierat, ale i ľudí. Paša vydal Tinkla, ale najprv mu dal odňať pravú ruku, a aby nestiekol z krvi, kýpť do kotla s vriacou smolou vopchať. Konôpka si doniesol z Budína také poburujúce dojmy, že ich vyjavil i Bethlenovi s poznamenaním, či by nebolo skorej hodno pri hocijakých ťažkých podmienkach držať s cisárom, než s tými neľuďmi.

Bethlen sa díval chvíľku na neho a potom mu riekol:

— Syn môj, vykonal si, ako sa dalo, čo som ti naložil; som s tebou spokojný. Jedno si však pamätaj, čo ja už dnes dobre viem, lebo ma to mnohé chyby môjho života naučily: za dobre uváženým cieľom neústupne kráčaj. Nedaj sa odkloniť od neho nijakou pozdejšou múdrosťou, lebo takým spôsobom nikdy nedôjdeš cieľa. A pamätaj i to, že naraz nemôžeš ísť na dve strany.

Konôpka dojate počúval dobrotivé slová kniežata.

— Máš ženu, deti? — pýtal sa Bethlen.

— Nemám, kniežacia milosť, — riekol Konôpka a vzdychol.

— Tak máš milú, za ktorou ťa ťahá, alebo ktorú si utratil? Pýtam sa ťa preto, lebo žena hrá v ľudskom živote úlohu veľkú a je to vidina, ktorá zavedie i najsilnejších na scestie. Musím znať pohnútky činov svojich dôverných služobníkov. Odpovedaj mi verne.

Konôpka sa zapálil a vzdychol zas zhlboka. Chvíľočku mlčal a potom vyrozprával úprimne svoj pomer k pani Kláre. Bethlen ho počúval s najväčšou účasťou.

— Bolí ťa najväčšmi smutná rozluka s ňou? Bol by si spokojnejší, keby si ju videl a rozišiel sa s ňou priateľsky?

— Myslím, že áno, kniežacia milosť.

— Rovnany sú odtiaľto len na dva dni cesty. Vezmi si so sebou sprievod, choď a zariad' si tú vec.

Knieža mu podával ruku. Konôpka kľakol na jedno koleno bozkal ju.

O niekoľko dní Konôpka prišiel nazad a hlásil sa u Bethlena.

— Nuž čo si našiel, čo je s tvojou holubicou? — riekol s úsmevom Bethlen. — Rozišli ste sa po priateľsky?

— Kniežacia milosť, našiel som len jej náhrobný kameň v stene rovníanskeho kostola. Úbohá, musela mnoho trpieť, ak nápis na ňom hovorí pravdu.

— Čože hovorí nápis?

— Nad menom stojí: „Najsvätejšia Bohorodička, pritúl k sebe blúdiace svoje dieťa“, a na konci tieto slová so starorímskeho sarkofágu, uloženého vo Vatikáne: „Ušla som; nádej a šťastie, zostaňte s Bohom; nemám viac s vami nič do činenia: klamte iných.“

Bethlen so súcitom hľadel na Konôpku, ktorý stál pred ním so sklonenou hlavou.

— Čo mieniš teraz?

— Zasväťím život jej pamiatke a budem sa usilovať tak žiť, aby som bol jej súhlasu istý.

XXXIV.

V piaty rok najšťastnejšieho manželstva pošepol zlý duch Betke, aby vyjaviła svojej najlepšej priateľke Judite Krapfnerovej, ako Adam vysvobodil Konôpku. O tri dni celá Trnava vedela, ako sa to stalo. Adam bol všeobecne obľúbený a nikto nebral vec vážne; pokladali to za povedačku. No po dvoch týždňoch dozvedel sa o celej veci i arcibiskup, vtedy už kardinál Pázmán, a on naliehal na súd, aby vyšetril, čo je vo veci, a aby vyniesol výrok. Súd odsúdil Adama na smrť odťatím hlavy.

Betka so svojimi dvoma krásnymi deťmi šla v svojom zúfalstve ku kardinálovi a, bijúc pred ním čelom o zem a objímajúc jeho kolená, prosila ho v nevýslovnej úzkosti svojej duše, aby sa smiľoval nad nimi. Kardinál nebol človek tvrdého srdca, slzil nad ňou a potešoval ju, ale jednako našiel v pohľade na Ukrižovaného, ako si myslel, mravnú silu vykonať svoju povinnosť a odmietol prosiť za Adama o milosť u cisára, ktorú by bol iste obsiahol.

Adama Šangalu stali na trnavskom námestí 10. marca 1628 pri všeobecnej účasti mešťanstva.

